

CVRIA

DEN EUROPÆISKE UNIONS DOMSTOL

Årsrapport
2013

DEN EUROPÆISKE UNIONS DOMSTOL

ÅRSRAPPORT 2013

Oversigt over arbejdet ved Den Europæiske Unions Domstol,
Den Europæiske Unions Ret og Retten for EU-Personalesager

Luxembourg, 2014

www.curia.europa.eu

Domstolen
L-2925 Luxembourg
Tlf. (352) 43 03-1

Retten
L-2925 Luxembourg
Tlf. (352) 43 03-1

Personaleretten
L-2925 Luxembourg
Tlf. (352) 43 03-1

Domstolen på internettet: <http://www.curia.europa.eu>

Redaktionen afsluttet den 1. januar 2014

Gengivelse tilladt med kildeangivelse. Fotografierne må alene gengives i forbindelse med denne publikation. Til enhver anden brug skal tilladelse indhentes hos Den Europæiske Unions Publikationskontor.

Yderligere oplysninger om EU fås på internet via Europaserveren (<http://europa.eu>)

Luxembourg: Den Europæiske Unions Publikationskontor, 2014

ISBN 978-92-829-1689-6 (Print)
978-92-829-1666-7 (PDF)

ISSN 1831-8401 (Print)
2315-2273 (PDF)

doi:10.2862/52417 (Print)
10.2862/45483 (PDF)

© Den Europæiske Union, 2014

Printed in Luxembourg

TRYKT PÅ HVIDT PAPIR BLEGET UDEN BRUG AF FRIT KLOR

Indhold

Side

Forord ved Domstolens præsident, Vassilios Skouris	5
---	---

Kapitel I

Domstolen

A – Domstolens udvikling og arbejde i 2013	9
B – Domstolens retspraksis 2013	11
C – Domstolens sammensætning	55
1. Domstolens medlemmer	57
2. Ændringer i Domstolens sammensætning i 2013	73
3. Domstolens sammensætning efter rangfølge	75
4. Tidligere medlemmer af Domstolen	77
D – Statistik over retssagerne ved Domstolen	81

Kapitel II

Retten

A – Arbejdet ved Retten i 2013	113
B – Rettens sammensætning	151
1. Rettens medlemmer	153
2. Ændringer i Rettens sammensætning 2013	165
3. Rettens sammensætning efter rangfølge	167
4. Tidligere medlemmer af Retten	171
C – Statistik over retssagerne ved Retten	173

Kapitel III*Personaleretten*

A – Arbejdet ved Personaleretten i 2013	195
B – Personalerettens sammensætning	205
1. Personalerettens medlemmer	207
2. Ændringer i sammensætningen af Personaleretten i 2013	211
3. Sammensætning efter rangfølge	213
4. Tidligere medlemmer af Personaleretten	215
C – Statistik over retssagerne ved Personaleretten	217

Forord

I 2013 blev tempoet i Den Europæiske Unions Domstols judicielle virksomhed øget i bemærkelsesværdig grad. For det første var der tale om det højeste antal sager, som blev indbragt for Unionens retssystem siden dets oprettelse. For det andet var institutionens produktivitet med 1 587 afsluttede sager på et historisk højt niveau. Domstolen kan kun være tilfreds med denne udvikling, der vidner om den tillid, som de nationale retter og borgere har til Unionens retsinstanser.

Intensiveringen i den judicielle virksomhed kan imidlertid – i en ikke nødvendigvis fjern fremtid – bidrage til at hæmme effektiviteten i hele Unionens retssystem. Af denne grund bør der konstant og fortsat tilstræbes en udvikling af metoder – såvel på det lovgivningsmæssige plan som med hensyn til arbejdsmetoder – til at forbedre effektiviteten af Unionens retssystem.

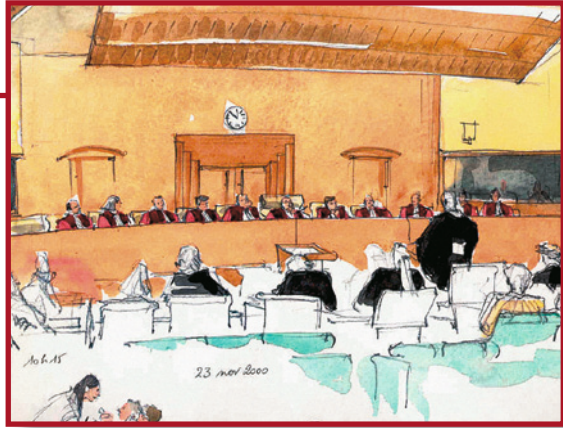
2013 var også kendetegnet ved Republikken Kroatiens tiltrædelse af Den Europæiske Union og de to kroatiske medlemmers tiltræden af embedet ved henholdsvis Domstolen og Retten samt vedtagelsen af afgørelsen om forøgelse af antallet af generaladvokater ved Domstolen og i denne sammenhæng den første polske generaladvokats tiltræden af embedet.

Endelig fratrådte seks medlemmer af Retten i det forgangne år embedet i forbindelse med en delvis nybesættelse af dommerembederne, og to medlemmer af Domstolen samt et medlem af Personaleretten fratrådte ligeledes embedet.

Denne rapport giver læseren en fuldstændig præsentation af udviklingen i og arbejdet ved institutionen i 2013. Som det fremgår, er en væsentlig del af rapporten helliget kortfattede, men udtømmende fremstillinger af den egentlige judicielle virksomhed ved Domstolen, Retten og Personaleretten, bilagt statistikker. Jeg vil tillade mig at benytte denne lejlighed til at takke mine kolleger ved de tre retsinstanser samt hele Domstolens personale for deres bemærkelsesværdige arbejdsindsats i dette ekstraordinære og krævende retsår.

V. Skouris
Domstolens præsident

Kapitel I

Domstolen

A – Domstolens udvikling og arbejde i 2013

Ved Domstolens præsident, Vassilios Skouris

Denne første del af årsrapporten indeholder en sammenfatning af Den Europæiske Unions Domstols virke i 2013. Den giver først en oversigt over institutionens udvikling i det forløbne år med vægt på de institutionelle ændringer ved Domstolen og på udviklingen med hensyn til dens interne organisation og arbejdsmetoder (første afsnit). For det andet indeholder den en analyse af statistikkerne, der viser udviklingen i Domstolens arbejdsbyrde samt den gennemsnitlige sagsbehandlingstid (andet afsnit). For det tredje præsenteres ligesom hvert år den væsentligste udvikling i retspraksis, inddelt efter emne (tredje afsnit).

1. For så vidt angår den overordnede udvikling i Den Europæiske Unions Domstol, er Republikken Kroatiens tiltrædelse af Den Europæiske Union den begivenhed, som tydeligst markerede det forgangne år. Under det højtidelige retsmøde den 4. juli 2013 aflagde den første kroatiske dommer ved Domstolen og den første kroatiske dommer ved Retten ed som foreskrevet og tiltrådte embedet samme dag. Forberedelserne til den syvende udvidelse af Den Europæiske Union forløb uden problemer for indsættelsen og integrationen af de to dommere, deres medarbejdere og hele det kroatiske personale, der ankom til Domstolen.

Hvad angår den retlige virksomhed, er det vigtigt at bemærke, at ved Rådets afgørelse 2013/336/EU af 25. juni 2013 om forøgelse af antallet af generaladvokater ved Den Europæiske Unions Domstol (EUT L 179, s. 92), blev dette tal forhøjet til 9 med virkning fra den 1. juli 2013 og 11 med virkning fra den 7. oktober 2015. Efter vedtagelsen af denne afgørelse aflagde den polske generaladvokat ed den 23. oktober 2013.

Med hensyn til procesreglerne, og efter at Domstolens nye procesreglement trådte i kraft i 2012, forelagde Domstolen Rådet et forslag om vedtagelse af et nyt tillægsreglement til erstatning for tillægsreglementet af 4. december 1974 (EFT L 350, s. 29), senest ændret den 21. februar 2006 (EUT L 72, s. 1). Dette forslag blev positivt modtaget af Rådet de første dage af 2014 (EUT L 32, s. 37). Sideløbende hermed vedtog Domstolen praktiske anvisninger til parterne vedrørende sager for Domstolen (EUT L 31, s. 1), som med virkning fra den 1. februar 2014 erstattede de praktiske anvisninger vedrørende direkte søgsmål og appelsager af 15. oktober 2004 (EUT L 361, s. 15), som ændret den 27. januar 2009 (EUT L 29, s. 51). Disse processuelle regler trådte i kraft den 1. februar 2014.

2. Statistikkerne over retssagerne ved Domstolen for 2013 er overordnet set kendetegnet ved hidtil usete tal. Det forgangne år vil således blive husket dels som det mest produktive år i Domstolens historie, dels som året med det højeste antal af sager indbragt for Domstolen nogensinde.

Domstolen afsluttede således 635 sager i 2013 (nettoantal under hensyn til foreninger af sager), hvilket repræsenterer en væsentlig stigning i forhold til det foregående år (527 sager afsluttet i 2012). Blandt disse sager blev 434 afsluttet ved dom og 201 ved kendelse.

Der blev anlagt 699 nye sager for Domstolen (uafhængigt af foreninger af sager som følge af konksitet), hvilket svarer til en stigning på omkring 10 % i forhold til 2012, hvilket udgør det højeste antal indbragte sager i løbet af et år i Domstolens historie. Denne stigning i det samlede antal indbragte sager skal ses i sammenhæng med stigningen i mængden af appeller og præjudicielle forelæggelser i forhold til det foregående år. For så vidt angår de sidstnævnte sager, repræsenterer deres antal i 2013, der er steget til 450, det højeste antal nogensinde.

Med hensyn til varigheden af sagsbehandlingen er de statistiske oplysninger meget positive. For så vidt angår præjudicielle forelæggelser var sagsbehandlingstiden 16,3 måneder. Den konstaterede svage stigning i forhold til 2012 (15,6 måneder) betragtes ikke som statistisk væsentlig. Med hensyn til direkte søgsmål og appelsager var den gennemsnitlige varighed af sagsbehandlingen henholdsvis 24,3 måneder og 16,6 måneder. Varigheden af sagsbehandlingstiden i direkte søgsmål i 2013 steg ganske vist markant i forhold til det foregående år (19,7 måneder). Domstolen er naturligvis opmærksom herpå, men de første statistiske analyser viser, at der snarere er tale om en konjunkturbetinget stigning med hensyn til hvilken, Domstolen kun har meget begrænset kontrol.

Ud over reformen af arbejdsmetoderne ved Domstolen, som har fundet sted de senere år, skyldes forbedringen i effektiviteten af sagsbehandlingen ligeledes den stigende brug af de forskellige processuelle værktøjer, som Domstolen råder over for at fremskynde behandlingen af visse sager (den præjudicielle hasteprocedure, en sags pådømmelse forud for andre, den fremskyndede procedure, den forenklede procedure og muligheden for at træffe afgørelse uden generaladvokatens forslag til afgørelse).

Der er blevet fremsat anmodning om anvendelsen af den præjudicielle hasteprocedure i fem sager, og den udpegede afdeling har fundet, at betingelserne i procesreglementets artikel 107 ff. var opfyldt i to af disse. De pågældende sager blev afsluttet inden for en gennemsnitlig frist på 2,2 måneder.

Der blev fremsat begæring om anvendelse af den fremskyndede procedure 14 gange, men betingelserne i procesreglementet var ikke opfyldt i nogen af sagerne. I overensstemmelse med en praksis, der blev etableret i 2004, efterkommes eller forkastes begæringen ved begrundet kendelse fra Domstolens præsident. Desuden er 5 sager blevet behandlet forud for andre.

Domstolen har desuden gjort brug af den forenklede procedure i procesreglementets artikel 99 ved besvarelsen af visse præjudicielle spørgsmål. I alt 33 sager er således blevet afsluttet ved kendelse på grundlag af denne bestemmelse.

Endelig har Domstolen ganske hyppigt gjort brug af muligheden i henhold til statuttens artikel 20 for at træffe afgørelse uden forslag fra generaladvokaten, når sagen ikke rejser nogen nye retsspørgsmål. Det skal nævnes, at ca. 48 % af de domme, der blev afsagt i 2012, blev afsagt uden forslag til afgørelse.

For så vidt angår fordelingen af sagerne mellem Domstolens forskellige dommerkollegier kan det nævnes, at den store afdeling har truffet afgørelse i ca. 8 %, afdelinger bestående af fem dommere i ca. 59 % og afdelinger bestående af tre dommere i ca. 32 % af de ved dom afsluttede sager i 2013. I forhold til det foregående år bemærkes en stabilitet i den forholdsmæssige andel af sager, der er blevet behandlet af den store afdeling (9 % i 2012), og en stigning i den forholdsmæssige andel af sager, der er blevet behandlet af afdelinger med fem dommere (54 % i 2012).

For yderligere detaljerede oplysninger om de statistiske oplysninger vedrørende retsåret henvises til den del af årsrapporten for 2013, der specifikt vedrører statistikker.

B – Domstolens retspraksis 2013

I. Forfatningsmæssige og institutionelle forhold

1. Den Europæiske Unions tvister

Som i tidligere år har Domstolen haft lejlighed til i flere domme at foretage vigtige præciseringer af de betingelser, under hvilke den udøver sine retlige kompetencer.

a) Traktatbrudssøgsmål

I dom af 22. oktober 2013, sag C-95/12, *Kommissionen mod Tyskland*, traf Domstolen afgørelse om en påstand fremsat af Kommissionen vedrørende *manglende opfyldelse af en af Domstolen tidligere afsagt traktatbrudssag*¹. I sidstnævnte sag havde Domstolen fastslået, at Tyskland ved opretholdelsen af visse bestemmelser i »VW-loven«, herunder især bestemmelserne vedrørende denne medlemsstats og Land Niedersachsen's udpegning af medlemmer til bestyrelsen i Volkswagen AG, samt bestemmelsen om stemmerettighedsloftet, sammenholdt med den, der fastsætter et mindretal på 20 % af aktionærerne i Volkswagen AG for at blokere for vedtagelse af visse beslutninger, havde tilsidesat beskyttelsen af de frie kapitalbevægelser. Efter afsigelsen af Domstolens dom havde Tyskland ophævet de to første bestemmelser. Tyskland havde imidlertid opretholdt bestemmelsen om det blokerende mindretal. Idet Kommissionen fandt, at det var en følge af traktatbrudsdommen, at hver af de berørte bestemmelser udgjorde en selvstændig tilsidesættelse af de frie kapitalbevægelser, og at bestemmelsen om det blokerende mindretal derfor også burde have været ophævet, anlagde denne på ny sag ved Domstolen med påstand om, at denne medlemsstat skulle betale en daglig tvangsbøde og et fast beløb.

Domstolen fastslog i denne dom, at det af den tidligere doms konklusion og præmisser fremgik, at Domstolen ikke havde fastslået en traktatbrudskrænkelse på grundlag af bestemmelsen om det blokerende mindretal isoleret set, men alene en tilsidesættelse på grundlag af kombinationen af denne bestemmelse med den, der omhandlede stemmerettighedsloftet. Ved at ophæve dels bestemmelsen i »VW-loven« vedrørende medlemsstatens og Land Niedersachsen's udpegning af bestyrelsesmedlemmerne, dels bestemmelsen vedrørende stemmerettighedsloftet, hvorved kombinationen af den sidstnævnte bestemmelse og den, der vedrørte det blokerende mindretal, derved var blevet bragt til ophør, havde Tyskland inden for den fastsatte frist opfyldt sine forpligtelser i henhold til den dom, der var blevet afsagt over den. Domstolen frifandt derfor Forbundsrepublikken Tyskland for Kommissionens påstand.

b) Annulationssøgsmål

For så vidt angår annulationssøgsmål skal nævnes to af Domstolens domme vedrørende den nye version af *artikel 263, stk. 4, TEUF, som indført ved Lissabontraktaten*, hvor den første af dommene omhandlede begrebet »regelfastsættende retsakt« og den anden begrebet »gennemførelsesforanstaltninger«².

¹ Domstolens dom af 23.10.2007 i sag C-112/05, *Kommissionen mod Tyskland*, Sml. I, s. 8995.

² På området for annulationssøgsmål skal endvidere nævnes dom af 23.4.2013, forenede sager 478/11 P – C-482/11 P, *Gbagbo mfl. mod Rådet*, og af 28.5.2013, sag C-239/12 P, *Abdulrahim mod Rådet og Kommissionen*. Disse domme er nærmere beskrevet i afsnittet »Fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik – indefrysning af midler«.

Ved dom af 3.10.2013, sag C-583/11 P, *Inuit Tapiriit Kanatami mfl. mod Parlamentet og Rådet*, stadfæstede Domstolen Rettens kendelse ³, hvorved Retten afviste sagen, der var anlagt af flere fysiske og juridiske personer, der repræsenterede de canadiske inuitters interesser, og som havde nedlagt påstand om annullation af forordning nr. 1007/2009 ⁴.

Domstolen bemærkede, at visse almengyldige retsakter efter Lissabontraktatens ikrafttræden kan anfægtes af fysiske eller juridiske personer ved EU's retsinstanser, uden at det derved er nødvendigt, at de opfylder betingelsen om at være individuelt berørt. Imidlertid præciserer traktaten klart, at disse mindre strenge regler om antagelse til realitetsbehandling alene finder anvendelse i forhold til en begrænset kategori af disse retsakter, nemlig de regelfastsættende retsakter. Som Retten med rette har bemærket, henhører de lovgivningsmæssige retsakter, selv om disse ligeledes er almengyldige retsakter, ikke under regelfastsættende retsakter og er derfor fortsat underlagt de strengere regler om antagelse til realitetsbehandling. Det fremgår nemlig af det forberedende arbejde til artikel III-365, stk. 4, i forslaget til en traktat om en forfatning for Europa, hvis indhold blev gengivet med identisk ordlyd i artikel 263, stk. 4, TEUF, at den ændring, som denne bestemmelse skulle bibringe artikel 230, stk. 4, EF, ikke havde til hensigt at udvide muligheden for antagelse til realitetsbehandling af et annullationssøgsmål til prøvelse af lovgivningsmæssige retsakter. For så vidt angår de lovgivningsmæssige retsakter er muligheden for, at en fysisk eller juridisk person får antaget et søgsmål til realitetsbehandling således fortsat underlagt en betingelse om, at den anfægtede retsakt berører sagsøgeren individuelt.

Domstolen fastslog i den omhandlede sag, at betingelsen ikke var opfyldt, idet forbuddet mod omsætning af sælprodukter som omhandlet i forordning nr. 1007/2009 er formuleret i generelle vendinger og finder anvendelse uden forskel på enhver erhvervsdrivende, der er omfattet af forordningens anvendelsesområde uden specifikt at omhandle sagsøgerne, der derfor ikke kan anses for at være individuelt berørt af forbuddet.

Domstolen præciserede endvidere, at beskyttelsen i artikel 47 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder ikke kræver, at et retssubjekt betingelsesløst kan anlægge et annullationssøgsmål direkte ved Unionens retsinstanser til prøvelse af lovgivningsmæssige retsakter fra Unionen. Derimod påhviler det medlemsstaterne at fastsætte et retsmiddel- og proceduresystem, som sikrer overholdelse af den grundlæggende ret til en effektiv domstolsbeskyttelse. Ikke desto mindre kræver hverken denne bestemmelse eller artikel 19, stk. 1, andet afsnit, TEU, der pålægger medlemsstaterne en sådan forpligtelse, at et retssubjekt kan anlægge søgsmål ved de nationale domstole med en prøvelse af sådanne retsakter som hovedpåstand.

Artikel 263, stk. 4, TEUF, som ændret ved Lissabontraktaten, er ligeledes blevet fortolket i dom af 19. december 2013, sag C-274/12 P, *Telefónica mod Kommissionen*, afsagt i appel til prøvelse af Rettens kendelse ⁵, hvorved denne afviste sagen anlagt til prøvelse af Kommissionens afgørelse om at erklære en bestemmelse i spansk ret vedrørende selskabsskat for at udgøre en statsstøtteordning, der var delvist uforenelig med fællesmarkedet. Uden at udtale sig om karakteren af denne afgørelse definerede Domstolen *kriterierne med henblik på at fastlægge, om en regelfastsættende retsakt omfatter »gennemførelsesforanstaltninger« som omhandlet i artikel 263, stk. 4, sidste punktum, TEUF.*

Domstolen bemærkede indledningsvis, at når en regelfastsættende retsakt omfatter gennemførelsesforanstaltninger, er domstolskontrollen med overholdelsen af Unionens retsorden sikret

³ Rettens kendelse af 6.9.2011, sag T-18/10, *Inuit Tapiriit Kanatami mfl. mod Parlamentet og Rådet*, Sml. II, s. 5599.

⁴ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1007/2009 af 16.9.2009 om handel med sælprodukter (EUT L 286, s. 36).

⁵ Rettens kendelse af 21.3.2010, sag T-228/10, *Telefónica mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser.

enten af Unionens retsinstanser, såfremt gennemførelsen af nævnte retsakter tilkommer Unionens institutioner, organer eller organisationer, eller af de nationale domstole, såfremt den påhviler medlemsstaterne. Ved de nationale domstole kan fysiske og juridiske personer påberåbe sig den grundlæggende retsakts ugyldighed og bringe disse domstole til at forelægge spørgsmål for Domstolen i henhold til artikel 267 TEUF.

For så vidt angår spørgsmålet om, hvorvidt en regelfastsættende retsakt omfatter gennemførelsesforanstaltninger, fastslog Domstolen, at der skal tages udgangspunkt i situationen for den person, der påberåber sig søgsmålsretten. Det er således irrelevant, om den omhandlede retsakt omfatter gennemførelsesforanstaltninger med hensyn til andre retsundergivne. Endvidere skal der udelukkende tages udgangspunkt i søgsmålets genstand, og i det tilfælde, hvor sagsøgeren alene nedlægger påstand om delvis annullation af en retsakt, er det alene de gennemførelsesforanstaltninger, som denne del af retsaken indeholder, der i givet fald skal tages i betragtning.

For så vidt angår den omhandlede anfægtede afgørelse, bemærkede Domstolen, at den alene har til formål at erklære en støtteordning, der er fastsat i en skattelovgivning, for uforenelig med fællesmarkedet, og at den ikke definerer de specifikke konsekvenser, som denne erklæring har for hver enkelt af de skattepligtige, hvilke konsekvenser materialiserer sig i administrative akter, såsom en skatteopgørelse, der som sådan udgør en gennemførelsesforanstaltning, som omhandlet i artikel 263, stk. 4, sidste sætningsled, TEUF.

Domstolen fastslog, at det følger af retten, at Retten i den foreliggende sag fastslog, at betingelserne for at antage søgsmålet til realitetsbehandling, som fastsat i artikel 263, stk. 4, sidste sætningsled, TEUF, ikke var opfyldt.

c) Præjudiciel anmodning

Dom af 15. januar 2013, sag C-416/10, *Križan mfl.*⁶, gav Domstolen anledning til at præcisere både *udstrækningen af de nationale retters adgang til at forelægge Domstolen en præjudiciel anmodning*, og *begrebet højeste retsinstans*. Domstolen bemærkede, at en national procedurebestemmelse, hvorefter vurderinger, der er foretaget af en højere ret, binder en anden national ret, ikke kan fragte denne ret adgangen til at forelægge Domstolen præjudicielle spørgsmål, når den er i tvivl om fortolkningen af EU-retten, og den skal i givet fald undlade at anvende den højere rets vurderinger, hvis den i betragtning af denne fortolkning er af den opfattelse, at disse vurderinger ikke er i overensstemmelse med EU-retten. Domstolen fandt, at disse principper ligeledes påhviler den forelæggende ret, når der som i den foreliggende hovedsag er tale om en retsopfattelse, som den omhandlede medlemsstats forfatningsdomstol har udtrykt, for så vidt som det følger af fast retspraksis, at nationale bestemmelser, selv hvis der er tale om forfatningsbestemmelser, ikke må være til skade for EU-rettens enhed og effektivitet.

Endvidere fastslog Domstolen, at en national ret er en ret, hvis afgørelser ifølge de nationale retsregler ikke kan appelleres i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i artikel 267, stk. 3, TEUF, og at den derfor er forpligtet til at forelægge et præjudicielt spørgsmål for Domstolen, endog selv om de nationale regler fastsætter en mulighed for at anlægge sag ved den omhandlede medlemsstats forfatningsdomstol til prøvelse af en national rets afgørelser, hvilken prøvelse er begrænset til en undersøgelse af en eventuel tilsidesættelse af de rettigheder og friheder, der er sikret ved den nationale forfatning eller ved en international konvention.

⁶ Et andet aspekt af denne dom præsenteres i afsnittet »Miljø«.

d) Erstatningssøgsmål

I dom af 18. april 2013, sag C-103/11 P, *Kommissionen mod Systran og Systran Luxembourg*, udtalte Domstolen sig om *fordelingen af kompetencen mellem Unionens retsinstanser og de nationale domstole for så vidt angår erstatningssager, hvor Unionen pålægges et ansvar uden for kontrakt*. Der var tale om en appelsag iværksat af Kommissionen til prøvelse af Rettens dom ⁷, hvorved denne fandt, at tvisten vedrørende en påstand om krænkelse af den intellektuelle ejendomsret, der havde fundet sted efter udløbet af kontrakter om et maskinoversættelsessystem, indgået mellem koncernen Systran og Kommissionen, drejede sig om ansvar uden for kontrakt og havde pålagt sidstnævnte at betale denne koncern et fast beløb som erstatning for det lidte tab.

Domstolen fandt, at der forelå en retlig fejl i forbindelse med Rettens anvendelse af principperne for fastsættelse af værneting inden for rammerne af erstatningssøgsmål mod Unionen samt i forbindelse med bedømmelsen af kontraktforholdene mellem Systrankoncernen og Kommissionen. Domstolen fandt, at Unionens retsinstanser, inden de afsiger dom vedrørende realiteten i et erstatningssøgsmål, skal fastslå det påberåbte ansvars karakter og dermed selve arten af den omhandlede tvist. Med henblik herpå kan de ikke kun tage udgangspunkt i de regler, parterne har påberåbt sig. Unionens retsinstanser er forpligtet til med hensyn til en bedømmelse af sagens forskellige elementer at efterprøve, om genstanden for de erstatningssøgsmål, som de er blevet forelagt, er erstatningspåstande, der objektivt og samlet bygger på rettigheder eller forpligtelser med oprindelse i eller uden for kontraktforhold.

Såfremt det efter en sådan efterprøvelse er nødvendigt at fortolke indholdet af en eller flere kontrakter indgået mellem de omhandlede parter, er de nævnte domstole forpligtet til at fastslå deres manglende kompetence til at træffe afgørelse i mangel af en voldgiftsklausul i de nævnte kontrakter. Undersøgelsen af erstatningskravet omfatter nemlig en vurdering af rettigheder og forpligtelser i kontraktforhold, som henhører under de nationale domstoles kompetence.

e) Sagsbehandlingsens varighed

Tre domme afsagt den 26. november 2013 i sag C-40/12 P, *Gascogne Sack Deutschland* (tidligere *Sachsa Verpackung*) mod Kommissionen ⁸, sag C-50/12 P, *Kendrion mod Kommissionen* ⁹, og sag C-58/12 P, *Groupe Gascogne mod Kommissionen* ¹⁰, gav Domstolen lejlighed til at udtale sig om *konsekvenserne af en manglende iagttagelse af en rimelig sagsbehandlingstid i forbindelse med behandlingen af et søgsmål, der er anlagt til prøvelse af en kommissionsbeslutning, som pålægger en virksomhed en bøde for overtrædelse af de EU-retlige konkurrenceregler*.

Domstolen bemærkede, at i en situation, hvor der ikke foreligger nogen holdepunkter for, at den urimeligt langvarige sagsbehandlingstid ved Retten har haft indflydelse på sagens udfald, kan den manglende overholdelse af en rimelig sagsbehandlingstid ikke føre til ophævelse af den appellerede dom.

⁷ Rettens dom af 16.12.2010 i sag T-19/07, *Systran og Systran Luxembourg mod Kommissionen*, Sml. II, s. 6083.

⁸ Dom afsagt efter appel til prøvelse af Rettens dom af 16.11.2011 i sag T-79/06, *Sachsa Verpackung mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser.

⁹ Dom afsagt efter appel til prøvelse af Rettens dom af 16.11.2011 i sag T-54/06, *Kendrion mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser.

¹⁰ Dom afsagt efter appel til prøvelse af Rettens dom af 16.11.2011 i sag T-72/06, *Groupe Gascogne mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser.

For så vidt angår et passende middel til udbedring af de finansielle konsekvenser af den urimeligt lange sagsbehandlingstid ved Retten, fraveg Domstolen den løsning, den havde valgt i sin dom af 17. december 1998, *Baustahlgewebe mod Kommissionen*¹¹, idet den forkastede påstanden om i en appel at opnå en nedsættelse af de pålagte bøder. Domstolen fastslog, idet den bekræftede den løsning, som den havde valgt i sin dom af 16. juli 2009, *Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland mod Kommissionen*¹², at en tilsidesættelse fra en af Unionens retsinstansers side af forpligtelsen efter artikel 47, stk. 2, i chartret om de grundlæggende rettigheder til at pådømme de sager, som den får forelagt, inden en rimelig frist, bør imødegås med en straf i et erstatningssøgsmål, idet et sådant søgsmål udgør en effektiv og alment gældende afhjælpning med henblik på pådømmelse og sanktionering af en sådan tilsidesættelse.

Et sådant søgsmål kan ikke anlægges direkte ved Domstolen, men skal anlægges ved Retten på grundlag af artikel 268 TEUF og artikel 340, stk. 2, TEUF. I denne sammenhæng understregede Domstolen, at Retten skal træffe afgørelse i en anden sammensætning end den, der behandlede den sag, som gav anledning til den procedure, hvis varighed kritiseres, og som er genstand for annullationssøgsmålet.

I forbindelse med et sådant erstatningssøgsmål påhviler det Retten på grundlag af hver sags egne omstændigheder at vurdere, om princippet om en rimelig frist er blevet overholdt. Det tilkommer endvidere Retten at vurdere, om de berørte parter reelt har lidt et tab som følge af tilsidesættelsen af deres ret til en effektiv domstolsbeskyttelse. Den skal tage hensyn til de almindelige retsgrundsatninger, der finder anvendelse i medlemsstaternes retssystemer med henblik på at behandle søgsmål baseret på lignende tilsidesættelser. Den skal bl.a. undersøge, om det er muligt at fastslå, at der ud over et materielt tab foreligger et immaterielt tab, som de berørte parter måtte have lidt som følge af fristoverskridelsen, og som i givet fald bør gøres til genstand for en passende godtgørelse.

Idet Domstolen dernæst traf afgørelse om sagsbehandlingens varighed ved Retten i de omhandlede sager, hvilken var på fem år og ni måneder, fastslog denne, at sagsbehandlingsvarigheden ikke kunne være berettiget på grund af visse omstændigheder i disse sager. Hverken tvisternes kompleksitet, parternes handlemåder eller sagsbehandlingens særegenhed kunne forklare den urimeligt lange sagsbehandling. Under disse omstændigheder konkluderede Domstolen, at sagsbehandlingens for Retten havde tilsidesat den ret, som chartret om de grundlæggende rettigheder tildeler parterne, med henblik på at der træffes afgørelse i deres sag inden for en rimelig frist, og at denne manglende iagttagelse udgjorde en tilstrækkeligt kvalificeret tilsidesættelse af en bestemmelse, der har til formål at tillægge borgerne rettigheder.

2. Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder

På området for beskyttelsen af de grundlæggende rettigheder har Domstolen i to domme afsagt samme dag tilføjet væsentlige præciseringer vedrørende artikel 51, stk. 1, og artikel 53 i chartret

¹¹ Sag C-185/95 P (Sml. I, s. 8417). Den dom blev afsagt efter appel til prøvelse af Rettens dom af 6.4.1995 i sag T-145/89, *Baustahlgewebe mod Kommissionen*, Sml. II, s. 987.

¹² Sag C-385/07 P (Sml. I, s. 6155). Den dom blev afsagt efter appel til prøvelse af Rettens dom af 24.5.2007 i sag T-151/01, *Duales System Deutschland mod Kommissionen*, Sml. II, s. 1607.

om de grundlæggende rettigheder, vedrørende henholdsvis anvendelsesområdet og det sikrede beskyttelsesniveau ¹³.

a) Chartrets anvendelsesområde

I dom af 26. februar 2013, sag C-617/10, *Åkerberg Fransson*, bemærkede Domstolen for det første under henvisning til sin faste retspraksis vedrørende rækkevidden af Unionens grundlæggende rettigheder og til forklaringerne til artikel 51 i chartret om de grundlæggende rettigheder, at de grundlæggende rettigheder, der er sikret ved dette, skal efterleves, når en national retsforskrift falder ind under EU-retten. Der findes ikke situationer, som henhører under EU-retten, uden at de grundlæggende rettigheder finder anvendelse. Den omstændighed, at EU-retten finder anvendelse, indebærer, at de grundlæggende rettigheder, som er sikret ved chartret, finder anvendelse.

For så vidt angår skattetillæg og strafforfølgning for skattesvig på grund af urigtige oplysninger afgivet på momsområdet, der var genstanden for hovedsagen, fastslog Domstolen, at disse udgjorde en gennemførelse af flere af EU-retten bestemmelser om moms og beskyttelsen af Unionens finansielle interesser ¹⁴ og dermed en gennemførelse af EU-retten som omhandlet i chartrets artikel 51, stk. 1. Den omstændighed, at de nationale retsfor skrifter, der er grundlaget for disse skattetillæg og strafforfølgning, ikke er blevet vedtaget med henblik på at gennemføre direktiv 2006/112 ¹⁵, kan ikke rejse tvivl om denne konklusion, idet anvendelsen af dem har til formål effektivt at straffe en overtrædelse af dette direktivs bestemmelser og dermed har til formål at gennemføre den forpligtelse, som traktaten pålægger medlemsstaterne til effektivt at straffe en adfærd, der skader Unionens finansielle interesser.

Under henvisning til dommen i *Melloni*-sagen ¹⁶ af samme dato bemærkede Domstolen endvidere, at når en national ret skal kontrollere foreneligheden med de grundlæggende rettigheder af en national bestemmelse eller foranstaltning, der i en situation, hvor medlemsstaternes handling ikke fuldt ud er omfattet af EU-retten, gennemfører en sådan rettighed, har de nationale retter fortsat beføjelse til at anvende deres nationale niveauer for beskyttelse af grundlæggende rettigheder. Denne anvendelse må dog hverken stride mod det beskyttelsesniveau, der er fastsat i chartret om de grundlæggende rettigheder, som fortolket af Domstolen, eller EU-retten forrang, enhed og effektivitet.

¹³ Denne del af rapporten nævner alene to principielle domme vedrørende de generelle bestemmelser i chartret om de grundlæggende rettigheder. Imidlertid henvises der i andre afsnit af denne årsrapport til flere andre af Domstolens afgørelser, hvor denne har udtalt sig om chartret. I denne henseende kan nævnes domme af 26.11.2013, sag C-40/12 P, *Gascogne Sack Deutschland* (tidligere *Sachsa Verpackung*) mod Kommissionen, sag C-50/12 P, *Kendrion* mod Kommissionen og sag C-58/12 P, *Groupe Cascogne* mod Kommissionen (se under afsnittet »Forfatningsmæssige og institutionelle forhold«), dom af 27.6.2013, sag C-93/12, *Agrokonsulting*, af 17.10.2013, sag C-101/12, *Schaible* (se under afsnittet »Landbrug«), dom af 17.10.2013, sag C-291/12, *Schwarz* (se afsnittet »Grænsepassage«), dom af 6.6.2013, sag C-648/11, *MA mfl.*, af 10.12.2013, sag C-394/12, *Abdullahi* (se afsnittet »Politisk asyl«), dom af 30.5.2013, sag C-168/13 PPU, *F.*, af 29.1.2013, sag C-396/11, *Radu* (se under afsnittet »Europæisk arrestordre«), dom af 11.4.2013, sag C-260/11, *Edwards* (se under afsnittet »Miljø«) og dom af 19.9.2013, sag C-579/12 RX II, *Kommissionen mod Strack* (se under afsnittet »EU-personalesager«).

¹⁴ Jf. artikel 325 TEUF, artikel 2, artikel 250, stk. 1, og artikel 273 i Rådets direktiv 2006/112/EF af 28.11.2006 om det fælles merværdiafgiftssystem (EUT L 347, s. 1), tidligere artikel 2 og 22 i Rådets sjette direktiv 77/388/EØF af 17. maj 1977 om harmonisering af medlemsstaternes lovgivning om omsætningsafgifter – Det fælles merværdiafgiftssystem: ensartet beregningsgrundlag (EFT L 145, s. 1).

¹⁵ Rådets direktiv 2006/112/EF af 28.11.2006 om det fælles merværdiafgiftssystem, nævnt ovenfor.

¹⁶ Dom af 26.2.2013, sag C-399/11, *Melloni*, jf. nedenfor.

Hvad dernæst angår princippet om *ne bis in idem* i artikel 50 i chartret om de grundlæggende rettigheder bemærkede Domstolen, at dette princip ikke er til hinder for, at en medlemsstat pålægger en tillægsskat og en strafferetlig sanktion i forlængelse af hinanden for de samme svigagtige forhold vedrørende forpligtelsen til at afgive oplysninger på momsområdet, i det omfang den første sanktion ikke har strafferetlig karakter. Vurderingen af et skattetillægs strafferetlige karakter skal foretages på grundlag af tre kriterier: den retlige betegnelse i intern ret af overtrædelsen, overtrædelsens karakter samt arten og stregheden af den sanktion, som den pågældende risikerer at blive idømt.

Endelig fastslog Domstolen, at EU-retten er til hinder for en retspraksis, der betinger den nationale domstols forpligtelse til ikke at anvende enhver bestemmelse, der er i strid med en rettighed sikret af chartret om de grundlæggende rettigheder, af, at denne uoverensstemmelse fremgår klart af teksten i chartret eller af den relevante retspraksis, idet en sådan praksis ikke gør det muligt for den nationale domstol fuldt ud i givet fald i samarbejde med Domstolen at vurdere foreneligheden af den nævnte bestemmelse med chartret om de grundlæggende rettigheder.

b) Beskyttelsesniveauet for de grundlæggende rettigheder, der er garanteret ved chartret

I dom af 26. februar 2013, sag C-399/11, *Melloni*¹⁷, havde Domstolen lejlighed til for første gang at udtale sig om *fortolkningen af artikel 53 i chartret om de grundlæggende rettigheder*. Denne bestemmelse fastsætter, at chartret om de grundlæggende rettigheder ikke udgør et indgreb i de grundlæggende rettigheder, der er anerkendt bl.a. i medlemsstaternes forfatninger. I denne sag, der havde sit grundlag i en anmodning om en præjudiciel afgørelse fra den spanske forfatningsdomstol vedrørende fuldbyrdelsen af en europæisk arrestordre i henhold til rammeafgørelse 2002/584, som ændret¹⁸, bemærkede Domstolen, at artikel 53 i chartret om de grundlæggende rettigheder ikke tillader, at en medlemsstat betinger overgivelsen af en person, der er dømt *in absentia*, af, at denne dom prøves på ny i den udstedende medlemsstat med henblik på at undgå en tilsidesættelse af retten til en retfærdig rettergang og retten til forsvar, der er garanteret i dens forfatning. Chartrets artikel 53 bekræfter ganske vist, at når en EU-retsakt henviser til nationale gennemførelsesforanstaltninger, har de nationale retter fortsat beføjelse til at anvende deres nationale niveauer for beskyttelse af grundlæggende rettigheder, forudsat at denne anvendelse hverken strider mod det beskyttelsesniveau, der er fastsat i chartret, eller EU-rettens forrang, enhed og effektivitet. Rammeafgørelsen gennemfører imidlertid en harmonisering af betingelserne for fuldbyrdelse af en europæisk arrestordre i tilfælde af en dom, afsagt *in absentia*. Heraf følger, at såfremt det tillades en medlemsstat at påberåbe sig chartrets artikel 53 for at undergive overgivelsen af en person en betingelse, der ikke er fastsat i rammeafgørelsen, ville dette – idet der rejses tvivl om den ensartede anvendelse af det beskyttelsesniveau, der er fastsat i denne rammeafgørelse – indebære en tilsidesættelse af de principper om gensidig tillid og gensidig anerkendelse, som rammeafgørelsen tilsigter at forankre, og dermed hindres dens effektivitet.

¹⁷ Et andet aspekt af denne dom præsenteres i afsnittet »Politisamarbejde og retligt samarbejde i straffesager«.

¹⁸ Rådets rammeafgørelse 2002/584/RIA af 13.6.2002 om den europæiske arrestordre og om procedurerne for overgivelse mellem medlemsstaterne, som ændret ved Rådets rammeafgørelse 2009/299/RIA af 26.2.2009 om styrkelse af personers proceduremæssige rettigheder og fremme af anvendelsen af princippet om gensidig anerkendelse i forbindelse med afgørelser afsagt, uden at den pågældende selv var til stede under retssagen (EFT L 190, s. 1, og EUT L 81, s. 24).

3. Unionsborgerskab

I dom af 4. juni 2013, sag C-300/11, ZZ, udtalte Domstolen sig om *fortolkningen af artikel 30 og 31 i direktiv 2004/38 om unionsborgeres og deres familiemedlemmers ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område*¹⁹. I den foreliggende sag havde en myndighed i Det Forenede Kongerige, Særudvalget for appeller i sager om indvandring (SIAC), givet afslag på en klage indgivet af ZZ, der havde dobbelt fransk og algerisk statsborgerskab, over en afgørelse om forbud mod indrejse til Det Forenede Kongeriges område begrundet i hensynet til den offentlige sikkerhed. SIAC afsagde herefter en »fortrolig« dom med en udtømmende begrundelse og en »offentlig« dom med en summarisk begrundelse. Alene den sidstnævnte dom blev meddelt ZZ. Den forelæggende ret, hvor appellen af den pågældende dom blev indgivet, forelagde spørgsmålet om, i hvilket omfang den nationale kompetente myndighed er forpligtet til at meddele den pågældende begrundelsen vedrørende den offentlige sikkerhed, der udgør grundlaget for afgørelsen om nægtet indrejse.

Domstolen fastslog i sin dom, at de nævnte bestemmelser i direktiv 2004/38, set i lyset af artikel 47 i chartret om grundlæggende rettigheder vedrørende en effektiv domstolsbeskyttelse, kræver, at den nationale domstol sikrer, at den kompetente nationale myndigheds tilbageholdelse i forhold til den pågældende af den præcise og fuldstændige begrundelse, som en afgørelse om nægtet indrejse er støttet på, samt de dertil hørende beviser begrænses til strengt nødvendige tilfælde. Den nationale domstol skal sikre, at den pågældende under alle omstændigheder meddeles det væsentligste indhold af begrundelsen på en måde, som tager behørigt hensyn til den nødvendige grad af fortrolighed i forbindelse med disse beviser. Domstolen præciserede således, at der ikke er en formodning for, at de hensyn, som en national myndighed har påberåbt sig, foreligger og er velbegrundede med henblik på at afslå meddelelse af denne begrundelse. Den kompetente dommer bør dermed foretage en uafhængig undersøgelse af alle de retlige og faktiske omstændigheder, som den kompetente nationale myndighed har påberåbt sig, og den bør vurdere, om statens sikkerhed er til hinder for en sådan meddelelse til den pågældende af den præcise og fuldstændige begrundelse, som afgørelsen om nægtet indrejse er støttet på.

I et tilfælde, hvor statens sikkerhed faktisk er til hinder for en sådan meddelelse, bør domstolsprøvelsen af lovligheden af en afgørelse udføres inden for rammerne af en procedure, der er udtryk for en passende afvejning mellem de krav, der følger af statens sikkerhed, og de krav, der følger af retten til en effektiv domstolsbeskyttelse, samtidig med at en eventuel indgriben i udøvelsen af denne ret begrænses til strengt nødvendige tilfælde. Denne afvejning gælder imidlertid ikke tilsvarende for de beviser, som skal støtte den begrundelse, der er blevet fremlagt for den kompetente nationale dommer, idet meddelelsen af disse beviser kan udgøre en direkte og særlig trussel mod statens sikkerhed²⁰.

4. Forstærket samarbejde

I dom af 16. april 2013, forenede sager C-274/11 og C-295/11, *Spanien og Italien mod Rådet*, undersøgte Domstolen for første gang efter indførelsen ved Amsterdamtraktaten af mekanismen for et

¹⁹ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2004/38/EF af 29.4.2004 om unionsborgeres og deres familiemedlemmers ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område, om ændring af forordning (EØF) nr. 1612/68 og om ophævelse af direktiv 64/221/EØF, 68/360/EØF, 72/194/EØF, 73/148/EØF, 75/34/EØF, 75/35/EØF, 90/364/EØF, 90/365/EØF og 93/96/EØF (EUT L 158, s. 77, samt berigtigelser i EUT L 229, s. 35, og EUT 2007 L 204, s. 28).

²⁰ Med henblik på anvendelse af de i ZZ-dommen anførte principper på området for fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik, jf. nedenfor dom af 18.7.2013, forenede sager C-584/10 P, C-593/10 P og C- 595/10 P, Kommissionen mod Kadi, der fremgår af afsnittet »Den fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik – indefrysning af midler«.

forstærket samarbejde lovligheden af et sådant samarbejde. To medlemsstater havde anlagt et søgsmål med påstand om annullation af Rådets afgørelse 2011/167 om bemyndigelse til et forstærket samarbejde med henblik på indførelse af beskyttelse af et enhedspatent i 25 medlemsstater²¹, idet Spanien og Italien havde nægtet at deltage heri, henset til den fastlagte sprogordning.

Domstolen undersøgte først sagsøgernes argument om, at Rådet ikke havde kompetence til at bemyndige det omhandlede forstærkede samarbejde henset til, at artikel 20, stk. 1, TEU udelukker ethvert forstærket samarbejde inden for rammerne af Unionens enekompetencer, og at indførelsen af europæiske beskyttelsesbeviser for at sikre en ensartet beskyttelse af intellektuelle ejendomsrettigheder ikke henhører under en af de kompetencer, som medlemsstaterne deler med Unionen, men under Unionens enekompetence i henhold til artikel 3, stk. 1, litra b), TEUF vedrørende fastlæggelse af de konkurrenceregler, der er nødvendige for det indre markedes funktion. Domstolen tiltrådte ikke dette ræsonnement. Domstolen fastslog, at kompetencen til at indføre europæiske beskyttelsesbeviser for intellektuelle ejendomsrettigheder og at indføre centraliserede tilladelses-, koordinations- og kontrolordninger på EU-niveau for disse beviser, og kompetencen til at fastsætte disses sprogordninger, findes inden for rammerne af det indre markedes funktionsmåde. De henhører således under et område med delte kompetencer, og der er dermed tale om en ikkeeksklusiv kompetence.

Domstolen fandt endvidere, at for så vidt som den anfægtede afgørelse var i overensstemmelse med betingelserne i artikel 20 TEU og artikel 326 TEUF ff. udgjorde den ikke magtfordrejning, idet den snarere bidrog til integrationsprocessen, henset til den omstændighed, at det var umuligt inden for en rimelig frist at nå frem til en fælles ordning for Unionen som helhed. Domstolen understregede desuden, at det er uløseligt forbundet med den omstændighed, at den kompetence, som artikel 118 TEUF tildeler med henblik på at indføre europæiske beskyttelsesbeviser for intellektuelle ejendomsrettigheder, udøves inden for rammerne af et forstærket samarbejde, at det europæiske beskyttelsesbevis for intellektuelle ejendomsrettigheder, som udstedes i henhold hertil, den ensartede beskyttelse, som det sikrer, og de ordninger, som gælder herfor, ikke finder anvendelse i hele EU, men udelukkende på de deltagende medlemsstaters område. Dette er en følge af artikel 20 TEU, som i stk. 4 bestemmer, at retsakter, der vedtages inden for rammerne af et forstærket samarbejde, kun er bindende for de deltagende medlemsstater, og der er derfor på ingen måde tale om en tilsidesættelse af artikel 118 TEUF.

Endelig fastslog Domstolen, at den anfægtede afgørelse overholder betingelsen om, at vedtagelsen af en afgørelse om bemyndigelse til et forstærket samarbejde skal ske som en sidste udvej, idet Rådet har taget den omstændighed i betragtning, at den lovgivningsproces, der blev indledt med henblik på indførelse af et enhedspatent på EU-niveau, blev påbegyndt i løbet af 2000, at medlemsstaterne drøftede et stort antal forskellige sprogordninger for enhedspatentet, og at der ikke var tilslutning nok til nogen af disse ordninger til, at der kunne vedtages en samlet »lovpakke« om et sådant patent på EU-niveau.

5. Kompetencefordeling og retsgrundlag

For så vidt angår kompetencefordelingen skal tre domme fremhæves. To af dem omhandler den fælles handelspolitik, og den tredje omhandler socialpolitikken.

²¹ Rådets afgørelse 2011/167/EU af 10.3.2011 om bemyndigelse til et forstærket samarbejde om indførelse af beskyttelse af et enhedspatent (EUT L 76, s. 53).

I den sag, der gav anledning til dom af 22. oktober 2013, sag C-137/12, *Kommissionen mod Rådet*, havde Kommissionen nedlagt påstand om annullation af *afgørelse 2011/853 om undertegnelse på Unionens vegne af den europæiske konvention om retlig beskyttelse af adgangsstyrede og adgangsstyrende tjenester* ²². Kommissionen gjorde bl.a. gældende, at den nævnte afgørelse henhører under den fælles handelspolitik og således skulle have været vedtaget på grundlag af artikel 207, stk. 4, TEUF og ikke artikel 114 TEUF om tilnærmelse af lovgivningerne. I denne henseende bemærkede Domstolen, at afgørelse 2011/853 først og fremmest forfølger et formål, der har en særskilt tilknytning til den fælles handelspolitik, som med henblik på dens vedtagelse kræver, at artikel 207, stk. 4, TEUF, sammenholdt med artikel 218, stk. 5, TEUF, bruges som hjemmel, og som i øvrigt betyder, at undertegnelsen af konventionen om retlig beskyttelse af adgangsstyrede og adgangsstyrende tjenester ²³ på Unionens vegne i medfør af artikel 3, stk. 1, litra e), TEUF, henhører under Unionens eksterne enekompetence. Forbedringen af betingelserne for det indre markeds funktion synes derimod at være et underordnet formål med den nævnte afgørelse, som ikke begrunder, at denne støttes på artikel 114 TEUF.

Idet Domstolen mindede om, at det kun er de EU-retsakter, der har en særskilt tilknytning til den internationale samhandel, der kan være omfattet af området for den fælles handelspolitik, bemærkede den, at i modsætning til direktiv 98/84 ²⁴ om retlig beskyttelse af adgangsstyrede og adgangsstyrende tjenester i Unionen, og hvis retsgrundlag er artikel 100A EF, tilsigter afgørelse 2011/853 – idet den giver bemyndigelse til undertegnelse af konventionen på Unionens vegne – at indføre en tilsvarende beskyttelse som i direktivet på europæiske staters område, der ikke er medlemmer af Unionen, for i disse stater at fremme levering af de nævnte tjenester fra udbydere i Unionen. Det således forfulgte formål, som i lyset af den anfægtede afgørelses betragtninger, sammenholdt med konventionen, fremstår som denne afgørelses hovedformål, har således en særskilt tilknytning til den internationale samhandel med de nævnte tjenester, som kan begrunde, at denne afgørelse knyttes sammen med den fælles handelspolitik. Domstolen gav dermed Kommissionen medhold i dennes påstand og annullerede den anfægtede afgørelse.

Fordelingen af kompetencer mellem Unionen og medlemsstaterne var genstanden for dom af 18. juli 2013, sag C-414/11, *Daiichi Sankyo og Sanofi-Aventis Deutschland*, vedrørende *aftalen om handelsrelaterede intellektuelle ejendomsrettigheder (TRIPs-aftalen)* ²⁵. Idet Domstolen bl.a. skulle træffe afgørelse vedrørende spørgsmålet om, hvorvidt denne aftales artikel 27 om begrebet patenterbare genstande henhører under et område, der primært henhører under medlemsstaternes kompetence, understregede den, at den fælles handelspolitik, der vedrører Unionens optræden udadtil og handelen med tredjelande, efter ikrafttrædelsen af Lissabontraktaten ligeledes omfatter handelsrelaterede aspekter af intellektuel ejendomsret ²⁶. Såfremt en EU-retsakt derfor har til formål at fremme, lette eller regulere den internationale samhandel, henhører denne under den fælles handelspolitik. Normerne i den pågældende aftale udgør imidlertid en særlig tilknytning til den

²² Rådets afgørelse 2011/853/EU af 29.11.2011 om undertegnelse på Unionens vegne af den europæiske konvention om retlig beskyttelse af adgangsstyrede og adgangsstyrende tjenester (EUT L 336, s. 1).

²³ Den europæiske konvention om retlig beskyttelse af adgangsstyrede og adgangsstyrende tjenester (EUT 2011 L 336, s. 2).

²⁴ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 98/84/EF af 20.11.1998 om retlig beskyttelse af adgangsstyrede og adgangsstyrende tjenester (EUT L 320, s. 54).

²⁵ Aftalen om handelsrelaterede intellektuelle ejendomsrettigheder, der er indeholdt i bilag 1 C til overenskomsten om oprettelse af Verdenshandelsorganisationen (WTO), undertegnet i Marrakech den 15.4.1994 og godkendt ved Rådets afgørelse 94/800/EF af 22.11.1994 om indgåelse på Det Europæiske Fællesskabs vegne af de aftaler, der er resultatet af de multilaterale forhandlinger i Uruguay-rundens regi (1986-1994), for så vidt angår de områder, der hører under Fællesskabets kompetence (EFT L 336, s. 1).

²⁶ Jf. artikel 207, stk. 1, TEUF.

internationale samhandel. Selve aftalen indgår i liberaliseringen af den internationale samhandel, og dens formål er at styrke og harmonisere beskyttelsen af den intellektuelle ejendomsret på verdensplan og at formindske forbrejningerne af den internationale samhandel på alle de i WTO-overenskomsten deltagende staters område. Følgelig fandt Domstolen, at denne aftale, nærmere bestemt dennes artikel 27 nu i sin helhed henhører under området for den fælles handelspolitik og Unionens enekompetence.

I dom af 26. september 2013, sag C-431/11, *Det Forenede Kongerige mod Rådet*, havde Domstolen fået forelagt et søgsmål om *annullation af Rådets afgørelse 2011/407* om den holdning, som Den Europæiske Union skal indtage i Det Blandede EØS-udvalg vedrørende en ændring af bilag VI (social sikring) og protokol 37 til EØS-aftalen²⁷. Til støtte for søgsmålet gjorde Det Forenede Kongerige gældende, at den anfægtede afgørelse ikke skulle have hjemmel i artikel 48 TEUF om foranstaltninger på området for social sikring, og at det korrekte retsgrundlag var artikel 79, stk. 2, TEUF, om indvandringspolitikken.

Domstolen fastslog, at afgørelse 2011/407 gyldigt kunne vedtages med hjemmel i artikel 48 TEUF. Formålet med denne afgørelse er at muliggøre, at den gældende EU-ret vedrørende koordineringen af de sociale sikringsordninger, som ændret ved forordning nr. 883/2004²⁸ og nr. 987/2009²⁹, ligeledes skal finde anvendelse på de EFTA-stater, som er kontraherende parter i EØS-aftalen. Den nævnte afgørelse tager ikke alene sigte på direkte at regulere de sociale rettigheder for de tre pågældende EFTA-staters statsborgere, men ligeledes og på samme måde rettighederne for EU's statsborgere i de nævnte stater. Således indgår afgørelse 2011/407 netop i de foranstaltninger, hvorved lovgivningen om EU's indre marked skal udvides så vidt muligt til EØS, således at de nævnte staters statsborgere kan nyde godt af den frie bevægelighed for personer på samme sociale betingelser som Unionens borgere. Det følger heraf, at den ajourføring og forenkling af de regler, der gælder inden for Unionen vedrørende koordinering af de sociale sikringsordninger, idet forordning nr. 1408/71³⁰ erstattes med forordning nr. 883/2004, nødvendigvis også skal ske på EØS-plan.

Endvidere kan artikel 79, stk. 2, TEUF efter Domstolens opfattelse ikke være hjemmel for vedtagelse af en foranstaltning såsom afgørelse 2011/407, idet den – i betragtning af den sammenhæng med udviklingen af samarbejdet med EFTA-staterne, som afgørelsen indgår i, og navnlig de med samarbejdet forfulgte formål – er åbenbart uforenelig med formålene i artikel 79, stk. 2, TEUF, der henhører under TEUF's kapitel 2 i afsnit V med overskriften »Politikkerne for grænsekontrol, asyl og indvandring«. Domstolen frifandt følgelig Rådet.

II. Landbrug

På landbrugsområdet skal der gøres opmærksom på to domme, der angår EU-retlige principper og beskyttelsen af de grundlæggende rettigheder.

²⁷ Rådets afgørelse 2011/407/EU af 6.6.2011 om den holdning, som Den Europæiske Union skal indtage i Det Blandede EØS-udvalg vedrørende en ændring af bilag VI (social sikring) og protokol 37 til EØS-aftalen (EUT L 182, s. 12).

²⁸ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 883/2004 af 29.4.2004 om koordinering af de sociale sikringsordninger (EUT L 166, s. 1), som ændret ved Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 988/2009 af 16.9.2009 (EUT L 284, s. 43).

²⁹ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 987/2009 af 16.9.2009 om de nærmere regler til gennemførelse af forordning (EF) nr. 883/2004 (EUT L 284, s. 1).

³⁰ Rådets forordning (EØF) nr. 1408/71 af 14.6.1971 om anvendelse af de sociale sikringsordninger på arbejdstagere og deres familiemedlemmer, der flytter inden for Fællesskabet (EFT L 149, s. 2).

For det første skulle Domstolen i dom af 27. juni 2013, sag C-93/12, *Agroconsulting*, tage stilling til lovligheden af en medlemsstats regel om retslig kompetence, hvorved en enkelt ret er kompetent i alle tvister vedrørende afgørelser, der træffes af en national myndighed med ansvar for at udbetale landbrugsstøtte i forhold til ækvivalens- og effektivitetsprincippet og artikel 47 i chartret om grundlæggende rettigheder. Der var tale om en bestemmelse i den bulgarske forvaltningsproceslov, hvis virkning bestod i at forpligte den forelæggende ret til at træffe afgørelse i alle sager, der anlægges til prøvelse af forvaltningsakter, der træffes af en national myndighed med ansvar for at udbetale landbrugsstøtte i henhold til den fælles landbrugspolitik.

Domstolen fastslog, at ækvivalens- og effektivitetsprincippet ikke er til hinder for en sådan regel, for så vidt som søgsmål til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, som EU-retten medfører for borgerne, ikke anlægges under betingelser, der er mindre gunstige end dem, der gælder for søgsmål til beskyttelse af eventuelle rettigheder, der kan udledes af støtteordninger til fordel for landbrugere, som er fastsat i national ret, og for så vidt som den nationale regel ikke medfører proceduremæssige ulemper for borgerne, bl.a. vedrørende sagsbehandlingstiden, der gør det uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, som EU-retten medfører.

For det andet havde Domstolen i dom af 17. oktober 2013, sag C-101/12, *Schaible*, lejlighed til at tage stilling til lovligheden af visse bestemmelser i forordning nr. 21/2004³¹. Sagen drejede sig i det væsentlige om, hvorvidt *de forpligtelser, der er pålagt fåre- og gedeavlere i henhold til disse bestemmelser, som vedrørte den individuelle identifikation af hvert enkelt dyr, elektronisk identifikation af hvert enkelt dyr og forpligtelsen til at føre et register, kunne betragtes som forenelige med artikel 16 i chartret om grundlæggende rettigheder*, der fastsætter friheden til at oprette og drive egen virksomhed, og med ligebehandlingsprincippet.

Domstolen fastslog i dommen, at der ikke er noget forhold, som kan rejse tvivl om gyldigheden af de omtvistede bestemmelser med hensyn til den nævnte frihed og det nævnte princip. Hvad indledningsvis angår deres forenelighed med friheden til at oprette og drive egen virksomhed, fastslog Domstolen, at selv om bestemmelserne i forordning nr. 21/2004, som undergiver fåre- og gedeavlere en pligt til at foretage en elektronisk identifikation af hvert enkelt dyr og en pligt til at føre et bedriftsregister, kan begrænse udøvelsen af friheden til at oprette og drive egen virksomhed, udgør denne frihed ikke et absolut prærogativ. Den kan undergives forskellige former for myndighedsindgreb som af hensyn til den almene interesse kan sætte begrænsninger for udøvelsen af erhvervsvirksomhed, forudsat at proportionalitetsprincippet overholdes. I den pågældende sag fandt Domstolen, at selv om de i hovedsagen omhandlede forpligtelser kan begrænse udøvelsen af friheden til at oprette og drive egen virksomhed, er de begrundede i legitime mål af almen interesse. Ved således at gøre det nemmere at spore hvert dyr og dermed i tilfælde af epizootier sætte de kompetente myndigheder i stand til at iværksætte de nødvendige foranstaltninger for at hindre spredning af smitsomme sygdomme blandt får og geder, er disse forpligtelser passende med henblik på at opnå de nævnte formål, nemlig beskyttelse af sundheden, bekæmpelse af epizootier og dyrevelfærd samt gennemførelsen af det indre landbrugsmarked i den berørte sektor.

³¹ Rådets forordning (EF) nr. 21/2004 af 17.12.2003 om indførelse af en ordning for identifikation og registrering af får og geder og om ændring af forordning (EF) nr. 1782/2003 og direktiv 92/102/EØF og 64/432/EØ (EUT 2004 L 5, s. 8). Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrørte artikel 3, stk. 1, artikel 4, stk. 2, artikel 5, stk. 1, og artikel 9, stk. 3, første afsnit, samt bilag B, punkt 2, i nævnte forordning nr. 21/2004.

III. Fri bevægelighed

1. Arbejdskraftens frie bevægelighed og social sikring

På området for arbejdstagernes frie bevægelighed og sociale sikring tiltrækker tre domme sig særlig opmærksomhed

Domstolen traf for det første i dom af 16. april 2013, sag C-202/11, *Las*, afgørelse vedrørende *en medlemsstats lovgivning, som pålægger anvendelsen af medlemsstatens officielle sprog i arbejdskontrakter*. I det pågældende tilfælde var en nederlandsk statsborger, bosiddende i Nederlandene, blevet ansat af en virksomhed etableret i Antwerpen (Belgien). Af en arbejdskontrakt af grænseoverskridende karakter, som var affattet på engelsk, fremgik det, at den pågældende skulle udføre sit arbejde i Belgien. Ved en skrivelse, ligeledes affattet på engelsk, blev han efterfølgende afskediget af dette selskab. Arbejdstageren anlagde sag ved arbejdsrechtbank og gjorde gældende, at bestemmelserne i arbejdskontrakten var ugyldige på grund af tilsidesættelse af bestemmelser i det flamske fællesskabs sprogdekret, hvorefter enhver virksomhed, der er beliggende i det nederlandske sprogområde, har en pligt til ved ansættelse af en arbejdstager i en stilling med international karakter at affatte alle dokumenter, der vedrører arbejdsforholdet, på nederlandsk, hvis tilsidesættelse medfører ugyldighed. Domstolen fastslog i sin afgørelse, at en sådan lovgivning, som kunne have en afskrækkende virkning på ikkenederlandsktalende arbejdstagere og arbejdsgivere, udgjorde en hindring for arbejdskraftens frie bevægelighed. Domstolen præciserede ligeledes, at i det særlige tilfælde af en arbejdskontrakt med grænseoverskridende karakter står et sådant sprogkrav ikke i forhold til de formål, som Belgien havde påberåbt sig i sagen, nemlig beskyttelse af et officielt sprog, beskyttelse af arbejdstagerne og lettelse af den tilhørende administrative kontrol.

For det andet skal fremhæves dom af 20. juni 2013, sag C-20/12, *Giersch mfl.*, vedrørende *ligebehandling for så vidt angår sociale fordele til grænsearbejdere og deres familiemedlemmer*. Domstolen fastslog i denne dom, at artikel 7, stk. 2, i forordning nr. 1612/68³² skal fortolkes således, at den i princippet er til hinder for en medlemsstats lovgivning, hvorefter *tildelingen af økonomisk støtte til videregående uddannelse gøres betinget af, at den studerende opfylder et krav om bopæl i denne medlemsstat*, og hvorved der er indført en forskelsbehandling, der udgør en indirekte forskelsbehandling, mellem de personer, som er bosiddende i den pågældende medlemsstat, og de personer, der, uden at være bosiddende i denne medlemsstat, er børn af grænsearbejdere, som arbejder i nævnte medlemsstat.

Domstolen fastslog i øvrigt, at selv om målet om at øge antallet af bosiddende personer, der har afsluttet en videregående uddannelse, med henblik på at fremme udviklingen af samme medlemsstats økonomi udgør et lovligt formål, som kan begrunde en sådan forskelsbehandling, og selv om et bopælskrav er egnet til at sikre opfyldelsen af nævnte mål, går et sådant krav imidlertid ud over, hvad der er nødvendigt for at nå det mål, det forfølger. Et sådant krav er således til hinder for, at der tages hensyn til andre omstændigheder, der potentielt kan være udtryk for den reelle grad af tilknytning, som ansøgeren til nævnte økonomiske støtte har til den pågældende medlemsstats samfund eller arbejdsmarked, såsom den omstændighed, at den ene af forældrene, som fortsat forsørger den studerende, er en grænsearbejder, der har en varig beskæftigelse i denne medlemsstat og allerede har arbejdet i sidstnævnte igennem en betydelig periode.

³² Rådets forordning nr. 1612/68/EØF af 15.10.1968 om arbejdskraftens frie bevægelighed inden for Fællesskabet (EFT L 1968 II, s. 467), som ændret ved Europa-Parlamentets og Rådets forordning 2004/38/EF af 29.4.2004 (EUT L 158, s. 77, og – berigtigelse – EUT L 229, s. 35, og EUT 2005 L 197, s. 34).

Dom af 21. februar 2013, sag C-282/11, *Salgado González*, vedrørte for det tredje *beregning af alderspension for selvstændige erhvervsdrivende henset til EU-bestemmelserne om vandrende arbejdstagers sociale sikring*³³.

Domstolen fastslog først, at i mangel af harmonisering på EU-niveau tilkommer det hver medlemsstat i lovgivningen bl.a. at fastsætte de betingelser, som en person skal opfylde for at være berettiget til ydelser, men at medlemsstaterne ved udøvelsen af denne kompetence imidlertid skal overholde EU-retten og navnlig EUF-traktatens bestemmelser om fri bevægelighed. Domstolen bemærkede i denne henseende, at det følger af forordning nr. 1408/71, at når en medlemsstats lovgivning betinger tilbagelæggelsen af forsikringsperioder af, at der er erhvervet ret til ydelser, der er fastsat i denne bestemmelse, herunder alderspension, skal denne medlemsstats kompetente institution i fornødent omfang medregne de forsikringsperioder, der er tilbagelagt i henhold til lovgivningen i enhver anden medlemsstat³⁴. Med henblik herpå medregnes disse perioder, som om der var tale om perioder, der var tilbagelagt i henhold til den for institutionen gældende lovgivning.

En national lovgivning, hvorefter den teoretiske ydelse for en selvstændig erhvervsdrivendes alderspension, uanset om den pågældende er vandrende eller indenlandsk arbejdstager, altid beregnes på grundlag af den pågældendes bidragsbasis i en fastsat referenceperiode, som ligger forud for indbetalingen af det sidste bidrag, er således i strid med kravene i forordning nr. 1408/71³⁵, når dette teoretiske beløb skal beregnes, som om den forsikredes erhvervsmæssige beskæftigelse udelukkende er foregået i den pågældende medlemsstat. Det ville kunne forholde sig anderledes, såfremt den nationale lovgivning med henblik på at tage hensyn til den omstændighed, at arbejdstageren havde udøvet sin ret til fri bevægelighed ved at arbejde i en anden medlemsstat, fastsatte mekanismer for tilpasning af reglerne for beregning af det teoretiske beløb for alderspensionen.

2. Etableringsfrihed og fri udveksling af tjenesteydelser

I dom af 8. maj 2013, forenede sager C-197/11 og C-203/11, *Libert mfl.*, havde Domstolen lejlighed til at tage stilling til spørgsmålet om, hvorvidt EU-retten er til hinder for en national lovgivning, hvorefter *overdragelse af fast ejendom* i visse kommuner for det første er betinget af, at det godkendes af et lokalt bedømmelsesudvalg, at der findes en »tilstrækkelig tilknytning« mellem den potentielle erhverver eller lejer og disse kommuner, og hvorefter grundejerne og bygherrerne for det andet er pålagt at gennemføre et tilbud om opførelse af sociale boliger, samtidig med at der er fastsat skatteincitamenter og støttemekanismer.

Domstolen fastslog, at en lovgivning, som fastsætter sådanne betingelser for overdragelse udgør en restriktion for de grundlæggende friheder, der er sikret ved EU-retten. Domstolen understregede endvidere, at hensynet til en medlemsstats almene boligpolitik, såsom formålet om at sikre opfyldelse af boligbehovet for den mindre kapitalstærke del af den lokale befolkning, kan udgøre tvingende almene hensyn og derfor begrunde en sådan restriktion. Disse foranstaltninger går imidlertid ud over, hvad der er nødvendigt for at opnå det søgte formål, når de betingelser, der er fastsat for overdragelse af fast ejendom ikke er direkte forbundet med de socioøkonomiske aspekter, der ligger til grund for formålet om udelukkende at beskytte den mindre kapitalstærke del af lokalbefolkningens adgang til boligmarkedet. I et sådant tilfælde opfyldes betingelserne nemlig ikke udelukkende af den mindre kapitalstærke del af lokalbefolkningen, men ligeledes af andre

³³ Rådets forordning (EØF) nr. 1408/71 af 14.6.1971 om anvendelse af de sociale sikringsordninger på arbejdstagere og deres familiemedlemmer, der flytter inden for Fællesskabet, som ændret flere gange (EFT L 149, s. 2).

³⁴ Jf. artikel 45 i forordning nr. 1408/71.

³⁵ Jf. ligeledes artikel 46, litra a), i forordning nr. 1408/71.

personer, der råder over tilstrækkelige midler, og dermed ikke har behov for særlig beskyttelse på dette marked.

Domstolen fastslog derimod, at artikel 63 TEUF ikke er til hinder for en ordning, hvorefter der gives visse økonomiske aktører, så som grundejere og bygherrer, et »socialt pålæg« ved tildelingen af bygge- eller udstykningstilladelse, for så vidt som det har til formål at sikre et tilstrækkeligt boligudbud til personer med lav indkomst eller andre svagt stillede grupper af den lokale befolkning.

I dom af 24. oktober 2013, sag C-85/12, *LBÍ* (tidligere *Landsbanki Islands*), tog Domstolen stilling til fortolkningen af *direktiv 2001/24 om sanering og likvidation af kreditinstitutter*³⁶, der er blevet indarbejdet i *aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde*. Direktivet bestemmer, at i tilfælde af et kreditinstituts fallit, som har filialer i andre medlemsstater, indgår saneringsforanstaltningerne og likvidationen i en samlet likvidationsprocedure i den medlemsstat, hvor virksomheden har sit hovedsæde (hjemlandet) og har retsvirkninger i henhold til hjemlandets ret i hele Unionen uden andre formaliteter.

I denne sag drejede det sig om at afgøre, om de saneringsforanstaltninger, der var vedtaget af Island som følge af den bank- og finanskrisen, der havde ramt det, var omfattet af direktivet. Disse foranstaltninger, der var fastsat i form af et moratorium, beskyttede finansieringsinstitutterne mod ethvert retsskridt, hvorefter verserende retssager blev udsat, så længe moratoriet var gældende. *LBÍ*, som er et islandsk kreditinstitut, som havde draget fordel af et moratorium i Island, havde anført, at det havde ret til at kræve tilbagebetaling af lånebeløb i Frankrig og anlagde sager ved de franske retter til prøvelse heraf, idet det gjorde gældende, at direktivet betød, at de saneringsforanstaltninger, som var vedtaget i Island kunne påberåbes over for dets franske kreditorer, og at sagerne derfor var ugyldige.

Domstolen bemærkede indledningsvist, at direktiv 2001/24 tilsigter, at medlemsstaterne gensidigt anerkender de foranstaltninger, som hver enkelt af dem træffer for at genskabe et sundt forretningsgrundlag for de kreditinstitutter, som de har godkendt. Domstolen fastslog derefter, at det fremgår af direktiv 2001/24³⁷, at kun de administrative og retslige myndigheder i hjemlandet har kompetence til at træffe afgørelse om iværksættelse af saneringsforanstaltninger i et kreditinstitut og om indledning af en likvidationsprocedure over for et sådant institut. Disse foranstaltninger har i alle medlemsstater de retsvirkninger, som tillægges dem ifølge hjemlandets lovgivning. Det følger heraf, at det er de sanerings- og likvidationsforanstaltninger, som træffes af de administrative og retslige myndigheder i hjemlandet, der er genstand for anerkendelse i medfør af direktiv 2001/24, og med den retsvirkning, som denne medlemsstats ret tillægger dem. Derimod kan hjemlandets lovgivning om sanering og likvidation af kreditinstitutter i princippet kun få retsvirkning i de øvrige medlemsstater gennem foranstaltninger, som de administrative og retslige myndigheder i denne medlemsstat træffer over for et bestemt kreditinstitut.

Dom af 24. september 2013, sag C-221/11, *Demirkan*, vedrørte spørgsmålet om, hvorvidt den *frie udveksling af tjenesteydelser i artikel 41, stk. 1, i tillægsprotokollen*³⁸ til *associeringsaftalen mellem Det Europæiske Økonomiske Fællesskab og Tyrkiet*³⁹ omfatter den *passive frie udveksling af tjenesteydelser*

³⁶ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/24/EF af 4.4.2001 om sanering og likvidation af kreditinstitutter (EFT L 125, s. 15).

³⁷ Artikel 3, stk. 1, og artikel 9, stk. 1, i direktiv 2001/24/EF.

³⁸ Protokollen er i henhold til artikel 62 en integrerende del af associeringsaftalen. Denne protokol blev undertegnet den 23.11.1970 i Bruxelles og indgået, godkendt og tiltrådt på Fællesskabets vegne ved Rådets forordning (EØF) nr. 2760/72 af 19.12.1972.

³⁹ Undertegnet i Ankara den 12.9.1963.

dvs. modtagere af tjenesteydelser i en stats ret til at rejse ind i en anden stat for at oppebære en tjenesteydelse dér.

Domstolen bemærkede, at selv om principperne indeholdt i EUF-traktatens artikler om den frie udveksling af tjenesteydelser i videst muligt omfang skal overføres på tyrkiske statsborgere for at ophæve restriktionerne for den frie udveksling af tjenesteydelser mellem de kontraherende parter, kan fortolkningen af EU-retten bestemmelser vedrørende det indre marked, herunder traktatbestemmelserne, imidlertid ikke automatisk overføres til fortolkningen af en aftale, som EU har indgået med et tredjeland, bortset fra de tilfælde, hvor det fremgår af selve aftalen. Med henblik på at afgøre om en sådan overførsel er mulig, skal man sammenligne formålet med aftalen og den sammenhæng, hvori den indgår, på den ene side, med traktatens formål og sammenhæng på den anden side. Der er imidlertid væsentlige forskelle imellem associeringsaftalen og tillægsprotokollen på den ene side og traktaten på den anden side på grund af den omstændighed, at associeringen EØF-Tyrkiet udelukkende har et økonomisk formål, idet de grundlæggende tilsigter at bidrage til Tyrkiets økonomiske udvikling. Udviklingen af økonomiske friheder for at muliggøre generel fri bevægelighed for personer svarende til den, der gælder for unionsborgere, er således ikke formålet med associeringsaftalen. Ud fra et tidsmæssigt synspunkt understregede Domstolen endvidere, at der ikke er noget, som tyder på, at de kontraherende parter til associeringsaftalen og tillægsprotokollen i forbindelse med undertegnelsen heraf havde tænkt, at den frie udveksling af tjenesteydelser skulle omfatte den passive frie udveksling af tjenesteydelser. Den frie udveksling af tjenesteydelser i tillægsprotokollens artikel 41, stk. 1, omfatter således ikke retten for tyrkiske statsborgere, som er modtagere af tjenesteydelser, til at rejse ind i en medlemsstat for at oppebære en tjenesteydelse dér.

3. Frie kapitalbevægelser

I dom af 22. oktober 2013, forenede sager C-105/12 – C-107/12, *Essent mfl.*, skulle Domstolen tage stilling til spørgsmålet om, hvorvidt artikel 345 TEUF og bestemmelserne om frie kapitalbevægelser er til hinder for en national ejendomsretlig ordning med el- og gasdistributionssystemoperatører, som fastsatte et absolut privatiseringsforbud for disse operatører.

Domstolen bemærkede for det første, at artikel 345 TEUF udtrykker princippet om traktaternes neutralitet for så vidt angår de ejendomsretlige ordninger i medlemsstaterne. Nærmere bestemt er traktaterne i princippet hverken til hinder for nationaliseringen af virksomheder eller for privatiseringen heraf, hvorfor medlemsstaterne lovligt kan forfølge målet om at etablere eller bevare en offentlig ejendomsretlig ordning for bestemte virksomheder. Domstolen bemærkede imidlertid, at artikel 345 TEUF imidlertid ikke kan bevirke, at de ejendomsretlige ordninger i medlemsstaterne undtages fra EUF-traktatens grundlæggende regler, herunder navnlig forbuddet mod forskelsbehandling, etableringsfriheden og de frie kapitalbevægelser.

Domstolen fastslog i sagen, at privatiseringsforbuddet, udgør en hindring for de frie kapitalbevægelser henset til dets virkninger. Domstolen tilføjede, at målene med at skabe gennemsigtighed på elektricitets- og gasmarkedet og at forhindre konkurrencefordrejning, som ligger bag lovgivers valg af ejendomsretlig ordning kan tages i betragtning som tvingende almene hensyn med henblik på at begrunde restriktionen for de frie kapitalbevægelser. Hvad angår koncernforbuddet og forbuddet mod aktiviteter, der kan skade netdriften, bemærkede Domstolen, at de nævnte formål ligeledes kan tages i betragtning som tvingende almene hensyn med henblik på at begrunde restriktionen for de frie kapitalbevægelser. De omhandlede restriktioner skal imidlertid også være egnede i forhold til de mål, som forfølges, og må ikke gå ud over, hvad der er nødvendigt for at opnå de forfulgte mål.

IV. Grænsekontrol, asyl og indvandring

1. Grænsepassage

Hvad angår de fælles regler om standarder og procedurer for kontrol ved de ydre grænser ønskede en tysk ret oplyst, om forordning nr. 2252/2004 ⁴⁰, *er gyldig, for så vidt den forpligter pasansøgeren til at afgive finderaftryk og fastsætter lagring af disse i pas*, bl.a. med hensyn til chartret om grundlæggende rettigheder. I dom af 17. oktober 2013, sag C-291/12, *Schwarz*, besvarede Retten dette spørgsmål bekræftende. Selv om optagelsen af fingeraftryk og lagringen af disse i pas således udgør et indgreb i retten til respekt for privatliv og beskyttelse af personoplysninger i henholdsvis artikel 7 og 8 i chartret om grundlæggende rettigheder, er disse foranstaltninger dog begrundet i at forhindre enhver svigagtig brug af pas.

I dom af 19. december 2013, sag C-84/12, *Koushkabi*, præciserede Domstolen sin praksis om visumpolitik og nærmere bestemt *proceduren og betingelserne, der regulerer udstedelsen af ensartet visa* samt medlemsstaternes skønsmargen i denne sammenhæng. For det første fandt Domstolen, at artikel 23, stk. 4, artikel 32, stk. 1, og artikel 35, stk. 6, i visumkodeksen ⁴¹ skal fortolkes således, at en medlemsstats kompetente myndigheder efter behandlingen af en ansøgning om et ensartet visum kun kan meddele afslag på et sådant visum til en ansøger, hvis en af de afslagsgrunde, der er opregnet i disse bestemmelser, kan gøres gældende over for denne ansøger. Disse myndigheder råder i forbindelse med behandlingen af denne ansøgning over en vid skønsmargen med hensyn til betingelserne for anvendelse af disse bestemmelser og vurderingen af de relevante omstændigheder med henblik på at afgøre, om en af disse afslagsgrunde kan gøres gældende over for ansøgeren.

Hvad navnlig angår begrundelsen for afslag på grund af ansøgerens eventuelt manglende hensigt om at forlade medlemsstaternes område inden udløbet af visummet, fastslog Domstolen ⁴², at det ikke er et krav, at de kompetente myndigheder i en medlemsstat får vished for ansøgerens hensigt, men at de kan nøjes med at konstatere, at der, henset til den generelle situation i ansøgerens opholdsland og sidstnævntes egne forhold, der er fastlagt ud fra de oplysninger, som sidstnævnte har fremlagt, er begrundet tvivl.

Endelig udtalte Domstolen, at visumkodeksen ikke er til hinder for en bestemmelse i en medlemsstats lovgivning, der fastsætter, at de kompetente myndigheder har de fornødne beføjelser til at meddele et ensartet visum til ansøgeren, når betingelserne for udstedelse, der er fastsat i denne kodeks, er opfyldt, uden udtrykkeligt at være forpligtet til at udstede dette visum, såfremt en sådan national bestemmelse kan fortolkes i overensstemmelse med nævnte kodeks. De kompetente nationale myndigheder kan således kun nægte at meddele afslag på udstedelsen af et ensartet visum, hvis en af de afslagsgrunde, der er fastsat i disse artikler, kan gøres gældende over for denne ansøger.

⁴⁰ Rådets forordning (EF) nr. 2252/2004 af 13.12.2004 om standarder for sikkerhedselementer og biometriske identifikatorer i pas og rejsedokumenter, som medlemsstaterne udsteder (EUT L 385, s. 1), som ændret ved Europa-Parlamentets og Rådets forordning 444/2009 af 6.5.2009 (EUT L 142, s. 1, med berigtigelse EUT L 188, s. 127).

⁴¹ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 810/2009 af 13.7.2009 om en fællesskabskodeks for visa (visumkodeks) (EUT L 243, s. 1).

⁴² Domstolen tog stilling til visumkodeksens artikel 32, stk. 1, sammenholdt med kodeksens artikel 21, stk. 1.

2. Asylpolitik

To domme om asylretten og vedrørende forordning nr. 343/2003 (»Dublin II«) ⁴³ fortjener opmærksomhed.

For det første blev Domstolen i den sag, der gav anledning til dom af 6. juni 2013, sag C-648/11, *MA mfl.*, spurgt om *afgørelsen af, hvilken medlemsstat, der er ansvarlig for behandlingen af en asylansøgning*, når asylansøgeren, der er en uledsaget mindreårig, som ikke har nogen familiemedlemmer, der befinder sig lovligt i en anden medlemsstat, har indgivet ansøgninger om asyl i mere end en medlemsstat. Med henblik herpå fortolkede Domstolen artikel 6, stk. 2, i forordning nr. 343/2003 således, at den medlemsstat, der er ansvarlig, er den, hvori den mindreårige befinder sig efter dér at have indgivet en ansøgning. I denne forbindelse fastslog Domstolen, at udtrykket »den medlemsstat [...] der er ansvarlig for behandlingen af ansøgningen«, der findes i denne bestemmelse, ikke kan forstås således, at det angiver den første medlemsstat, hvor den mindreårige har indgivet sin asylansøgning. Da de uledsagede mindreårige udgør en gruppe af særligt udsatte personer, er det vigtigt, at proceduren til fastsættelse af, hvilken medlemsstat der er ansvarlig, ikke forlænges mere end strengt nødvendigt, og at disse sikres en hurtig adgang til procedurerne til fastsættelse af flygtningestatus. Selv om den mindreåriges tarv kun nævnes udtrykkeligt i artikel 6, stk. 1, i forordning nr. 343/2003, bevirker artikel 24, stk. 2, i chartret om grundlæggende rettigheder, sammenholdt med dettes artikel 51, stk. 1, derfor, at barnets tarv også skal komme i første række i alle afgørelser, som medlemsstaterne træffer om afgørelse af, hvilken medlemsstat, der er ansvarlig for behandlingen af retten til asyl. Heraf følger, at uledsagede mindreårige, der har indgivet en asylansøgning i en medlemsstat, i princippet ikke skal udsendes til en anden medlemsstat, hvor de har indgivet en første asylansøgning.

For det andet fastslog Domstolen i dom af 10. december 2013, sag C-394/12, *Abdullahi*, at artikel 19, stk. 2, i forordning nr. 343/2003 skal fortolkes således, at i *det tilfælde, hvor en medlemsstat har accepteret at overtage en asylansøger*, dvs. som den medlemsstat, hvori asylansøgeren først indrejste på Den Europæiske Unions område, kan denne ansøger kun bestride denne medlemsstats kompetence til at behandle ansøgningen, baseret på de i nævnte forordnings artikel 10, stk. 1, angivne kriterier, ved at påberåbe sig de systemmæssige mangler ved asylproceduren og modtagelsesforholdene for asylansøgere i denne medlemsstat. Idet den fastholdt fortolkningen, der fulgte af dom af 21. december 2011, NS ⁴⁴, anførte Domstolen, at disse systemmæssige mangler ved asylproceduren og modtagelsesforholdene for asylansøgere bør give alvorlig grund til at antage, at den pågældende vil blive udsat for en reel risiko for at blive undergivet umenneskelig eller nedværdigende behandling som omhandlet i artikel 4 i chartret om grundlæggende rettigheder.

3. Indvandringspolitik

I dom af 10. september 2013, sag C-383/13 PPU, G. og R., skulle Domstolen fortolke artikel 15, stk. 2, og 6, i direktiv 2008/115 (»udsendelsesdirektivet«) ⁴⁵, som fastsætter *retssikkerhedsgarantier for afgørelser om udsendelse af tredjelandssstatsborgere med ulovligt ophold*. I denne sammenhæng forpligter direktiv 2008/115 medlemsstaterne til at stille effektive retsmidler over for disse afgørelser

⁴³ Rådets forordning (EF) nr. 343/2003 af 18.2.2003 om fastsættelse af kriterier og procedurer til afgørelse af, hvilken medlemsstat der er ansvarlig for behandlingen af en asylansøgning, der er indgivet af en tredjelandssstatsborger i en af medlemsstaterne (EUT L 150, s. 1).

⁴⁴ Forenede sager C-411/10 og C-493/10, Sml. I, s. 13905.

⁴⁵ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2008/115/EF af 16.12.2008 om fælles standarder og procedurer i medlemsstaterne for tilbagesendelse af tredjelandssstatsborgere med ulovligt ophold (EUT L 348, s. 98).

til rådighed og bestemmer desuden, at den pågældende tredjelandstatsborger omgående skal løslades, hvis frihedsberøvelsen ikke er lovlig.

I dommen, der blev afsagt efter anvendelse af den præjudicielle hasteprocedure, fandt Domstolen, at tilsidesættelse af retten til forsvar i forbindelse med vedtagelse af en afgørelse om forlængelse af en frihedsberøvelse af en tredjelandstatsborger med ulovligt ophold med henblik på dennes udsendelse, ikke automatisk medfører, at frihedsberøvelsen ophæves. Ifølge Domstolen skal den nationale ret imidlertid vurdere, om en sådan tilsidesættelse faktisk har berøvet den, der påberåber sig den, muligheden for bedre at udøve sin ret til forsvar, således at denne administrative procedure kunne være mundet ud i et andet resultat.

Dom af 19. september 2013, sag C-297/12, *Filev og Osmani*, omhandlede også fortolkningen af direktiv 2008/115 (»udsendelsesdirektivet«). Domstolen fastslog bl.a., at dette direktiv *er til hinder for en national bestemmelse, der gør begrænsning af varigheden af et indrejseforbud betinget af, at den berørte tredjelandstatsborger indgiver en begæring med henblik på at opnå en sådan begrænsning*. Det fremgår således af dette direktivs artikel 11, stk. 2, at medlemsstaterne har pligt til at tidsbegrænse varigheden af ethvert indrejseforbud uafhængigt af, om den berørte tredjelandstatsborger har indgivet en begæring herom.

Domstolen fandt desuden, at denne bestemmelse er til hinder for, at en overtrædelse af et forbud mod indrejse og ophold på en medlemsstats område, som er udstedt mere end fem år enten før tidspunktet for den berørte tredjelandstatsborgers genindrejse på området eller før ikrafttrædelsen af den nationale lovgivning, hvorved dette direktiv er gennemført, medfører en strafferetlig sanktion, medmindre denne statsborger udgør en alvorlig trussel mod den offentlige orden, den offentlige sikkerhed eller den nationale sikkerhed.

Endelig understregede Domstolen, at en medlemsstat, der på grundlag af »udsendelsesdirektivets« artikel 2, stk. 2, litra b), har valgt ikke at gøre dette gældende over for tredjelandstatsborgere, der er genstand for en strafferetlig sanktion, ikke kan gøre disse nationale bestemmelser gældende over for en statsborger, der er genstand for en strafferetlig sanktion før direktivets gennemførelse i national ret, og som det kunne have fundet direkte anvendelse på.

V. Politimæssigt og retligt samarbejde i straffesager

1. Europæisk arrestordre

Hvad angår det retlige samarbejde i straffesager er der tre domme vedrørende rammeafgørelse 2002/584 om den europæiske arrestordre og om procedurerne for overgivelse mellem medlemsstaterne ⁴⁶, som fortjener at blive nævnt. To af sagerne er desuden oprindeligt indledt som præjudicielle spørgsmål stillet af henholdsvis den spanske og franske forfatningsdomstol.

I den første sag forelagde den spanske forfatningsdomstol Domstolen spørgsmålet om, hvorvidt rammeafgørelse 2002/584 tillader de nationale retter – som krævet i den spanske forfatningsdomstols praksis – *at betinge overgivelsen af en person, der er dømt in absentia, af muligheden for, at denne*

⁴⁶ Rådets rammeafgørelse 2002/584/RIA af 13.6.2002 om den europæiske arrestordre og procedurerne for overgivelse mellem medlemsstaterne, som ændret ved Rådets rammeafgørelse 2009/299/RIA af 26.2.2009 om styrkelse af personers proceduremæssige rettigheder og fremme af anvendelsen af princippet om gensidig anerkendelse i forbindelse med afgørelser afsagt, uden at den pågældende selv var til stede under retssagen (EUT L 190, s. 1, og EUT L 81, s. 24).

dom prøves på ny i den udstedende medlemsstat. I ovennævnte *Melloni*-dom (dom af 26.2.2013) fandt Domstolen, efter at have mindet om, at den fuldbyrdende judicielle myndighed kun kan underkaste fuldbyrdelsen af en europæisk arrestordre de betingelser, der er fastsat i rammeafgørelsen, at rammeafgørelsens artikel 4a, stk. 1, idet den ikke fastsætter nævnte betingelse, er til hinder for, de judicielle myndigheder nægter at fuldbyrde den europæiske arrestordre, der er udstedt med henblik på fuldbyrkelse af en frihedsstraf, hvis den pågældende ikke selv var til stede under retssagen, når den berørte var klar over den berammede retssag og havde givet et mandat til en juridisk rådgiver til at forsvare ham, og han faktisk var repræsenteret af sidstnævnte. Domstolen fandt desuden, at denne bestemmelse i rammeafgørelsen, som på visse betingelser hjemler ret til at fuldbyrde den europæiske arrestordre, hvis den pågældende ikke selv var til stede under retssagen, er forenelig med retten til effektive retsmidler og en retfærdig rettergang samt med retten til forsvar, der er anerkendt i artikel 47 og 48, stk. 1, i chartret om grundlæggende rettigheder. Selv om den anklagedes ret til selv at være til stede under retssagen udgør et vigtigt element af retten til en retfærdig rettergang, er denne ret således ikke absolut, idet den anklagede kan afstå denne ret, når visse garantier er sikret.

Endelig fastslog Domstolen, at artikel 53 i chartret om grundlæggende rettigheder heller ikke tillader den fuldbyrdende medlemsstat at betinge overgivelsen af en person, der er dømt in absentia, af, at domfældelsen kan prøves på ny i den udstedende medlemsstat, med henblik på at undgå en tilsidesættelse af de rettigheder, der er garanteret ved dens forfatning. Domstolen fandt desuden, at en anderledes fortolkning af artikel 53 i chartret om grundlæggende rettigheder er i strid med princippet om EU-rettens forrang og hindrer effektiviteten af rammeafgørelse 2002/584 ⁴⁷.

I dom af 30. maj 2013, sag C-168/13 PPU, F, der blev afsagt som en præjudiciel afgørelse i forbindelse med et forudgående spørgsmål om forfatningsmæssighed stillet til Conseil Constitutionnel (det franske forfatningsråd), undersøgte Domstolen *muligheden for at iværksætte et retsmiddel med opsættende virkning til prøvelse af en afgørelse om udvidelse af virkningerne af en europæisk arrestordre*. Efter at have mindet om, at selve rammeafgørelse 2002/584 fastsætter en procedure, som er i overensstemmelse med kravene i chartret om grundlæggende rettigheder, fastslog Domstolen, at manglen på udtrykkelige bestemmelser om en eventuel ret til retsmidler med opsættende virkning til prøvelse af afgørelser om den europæiske arrestordre hverken forhindrer medlemsstaterne i at fastsætte en sådan ret eller pålægger dem at indføre en sådan. I denne henseende fandt Domstolen, at for så vidt som anvendelsen af rammeafgørelsen ikke hindres, er denne ikke til hinder for, at en medlemsstat anvender sine forfatningsmæssige bestemmelser, herunder navnlig vedrørende overholdelse af retten til en retfærdig rettergang.

Domstolen præciserede imidlertid, at der skal fastsættes visse grænser for det spillerum, som medlemsstaterne herved har. Det følger heraf, at i forhold til betydningen af fristerne skal den endelige afgørelse om fuldbyrkelse af den europæiske arrestordre i princippet vedtages enten ti dage efter, at den eftersøgte person har givet samtykke til overgivelse, eller i andre tilfælde 60 dage regnet fra sidstnævntes anholdelse. Domstolen fastslog desuden, at i overensstemmelse med rammeafgørelsen ⁴⁸, skal afgørelsen om udvidelse af ordren eller en videreovergivelse i princippet vedtages senest 30 dage efter modtagelse af anmodningen. Et eventuelt retsmiddel med opsættende virkning, fastsat i en medlemsstats nationale lovgivning, til prøvelse af denne afgørelse, skal derfor anvendes under overholdelse af de ovennævnte frister for vedtagelse af en endelig afgørelse om fuldbyrkelse af ordren.

⁴⁷ Jf. i denne retning beskrivelsen af denne dom under afsnittet »Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder«.

⁴⁸ Artikel 27, stk. 4, og artikel 28, stk. 3, litra c), i rammeafgørelse 2002/584.

I en tredje sag om den europæiske arrestordre, fastslog Domstolen i dom af 29. januar 2013, sag C-396/11, *Radu*, at de fuldbyrdende judicielle myndigheder ikke kan afvise at fuldbyrde en europæisk arrestordre, der er udstedt med henblik på strafforfølgning med den begrundelse, at den eftersøgte person ikke er blevet afhørt i udsendelsesmedlemsstaten før udstedelsen af denne arrestordre. For det første er denne begrundelse ikke én af de grunde til at afslå at fuldbyrde en sådan ordre, der er fastsat i bestemmelserne i rammeafgørelse 2002/584. For det andet konstaterede Domstolen, at retten til at blive hørt, der er knæsat i artikel 47 og 48 i chartret om grundlæggende rettigheder ikke kræver, at en judicial myndighed i en medlemsstat kan afslå at fuldbyrde en europæisk arrestordre, der er udstedt med henblik på strafforfølgning med denne begrundelse, eftersom en sådan forpligtelse uundgåeligt ville modarbejde selve den i rammeafgørelsen fastsatte overgivelsesordning. En sådan arrestordre bør have en vis overraskelseseffekt for at undgå, at den pågældende flygter. På grundlag af flere bestemmelser i rammeafgørelsen fandt Domstolen under alle omstændigheder, at EU-lovgiver har sikret, at retten til at blive afhørt i fuldbyrdelsesmedlemsstaten overholdes, uden at effektiviteten af ordningen med den europæiske arrestordre bringes i fare ⁴⁹.

2. Gensidig anerkendelse på bødestrafte

I dom af 14. november 2013, sag C-60/12, *Baláž*, fortolkede Domstolen begrebet »domstol med kompetence i navnlig straffesager« som omhandlet i rammeafgørelse 2005/214 vedrørende anvendelsen af princippet om gensidig anerkendelse af bødestrafte ⁵⁰. Domstolen præciserede først, at dette begreb udgør et selvstændigt begreb i EU-retten. I betragtning af den omstændighed, at rammeafgørelsens anvendelsesområde omfatter de lovovertrædelser, der vedrører »overtrædelse af bestemmelser i færdselslovgivningen«, og at disse lovovertrædelser ikke er genstand for en ensartet behandling i de forskellige medlemsstater, og med henblik på at sikre rammeafgørelsens effektive virkning, fandt Domstolen, at begrebet omfatter enhver domstol, der anvender en procedure, som opfylder en straffeprocedures væsentligste kendetegn, uden at det dog er påkrævet, at denne domstol udelukkende har en strafferetlig kompetence. Domstolen fastslog derefter, at det, eftersom rammeafgørelsen også finder anvendelse på bødestrafte pålagt af administrative myndigheder, alt efter de særlige kendetegn ved medlemsstaternes domstolssystemer kan være påkrævet, at en forudgående administrativ fase finder sted. En person skal derfor anses for at have haft lejlighed til at få sagen prøvet ved en domstol med kompetence i navnlig straffesager, som omhandlet i rammeafgørelsen, i det tilfælde, hvor vedkommende inden sagsanlægget var forpligtet til at iagttage en forudgående administrativ procedure. Adgang til prøvelse ved en domstol med kompetence i navnlig straffesager i rammeafgørelsens forstand må imidlertid ikke være underlagt betingelser, der gør den umulig eller uforholdsmæssigt vanskelig. En sådan domstol skal således have fuld prøvelsesret både for så vidt angår den retlige vurdering og de faktiske omstændigheder.

⁴⁹ Se især artikel 8, 13-15 og 19 i rammeafgørelse 2002/584.

⁵⁰ Artikel 1, litra b), nr. iii), i Rådets rammeafgørelse 2005/214/JAL om anvendelse af princippet om gensidig anerkendelse på bødestrafte, som ændret ved Rådets rammeafgørelse 2009/299/JAL af 26.2.2009 (EUT L 81, s. 24).

VI. Civilretligt samarbejde

1. Retternes kompetence, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser

Inden for det civilretlige samarbejde vedrørte de fleste af årets afsagte afgørelser fortolkningen af forordning nr. 44/2001 (Bruxelles I) ⁵¹.

Blandt disse fortjener dom af 12. september 2013, sag C-49/12, *Sunico mfl.*, særlig opmærksomhed. Spørgsmålet omhandlede begrebet »det civil- og handelsretlige område«, som omhandlet i nævnte forordnings artikel 1, stk. 1, og hvorvidt dette begreb skal fortolkes således, at det omfatter en sag, hvorved en myndighed i en medlemsstat kræver erstatning fra fysiske og juridiske personer, der er hjemmehørende i en anden medlemsstat, for en skade, som skyldes en ansvarspådragende sammensværgelse om at begå bedrageri med hensyn til moms, der skal betales i den første medlemsstat.

Selv om visse tvister mellem en offentlig myndighed og en privatperson kan henhøre under anvendelsesområdet for forordning nr. 44/2001, forholder det sig ifølge Domstolen anderledes, når den offentlige myndighed udøver offentligretlige beføjelser. Når den anlagte sag, som i det foreliggende tilfælde, ikke er støttet på den nationale momslovgivning, men på personens påståede deltagelse i en ansvarspådragende sammensværgelse om at begå bedrageri, hvilket henhører under de nationale regler om det civilretlige erstatningsansvar uden for kontrakt, er det bestående retlige forhold således ikke et retligt forhold, der er baseret på offentlig ret, som indebærer, at der anvendes offentligretlige beføjelser. En sådan handling henhører således under begrebet »det civil- og handelsretlige område«, som omhandlet i artikel 1, stk. 1, i forordning nr. 44/2001. Domstolen fastslog, at det imidlertid tilkommer den forelæggende ret at efterprøve, om den offentlige myndighed har gjort brug af beviser, der er opnået som følge af myndighedens udøvelse af offentligretlige beføjelser, og om den i givet fald befinder sig i den samme situation som den, hvori en privatretlig person ville befinde sig.

2. Lovvalsregler for kontraktlige forpligtelser

Selv om Domstolen kun fik forelagt få sager i 2013 om lovvalg, tog den imidlertid stilling til væsentlige spørgsmål på dette område i dom af 17.10.2013, sag C-184/12, UNAMAR. Under forelægningen af et fortolkningsspørgsmål vedrørende artikel 3 og 7, stk. 2, i Rom-konventionen ⁵², havde Domstolen lejlighed til i denne sag at præcisere, *hvorvidt en national ret kan undlade at anvende den lovgivning, som er valgt af parterne i en aftale om handelsagentur, til fordel for lex fori ud fra en begrundelse om den ufravigelige karakter af de regler i denne sidstnævnte medlemsstats retsorden, som regulerer forholdene for selvstændige handelsagenter.*

Domstolen fastslog, at det af disse parter foretagne valg af, hvilken lov der skal anvendes i forbindelse med deres aftaleforhold, skal respekteres i overensstemmelse med Romkonventionens artikel 3, stk. 1, således at undtagelsen vedrørende tilstedeværelsen af en »ufravigelig regel« som omhandlet i den pågældende medlemsstats lovgivning, jf. konventionens artikel 7, stk. 2, skal fortolkes snævert. Bestemmelser, som en medlemsstat betegner som nationale ordens- og sikkerhedsforskrifter, er bestemmelser, hvis overholdelse er blevet anset for at være så afgørende for

⁵¹ Rådets forordning (EF) nr. 44/2001 af 22.12.2000 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område (EFT 2001 L 12, s. 1).

⁵² Konventionen om, hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser, åbnet for undertegnelse i Rom den 19.6.1980 (EFT L 266, s. 1).

opretholdelsen af den pågældende medlemsstats politiske, sociale og økonomiske organisation, at de kræves overholdt af enhver person, der befinder sig på det nationale område. En EU-medlemsstats lovgivning, som er valgt af parterne i en aftale om handelsagentur, og som opfylder den minimumsbeskyttelse, der er foreskrevet i direktiv 86/653⁵³, kan derfor alene fraviges til fordel for lex fori af den ret, som sagen er indbragt for, såfremt den på udførlig vis konstaterer, at lovgiveren i domstolslandet har anset det for afgørende at tildele handelsagenten en beskyttelse, der går videre end det, der er fastsat i det nævnte direktiv, idet der i denne henseende tages hensyn til sådanne ufravigelige reglers art og formål.

VII. Transport

2013 var præget af to vigtige domme på dette område. For det første skal der henvises til dom af 26. februar 2013, sag C-11/11, *Folkerts*, der yderligere afklarede *de gældende regler for compensation til luftfartspassagerer i tilfælde af forsinkelse af flyafgange*. Domstolen fastslog, at når der er tale om en flyvning med direkte tilsluttede flyforbindelser, skal den faste compensation vurderes på baggrund af det planlagte tidspunkt for ankomst til det endelige bestemmelsessted, forstået som bestemmelsesstedet for den berørte passagers sidste flyvning. En passager, der har reserveret en flyvning med direkte tilsluttede flyforbindelser, skal herefter kompenseres, når den første afgang forsinkedes i et tidsrum, der er kortere end de i forordning nr. 261/2004⁵⁴ fastsatte tidsgrænser, men ankomsten til det endelige bestemmelsessted som følge af denne forsinkelse fandt sted mindst tre timer efter det planlagte ankomsttidspunkt.

For det andet tog Domstolen i den sag, der gav anledning til dom af 7. marts 2013, sag C-547/10 P, *Schweiz mod Kommissionen*, stilling til en appel til prøvelse af Rettens dom⁵⁵, hvorved Europa-Kommissionen blev frifundet i et søgsmål med påstand om annullation af beslutning 2004/12⁵⁶, hvori Kommissionen havde godkendt *de af de tyske myndigheder vedtagne restriktioner vedrørende nat-overflyvning i visse zoner inden for det tyske område i nærheden af Zürich lufthavn*.

Domstolen bekræftede hele Rettens gennemgang af sagen. Domstolen bemærkede, at en medlemsstat i overensstemmelse med artikel 8, stk. 2, i forordning nr. 2408/92, kan underkaste udøvelsen af lufttrafikkettigheder nationale, regionale eller lokale bestemmelser om drift, i henseende til bl.a. miljøbeskyttelse. Vedtagelsen af sådanne foranstaltninger svarer ikke til at indføre en betingelse som omhandlet i artikel 9, stk. 1, i forordning nr. 2408/92⁵⁷, som består i at begrænse eller nægte udøvelsen af disse lufttrafikkettigheder. En modsat fortolkning ville gøre forordningens artikel 8, stk. 2, indholdsløs. Eftersom de omtvistede foranstaltninger i det foreliggende tilfælde i deres anvendelsesperiode ikke indebærer et forbud, det være sig betinget eller delvist, mod, at fly på vej til eller fra Zürich lufthavn passerer det tyske luftrum, men blot en ændring af disses kurs efter

⁵³ Rådets direktiv 86/653/EØF af 18.12.1986 om samordning af medlemsstaternes lovgivning om selvstændige handelsagenter (EFT L 382, s. 17).

⁵⁴ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 261/2004 af 11.2.2004 om fælles bestemmelser om kompensation og bistand til luftfartspassagerer ved boardingafvisning og ved aflysning eller lange forsinkelser (EUT L 46, s. 1).

⁵⁵ Rettens dom af 9.9.2010 i sag T-319/05, *Schweiz mod Kommissionen* (Sml. II, s. 4265).

⁵⁶ Kommissionens beslutning 2004/12/EF af 5.12.2003 om en procedure i forbindelse med anvendelsen af artikel 18, stk. 2, første punktum i aftalen mellem Det Europæiske Fællesskab og Det Schweiziske Forbund om luftfart og af Rådets forordning (EØF) nr. 2408/92 (EUT 2004 L 4, s. 13).

⁵⁷ Rådets forordning (EØF) nr. 2408/92 af 23.7.1992 om EF-luftfartsselskabers adgang til luftruter inden for Fællesskabet (EFT L 240, s. 8).

deres start fra eller inden deres landing i denne lufthavn, kunne Retten derfor med føje antage, at de ikke var omfattet af anvendelsesområdet for forordningens artikel 9, stk. 1.

Dertil kommer, at eftersom Det Schweiziske Forbund ikke har tiltrådt Unionens indre marked, og i mangel af særlige bestemmelser i aftalen mellem EF og Schweiz om luftfart ⁵⁸, der tilsigter at lade de berørte luftfartsselskaber drage fordel af de EU-retlige bestemmelser vedrørende den frie udveksling af tjenesteydelser, kan den fortolkning, der er blevet foretaget af disse bestemmelser, ikke overføres på fortolkningen af den nævnte aftale.

VIII. Konkurrence

1. Karteller

a) Overtrædelse af konkurrencereglerne

Vedrørende fortolkningen af kartelreglerne skal to domme fremhæves ⁵⁹. Det drejer sig for det første om dom af 18. juni 2013, sag C-681/11, *Schenker mfl.*, hvori Domstolen fastslog, at en virksomhed, der har overtrådt artikel 101 TEUF, ikke kan påberåbe sig tilsidesættelse af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning og således undgå at blive pålagt en bøde, ved at gøre gældende, at den begik en fejl med hensyn til lovligheden af dens adfærd på grund af konklusionen i en advokats juridiske rådgivning eller konklusionen i en national konkurrencemyndigheds afgørelse. Domstolen bemærkede således, at den omstændighed, at en virksomhed har foretaget en retlig urigtig kvalificering af sin adfærd, ikke kan have til virkning, at virksomheden fritages for pålæggelse af en bøde, bortset fra undtagelsestilfælde – hvis f.eks. et generelt EU-retligt princip, såsom princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, er til hinder for pålæggelse af en sådan bøde. Der kan imidlertid ikke påberåbes en tilsidesættelse af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, såfremt den kompetente administration ikke har afgivet præcise løfter. Juridisk rådgivning ydet af en advokat kan således ikke begrunde en berettiget forventning hos en virksomhed; de nationale konkurrencemyndigheder, idet de ikke er kompetente til at træffe en afgørelse, der fastslår, at der ikke foreligger en overtrædelse af EU-retten, men til at undersøge virksomheders adfærd i forhold til den nationale konkurrencelovgivning, kan heller ikke skabe en sådan berettiget forventning.

Derudover udtalte Domstolen sig om spørgsmålet om de nationale myndigheders beføjelser til ikke at pålægge en bøde, på trods af konstateringen af, at artikel 101 TEUF er blevet overtrådt. Domstolen fastslog, at selv om artikel 5 i forordning nr. 1/2003 ⁶⁰ ikke udtrykkeligt tildeler myndighederne en sådan kompetence, udelukker bestemmelsen det heller ikke. Med henblik på at sikre den effektive anvendelse af artikel 101 TEUF i offentlighedens interesse er det imidlertid vig-

⁵⁸ Aftale mellem Det Europæiske Fællesskab og Det Schweiziske Forbund om luftfart, som blev undertegnet i Luxembourg den 21.6.1999 og godkendt på Fællesskabets vegne ved afgørelse 2002/309/EF, Euratom, truffet af Rådet og Kommissionen, for så vidt angår aftalen om videnskabeligt og teknologisk samarbejde, den 4.4.2002 om indgåelse af syv aftaler med Det Schweiziske Forbund (EFTL 114, s. 1).

⁵⁹ Hvad angår »retslige procedurer« vedrørende overtrædelse af konkurrencereglerne kan også nævnes dom af 26.11.2013, sag C-40/12 P, *Gascogne Sack Deutschland* (tidligere *Sachsa Verpackung*) mod Kommissionen, sag C-50/12 P, *Kendrion* mod Kommissionen, og sag C-58/12 P, *Groupe Gascogne* mod Kommissionen. Disse domme beskrives i afsnittet »Den Europæiske Unions tvister«.

⁶⁰ Rådets forordning (EF) nr. 1/2003 af 16.12.2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i traktatens artikel 81 og 82 (EFT 2003 L 1, s. 1).

tigt, at de nationale konkurrencemyndigheder kun undtagelsesvis anvender en bødefritagelse, når en virksomhed forsætligt eller uagtsomt har overtrådt denne bestemmelse, og at en sådan bødefritagelse kun meddeles i henhold til et nationalt kronvidneprogram, hvis dette gennemføres på en måde, som ikke griber ind i kravet om en effektiv og ensartet anvendelse af artikel 101 TEUF.

For det andet skulle Domstolen i dom af 4. juli 2013, sag C-287/11 P, *Kommissionen mod Aalberts Industries mfl.*, tage stilling til en appel til prøvelse af en dom afsagt af Retten ⁶¹, hvorved en beslutning, hvori Kommissionen pålagde moderselskabet *ansvaret for datterselskabernes overtrædelse af konkurrencereglerne*, var blevet annulleret.

Domstolen bemærkede i denne sammenhæng, at et datterselskabs adfærd kan tilregnes moderselskabet, bl.a. når datterselskabet, selv om det er en selvstændig juridisk person, ikke frit bestemmer sin adfærd på markedet, men i det væsentlige følger instrukser fra moderselskabet navnlig under hensyn til de økonomiske, organisatoriske og juridiske forbindelser mellem disse to virksomheder. Domstolen fastslog, at Retten begik en retlig fejl ved at begrænse sig til at behandle spørgsmålet, om datterselskaberne på grundlag af beviselementerne for hver enkelt af disse datterselskaber kunne anses for at have deltaget særskilt i overtrædelsen, og ved ikke at undersøge anbringendet om anfægtelsen af, at moderselskabet og dets datterselskaber blev kvalificeret som en enkelt virksomhed i henhold til artikel 81 EF. Domstolen fastslog imidlertid, at den retlige fejl i det foreliggende tilfælde ikke kunne føre til en ophævelse af den appellerede dom, eftersom annullationssøgsmålet under alle omstændigheder var begrundet, idet der ikke var blevet ført tilstrækkeligt bevis for Kommissionens konstateringer med hensyn til datterselskabernes deltagelse i kartellet.

Domstolen fastslog endvidere, at det er med føje, at Retten, selv om den konstaterede, at en af de berørte virksomheder deltog i de organiserede møder inden for rammerne af kartellet, ikke foretog en delvis ophævelse af Kommissionens beslutning, eftersom den anså det pågældende kartel for en samlet, kompleks og vedvarende overtrædelse. En delvis annullation er således ifølge Domstolen kun mulig, når en adfærd, som udgør gerningsindholdet i en overtrædelse, kan udskilles fra resten af denne overtrædelse.

b) Aktindsigt i kartelsager

I dom af 6. juni 2013, *Donau Chemie mfl.* (sag C-536/11), skulle Domstolen tage stilling til de principper, der finder anvendelse på *adgang til aktindsigt i dokumenter*, der indgår i sagsakterne til en national procedure vedrørende anvendelsen af artikel 101 TEUF, *for en person, der har lidt skade grundet et kartel og rejst krav om erstatning*. Domstolen fastslog i dommen, at EU-retten, navnlig effektivitetsprincippet, er til hinder for en bestemmelse i national ret, som betinger en sådan adgang af samtykke fra alle parterne i proceduren, uden at de nationale retter er tillagt nogen mulighed for at foretage en afvejning af de foreliggende interesser. Dette gælder også for dokumenter, der er blevet meddelt inden for rammerne af et samarbejdsprogram. De nationale retter bør således i hvert enkelt tilfælde kunne foretage en afvejning af den anmodende persons interesse i at opnå aktindsigt i disse dokumenter med henblik på at forberede sit erstatningssøgsmål, henset særlig til de eventuelle andre muligheder, der står til vedkommendes rådighed, og de faktiske skadelige virkninger, en sådan adgang vil kunne give anledning til i forhold til den offentlige interesse eller andre personers legitime interesser, herunder den offentlige interesse i effektiviteten af samarbejdsprogrammerne.

⁶¹ Rettens dom af 24.3.2011 i sag T-385/06, *Aalberts Industries mfl. mod Kommissionen* (Sml. II, s. 1223).

2. Statsstøtte

a) Begrebet statsstøtte

I dom af 19. marts 2013, forenede sager C-399/10 P og C-401/10 P, *Bouygues og Bouygues Télécom mod Kommissionen mfl.*, fastslog Domstolen inden for rammerne af appelsagen, at Retten med urette⁶² havde annulleret den beslutning, hvorved *Kommissionen havde kvalificeret det tilbud om et aktionærlån, som Frankrig havde stillet til rådighed for France Télécom SA (FT) i form af en kreditlinje*, og annonceret ved en pressemeddelelse fra den franske økonomi-, finans- og industriminister, som *statsstøtte*. Retten havde i sin dom fastslået, at den økonomiske fordel, som var ydet FT, ikke havde indebåret en tilsvarende formindskelse af statsbudgettet, således at betingelsen om, at foranstaltningen skulle være ydet ved hjælp af statsmidler, hvilket er nødvendigt for, at den kan kvalificeres som støtte, ikke var opfyldt.

Domstolen ophævede Rettens dom, idet den henviste til, at selv om det er korrekt, at Kommissionen for at kunne fastslå forekomsten heraf skal føre bevis for en tilstrækkeligt direkte forbindelse mellem på den ene side den fordel, som støttemodtageren har modtaget, og på den anden side en formindskelse af statsbudgettet eller en tilstrækkeligt konkret økonomisk risiko for en belastning af dette budget, er det ikke nødvendigt, at en sådan formindskelse eller en sådan risiko svarer til eller er ækvivalent med den nævnte fordel, og heller ikke, at fordelene har en sådan formindskelse eller en sådan risiko som modydelse eller har samme karakter som den forpligtelse af statsmidler, som fordelene hidrører fra.

For så vidt angår realitetsbehandlingen af sagen ved Retten fastslog Domstolen endvidere, at Kommissionen med rette vurderede, at den i den nævnte pressemeddelelse indeholdte offentliggørelse af denne foranstaltning skal betragtes som en del af den støtteforanstaltning, som senere blev konkretiseret i tilbuddet om et aktionærlån. Flere på hinanden følgende statslige indgreb skal således betragtes som ét indgreb, bl.a. når de er så tæt forbundne, at det er umuligt at adskille dem fra hinanden.

I dom af 30. maj 2013, sag C-677/11, *Doux Élevage og Coopérative agricole UKL-ARREE*, fastslog Domstolen, at *en afgørelse fra en national myndighed, som udvider en brancheaftale – der indfører et obligatorisk bidrag til en brancheorganisation med henblik på at gøre det muligt for denne at foranstalte kommunikation, tilbud, eksterne forbindelser, kvalitetssikring, forskning og varetagelse af branchens interesser – til samtlige erhvervsdrivende i en landbrugsbranche, ikke udgør statsstøtte som omhandlet i artikel 107, stk. 1, TEUF*.

Domstolen fastslog i denne sag for det første, at den nævnte bidragsindretning ikke indebærer nogen direkte eller indirekte overførsel af statsmidler. Kapitalen, som udgøres af indbetaling af disse bidrag, indebærer således ikke overførsler til eller fra statens budget eller går gennem en anden offentlig enhed, og staten giver ikke afkald på nogen indtægt af nogen art – det være sig skatter, afgifter eller andet. For det andet er brancheorganisationerne privatretlige sammenslutninger og udgør ikke en del af den offentlige forvaltning. For det tredje kan de nationale myndigheder ikke anvende de økonomiske midler, der hidrører fra sådanne bidrag, til at støtte bestemte virksomheder, eftersom det er den omhandlede brancheorganisation, der afgør anvendelsen af disse midler, som fuldt ud er forbeholdt formål, den selv har fastsat. Domstolen udtalte endelig, at sådanne

⁶² Rettens dom af 21.5.2010 i forenede sager T-425/04, T-444/04, T-450/04 og T-456/04, Frankrig mod Kommissionen (Sml. II, s. 2099).

private midler, der anvendes af brancheorganisationerne, ikke bliver til offentlige midler, blot fordi de anvendes sammen med beløb, der eventuelt stammer fra det offentlige budget.

b) Rådets og Kommissionens beføjelser for så vidt angår statsstøtte

I løbet af 2013 afsagde Domstolen en række vigtige domme, som bidrog til fastlæggelsen af Rådet og Kommissionens respektive beføjelser på statsstøtteområdet.

Den første række domme vedrørte støtte til landbrugssektoren. I EF-rammebestemmelserne for statsstøtte til landbrug og skovbrug for 2007-2013⁶³, foreslog Kommissionen medlemsstaterne at ændre deres nuværende støtteordninger til køb af landbrugsjord, således at de blev bragt i overensstemmelse med disse rammebestemmelser senest den 31. december 2009. I 2007 accepterede Litauen, Polen, Letland og Ungarn de foranstaltninger, som Kommissionen havde foreslået. I 2009 fremsatte disse fire medlemsstater begæringer til Rådet om, at det fastslog, at deres støtteordninger, som giver mulighed for at købe landbrugsjord fra den 1. januar 2010, var forenelige med det indre marked. Rådet efterkom disse begæringer. Kommissionen anlagde sager til prøvelse af Rådets afgørelser. Domstolen frifandt Rådet ved fire domme af 4. december 2013, sag C-111/10, *Kommissionen mod Rådet*, med hensyn til Litauen, sag C-117/10, *Kommissionen mod Rådet*, med hensyn til Polen, sag C-118/10, *Kommissionen mod Rådet*, med hensyn til Letland, og sag C-121/10, *Kommissionen mod Rådet*, med hensyn til Ungarn. I disse domme definerede Domstolen omfanget af den beføjelse, som Rådet er tillagt ved artikel 108, stk. 2, tredje afsnit, TEUF, til at erklære en støtte for forenelig med fællesmarkedet, hvis der foreligger særlige omstændigheder.

Domstolen bemærkede, at Kommissionen har en central rolle i kontrollen af statsstøtte, og at den kompetence, der er tillagt Rådet i medfør af denne bestemmelse, klart har karakter af en undtagelse. Desuden understregede Domstolen, at for at bevare sammenhængen i og styrken af Unionens indsats og retssikkerhedsprincippet, når Kommissionen eller Rådet har truffet endelig beslutning vedrørende foreneligheden af den omhandlede støtte, kan den anden af disse to institutioner ikke længere vedtage en modsatrettet beslutning. For så vidt angår de anfægtede afgørelser bemærkede Domstolen, at de nationale foranstaltninger, som medlemsstaterne har vedtaget med henblik på at bringe deres støtteordninger i overensstemmelse med Kommissionens rammebestemmelser, vedrørte perioden forud for den 1. januar 2010, og at Rådets afgørelser derfor vedrører nye støtteordninger.

Domstolen understregede imidlertid, at Rådet ikke har kompetence til at godkende en ny støtteordning, der er uadskilleligt forbundet med en eksisterende støtteordning, som en medlemsstat har forpligtet sig til at ændre eller ophæve ved at acceptere de passende foranstaltninger, som Kommissionen har foreslået. I det foreliggende tilfælde bemærkede Domstolen imidlertid, at på grund af de betydelige ændringer i omstændighederne, som Rådet henviste til i begrundelsen for de anfægtede afgørelser, kunne Kommissionens bedømmelse i de nævnte rammebestemmelser ikke anses for at foregribe den bedømmelse, som var blevet anlagt af Rådet, der vedrørte en væsentlig anden økonomisk kontekst end den, som Kommissionen tog hensyn til i sin bedømmelse. På grundlag af en undersøgelse af de relevante økonomiske omstændigheder konkluderede Domstolen, at henset til den usædvanlige og uforudsigelige karakter samt omfanget af virkningerne af den økonomiske og finansielle krise for de pågældende medlemsstaters landbrug kunne Rådet ikke anses for at have anlagt et åbenbart fejlskøn.

⁶³ EF-rammebestemmelser for statsstøtte til landbrug og skovbrug for 2007-2013 (EUT 2006 C 319, s. 1).

En anden væsentlig dom vedrørende kompetencefordelingen mellem Rådet og Kommissionen er dom af 10. december 2013, sag C-272/12 P, *Kommissionen mod Irland mfl.*, som angår en national lovgivning om punktafgifter. Domstolen ophævede Rettens dom ⁶⁴, som gav sagsøgerne medhold i annullationssøgsmålet til prøvelse af en afgørelse fra Kommissionen, som kvalificerede fritagelser for punktafgift for svær brændselsolie anvendt til produktion af aluminiumoxid som statsstøtte. Disse fritagelser blev indført af en række medlemsstater på grundlag af bemyndigelsesbeslutninger, som blev vedtaget af Rådet i overensstemmelse med artikel 8, stk. 4, i direktiv 92/81 om harmonisering af punktafgiftsstrukturen for mineralolier ⁶⁵. Retten henviste bl.a. til, at de tilladelser, der blev meddelt af Rådet, var til hinder for, at Kommissionen kunne kvalificere de omtvistede fritagelser som statsstøtte.

Domstolen fastslog derimod, at den procedure, der er fastsat i artikel 8, stk. 4, i direktiv 92/81, har et formål og et anvendelsesområde, der er forskellige fra formålet med og anvendelsesområdet for den ordning, der er indført i artikel 108 TEUF. En beslutning fra Rådet, der i overensstemmelse med direktiv 92/81 giver en medlemsstat tilladelse til at indføre fritagelser for punktafgifter, kan derfor ikke have til følge, at Kommissionen bliver forhindret i at indlede den procedure, der er fastsat i artikel 108 TEUF med henblik på at undersøge, om en sådan fritagelse udgør statsstøtte og i givet fald at vedtage en endelig negativ beslutning over for disse fritagelser.

Endelig konstaterede Domstolen, at selv om direktivet blev vedtaget på forslag af Kommissionen, som havde vurderet, at disse fritagelser ikke er konkurrencefordrejende, kunne en sådan omstændighed ikke være til hinder for, at de pågældende fritagelser blev kvalificeret som statsstøtte, eftersom begrebet statsstøtte har en objektiv karakter og ikke afhænger af institutionernes adfærd eller bemærkninger. Der skal imidlertid tages hensyn til en sådan omstændighed for så vidt angår pligten til at tilbagesøge den uforenelige støtte på baggrund af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning og retssikkerhedsprincippet.

IX. Fiskale bestemmelser

I dom af 7. november 2013, forenede sager C-249/12 og C-250/12, *Tulică*, skulle Domstolen tage stilling til *beregningsmetoden for afgiftsgrundlaget for momsen* når de nationale skattemyndigheder på grund af den manglende betaling af denne moms skal opkræve den for transaktioner, hvor den af parterne fastsatte pris ikke angiver nogen moms. I denne forbindelse fastslog Domstolen, at direktiv 2006/112 om det fælles merværdiafgiftssystem ⁶⁶, navnlig dets artikel 73 og 78, skal fortolkes således, at når prisen på en vare er blevet fastsat af parterne uden nogen angivelse af momsen, og leverandøren af den nævnte vare er den person, der er betalingspligtig for moms for den afgiftspligtige transaktion, skal den aftalte pris, i det tilfælde hvor leverandøren ikke har mulighed for at få tilbagebetalt den af skatteforvaltningen krævede moms af erhververen, anses for allerede at omfatte momsen.

Den omstændighed, at der tages hensyn til hele prisen som afgiftsgrundlag har således til følge, at det er leverandøren, som kommer til at betale momsen i det tilfælde, hvor leverandøren ikke har mulighed for at opkræve den moms af køberen, som skattemyndighederne efterfølgende pålægger. En sådan medregning strider såvel imod princippet om, at momsen er en afgift på forbrug,

⁶⁴ Rettens dom af 21.3.2012 i sagerne T-50/06 RENV, T-56/06 RENV, T-60/06 RENV, T-62/06 RENV og T-69/06 RENV, Irland mfl. mod Kommissionen (endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser).

⁶⁵ Rådets direktiv 92/81/EØF af 19.10.1992 om harmonisering af punktafgiftsstrukturen for mineralolier (EFT L 316, s. 12).

⁶⁶ Rådets direktiv 2006/112/EF af 28.11.2006 om det fælles merværdiafgiftssystem (EUT L 347, s. 1).

som skal bæres af den endelige forbruger, som mod den regel, hvorefter skatteforvaltningen ikke som moms kan opkræve et beløb, der er højere end det, den afgiftspligtige har opkrævet.

X. Tilnærmelse af lovgivningerne

1. Intellectuel ejendomsret

For så vidt angår tilnærmelse af lovgivningerne på området for intellektuel ejendomsret har især to domme skilt sig ud i 2013. Den første, der præsenteres i afsnittet »Forstærket samarbejde« omhandler planerne om enhedspatentet, den anden, der præsenteres i nærværende afsnit, indebærer en udvikling på området for ophavsret og beslægtede rettigheder.

Ved denne dom af 11. juli 2013, sag C-521/11, *Amazon.com International Sales mfl.*, præciserede Domstolen sin praksis vedrørende *finansieringen af den rimelige kompensation for privatkopiering som omhandlet i artikel 5, stk. 2, litra b), i direktiv 2001/29*⁶⁷. Sagen drejede sig om en national lovgivning, hvorefter den rimelige kompensation har form af en afgift for privatkopiering, der bæres af personer, som i erhvervsøjemed mod vederlag markedsfører medier, der er egnede til reproduktion.

Under henvisning til *Padawan*-dommen⁶⁸ bemærkede Domstolen indledningsvis, at EU-retten ikke er til hinder for en ordning med almindelige afgifter, hvorved der uden sontring pålægges en afgift for privatkopiering ved den første markedsføring af de nævnte medier, når der er mulighed for at opnå tilbagebetaling af afgifter, der er blevet betalt i tilfælde, hvor brugen ikke tilsigter privatkopiering. Det tilkommer imidlertid den nationale domstol under hensyntagen til de særlige omstændigheder i hver enkelt national ordning og de grænser, som direktiv 2001/29 fastsætter, at efterprøve, om praktiske vanskeligheder begrunder en sådan finansieringsordning for den rimelige kompensation, og om denne ret til tilbagebetaling er effektiv og ikke gør tilbagebetalingen af den betalte afgift uforholdsmæssigt vanskelig. Ifølge Domstolen kan de praktiske vanskeligheder, der er knyttet til fastlæggelsen af den private karakter af brugen af medierne begrunde fastlæggelse af en simpel formodning for privat brug af disse medier i tilfælde af disses markedsføring til fysiske personer, forudsat at den fastsatte formodning ikke medfører, at afgiften pålægges privatkopiering i tilfælde, hvor disse medier åbenbart anvendes til ikkeprivate formål.

Domstolen præciserede dernæst, at afgiften for privatkopiering ikke kan udelukkes på grund af den omstændighed, at halvdelen af de deraf opnåede indtægter ikke udbetales direkte til de berettigede, men til sociale og kulturelle institutioner, der er oprettet for dem, forudsat, at disse institutioner rent faktisk bidrager til disse ydelsesberettigede, og at deres forretningsordener ikke forskelsbehandler. Forpligtelsen til at tilbagebetale afgiften kan heller ikke udelukkes som følge af den omstændighed, at der allerede i en anden medlemsstat er betalt en tilsvarende afgift. En person, der forud herfor har betalt denne afgift i en medlemsstat, der ikke har stedlig kompetence, kan imidlertid anmode denne om tilbagebetaling heraf.

2. Hvidvaskning af penge

Forebyggende foranstaltninger mod *anvendelse af det finansielle system til hvidvaskning af penge og finansiering af terrorisme* var hovedemnet i dom af 25. april 2013, sag 212/11, *Jyske Bank*

⁶⁷ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/29/EF af 22.5.2001 om harmonisering af visse aspekter af ophavsret og beslægtede rettigheder i informationssamfundet (EFT L 167, s. 10).

⁶⁸ Dom af 21.10.2010, sag C-467/08, Sml. I, s. 10055.

Gibraltar. I denne sag skulle Domstolen udtale sig om foreneligheden med artikel 22, stk. 2, i direktiv 2005/60⁶⁹ af en medlemsstats lovgivning, der stiller krav om, at kreditinstitutter, der udøver virksomhed på denne medlemsstats område inden for rammerne af den frie udveksling af tjenesteydelser, skal videregive de oplysninger, som kræves med henblik på bekæmpelse af hvidvaskning af penge, direkte til denne medlemsstats finansielle efterretningsenhed.

Ifølge Domstolen skal den nævnte bestemmelse fortolkes således, at de omhandlede enheder i henhold til dette direktiv skal fremsende de krævede oplysninger til den finansielle efterretningsenhed i den medlemsstat, hvor de er beliggende, dvs. for så vidt angår transaktioner, der gennemføres inden for rammerne af den frie udveksling af tjenesteydelser, til den finansielle efterretningsenhed i oprindelsesmedlemsstaten. Denne bestemmelse er imidlertid ikke til hinder for, at værtsmedlemsstaten kræver af et kreditinstitut, der udøver virksomhed på dens område inden for rammerne af den frie udveksling af tjenesteydelser, at det fremsender de omhandlede oplysninger direkte til værtsmedlemsstatens egen finansielle efterretningsenhed, under forudsætning af, at en sådan lovgivning under overholdelse af EU-retten tilsigter at styrke effektiviteten af bekæmpelsen af hvidvaskning af penge og finansiering af terrorisme.

Selv om en sådan national lovgivning udgør en begrænsning af den frie udveksling af tjenesteydelser, for så vidt som den medfører yderligere vanskeligheder og udgifter vedrørende virksomhed, der gennemføres inden for rammerne af den frie udveksling af tjenesteydelser, og vil kunne indebære en ekstra kontrol ud over den, som allerede er gennemført i oprindelsesmedlemsstaten, vil dette ikke dermed sige, at lovgivningen er uforenelig med artikel 56 TEUF. Dette er bl.a. ikke tilfældet, hvis den kan anses for at tilgodese et tvingende alment hensyn. I denne henseende kan en sådan lovgivning dels være egnet til at nå målet om forebyggelse af hvidvaskning af penge og finansiering af terrorisme, dels i mangel af en effektiv mekanisme til sikring af et fuldstændigt samarbejde mellem de finansielle efterretningsenheder udgøre en foranstaltning, som står i et rimeligt forhold til det forfulgte mål.

3. Ansvarsforsikring for motorkøretøjer

Blandt de afgørelser, der er truffet i det forløbne år vedrørende ansvarsforsikring for motorkøretøjer, skal nævnes dom af 10. oktober 2013, sag C-306/12, *Spedition Welter*. I denne sag havde Domstolen fået forelagt et præjudicielt spørgsmål om fortolkningen af artikel 21, stk. 5, i direktiv 2009/103⁷⁰ under hensyn til den *bemyndigelse, som skadebehandlingsrepræsentanten skal have*.

I denne henseende bemærkede Domstolen for det første, at direktiv 2009/103 har til hensigt at sikre personer, der lider skade ved uheld forvoldt af motorkøretøjer, ensartet behandling, uanset hvor i EU uheldet finder sted. Med henblik herpå bør disse skadelidte kunne fremsætte deres skadeserstatningskrav i deres egen medlemsstat over for en skadebehandlingsrepræsentant, som skadevolders forsikringsselskab har udpeget dér. Ifølge 37. betragtning til det nævnte direktiv skal medlemsstaterne sikre, at disse skadebehandlingsrepræsentanter har tilstrækkelig bemyndigelse til at repræsentere forsikringsselskabet over for skadelidte og til at repræsentere selskabet over for nationale myndigheder, herunder, om nødvendigt, repræsentere det ved domstolene, i det omfang dette er foreneligt med den internationale privatrets regler om retternes kompetence. Følgelig gælder, at til den tilstrækkelige bemyndigelse, som skadebehandlingsrepræsentanten skal have,

⁶⁹ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2005/60/EF af 26.10.2005 om forebyggende foranstaltninger mod anvendelse af det finansielle system til hvidvaskning af penge og finansiering af terrorisme (EUT L 309, s. 15).

⁷⁰ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2009/103/EF af 16.9.2009 om ansvarsforsikring for motorkøretøjer og kontrollen med forsikringspligtens overholdelse (EUT L 309, s. 15).

hører en bemyndigelse til at modtage forkyndelse af retslige dokumenter. Udelukkelse af en sådan bemyndigelse ville fratage direktiv 2009/103 dets formål, som er at sikre skadelidte en ensartet behandling på hele Unionens område.

4. Vildledende og sammenlignende reklame

På området for vildledende og sammenlignende reklame skal nævnes dom af 11. juli 2013, sag C-657/11, *Belgian Electronic Sorting Technology*. Med henblik på at afklare rækkevidden af begrebet »reklame« som omhandlet i artikel 2, stk. 1, i direktiv 84/450⁷¹, som ændret ved direktiv 2005/29, og artikel 2, litra a), i direktiv 2006/114⁷² præciserede Domstolen, at begrebet ikke skulle fortolkes og anvendes således, at de foranstaltninger en erhvervsdrivende iværksætter med henblik på at fremme salget af den pågældendes varer eller tjenesteydelser, og som kan påvirke forbrugernes økonomiske adfærd og dermed berøre denne erhvervsdrivendes konkurrenter, ikke skulle være omfattet af bestemmelserne om loyal konkurrence i disse direktiver. Heraf følger, at begrebet omfatter brugen af domænenavn og anvendelse af metatags i en websides metadata, når domænenavnet eller de metatags, der består af nøgleord (»keyword metatags«) henviser til visse produkter eller visse tjenesteydelser eller til en virksomheds firmanavn og udgør en form for tilkendegivelse, som henvender sig til potentielle forbrugere, og som over for disse giver udtryk for, at de under dette navn finder en webside med disse produkter eller tjenesteydelser eller med dette selskab. Derimod er en registrering som sådan af et domænenavn ikke omfattet af begrebet, idet denne udgør en rent formel handling, der i sig selv ikke giver potentielle forbrugere mulighed for at få kendskab til domænenavnet, og som dermed ikke kan påvirke deres valg.

XI. Socialpolitik

1. Ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv

Dom af 25. april 2013, sag C-81/12, *Asociația ACCEPT*, omhandlede *homofobiske udtalelser vedrørende ansættelsespolitikken i en professionel fodboldklub*. Det særlige ved sagen var den omstændighed, at den offentlige udtalelse, der udelukkede ansættelse af en fodboldspiller, der angiveligt var homoseksuel, var blevet fremsat af en person, der præsenterede sig som og i offentligheden blev anset for at være den principale leder af klubben, uden dog at have juridisk kapacitet til at forpligte klubben for så vidt angår ansættelser. Domstolen fastslog, at sådanne udtalelser i henhold til direktiv 2000/78⁷³ kan betegnes som faktiske omstændigheder, der giver anledning til at formode, at klubben har foretaget en forskelsbehandling på grundlag af seksuel orientering.

Domstolen bemærkede herom, at en arbejdsgiver ikke kan afvise, at der foreligger faktiske omstændigheder, der gør det muligt at formode, at han fører en forskelsbehandlende ansættelsespolitik, ved at begrænse sig til at hævde, at udtalelserne, der antyder, at der foreligger en homofobisk ansættelsespolitik, hidrører fra en person, som til trods for, at vedkommende hævder og synes at spille en vigtig rolle i arbejdsgiverens administration, ikke retligt er i stand til at binde klubben på

⁷¹ Rådets direktiv 84/450/EØF af 10.9.1984 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes love og administrative bestemmelser om vildledende reklame (EUT L 250, s. 17), som ændret ved Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2005/29/EF af 11.5.2005 (EUT L 149, s. 22).

⁷² Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2006/114/EF af 12.12.2006 om vildledende og sammenlignende reklame (kodificeret udgave) (EUT L 376, s. 21).

⁷³ Artikel 2, stk. 2, og artikel 10, stk. 1, i Rådets direktiv 2000/78/EF af 27.11.2000 om generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv (EFT L 303, s. 16).

området for ansættelse. En sådan formodning for forskelsbehandling kan dog tilbagevises af en række samstemmende indicier, såsom en klar afstandstagen fra klubbens side fra de homofobe udtalelser. Det var endvidere Domstolens opfattelse, at bestemmelsen om bevisbyrdens overgang i direktiv 2000/78 ikke leder til et krav om bevis, der umuligt kan føres uden at krænke retten til respekt for privatliv. Det er derfor ikke nødvendigt, at den sagsøgte arbejdsgiver godtgør, at der tidligere har været ansat personer af en bestemt seksuel orientering.

I dom af 11. april 2013, forenede sager C-335/11 og C-337/11, *Ring*, udtalte Domstolen sig igen i henhold til direktiv 2000/78 vedrørende spørgsmålet om, hvorvidt opsigelse af en *arbejdstager med forkortet varsel under sygdom kan medføre forskelsbehandling af handicappede arbejdstagere*.

I denne henseende understregede Domstolen især, at direktiv 2000/78⁷⁴ pålægger arbejdsgiveren at træffe passende og rimelige tilpasningsforanstaltninger, bl.a. for at gøre det muligt for en handicappet person at få ansættelse, udføre sit arbejde og blive forfremmet. »Rimelige tilpasningsforanstaltninger« skal i henhold til dette direktiv forstås således, at de tilsigter at fjerne de forskellige barrierer, som hindrer handicappede personer i fuldt og effektivt at deltage i arbejdslivet på lige fod med andre arbejdstagere. Domstolen fastslog således, at en nedsættelse af arbejdstiden, selv hvis den ikke er omfattet af begrebet »arbejdsmønstre«, der udtrykkeligt er anført i direktiv 2000/78, kan anses for en passende tilpasningsforanstaltning i tilfælde, hvor en nedsættelse af arbejdstiden gør det muligt for arbejdstageren at fortsætte med at udføre sin beskæftigelse og på betingelse af, at den ikke udgør en uforholdsmæssig stor byrde for arbejdsgiveren. Listen over disse foranstaltninger i præamblen til direktiv 2000/78 er ikke udtømmende.

For så vidt angår en national bestemmelse, der fastsætter en opsigelse med forkortet varsel under sygdom, fandt Domstolen, at en sådan bestemmelse kan medføre en forskelsbehandling, der indirekte er begrundet i handicapet, i det omfang en handicappet arbejdstager har en større risiko for at blive udsat for et forkortet varsel end en fuldt arbejdsdygtig arbejdstager. Idet Domstolen mindede om den brede skønsmargin, der er anerkendt for medlemsstaterne på det socialpolitiske område, fastslog den, at det tilkommer den forelæggende ret at undersøge, om den nationale lovgiver ved at forfølge de legitime mål om på den ene side at fremme ansættelse af syge personer og på den anden side at foretage en rimelig afvejning af arbejdsgivers og arbejdstagers modsatrettede interesser for så vidt angår sygefravær, har undladt at tage hensyn til relevante forhold, som særligt vedrører handicappede arbejdstagere, og de specifikke behov, der er knyttet til den beskyttelse, som deres tilstand kræver.

2. Beskyttelse af arbejdstagerne i tilfælde af arbejdsgiverens insolvens

I dom af 25. april 2013, sag C-398/11, *Hogan mfl.*, fastslog Domstolen, at direktiv 2008/94 om beskyttelse af arbejdstagerne i tilfælde af arbejdsgiverens insolvens⁷⁵, finder anvendelse på tidligere ansattes ret til *ydelser i forbindelse med alderdom i henhold til en supplerende faglig forsikringsordning, der er indført af deres arbejdsgiver*.

Dette direktivs artikel 8 fastsætter, at medlemsstaterne skal sikre, at der træffes de nødvendige foranstaltninger med henblik på at beskytte arbejdstagernes interesser for så vidt angår deres ret til ydelser. Efter Domstolens opfattelse er det tilstrækkeligt, for at denne bestemmelse finder anvendelse, at den supplerende forsikringsordning ikke giver en tilstrækkelig økonomisk dækning på det

⁷⁴ Artikel 5 i direktiv 2000/78.

⁷⁵ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2008/94/EF af 22.10.2008 om beskyttelse af arbejdstagerne i tilfælde af arbejdsgiverens insolvens (kodificeret udgave) (EUT L 283, s. 36).

tidspunkt, hvor arbejdsgiveren bliver insolvent, og at arbejdsgiveren på grund af sin insolvens ikke har de nødvendige midler til i tilstrækkeligt omfang at kunne indbetale bidrag til denne ordning med henblik på at muliggøre fuld betaling af de ydelser, der skyldes. Med henblik på at fastslå, om en medlemsstat har gennemført forpligtelsen i artikel 8 i direktiv 2008/94, kan ydelser fra den statsfinansierede pension, der ikke er omfattet af denne artikel, ikke tages i betragtning.

Den irske lovgivning, der var omhandlet i *Hogan*-dommen var blevet vedtaget af denne medlemsstat efter en af Domstolen tidligere afsagt dom i sagen *Robins mfl.*⁷⁶. Efter afsigelsen af sidstnævnte dom har medlemsstaterne været oplyst om, at en korrekt gennemførelse af artikel 8 i direktiv 2008/94 kræver, at en arbejdstager i tilfælde af arbejdsgiverens insolvens modtager mindst halvdelen af de berørte ydelser i forbindelse med alderdom. Imidlertid begrænsede den irske lovgivning omfanget af sagsøgernes beskyttelse til mindre end halvdelen af værdien af deres aldersydelse. Domstolen fandt, at en sådan lovgivning ikke alene ikke opfyldte de forpligtelser, som direktivet pålægger medlemsstaterne, men at den også udgør en kvalificeret tilsidesættelse af denne medlemsstats forpligtelser, der vil kunne ifalde ansvar. I den forbindelse tilføjede Domstolen, at den økonomiske situation i den pågældende medlemsstat ikke udgør en usædvanlig omstændighed, der kan begrunde et lavere beskyttelsesniveau af arbejdstagernes ret til ydelser i forbindelse med alderdom.

3. Ret til barselsorlov

I dom af 19. september 2013, sag C-5/12, *Betriu Montull*, fastslog Domstolen, at direktiv 92/85⁷⁷ og direktiv 76/207⁷⁸, der vedrører henholdsvis beskyttelse af arbejdstagere, som er gravide, eller som lige har født, og *ligebehandling af mandlige og kvindelige arbejdstagere* ikke er til hinder for en national lovgivning, der alene giver ret til barselsorlov som fastsat i det førstnævnte direktiv i perioden efter moderens seks ugers obligatoriske hvile efter fødslen til de forældre, hvor begge har lønnet beskæftigelse, og som dermed udelukker en far til et barn, hvis mor ikke har lønnet beskæftigelse og ikke er tilknyttet en offentlig social sikringsordning.

Dels henhører en sådan uafhængig arbejdstagers situation efter Domstolens opfattelse ikke under direktiv 92/85, der alene omfatter arbejdstagere, der er gravide, lige har født, eller som ammer. Dels – såfremt en sådan national lovgivning fastlægger en forskelsbehandling på grundlag af køn – er der tale om en forskelsbehandling, der er begrundet i henhold til direktiv 76/207⁷⁹, der anerkender berettigelsen af at beskytte kvindens fysiske tilstand under graviditeten og efter fødslen⁸⁰.

XII. Forbrugerbeskyttelse

På området for forbrugerbeskyttelse skal nævnes dom af 14. marts 2013, sag C-415/11, *Aziz*, vedrørende fortolkningen af direktiv 93/13⁸¹ om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler. Sagen har

⁷⁶ Domstolens dom af 25.1.2007 i sag C-278/05, *Robins mfl.*, Sml. I, s. 1053.

⁷⁷ Rådets direktiv 92/85/EØF af 19.10.1992 om iværksættelse af foranstaltninger til forbedring af sikkerheden og sundheden under arbejdet for arbejdstagere, som er gravide, som lige har født, eller som ammer (EFT L 348, s. 1).

⁷⁸ Rådets direktiv 76/207/EØF af 9.2.1976 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder for så vidt angår adgang til beskæftigelse, erhvervsuddannelse, forfremmelse samt arbejdsvilkår (EFT L 39, s. 40).

⁷⁹ Artikel 2, stk. 1, i direktiv 76/207.

⁸⁰ Artikel 2, stk. 3, i direktiv 76/207.

⁸¹ Rådets direktiv 93/13/EØF af 5.4.1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler (EFT L 95, s. 29).

sin oprindelse i en præjudiciel forelæggelse fra en spansk domstol, hvor en forbruger havde anlagt sag om anerkendelse af, at der *forelå et urimeligt kontraktvilkår i en lånekontrakt med sikkerhed i fast ejendom*, og om annullation af den fuldbyrdelsesprocedure, som forbrugeren havde været genstand for.

Domstolen konstaterede, at en processuel ordning er egnet til at gribe negativt ind i effektiviteten af den retsbeskyttelse, der søges opnået ved direktivet, når den nationale processuelle ordning gør det umuligt for den ret, som behandler anerkendelsessøgsmålet, og hvorved forbrugeren har anlagt sag med påstand om, at det kontraktvilkår, som udgør fuldbyrdelsesgrundlaget, er urimeligt, at iværksætte foreløbige retsmidler, som kan føre til udsættelse af proceduren med henblik på realisering af pant i fast ejendom, når anvendelsen af sådanne midler synes nødvendige for at sikre den fulde virkning af rettens endelig afgørelse. I alle de tilfælde, hvor realiseringen af den pantsatte faste ejendom gennemføres før det tidspunkt, hvor retten, der skal påkende anerkendelsessøgsmålet, har fastslået, at kontraktvilkåret, som ligger til grund for pantet, er urimeligt, og at fuldbyrdelsesproceduren således er ugyldig, vil denne afgørelse – uden den nævnte mulighed – alene gøre det muligt at give forbrugeren en efterfølgende retsbeskyttelse af rent erstatningsmæssig art, hvilket er en mangelfuld og utilstrækkelig beskyttelse og hverken udgør et egnet eller effektivt middel til at bringe anvendelsen af selv samme vilkår til ophør, i modsætning til, hvad der er fastsat i artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13.

Domstolen præciserede herefter, at begrebet betydelig skævhed til skade for forbrugeren som omhandlet i direktivets artikel 3, stk. 1, skal vurderes på grundlag af en undersøgelse af de gældende nationale regler, der ville finde anvendelse, såfremt parterne ikke havde indgået en aftale, med henblik på en vurdering af, om, og i givet fald i hvilket omfang, aftalen giver forbrugeren en mindre gunstig retsstilling end den, der følger af den gældende nationale lovgivning. Ligeledes med dette formål for øje er det relevant at foretage en undersøgelse af den retlige situation, som den nævnte forbruger befinder sig i, under hensyn til de midler, han råder over i medfør af den nationale lovgivning, med henblik på at bringe anvendelsen af urimelige kontraktvilkår til ophør.

XIII. Miljø

1. Retten til oplysninger og adgang til afgørelser på miljøområdet

I ovennævnte dom af 15. januar 2013, *Križan mfl.*⁸², udtalte Domstolen sig om *offentlighedens ret til adgang til en afgørelse om byplanlægning*, der omhandlede placeringen af et affaldsdeponeringsanlæg. Domstolen konstaterede, at den i hovedsagen omhandlede afgørelse dels udgjorde en af de foranstaltninger på grundlag af hvilke den endelige afgørelse om tilladelse eller ej til denne installation skulle træffes, dels omfattede relevante oplysninger for tilladelsesproceduren. Domstolen bemærkede således, at den berørte offentlighed i henhold til Århuskonventionen⁸³ og direktiv 96/61 om forebyggelse og bekæmpelse af forurening⁸⁴, der gengiver konventionens bestemmelser, havde ret til adgang til afgørelsen. I denne sammenhæng præciserede Domstolen, at et afslag på at stille afgørelsen om byplanlægning til rådighed for offentligheden ikke er berettiget

⁸² Et andet aspekt af denne dom er præsenteret under afsnittet »Den Europæiske Unions tvister«.

⁸³ Konventionen om adgang til oplysninger, offentlig deltagelse i beslutningsprocesser samt adgang til klage og domstolsprøvelse på miljøområdet undertegnet i Århus den 25.6.1998. Denne konvention blev godkendt på vegne af Det Europæiske Fællesskab ved Rådets afgørelse 2005/370/EF den 17.2.2005 (EUT L 124, s. 1).

⁸⁴ Rådets Direktiv 96/61/EF af 24.9.1996 om integreret forebyggelse og bekæmpelse af forurening (EFT L 257, s. 26), som ændret ved Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 166/2006 af 18.1.2006 (EUT L 33, s. 1).

ved at påberåbe beskyttelsen af forretnings- og fabrikshemmeligheder. Domstolen medgav imidlertid, at der var en mulighed for at afhjælpe et uberettiget afslag på at give den berørte offentlighed adgang til en byplanlægningsafgørelse, forudsat at alle muligheder stadig var åbne, og at en afhjælpning på dette trin af proceduren fortsat gjorde det muligt for offentligheden at udøve en reel indflydelse på beslutningsprocedurens udfald.

Domstolen konstaterede endvidere, at direktivets formål, der består i at forebygge og bekæmpe forurening, ikke kunne opnås, hvis det er umuligt at forhindre, at et anlæg, der kan have fået tildelt en tilladelse i strid med direktivet, fortsætter med at være i drift, indtil der træffes endelig afgørelse vedrørende lovligheden af denne tilladelse. Heraf følger, at direktivet kræver, at den berørte offentlighed har ret til at begære, at der træffes foreløbige forholdsregler, som kan forebygge denne forurening, herunder i givet fald ved midlertidigt at udsætte den anfægtede tilladelse.

I henhold til direktiv 2003/4⁸⁵ skal medlemsstaterne sikre, at offentlige myndigheder er forpligtet til, når de anmodes om miljøoplysninger, at stille de oplysninger til rådighed, som er i deres besiddelse eller opbevares for dem. I dom af 19. december 2013, sag C-279/12, *Fish Legal et Shirley*, skulle Domstolen præcisere begrebet *offentlig myndighed* som omhandlet i direktivet.

Domstolen fastslog, at enheder såsom vandrensnings- og vandforsyningsselskaber kan betegnes som juridiske personer, der udøver »offentlige administrative funktioner« og derfor udgør »offentlige myndigheder« som omhandlet i direktivet⁸⁶, hvis de i henhold til national ret skal levere tjenesteydelser i offentlighedens interesse og dermed i henhold til national ret har særlige beføjelser ud over dem, der følger af de regler, der finder anvendelse i forholdet mellem borgerne. Endvidere skal de virksomheder, der leverer offentlige miljømæssige tjenesteydelser ligeledes betegnes som »offentlige myndigheder« i henhold til direktivet⁸⁷, hvis de leverer disse tjenesteydelser under kontrol af et organ eller en person, der falder ind under artikel 2, nr. 2), litra a) eller b), i direktiv 2003/4, og hvis de ikke selvstændigt bestemmer måden, hvorpå de leverer disse tjenesteydelser, idet et sådant organ eller en sådan person kan have afgørende indflydelse på de nævnte virksomheders handlinger på miljøområdet.

Domstolen tilføjede, at en sådan person, der udøver »offentlige administrative funktioner« som omhandlet i artikel 2, nr. 2), litra b), i direktiv 2003/4, og som udgør en offentlig myndighed, er forpligtet til at give adgang til alle de miljøoplysninger, den er i besiddelse af. Til gengæld er erhvervs-selskaber, der udgør en offentlig myndighed i henhold til det nævnte direktivs artikel 2, nr. 2), litra c), i direktiv 2003/4, alene forpligtet til at levere miljøoplysninger, hvis disse vedrører leveringen af offentlige tjenesteydelser på miljøområdet, og kun såfremt de er underlagt kontrol af en offentlig myndighed, når de leverer disse tjenesteydelser.

2. Ret til et effektivt retsmiddel på miljøområdet

I dom af 11. april 2013, sag C-260/11, *Edwards*, skulle Domstolen træffe afgørelse i spørgsmålet om, hvorvidt omkostningerne i retssager kunne krænke retten til adgang til effektive retsmidler på

⁸⁵ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/4/EF af 28.1.2003 om offentlig adgang til miljøoplysninger og om ophævelse af Rådets direktiv 90/313/EØF (EUT L 41, s. 26).

⁸⁶ Artikel 2, nr. 2), litra b), i direktiv 2003/4.

⁸⁷ Artikel 2, nr. 2), litra c), i direktiv 2003/4.

miljøområdet. Domstolen fastslog, at kravet i EU-retten⁸⁸ om, at en retssag ikke må være uoverkommeligt dyr, indebærer, at de berørte personer ikke hindres i at anlægge en sag for retten – hvilket fremgår af anvendelsesområdet for de relevante EU-retlige bestemmelser – der ville kunne afstedkomme en finansiell byrde, henset til de samlede omkostninger, der skal betales. Domstolen præciserede, at dette krav på miljøområdet bidrager til overholdelsen af retten til adgang til effektive retsmidler som fastsat i artikel 47 i chartret om grundlæggende rettigheder samt effektivitetsprincippet.

Når en national ret skal træffe afgørelse om pålæggelse af sagsomkostninger i forhold til en borger, som i sin egenskab af sagsøger har tabt en miljøsag, skal den sikre sig, at sagen ikke er uoverkommeligt dyr under hensyn til såvel interesserne hos den person, der ønsker at forsvare sine rettigheder, som til den almene interesse i miljøbeskyttelsen.

I forbindelse med denne bedømmelse kan den nationale ret ikke udelukkende støtte sig på den berørte parts økonomiske situation, men må ligeledes foretage en objektiv bedømmelse af omkostningernes størrelse. Sagsomkostninger i en retssag må således hverken overstige den berørtes økonomiske evne eller – under alle omstændigheder – fremstå objektivt urimelige.

XIV. Telekommunikation

Retspraksis dette år gav Domstolen lejlighed til at se nærmere på de lovgivningsmæssige rammer, der finder anvendelse på elektroniske kommunikationstjenester.

I den sag, der gav anledning til dom af 21. marts 2013, sag C-375/11, *Belgacom mfl.*, skulle Domstolen behandle en anmodning om præjudiciel afgørelse angående *foreneligheden af de gebyrer, som opkræves af mobiltelefonioperatører* i Belgien, med direktiv 2002/20 om tilladelser til elektroniske kommunikationsnet og -tjenester⁸⁹.

Domstolen præciserede for det første, at fremgangsmåden for forlængelse af brugsrettigheder til radiofrekvenser skal betragtes som en tildeling af nye rettigheder, og at fremgangsmåden for tildeling derfor skal underlægges direktivet. For det andet fandt Domstolen, at direktivets artikel 12 og 13 ikke er til hinder for, at en medlemsstat pålægger mobiltelefonioperatører, som har brugsrettigheder til radiofrekvenser, en engangsafgift, som skal betales såvel for nye erhvervelser af brugsrettigheder til radiofrekvenser som for forlængelse af disse rettigheder, og som pålægges i tillæg ikke alene til en årlig afgift for tilrådighedsstillelse af frekvenserne, som tilsigter at fremme en optimal udnyttelse af ressourcerne, men ligeledes i tillæg til en afgift, der dækker udgifterne til forvaltning af tilladelsen, med det forbehold, at disse afgifter faktisk forfølger det formål at sikre en optimal udnyttelse af radiofrekvenserne, at de er objektivt begrundede, transparente, ikkediskriminerende og forholdsmæssigt afpassede efter det tilsigtede formål og tager hensyn til målene i direktivets artikel 8.

⁸⁸ Artikel 10a, stk. 5, i Rådets direktiv 85/337/EØF af 27.6.1985 om vurdering af visse offentlige og private projekters indvirkning på miljøet (EFT L 175, s. 40), og artikel 15a, stk. 5, i Rådets direktiv 96/61/EF af 24.9.1996 om integreret forebyggelse og bekæmpelse af forurening (EFT L 257, s. 26), som ændret ved Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/35/EF af 26.5.2003 om mulighed for offentlig deltagelse i forbindelse med udarbejdelse af visse planer og programmer på miljøområdet og om ændring af Rådets direktiv 85/337/EØF og 96/61/EF for så vidt angår offentlig deltagelse og adgang til klage og domstolsprøvelse (EFT L 156, s. 17).

⁸⁹ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2002/20/EF af 7.3.2002 om tilladelser til elektroniske kommunikationsnet og -tjenester (tilladelsesdirektivet) (EFT L 108, s. 23).

Domstolen bemærkede endelig, at pålæggelse af en engangsafgift udgør en ændring af de vilkår, som finder anvendelse på operatører, som har brugsrettigheder til radiofrekvenser. Direktivets artikel 14, stk. 1, er derfor ikke til hinder for, at en medlemsstat pålægger en sådan afgift, med det forbehold, at denne ændring er objektivt begrundet, gennemført på en forholdsmæssigt afpasset måde og forudgående er meddelt alle berørte parter, således at de har haft mulighed for at fremføre deres synspunkter.

I den sag, der gav anledning til dom af 7. november 2013, sag C-518/11, *UPC Nederland*, fik Domstolen anledning til at præcisere *det materielle anvendelsesområde for de direktiver, som udgør de nye lovgivningsmæssige rammer, der gælder for elektroniske kommunikationsnet og -tjenester i henhold til EU-retten*⁹⁰.

Domstolen fastslog, at en tjeneste, der består i forsyning med en basispakke af radio og tv-programmer via kabel, og hvor betalingen herfor omfatter transmissionsomkostninger og betaling til radio- og tv-stationer og kollektive rettighedsorganisationer i forbindelse med offentliggørelsen af deres beskyttede værker, henhører under begrebet »elektronisk kommunikationstjeneste« og dermed både under det materielle anvendelsesområde for bestemmelserne om elektronisk kommunikation i henhold til EU-retten.

Hvad dernæst angår de nationale myndigheders kompetencer i forbindelse med nævnte regulering, fastslog Domstolen, at de pågældende direktiver skal fortolkes således, at de ikke tillader, at en enhed, der ikke er en national tilsynsmyndighed som omhandlet i direktiv 2002/20, direkte intervernerer på slutbrugerstadiet i takstfastsættelsen for forsyning med en basispakke af radio og tv-programmer via kabel. En sådan enhed kan heller ikke, henset til princippet om loyalt samarbejde, over for en udbyder af basispakker af radio og tv-programmer via kabel påberåbe sig et vilkår, der følger af en aftale, som er indgået før vedtagelsen af de nye lovgivningsmæssige rammer, og som begrænser denne udbyders frie takstfastsættelse.

Desuden var direktiv 2010/13 om audiovisuelle medietjenester⁹¹ genstand for to vigtige domme fra Domstolen.

For det første tog Domstolen i dom af 22. januar 2013, sag C-238/11, *Sky Österreich*, stilling til *lovligheden af artikel 15, stk. 6, i direktiv 2010/13 i forhold til den private ejendomsret og friheden til at oprette og drive egen virksomhed*. Indehaveren er i henhold til denne direktivbestemmelse forpligtet til at tillade ethvert andet tv-spretningsforetagende, der er etableret i Unionen, at bringe korte nyhedsindslag, uden at kunne kræve en godtgørelse, der overstiger de ekstraudgifter, der påløber direkte i forbindelse med tilvejebringelse af adgangen til signalet.

Med hensyn til påstanden om tilsidesættelse af artikel 17 i chartret om grundlæggende rettigheder om den private ejendomsret udtalte Domstolen, at en indehaver af eneretten til tv-transmission af begivenheder af stor interesse for offentligheden ikke kan påberåbe sig beskyttelsen i henhold til

⁹⁰ Det drejer sig om Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 97/66/EF af 15.12.1997 om behandling af personoplysninger og beskyttelse af privatlivets fred inden for telesektoren (EFT 1998 L, s. 1), Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2002/19/EF af 7.3.2002 om adgang til og samtrafik mellem elektroniske kommunikationsnet og tilhørende faciliteter (EFT L 108, s. 7), direktiv 2002/20/EF, nævnt ovenfor, Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2002/21/EF af 7.3.2002 om fælles rammebestemmelser for elektroniske kommunikationsnet og -tjenester (rammedirektivet) (EFT L 108, s. 33), og endelig Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2002/22/EF af 7.3.2002 om forsyningspligt og brugerrettigheder i forbindelse med elektroniske kommunikationsnet og -tjenester (forsyningspligtdirektivet) (EFT L 108, s. 51).

⁹¹ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2010/13/EU af 10.3.2010 om samordning af visse love og administrative bestemmelser i medlemsstaterne om udbud af audiovisuelle medietjenester (EUT L 95, s. 1).

denne bestemmelse, da han ikke kan påberåbe sig en erhvervet retsstilling for at kræve en godtgørelse, som overstiger de ekstraudgifter, der påløber direkte i forbindelse med tilvejebringelse af adgang til signalet.

Hvad dernæst angår foreneligheden af artikel 15, stk. 6, i direktiv 2010/13 med friheden til at oprette og drive egen virksomhed i henhold til artikel 16 i chartret om grundlæggende rettigheder, lagde Domstolen vægt på, at denne frihed for indehaverne af eneretten til tv-transmission ikke udgør en absolut rettighed, men skal ses i sammenhæng med dens funktion i samfundet. Henset således til dels vigtigheden af at beskytte den grundlæggende frihed til at modtage oplysninger, mediefriheden og mediernes pluralisme, dels beskyttelsen af friheden til at oprette og drive egen virksomhed, fastslog Domstolen, at det var tilladt EU-lovgiver at vedtage regler som dem, der er fastsat i artikel 15 i direktiv 2010/13, som indebærer begrænsninger i friheden til at oprette og drive egen virksomhed, og samtidig med hensyn til den nødvendige afvejning af de omhandlede rettigheder og interesser at prioritere offentlighedens adgang til oplysninger frem for aftalefriheden.

For det andet gav dom af 18. juli 2013, sag C-234/12, *Sky Italia*, Domstolen lejlighed til at tage stilling til en national lovgivning, der for betalings-tv-selskaberne fastsætter en lavere maksimal procentdel af den sendetid, som kan anvendes til reklame, end den, der er fastsat for gratis-tv-selskaberne.

Domstolen fastslog i dommen, at en medlemsstat uden at tilsidesætte princippet om ligebehandling kan fastsætte forskellige grænser for sendetid for denne type reklame pr. klokke time afhængig af, om der skal erlægges betaling til tv-radiospredningsforetagendet. Domstolen præciserede i denne forbindelse, at principperne i og formålene med bestemmelserne om sendetid for tv-reklamer, som bl.a. er fastsat i direktiv 2010/13, har til formål at sikre en afbalanceret beskyttelse af på den ene side tv-radiospredningsforetagendernes og annoncørernes finansielle interesser og på den anden side rettighedsindehavernes, dvs. ophavsmænds og producenters, interesser og forbrugernes interesser i deres egenskab af seere. Den afbalancerede beskyttelse af nævnte interesser varierer i forhold til, om tv-radiospredningsforetagenderne udbyder deres programmer mod betaling eller ej, henset til, at situationen for disse foretagender og deres seere er objektivt forskellige.

Endvidere fremhævede Domstolen, at selv om det er korrekt, at den omhandlede nationale lovgivning kan udgøre en restriktion for den i artikel 56 TEUF fastsatte frie udveksling af tjenesteydelser, udgør hensynet til at beskytte forbrugerne mod en overdreven udsendelse af kommercielle reklamer et tvingende alment hensyn, som kan begrunde denne restriktion, når blot anvendelsen af denne restriktion kan sikre, at det forfulgte mål nås, og den må ikke gå ud over, hvad der er nødvendigt med henblik på at nå det pågældende mål.

XV. Fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik – indefrysning af midler

Inden for den fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik (FUSP) har Domstolen truffet flere afgørelser vedrørende indefrysning af midler, som fortjener at blive nævnt for det bidrag, der heri gives til de betingelser for indefrysning, der skal være opfyldt med hensyn til disse foranstaltninger, omfanget af domstolskontrollen hermed og de proceduremæssige regler, der finder anvendelse på søgsmål, der er indledt til prøvelse af disse foranstaltninger.

1. Legalitetskontrol udøvet af Unionens retsinstanser

I dom af 18. juli 2013, forenede sager C-584/10 P, C-593/10 P et C-595/10 P, Kommissionen mod Kadi (den såkaldte »Kadi-II-dom«) udtalte Domstolen sig bl.a. om omfanget af den legalitetskontrol med foranstaltningerne om indefrysning af midler, som Unionens retsinstanser foretager.

I den sag, der gav anledning til Rettens dom, der var genstand for appelsagen, havde Yassin Abdullah Kadi anmodet om annullation af den afgørelse, som Kommissionen havde vedtaget efter Domstolens dom af 3. september 2008 i sagen *Kadi og Al Barakaat International Foundation mod Rådet og Kommissionen*⁹². Han havde bl.a. påberåbt sig en tilsidesættelse af begrundelsespligten og manglende hensyntagen til hans ret til forsvar. Retten gav ham medhold og annullerede den appellerede afgørelse. Selv om Domstolen konstaterede retlige fejl i den appellerede dom⁹³, stadfæstede den imidlertid dommen, idet den, efter at have foretaget en prøvelse, fastslog, at den appellerede doms konklusion, trods disse fejl, kunne tiltrædes.

Domstolen mindede om, at Unionens retsinstanser skal sikre sig, at en afgørelse om restriktive foranstaltninger er baseret på et tilstrækkeligt solidt faktuel grundlag. Dette indebærer en vurdering af de faktiske omstændigheder, der indgår i begrundelsen for nævnte afgørelse, og domstolsprøvelsen skal således ikke begrænses til en vurdering af sandsynligheden af den anførte begrundelse, men skal indebære en stillingtagen til, om der er belæg for disse grunde, eller i det mindste én af dem, som i sig selv er anset for at kunne begrunde nævnte afgørelse.

For at muliggøre en sådan vurdering, er det ikke et krav, at nævnte EU-myndighed fremlægger samtlige oplysninger og beviser vedrørende den af sanktionskomitéen under De Forenede Nationers Sikkerhedsråd afgivne begrundelse for Unionens retsinstanser. Det er imidlertid vigtigt, at de fremlagte oplysninger eller beviser understøtter den begrundelse, som er foreholdt den berørte person. Såfremt Unionens kompetente myndighed imidlertid ikke kan imødekomme Unionens retsinstansers anmodning, tilkommer det sidstnævnte alene at lægge de oplysninger, som er meddelt dem, til grund. Hvis det på dette grundlag ikke er muligt at fastslå, at en del af begrundelsen er velbegrundet, skal Unionens retsinstanser udelukke denne fra grundlaget for afgørelsen om den pågældende opførelse eller opretholdelse af en opførelse.

I denne henseende har Domstolen under henvisning til ZZ-dommen⁹⁴ understreget, at bydende sikkerhedsmæssige hensyn vedrørende Unionens eller dens medlemsstaters sikkerhed eller deres internationale forbindelser er til hinder for, at visse oplysninger eller visse beviser meddeles den berørte person. I så fald påhviler det imidlertid Unionens retsinstanser at forene på den ene side de berettigede sikkerhedsmæssige hensyn for så vidt angår karakteren af og kilderne til de oplysninger, der er blevet taget i betragtning ved vedtagelsen af den omhandlede retsakt, og på den anden side hensynet til, at den retsundergivne i tilstrækkeligt omfang sikres respekten for sine processuelle rettigheder, såsom retten til at blive hørt og kontradiktionsprincippet. Såfremt Unionens retsinstanser konkluderer, at de bydende sikkerhedsmæssige hensyn vedrørende sikkerheden ikke er til hinder for, at de omhandlede oplysninger videregives, skal de give Unionens kompetente myndighed mulighed for at meddele den berørte person dem. Hvis denne myndighed ikke meddeler alle disse oplysninger eller beviser, skal Unionens retsinstanser foretage en prøvelse af den anfægtede retsakt udelukkende på grundlag af de oplysninger, der er blevet meddelt den pågældende.

Viser det sig, at de af Unionens kompetente myndighed anførte grunde faktisk er til hinder for, at den berørte person meddeles de oplysninger eller beviser, der er fremlagt for Unionens retsinstanser, skal der foretages en passende afvejning mellem de krav, der følger af retten til en effektiv domstolsbeskyttelse, navnlig retten til overholdelse af kontradiktionsprincippet, og de krav, der er forbundet med Unionens eller dens medlemsstaters sikkerhed eller med varetagelsen af deres

⁹² Forenede sager C-402/05 P og C-415/05 P (Sml. I, s. 6351).

⁹³ Rettens dom af 30.9.2010 i sag T-85/09, Kadi mod Kommissionen (Sml. II, s. 5177).

⁹⁴ Den dom er nævnt under overskriften »Unionsborgerskab«.

internationale forbindelser. Med henblik herpå skal det vurderes, hvorvidt den manglende meddelelse af fortrolige beviser til den berørte person kan påvirke disse bevisers beviskraft.

I den foreliggende sag har Domstolen, i modsætning til hvad Retten kom frem til, fastslået, at størstedelen af grundene, der er anført mod Yassin Abdullah Kadi, var tilstrækkeligt præcise og konkrete med henblik på en hensigtsmæssig udøvelse af retten til kontradiktion og en domstolsprøvelse af lovligheden af den appellerede retsakt. Der var imidlertid ikke fremlagt nogen oplysninger eller beviser til støtte for påstandene om Yassin Abdullah Kadis involvering i aktiviteter med tilknytning til international terrorisme, hvorfor disse påstande ikke kunne begrunde vedtagelse på EU-plan af restriktive foranstaltninger mod ham.

På samme måde forkastede Domstolen i dom af 28. november 2013, sag C-280/12 P, *Rådet mod Fulmen og Mahmoud Ian*, den appel, som Rådet havde iværksat til prøvelse af Rettens dom⁹⁵, der havde annulleret de restriktive foranstaltninger mod sagsøgerne i første instans, herunder gennemførelsesforanstaltninger over for Iran med henblik på at hindre nuklear spredning⁹⁶. Domstolen fastslog, at Rådet ikke havde fremlagt beviser eller sammendrag af fortrolige oplysninger for Unionens retsinstanser, som har måttet støtte sig på det eneste bevis, som var blevet fremlagt for dem, dvs. påstanden, der fremgår af begrundelsen for de pågældende retsakter. Domstolen fastslog således, at Retten ikke havde begået fejl ved at fastslå, at Rådet ikke havde påvist Fulmen og Fereydoun Mahmoudians involvering i nuklear spredning.

Endvidere traf Domstolen i dom af 23. april 2013, forenede sager C-478/11 P-C-482/11 P *Gbagbo mfl. mod Rådet*, afgørelse om, *hvornår fristen for indgivelse af et annulationssøgsmål på FUSP-området begynder at løbe*. Domstolen havde fået forelagt en appel, der var anlagt til prøvelse af Rettens kendelser⁹⁷, som forkastede sagsøgernes søgsmål om annulation af Rådets afgørelser og forordning, som pålagde dem restriktive foranstaltninger, heriblandt afgørelserne om indførelse af restriktive foranstaltninger mod visse personer og enheder på baggrund af situationen i Côte d'Ivoire, som for sent anlagte. For Retten havde sagsøgerne gjort gældende, at fristen på to måneder til at indgive deres søgsmål ikke kunne gøres gældende over for dem, da de ikke havde fået meddelelse om de omtvistede retsakter. For Retten var denne frist til gengæld begyndt at løbe 14 dage efter offentliggørelserne af de appellerede retsakter i *Den Europæiske Unions Tidende* og var allerede udløbet, da de indledende processkrifter i sagen blev indleveret.

Domstolen fastslog, at denne vurdering var fejlagtig, idet den dog ikke havde betydning for spørgsmålet om, hvorvidt søgsmålet kunne antages til realitetsbehandling, da sidstnævnte under alle omstændigheder var for sent anlagt. Domstolen mindede således om, at de anfægtede retsakter ikke kun skal offentliggøres i *EU-Tidende*, men ligeledes meddeles de pågældende personer og enheder, enten direkte, hvis deres adresser var kendt, eller, hvis dette ikke er tilfældet, ved offentliggørelse i *EU-Tidende* af bekendtgørelsen, som fastsat i artikel 7, stk. 3, i afgørelse 2010/656⁹⁸

⁹⁵ Rettens dom af 21.3.2013 i sagerne T-439/10 og T-440/10, *Fulmen mod Rådet* (endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser).

⁹⁶ Retten havde fastslået, at legalitetskontrollen [...] ikke begrænset til efterprøvelsen af den abstrakte »sandsynlighed« af de påberåbte grunde, men bør omfatte spørgsmålet om, hvorvidt disse sidstnævnte i tilstrækkelig grad understøttes af konkrete beviser og oplysninger. Den havde bekræftet, at Rådet ikke kunne påberåbe sig beviser, der stammede fra fortrolige kilder, til at konkludere, at Rådet ikke havde godtgjort, at sagsøgerne var involveret i nukleare spredningsaktiviteter.

⁹⁷ Rettens kendelser af 13.7.2011 i sag T-348/11, *Gbagbo mod Rådet*, sag T-349/11, *Koné mod Rådet*, sag T-350/11, *Boni-Claverie mod Rådet*, sag T-351/11, *Djédjé mod Rådet* og sag T-352/11, *N'Guessan mod Rådet* (endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser).

⁹⁸ Rådets afgørelse 2010/656/FUSP af 29.10.2010 om forlængelse af de restriktive foranstaltninger over for Côte d'Ivoire (EUT L 285, s. 28).

og artikel 11a, stk. 3, i forordning nr. 560/2005⁹⁹. Denne bekendtgørelse kan sætte de omhandlede personer i stand til at identificere den søgsmålsadgang, som de kan benytte for at anfægte, at de er blevet opført på de pågældende lister, samt datoen for søgsmålsfristens udløb. I den foreliggende sag skete meddelelsen af de appellerede retsakter ikke direkte til de pågældendes adresse, men ved offentliggørelse af nævnte bekendtgørelse. Fristen for indgivelse af annullationssøgsmålet for hver af de nævnte personer og enheder begyndte således at løbe fra datoen for den meddelelse, som de havde fået ved offentliggørelse af bekendtgørelsen.

I dom af 23. maj 2013, sag C-239/12 P, *Abdulrahim mod Rådet og Kommissionen*, tog Domstolen stilling til spørgsmålet om, under hvilke omstændigheder *en sagsøger kan have interesse i at påstå, at annullation fortsat består, selv når den anfægtede retsakt er ophørt med at have virkninger efter anlæggelsen af søgsmålet*.

Abdulbasit Abdulrahim havde først anlagt sag ved Retten for at opnå annullation af den forordning, hvorved der var vedtaget restriktive foranstaltninger mod ham, efter at han var blevet opført på den liste, som var blevet opstillet af sanktionskomitéen, der blev oprettet i 1999 ved en FN's Sikkerhedsråds resolution om situationen i Afghanistan. Mens sagen verserede for Retten, blev hans navn slettet af sanktionskomitéens liste og fjernet fra den liste, der var udfærdiget i Kommissionens forordning. Da Retten fandt, at anmodningen om annullation af hans opførelse på listen var blevet uden genstand, fastslog den¹⁰⁰, at det er uforholdsmæssigt at træffe afgørelse.

Domstolen annullerede Rettens kendelse, idet den mindede om, at den pågældende person fortsat har en interesse i, at den annulleres, enten for at udvirke, at den, der har udstedt den anfægtede retsakt, i fremtiden foretager passende ændringer, og dermed forhindre risikoen for gentagelse af ulovligheden, eller for at indgive et erstatningssøgsmål som erstatning for det ikkeøkonomiske tab, som han har lidt på grund af denne ulovlighed.

Domstolen bekræftede dernæst den sondering, som Retten havde foretaget, mellem ophævelsen af en retsakt, der ikke er ensbetydende med en anerkendelse af, at retsakten er ulovlig, og en dom om annullation, hvorved den annullerede retsakt fjernes fra retsordenen med tilbagevirkende kraft og anses for aldrig at have eksisteret. Domstolen fastslog imidlertid, at Retten med urette havde fastslået, at denne forskel ikke kunne begrunde, at Abdulbasit Abdulrahim har en interesse i at opnå annullation af den omhandlede forordning. Domstolen understregede navnlig den omstændighed, at de restriktive foranstaltninger har betydelige negative følger og en betydelig indvirkning på de berørte personers rettigheder og frihedsrettigheder. Ud over indefrysningen af midler som sådan, der i kraft af sin betydelige rækkevidde griber ind i de omhandlede personers arbejdsliv såvel som deres familieliv og udgør en hindring for indgåelsen af adskillige retshandler, skal der tages hensyn til den vanære og mistillid, der følger af den offentlige udpegelse af de omhandlede personer som personer med tilknytning til en terrororganisation¹⁰¹.

⁹⁹ Rådets forordning (EF) nr. 560/2005 af 12.4.2005 om indførelse af visse specifikke restriktive foranstaltninger mod visse personer og enheder på baggrund af situationen i Côte d'Ivoire (EUT L 95, s. 1).

¹⁰⁰ Rettens kendelse af 28.2.2012 i sag T-127/09, *Abdulrahim mod Rådet og Kommissionen* (endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser).

¹⁰¹ Domstolen fastslog, at tvisten ikke var moden til påkendelse vedrørende realiteten og hjemviste sagen for Retten. Den sag verserer stadig.

2. En enheds involveringsgrad og indførelsen af restriktive foranstaltninger

Ved dom af 28. november 2013, sag C-348/12 P, *Rådet mod Manufacturing Support & Procurement Kala Naft*, annullerede Domstolen Rettens dom ¹⁰², afsagt med hensyn til *restriktive foranstaltninger mod Iran med henblik på at forhindre nuklear spredning*, vedrørende en foranstaltning mod en virksomhed, som leverer produkter, der er beregnet til den iranske gas- og olieindustri. Domstolen fastslog således, at Retten ikke havde taget udviklingen i EU-lovgivningen med hensyn til restriktive foranstaltninger i betragtning, navnlig siden Sikkerhedsrådets resolution 1929 (2010) ¹⁰³. Ifølge Domstolen, fremgår det udtrykkeligt af EU-lovgivningen ¹⁰⁴, at den iranske olie- og gasindustri kan være genstand for restriktive foranstaltninger, bl.a. når den medvirker til køb af forbudte produkter og forbudt teknologi, idet forbindelsen mellem disse produkter og denne teknologi og nuklear spredning er fastslået af EU-lovgiver i de generelle bestemmelser.

I lyset af denne lovgivning og af nævnte Sikkerhedsrådsresolution, fastslog Domstolen således, at handel med nøgleudstyr og -teknologi til olie- og gasindustrien kunne anses for støtte til Irans nukleare aktiviteter. Retten havde dermed begået en retlig fejl ved at fastslå, at vedtagelse af restriktive foranstaltninger over for en enhed forudsætter, at denne forinden har udvist en faktisk dadelværdig adfærd, idet alene risikoen for, at den omhandlede enhed vil udvise en sådan adfærd i fremtiden, ikke er tilstrækkelig. Efter at have suspenderet sagen for at træffe afgørelse om sagens realitet, bekræftede Domstolen endelig lovligheden af afgørelsen om at opføre virksomheden Kala Naft på listerne om indefrysning af midler.

XVI. Den europæiske offentlige tjeneste

På området for den europæiske offentlige tjeneste har Domstolen udtalt sig om to spørgsmål af større betydning.

I dom af 19. september 2013, sag C-579/12 RX II, *Kommissionen mod Starck*, der er den tredje dom, der afsiges inden for rammerne af sager om fornyet prøvelse, som fastsat i artikel 256, stk. 2, andet afsnit, TEUF, skulle Domstolen prøve Rettens dom, hvorved denne havde ophævet en dom afsagt af Personaleretten, der for sin del havde annulleret Kommissionens afgørelse vedrørende *afslag på en tjenstemands ansøgning om overførsel af årlig betalt ferie, der ikke havde kunnet afholdes i referenceperioden på grund af længere sygdom*. Domstolen fastslog, at Rettens dom krænkede EU-retten enhed og sammenhæng. Retten havde nemlig, da den stadfæstede afgørelsen om afslag på ansøgningen om overførsel af ferie, for det første fortolket artikel 1e, stk. 2, i vedtægten for tjenestemænd i Den Europæiske Union (»vedtægten«) ¹⁰⁵ urigtigt, idet den fandt, at denne bestemmelse ikke omfattede bestemmelserne om tilrettelæggelse af arbejdstiden i direktiv 2003/88 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelsen af arbejdstiden,

¹⁰² Rettens dom af 25.4.2012 i sag T-509/10, *Manufacturing Support & Procurement Kala Naft mod Rådet* (endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser).

¹⁰³ Sikkerhedsrådets resolution 1929(2010) af 9.6.2010.

¹⁰⁴ Jf. Rådets afgørelse 2010/413/FUSP af 26.7.2010 om restriktive foranstaltninger over for Iran og om ophævelse af fælles holdning 2007/140/FUSP (EUT L 195, s. 39, og berigtigelse EUT L 197, s. 19), og Rådets forordning (EU) nr. 961/2010 af 25.10.2010 om restriktive foranstaltninger over for Iran og om ophævelse af forordning (EF) nr. 423/2007 (EUT L 281, s. 1).

¹⁰⁵ Rådets forordning (EØF, Euratom, EKSF) nr. 259/68 af 29.2.1968 om vedtægten for tjenestemænd i De europæiske Fællesskaber og om ansættelsesvilkårene for de øvrige ansatte i disse Fællesskaber samt om særlige midlertidige foranstaltninger for tjenestemænd i Kommissionen (EFT 1968 I, s. 30), som ændret ved Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU, Euratom) nr. 1080/2010 af 24.11.2010 (EUT L 311, s. 1), og berigtiget den 5.6.2012 (EUT L 144, s. 48).

herunder bl.a. om den årlige betalte ferie, og for det andet fortolket artikel 4 i bilag V til vedtægten således, at den indebærer, at ret til overførsel af årlig ferie ud over den grænse, som er fastsat i nævnte bestemmelse, kun kan tildeles i tilfælde af en forhindring, som har sammenhæng med tjenstemandens virksomhed som følge af udøvelsen af tjenesten.

Ifølge det almindelige fortolkningsprincip, hvorefter en EU-retsakt så vidt muligt skal fortolkes således, at dens gyldighed ikke drages i tvivl, og i overensstemmelse med hele den primære ret og navnlig med bestemmelserne i chartret om grundlæggende rettigheder, skal vedtægten artikel 1e, stk. 2, derimod fortolkes på en måde, der gør det muligt at sikre, at denne bestemmelse er i overensstemmelse med retten til årlig betalt ferie som et princip i Unionens sociallovgivning, der nu er udtrykkeligt fastsat i artikel 31, stk. 2, i chartret om grundlæggende rettigheder. Dette kræver ifølge Domstolen, at denne artikel 1e, stk. 2, fortolkes således, at den gør det muligt at integrere det materielle indhold i artikel 7 i direktiv 2003/88 i vedtægten som minimumsbeskyttelsesregel, som i givet fald supplerer de andre vedtægtsbestemmelser, der omhandler retten til årlig betalt ferie, og navnlig artikel 4 i bilag V til vedtægten.

I det omfang artikel 4 i bilag V til vedtægten bør fortolkes således, at den ikke behandler spørgsmålet om overførsel af en årlig betalt ferie, der ikke har kunnet tages af tjenstemanden i referenceperioden på grund af en længere sygeorlov, skal de krav, der i denne henseende følger af vedtægten artikel 1e, stk. 2, og nærmere bestemt af artikel 7 i direktiv 2003/88, tages i betragtning som mindstekrav, der gælder under forbehold af mere fordelagtige bestemmelser i vedtægten.

I dommene afsagt den 19. november 2013, sag C-63/12, *Kommissionen mod Rådet*, sag C-66/12, *Kommissionen mod Rådet*, og sag C-196/12, *Kommissionen mod Rådet*, udtalte Domstolen sig om reglerne i vedtægten for tjenstemænd i Den Europæiske Union vedrørende proceduren for *den årlige tilpasning af vederlag og pensioner til tjenstemænd*. Sagerne mellem Kommissionen og Rådet vedrørte spørgsmålet om, hvorvidt man for 2011 skulle anvende den »normale« og automatiske metode for tilpasning, fastsat i artikel 3 i bilag XI til vedtægten, eller undtagelsesklausulen i dette bilags artikel 10, der finder anvendelse, såfremt der »konstateres en alvorlig og pludselig forringelse af den økonomiske og sociale situation i Den Europæiske Union«.

Med hensyn til de særlige bestemmelser om procedurerne fastsat i bilag XI til vedtægten og den sammenhæng, hvori indgår artikel 10 i bilag XI, og i særdeleshed den rolle, som Rådet har fået tildelt ved vedtægten artikel 65, fastslog Domstolen, at det tilkommer Rådet at vurdere de objektive oplysninger, der var forelagt af Kommissionen med henblik på konstatering af, om der forelå en sådan alvorlig og pludselig forringelse, der kunne udløse undtagelsesklausulen. Domstolen fremhævede, at når Rådet konstaterer, at der foreligger en alvorlig og pludselig forringelse som omhandlet i artikel 10, er Kommissionen forpligtet til at fremlægge passende forslag for Parlamentet og Rådet på grundlag af den nævnte artikel.

Endelig fandt Domstolen, henset til at Rådet for så vidt angår 2011 på grundlag af de oplysninger, der var blevet fremlagt af Kommissionen, havde konstateret, at der forelå en alvorlig og pludselig forringelse af den økonomiske og sociale situation i Unionen, at Rådet ikke var forpligtet til at vedtage det af Kommissionen fremlagte forslag på grundlag af den »normale« vedtagelsesmetode for det pågældende år.

C – Domstolens sammensætning

(Sammensætning efter rangfølge pr. 23.10.2013)

Første række, fra venstre mod højre:

Afdelingsformændene L. Bay Larsen og R. Silva de Lapuerta, Domstolens vicepræsident K. Lenaerts, Domstolens præsident, V. Skouris, afdelingsformændene A. Tizzano og M. Ilešič.

Anden række, fra venstre mod højre:

Afdelingsformændene C.G. Fernlund og A. Borg Barthet, førstegeneraladvokat P. Cruz Villalón, afdelingsformændene T. von Danwitz, E. Juhász, M. Safjan og J.L. da Cruz Vilaça.

Tredje række, fra venstre mod højre:

Generaladvokat P. Mengozzi, dommerne J.-C. Bonichot og J. Malenovský, generaladvokat J. Kokott, dommerne A. Rosas, G. Arestis og E. Levits, generaladvokat E. Sharpston.

Fjerde række, fra venstre mod højre:

Dommerne A. Prechal, M. Berger, C. Toader og A. Ó Caoimh, generaladvokat Y. Bot, dommerne A. Arabadjiev og D. Šváby, generaladvokat N. Jääskinen.

Femte række, fra venstre mod højre:

Generaladvokat M. Szpunar, dommer F. Biltgen, generaladvokaterne N. Wahl og M. Wathelet, dommerne E. Jarašiūnas, C. Vajda, S. Rodin og K. Jürimäe, justitssekretær A. Calot Escobar.

1. Domstolens medlemmer

(efter tiltrædelsestidspunkt)

Vassilios Skouris

Født i 1948; juridisk eksamen fra det frie universitet i Berlin (1970); dr.jur. i forfatningsret og forvaltningsret ved Hamburgs universitet (1973); lektor ved Hamburgs universitet (1972-1977); professor i offentlig ret ved Bielefeld universitet (1978); professor i offentlig ret ved Thessalonikis universitet (1982); indenrigsminister (i 1989 og i 1996); medlem af bestyrelsen for Kretas universitet (1983-1987); direktør for Center for International Økonomisk og Europæisk Ret, Thessaloniki (1997-2005); formand for Græsk Selskab for Europæisk Ret (1992-1994); medlem af det græske forskningsråd (1993-1995); medlem af det øverste udvalg for udvælgelse af græske tjenestemænd (1994-1996); medlem af det videnskabelige råd ved akademiet for europæisk ret i Trier (fra 1995); medlem af bestyrelsen for den græske nationale dommerskole (1995-1996); medlem af udenrigsministeriets videnskabelige råd (1997-1998); formand for det græske økonomiske og sociale råd i 1998; dommer ved Domstolen siden den 8. juni 1999; Domstolens præsident siden den 7. oktober 2003.

Koen Lenaerts

Født i 1954; cand.jur. og dr.jur. (Katholieke Universiteit Leuven); Master of Laws og Master in Public Administration (Harvard University); assistent (1979-1983), derefter professor i EU-ret ved Katholieke Universiteit Leuven (siden 1983); referendar ved Domstolen (1984-1985); lærer ved Europa-Kollegiet i Brugge (1984-1989); advokat i Bruxelles (1986-1989); gæsteprofessor ved Harvard Law School; dommer ved Retten i Første Instans fra den 25. september 1989 til den 6. oktober 2003; dommer ved Domstolen siden den 7. oktober 2003; Domstolens vicepræsident siden den 9. oktober 2012.

Antonio Tizzano

Født i 1940; professor i EU-ret ved universitetet La Sapienza i Rom; professor ved universiteterne »Istituto Orientale« (1969-1979) og »Federico II« i Napoli (1979-1992), ved universitetet i Catania (1969-1977) og ved universitetet i Mogadishu (1967-1972); advokat med møderet for den italienske kassationsret; juridisk konsulent ved Den Italienske Republiks Faste Repræsentation ved De Europæiske Fællesskaber (1984-1992); medlem af den italienske delegation ved forhandlingerne om Kongeriget Spaniens og Den Portugisiske Republiks tiltrædelse af De Europæiske Fællesskaber, om den europæiske fælles akt og om traktaten om Den Europæiske Union; forfatter af mange publikationer, herunder kommentarer til de europæiske traktater og værker om Den Europæiske Union; grundlægger af og siden 1996 direktør for tidsskriftet »Il Diritto dell'Unione Europea«; medlem af bestyrelsen eller redaktionskomitéen for flere juridiske tidsskrifter; rapportør ved mange internationale kongresser; konferencer og kurser ved flere internationale institutioner, herunder ved Hague Academy of International Law (1987), medlem af en uafhængig gruppe af eksperter, som blev udpeget til at undersøge Kommissionen for De Europæiske Fællesskabers finanser (1999); generaladvokat ved Domstolen fra den 7. oktober 2000 til den 3. maj 2006; dommer ved Domstolen siden den 4. maj 2006.

Allan Rosas

Født i 1948; juridisk kandidateksamen fra Turku universitet (Finland); underviser i retsvidenskab ved Turku universitet (1978-1981) og ved Åbo akademi (Turku/Åbo) (1981-1996); direktør for dettes institut for menneskerettigheder (1985-1995); forskellige ledende nationale og internationale universitetsstillinger; medlem af videnskabelige selskaber; samordning af flere nationale og internationale projekter og forskningsprogrammer, navnlig på følgende områder: fællesskabsret, international ret, menneskerettigheder og grundlæggende rettigheder, forfatningsret og komparativ offentlig ret; den finske regerings repræsentant som medlem af eller konsulent for finske delegationer ved forskellige internationale konferencer og møder; har virket som ekspert i finsk ret navnlig i juridiske udvalg under Finlands regering og parlament, samt ved De Forenede Nationer, Unesco, Organisationen for Sikkerhed og Samarbejde i Europa (OSCE) og Europarådet; siden 1995 ledende juridisk konsulent i Europa-Kommissionens Juridiske Tjeneste med ansvar for forbindelser udadtil; siden marts 2001 vicegeneraldirektør for Europa-Kommissionens Juridiske Tjeneste; dommer ved Domstolen siden den 17. januar 2002.

Rosario Silva de Lapuerta

Født i 1954; cand.jur. (Universidad Complutense de Madrid); abogado del Estado i Malaga; abogado del Estado i transport-, turist- og kommunikationsministeriets juridiske afdeling og derefter i udenrigsministeriets juridiske afdeling; abogado del Estado for statens juridiske tjeneste i relation til sager for EF-Domstolen og vicegeneraldirektør i Abogacías General del Estados afdeling for EF-ret og international ret (justitsministeriet); medlem af Kommissionens arbejdsgruppe vedrørende EF-domstolssystemets fremtid; chef for den spanske delegation i arbejdsgruppen »Formandskabets Venner« med henblik på reformen af EF-domstolssystemet i Nicetraktaten og formand for Rådets ad hoc-udvalg vedrørende »EF-Domstolen«; underviser i EF-ret på Escuela Diplomática i Madrid; medredaktør af tidsskriftet »Noticias de la Unión Europea«; dommer ved Domstolen siden den 7. oktober 2003.

Juliane Kokott

Født i 1957; jurastudier (Bonns universitet og Genève's universitet); LL.M. (American University/Washington D.C.); dr.jur. (Heidelbergs universitet, 1985, Harvard University, 1990); gæsteprofessor ved University of California, Berkeley (1991); professor i tysk og international offentlig ret, international ret og EF-ret ved Augsburgs universitet (1992), Heidelbergs universitet (1993) og Düsseldorfs universitet (1994); stedfortrædende dommer for den tyske regering i den internationale mæglings- og voldgiftsdomstol under Organisationen for Sikkerhed og Samarbejde i Europa (OSCE); næstformand i Wissenschaftliche Beirat der Bundesregierung Globale Umweltveränderungen (WBGU, 1996); professor i international ret, international erhvervsret og EF-ret ved universitetet i St. Gallen (1999); leder af Institut for europæisk og international erhvervsret ved universitetet i St. Gallen (2000); stedfortrædende leder af programmet for specialisering i erhvervsret ved universitetet i St. Gallen (2001); generaladvokat ved Domstolen siden den 7. oktober 2003.

Endre Juhász

Født i 1944; juridisk eksamen fra universitetet i Szeged, Ungarn (1967); ungarsk advokateksamen (1970); studier i komparativ ret ved universitetet i Strasbourg, Frankrig (1969, 1970, 1971 og 1972); embedsmand i det juridiske kontor i ministeriet for udenrigshandel (1966-1974); direktør for lovgivningsmæssige anliggender (1973-1974); første handelsattaché ved Ungarns ambassade i Bruxelles med ansvar for fællesskabsretlige anliggender (1974-1979); direktør i ministeriet for udenrigshandel (1979-1983); første handelsattaché, senere handelsråd, ved Ungarns ambassade i Washington D.C., De Forenede Stater (1983-1989); generaldirektør i handelsministeriet og ministeriet for udenrigshandel (1989-1991); Ungarns chefforhandler i forbindelse med den associeringsaftale, der blev indgået mellem Ungarn, De Europæiske Fællesskaber og medlemsstaterne (1990-1991); generalsekretær i ministeriet for internationale økonomiske relationer; direktør for kontoret for europæiske anliggender (1992); statssekretær, ministeriet for internationale økonomiske relationer (1993-1994); statssekretær, ministeriet for industri og handel, leder af kontoret for europæiske anliggender (1994); overordentlig og befuldmægtiget ambassadør, chef for Republikken Ungarns diplomatiske mission ved Den Europæiske Union (januar 1995 – maj 2003); chefforhandler i forbindelse med Republikken Ungarns tiltrædelse af Den Europæiske Union (juli 1998 – april 2003); minister uden portefølje for koordineringen af spørgsmål vedrørende europæisk integration (siden maj 2003); dommer ved Domstolen siden den 11. maj 2004.

George Arestis

Født i 1945; juridisk eksamen fra universitetet i Athen (1968); MA i Comparative Politics and Government fra University of Kent, Canterbury (1970); advokat på Cypern (1972-1982); udnævnt til District Court Judge (1982); forfremmet til President District Court (1995); Administrative President District Court i Nicosia (1997-2003); dommer ved Cyperns Højesteret (2003); dommer ved Domstolen siden den 11. maj 2004.

Anthony Borg Barthet U.O.M.

Født i 1947; juridisk kandidateksamen ved det kongelige universitet på Malta i 1973; ansat i den maltesiske centraladministration som Notary to Government i 1975; rådgiver for Republikken Malta i 1978, førsterådgiver for Republikken Malta i 1979, assisterende Attorney General i 1988 og af Maltas præsident udnævnt til Attorney General i 1989; ekstern lektor i civilret ved universitetet på Malta (1985-1989), medlem af bestyrelsen for universitetet på Malta (1998-2004); medlem af kommissionen for justitsforvaltningen (1994-2004); medlem af Committee of Governors for Maltas voldgiftsdomstol (1998-2004); dommer ved Domstolen siden den 11. maj 2004.

Marko Ilešič

Født i 1947; dr.jur. (Ljubljana universitet); specialisering i komparativ ret (Strasbourg universitet og Coimbra universitet); juridisk kandidateksamen; professor i civilret, handelsret og international privatret; pro-dekan (1995-2001) og dekan (2001-2004) ved det juridiske fakultet ved universitetet i Ljubljana; forfatter af adskillige juridiske publikationer; retsformand og afdelingsformand ved arbejdsretten i Ljubljana (1975-1986); præsident for idrætstvoldgiftsdomstolen i Slovenien (1978-1986); præsident for børsens voldgiftsdomstol i Ljubljana; voldgiftsdommer ved Jugoslaviens handelskammer (indtil 1991), og ved Sloveniens handelskammer (siden 1991); voldgiftsdommer ved Det Internationale Handelskammer i Paris; dommer ved UEFA's appeludvalg og ved FIFA's appeludvalg; formand for sammenslutningen af slovenske juristforeninger (1993-2005); medlem af International Law Association, af Comité Maritime International og af flere andre sammenslutninger inden for international ret; dommer ved Domstolen siden den 11. maj 2004.

Jiří Malenovský

Født i 1950; juridisk kandidateksamen fra Karlova universitet i Prag (1975); assisterende professor (1974-1990); pro-dekan (1989-1991) og leder for afdelingen for international og europæisk ret (1990-1992) ved Masaryk universitet i Brno; dommer ved Tjekkioslovakiets forfatningsdomstol (1992); ambassadør ved Europarådet (1993-1998); formand for komitéen af delegerede til Europarådet (1995); generaldirektør i udenrigsministeriet (1998-2000); formand for den tjekkiske og slovakiske afdeling af International Law Association (1999-2001); dommer ved forfatningsdomstolen (2000-2004); medlem af det lovgivende råd (1998-2000); medlem af den permanente voldgiftsdomstol i Haag (siden 2000); professor i international ret ved Masaryk universitet i Brno (2001); dommer ved Domstolen siden den 11. maj 2004.

Uno Lõhmus

Født i 1952; dr.jur. i 1986; advokat (1977-1998); gæsteforfessor i strafferet ved universitetet i Tartu; dommer ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (1994-1998); præsident for Estlands højesteret (1998-2004); medlem af den juridiske forfatningskommission; rådgiver for straffelovskommissionen; medlem af arbejdsgruppen til udarbejdelse af strafferetsplejeloven; forfatter af flere værker om menneskerettigheder og statsforfatningsret; dommer ved Domstolen fra den 11. maj 2004 til den 23. oktober 2013.

Egils Levits

Født i 1955; juridisk og politologisk eksamen fra universitetet i Hamburg; videnskabelig medarbejder ved det juridiske fakultet ved universitetet i Kiel; rådgiver for det lettiske parlament i spørgsmål om international ret, statsforfatningsret og lovgivningsreformer; Republikken Letlands ambassadør i Tyskland og Schweiz (1992-1993) og i Østrig, Schweiz og Ungarn (1994-1995); vicesstatsminister og justitsminister samt fungerende udenrigsminister (1993-1994); rådgiver for den internationale mæglings- og voldgiftsdomstol under Organisationen for Sikkerhed og Samarbejde i Europa (OSCE) (siden 1997); medlem af den permanente voldgiftsdomstol (siden 2001); valgt til dommer ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i 1995 og genvalgt i 1998 og 2001; adskillige publikationer inden for statsforfatningsret, forvaltningsret, lovgivningsreformer og fællesskabsret; dommer ved Domstolen siden den 11. maj 2004.

Aindrias Ó Caoimh

Født i 1950; bachelor i civilret (National University of Ireland, University College Dublin 1971); barrister (King's Inns, 1972); eksamensbevis efter videregående studier i fællesskabsret (University College Dublin, 1977); barrister i Irland (1972-1999); lektor i fællesskabsret (King's Inns, Dublin); Senior Counsel (1994-1999); Irlands repræsentant i en række sager for De Europæiske Fællesskabers Domstol, dommer ved High Court, Irland (fra 1999); Bencher (bestyrelsesmedlem) af Honorable Society of King's Inns (fra 1999); næstformand for det irske selskab for fællesskabsret; medlem af Foreningen for International Ret (den irske afdeling); søn af Andreas O'Keeffe (Aindrias Ó Caoimh), der var dommer ved Domstolen (1974-1985); dommer ved Domstolen siden den 13. oktober 2004.

Lars Bay Larsen

Født i 1953; eksamen i statskundskab (1976); cand.jur. (1983), Københavns Universitet; sekretær i Justitsministeriet (1983-1985); undervisningsassistent (1984-1991), herefter ekstern lektor (1991-1996) i familieret ved Københavns Universitet; fuldmægtig i Advokatsamfundet (1985-1986); fuldmægtig i Justitsministeriet (1986-1991), advokatbestalling (1991); kontorchef i Justitsministeriet (1991-1995); afdelingschef, Justitsministeriets Civil- og Politiafdeling (1995-1999), afdelingschef, Justitsministeriets Lovafdeling (2000-2003), repræsentant for Danmark i K-4-Komitéen (1995-2000), i Schengen-Centralgruppen (1996-1998) og i Europol Management Board (1998-2000); dommer ved Højesteret (2003-2006); dommer ved Domstolen siden den 11. januar 2006.

Eleanor Sharpston

Født i 1955; studier i økonomi, sprog og retsvidenskab ved King's College, Cambridge (1973-1977); assistent og forsker ved Corpus Christi College, Oxford (1977-1980); advokatbestalling (Middle Temple, 1980); barrister (1980-1987 og 1990-2005); referendar for generaladvokat, derefter dommer Sir Gordon Slynn (1987-1990); lektor i europæisk og komparativ ret (Director of European Legal Studies) ved University College London (1990-1992); lektor (Lecturer) ved juridisk fakultet (1992-1998), herefter ekstern lektor (Affiliated Lecturer) (1998-2005) ved Cambridge universitet; Fellow ved King's College, Cambridge (siden 1992); ekstern lektor og forsker (Senior Research Fellow) ved Centre for European Legal Studies, Cambridge universitet (1998-2005); Queen's Counsel (1999); Benchers of Middle Temple (2005); Honorary Fellow of Corpus Christi College, Oxford (2010), LL.D (h.c.) Glasgow (2010) og Nottingham Trent (2011); generaladvokat ved Domstolen siden den 11. januar 2006.

Paolo Mengozzi

Født i 1938; professor i international ret og indehaver af Jean Monnet-lærestolen i fællesskabsret ved universitetet i Bologna; æresdoktor ved universitetet Carlos III i Madrid; gæsteprofessor ved følgende universiteter: John Hopkins (Bologna Center), St. Johns (New York), Georgetown, Paris-II, Georgia (Athens) og Institut universitaire international (Luxembourg); koordinator af European Business Law Pallas Program på universitetet i Nijmegen; medlem af Kommissionen for De Europæiske Fællesskabs Rådgivende Udvalg for Offentlige Aftaler; statssekretær for industri og handel under det italienske formandskab for Rådet; medlem af Det Europæiske Fællesskabs arbejdsgruppe vedrørende Verdenshandelsorganisationen (WTO) og leder af 1997-konferencen om Verdenshandelsorganisationen på forskningscentret ved Hague Academy of International Law; dommer ved Retten i Første Instans fra den 4. marts 1998 til den 3. maj 2006; generaladvokat ved Domstolen siden den 4. maj 2006.

Yves Bot

Født i 1947; cand.jur. fra Rouens universitet; dr.jur. (université de Paris II Panthéon-Assas); assisterende professor ved Mans' universitet; fuldmægtig, og siden førstefuldmægtig ved anklagemyndigheden i Mans (1974-1982); offentlig anklager ved tribunal de grande instance de Dieppe (1982-1984); assisterende offentlig anklager ved tribunal de grande instance de Strasbourg (1984-1986); offentlig anklager ved tribunal de grande instance de Bastia (1986-1988); generaladvokat ved cour d'appel de Caen (1988-1991); offentlig anklager ved tribunal de grande instance du Mans (1991-1993); tildelt forskellige opgaver af det franske justitsministeriums kabinet (1993-1995); offentlig anklager ved tribunal de grande instance de Nanterre (1995-2002); offentlig anklager ved tribunal de grande instance de Paris (2002-2004); offentlig anklager ved cour d'appel de Paris (2004-2006); generaladvokat ved Domstolen siden den 7. oktober 2006.

Jean-Claude Bonichot

Født i 1955; juridisk kandidateksamen fra Metz' universitet, eksamen fra Institut d'études politiques de Paris, École nationale d'administration; Rapporteur (1982-1985), Commissaire du Gouvernement (1985-1987 og 1992-1999); assessor (1999-2000); formand for sjette underafdeling af Conseil d'États tvistemålsafdeling (2000-2006); referendar ved Domstolen (1987-1991); kabinetschef for Ministre du Travail, de l'Emploi et de la Formation professionnelle, senere kabinetschef for Ministre d'État, ministre de la Fonction publique et de la Modernisation de l'administration (1991-1992); chef for Conseil d'États juridiske kontor ved Caisse nationale d'assurance maladie des travailleurs salariés (2001-2006); adjungeret professor ved Metz' universitet (1988-2000), senere ved université de Paris I Panthéon-Sorbonne (siden 2000); forfatter til en række udgivelser om forvaltningsret, fællesskabsret og europæiske menneskerettigheder; stifter af og formand for redaktionskomitéen for Bulletin de jurisprudence de droit de l'urbanisme, medstifter og medlem af redaktionskomitéen for Bulletin juridique des collectivités locales, formand for Conseil scientifique du groupement de recherche sur les institutions et le droit de l'aménagement de l'urbanisme et de l'habitat; dommer ved Domstolen siden den 7. oktober 2006.

Thomas von Danwitz

Født i 1962; studier i Bonn, Genève og i Paris; juridisk statseksamen (1986 og 1992); dr.jur. (Bonns universitet, 1988); diplôme international d'administration publique (École nationale d'administration, 1990); akademisk undervisningsbeføjelse (Bonns universitet, 1996); professor i tysk offentlig ret og fællesskabsret (1996-2003), dekan for det juridiske fakultet ved Ruhr-Universität Bochum (2000-2001); professor i tysk offentlig ret og fællesskabsret (Kölns universitet, 2003-2006); direktør for institut for offentlig ret og forvaltningskundskab (2006); gæsteprofessor ved Fletcher School of Law and Diplomacy (2000), ved université François Rabelais (Tours, 2001-2006) og ved université de Paris I Panthéon-Sorbonne (2005-2006); æresdoktor ved université François Rabelais (Tours, 2010); dommer ved Domstolen siden den 7. oktober 2006.

Alexander Arabadjiev

Født i 1949; jurastudier (St. Kliment Ohridski universitet, Sofia); dommer ved førsteinstansretten i Blagoevgrad (1975-1983); dommer ved den regionale domstol i Blagoevgrad (1983-1986); dommer ved højesteretten (1986-1991); dommer ved forfatningsdomstolen (1991-2000); medlem af Den Europæiske Menneskerettighedskommission (1997-1999); medlem af konventet om Den Europæiske Unions fremtid (2002-2003); parlamentsmedlem (2001-2006); observatørstatus i Europa-Parlamentet; dommer ved Domstolen siden den 12. januar 2007.

Camelia Toader

Født i 1963; juridisk kandidateksamen (1986), dr.jur. (1997) (Bukarest universitet); retsassessor ved førsteinstansretten i Buftea (1986-1988); dommer ved førsteinstansrettens femte afdeling i Bukarest (1988-1992); advokatbestalling (Bukarest 1992); ekstern lektor (1992-2005) og derefter fra 2005 professor i civilret og europæisk kontraktsret ved Bukarest universitet; flere doktorstudier samt forskning ved Max Planck Institutet for international privatret i Hamburg (1992-2004); afdelingschef for europæisk integration i justitsministeriet (1997-1999); dommer ved kassationsdomstolen (1999-2007); gæsteprofessor ved Wien universitet (2000 og 2011); underviser i fællesskabsret ved det nationale institut for dommerstanden (2003 og 2005-2006); medlem af redaktionskomitéer for flere juridiske tidsskrifter; fra 2010 associeret medlem af Det internationale akademi for komparativ ret og æresforsker ved centret for europaretlige studier ved det rumænske akademis juridiske forskningsinstitut; dommer ved Domstolen siden den 12. januar 2007.

Jean-Jacques Kassel

Født i 1946; juridisk kandidateksamen, overbygningsgrad i forvaltningsret (ULB, 1970); afgangseksamen fra Institut d'études politiques de Paris (Colin, 1972); advokatfuldmægtig; juridisk konsulent ved Ban Que de Paris et des Pays-Bas (1972-1973); attaché og senere legationssekretær i udenrigsministeriet (1973-1976); formand for Ministerrådets arbejdsgrupper (1976); første ambassadesekretær (Paris), assisterende fast repræsentant ved OECD (forbindelsesofficer ved UNESCO, 1976-1979); kabinetschef for regeringens viceformand (1979-1980); formand for arbejdsgrupperne i EPS (Asien, Afrika, Latinamerika); rådgiver og derefter vicekabinetschef for formanden for Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (1981); direktør for budgettet og vedtægten ved Ministerrådets Generalsekretariat (1981-1984); fuldmægtig ved den faste repræsentation ved De Europæiske Fællesskaber (1984-1985); formand for budgetkomitéen; befuldmægtiget minister, direktør for politiske og kulturelle anliggender (1986-1991); diplomatisk rådgiver for premierministeren (1986-1991); ambassadør i Grækenland (1989-1991, ikke bosat i Grækenland), formand for den politiske komité (1991); ambassadør, fast repræsentant ved De Europæiske Fællesskaber (1991-1998); formand for Crepe (1997); ambassadør (Bruxelles, 1998-2002); fast repræsentant ved NATO (1998-2002); hofmarskal og kabinetschef for hans kongelige højhed storhertugen (2002-2007); dommer ved Domstolen fra den 15. januar 2008 til den 7. oktober 2013.

Marek Safjan

Født i 1949; dr.jur. (Warszawas universitet 1980); doktor i juridisk videnskab (Warszawas universitet 1980); juridisk professor (1998-2009); direktør for institut for civilret ved Warszawas universitet (1992-1996); vicerector for Warszawas universitet (1994-1997); generalsekretær for den polske afdeling af foreningen Henri Citant; venner af den franske rets kultur (1994-1998); Polens repræsentant ved Europarådets Komité for Bioetik (1991-1997); præsident for Det Videnskabelige Råd ved Juridisk Institut (1998); dommer ved forfatningsdomstolen (1997-1998), derefter retspræsident for samme domstol (1998-2006); medlem af Det Internationale Akademi for komparativ ret (siden 1994); medlem af Den Internationale Forening for Jura, Etik og Videnskab (siden 1995); medlem af den polske komité i Helinski, medlem af det polske kunst- og litteraturakademi; fortjenstmedalje tildelt af Europarådets generalsekretær (2007); forfatter af adskillige artikler vedrørende civilret, lægeret og EU-ret; dommer ved Domstolen siden den 7. oktober 2009.

Daniel Šváby

Født i 1951; juridisk kandidatexamen (Bratislava universitet); dommer ved førsteinstansretten i Bratislava; dommer ved appelretten med civile retssager som ansvarsområde og vicepræsident for appelretten i Bratislava; medlem af afdelingen for civil- og familieret ved justitsministeriets juridiske tjeneste; konstitueret dommer ved højesteret med erhvervsret som ansvarsområde; medlem af Den Europæiske Menneskerettighedskommission (Strasbourg); dommer ved forfatningsdomstolen (2000-2004); dommer ved Retten i Første Instans fra den 12. maj 2004 til den 6. oktober 2009, dommer ved Domstolen siden den 7. oktober 2009.

Maria Berger

Født i 1956; jura- og økonomistudier (1975-1979); juridisk kandidatexamen; assistent og ansvarlig for undervisningen ved institut for offentlig ret og statskundskab ved Innsbruck Universitet (1979-1984); fuldmægtig i Forbundsministeriet for videnskab og forskning, senest vicekontorchef (1984-1988); ansvarlig for spørgsmål vedrørende Den Europæiske Union ved Forbundskancelliet (1988-1989); kontorchef for »Europæisk Integration« i Forbundskancelliet (forberedelse af Østrigs tiltrædelse af Den Europæiske Union) (1989-1992); direktør for EFTA-Tilsynsmyndigheden i Genève og i Bruxelles (1993-1994); vicerector for Donau universitet i Krams (1995-1996); medlem af Europa-Parlamentet (november 1996 – januar 2007 og december 2008 – juli 2009); medlem af Udvalget om Retlige Anliggender og suppleant ved Det Europæiske Konvent om Europas fremtid (februar 2002 – juli 2003); medlem af kommunalbestyrelsen i Perg (september 1997 – september 2009); forbundsjustitsminister (januar 2007 – december 2008); dommer ved Domstolen siden den 7. oktober 2009.

Niilo Jääskinen

Født i 1958; lic.jur. (1980); diplom i videregående rets studier (1982); doktorafhandling (2008) fra Helinski universitet; undervisningsansvarlig ved Helinski universitet (1980-1986); referendar og vikarierende dommer ved førsteinstansretten i Rovaniemi (1983-1984); juridisk rådgiver (1987-1989), derefter chef for afdelingen for EU-ret (1990-1995) i justitsministeriet; juridisk rådgiver ved udenrigsministeriet (1989-1990); rådgiver og sekretær for europasager i den høje kommission ved det finske parlament 1995-2000); vikarierende dommer (juli 2000-december 2002), derefter dommer (januar 2003 – september 2009) ved den højeste forvaltningsdomstol; ansvarlig for juridiske og institutionelle spørgsmål under forhandlingerne om Republikken Finlands tiltrædelse af Den Europæiske Union; generaladvokat ved Domstolen siden den 7. oktober 2009.

Pedro Cruz Villalón

Født i 1946; juridisk eksamen (1963-1968) og dr.jur. (1975) fra Sevillas universitet; studier ved universitetet i Freiburg imo Berisa (1969-1971); lektor i politisk ret ved Sevillas universitet (1978-1986); indehaver af lærestolen i forfatningsret ved Sevillas universitet (1986-1992); referendar ved Tribunal Constitucional (1986-1987); Letrado ved Tribunal Constitucional (1992-1998); præsident for Tribunal Constitucional (1998-2001); Fellow ved Wissenschaftskolleg i Berlin (2001-2002); indehaver af lærestolen i forfatningsret ved Universidad Autónoma i Madrid (2002-2009); valgt medlem af Consejo de Estado (2004-2009); forfatter af adskillige publikationer; generaladvokat ved Domstolen siden den 14. december 2009.

Alexandra (Sacha) Prechal

Født i 1959; jurastudier (Groningen Universitet, 1977-1983); dr.jur. (Amsterdam universitet, 1995); underviser i jura ved det juridiske fakultet i Maastricht (1983-1987); referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (1987-1991); underviser ved Europa-Instituttet under det juridiske fakultet ved Amsterdam universitet (1991-1995); professor i EU-ret ved det juridiske fakultet ved Tilburg universitet (1995-2003); professor i EU-ret ved det juridiske fakultet ved Utrecht universitet og bestyrelsesmedlem ved Europa-Instituttet ved Utrecht universitet (siden 2003); medlem af redaktionskomitéen for flere nationale og internationale juridiske tidsskrifter; forfatter af adskillige publikationer; medlem af Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen; dommer ved Domstolen siden den 10. juni 2010.

Egidijus Jarašiūnas

Født i 1952; juridisk kandidateksamen fra universitetet i Vilnius (1974-1979); doktor i juridisk videnskab ved Litauens Akademi for Retsvidenskab (1999); advokat i Litauen (1979-1990); parlamentsmedlem i Republikken Litauens parlament (1990-1992), herefter medlem af Republikken Litauens parlament Seimas og medlem af Rådet for stat og ret (1992-1996); dommer ved Republikken Litauens forfatningsdomstol (1996-2005), herefter rådgiver for præsidenten for Republikken Litauens forfatningsdomstol (siden 2006); assistent for lærestolen i forfatningsret ved det juridiske fakultet ved universitetet Mykolas Romeris (1997-2000), herefter assisterende professor (2000-2004), dernæst professor ved lærestolen (siden 2004) og endelig formand for denne lærestol i forfatningsret (2005-2007); dekan for det juridiske fakultet ved universitetet Mykolas Romeris (2007-2010); medlem af Venedig-kommissionen (2006-2010); underskriver af retsakten af 11. marts 1990 om genopretning af Litauens selvstændighed; forfatter af adskillige juridiske publikationer; dommer ved Domstolen siden den 6. oktober 2010.

Carl Gustav Fernlund

Født i 1950; juridisk kandidateksamen fra Lunds Universitet (1975); justitssekretær ved Landskrona tingsrätt (1976-1978); kammarrättsfiskal (1978-1982); kammarrättsassessor (1982); juridisk rådgiver for det faste udvalg Konstitutionsutskottet i Sveriges riksdag (1983-1985); juridisk rådgiver i finansministeriet (1985-1990); departementsråd og leder af finansministeriets afdeling for personlig indkomstskat (1990-1996); leder af finansministeriets afdeling for punktafgifter (1996-1998); økonomisk råd ved Sveriges faste repræsentation ved Den Europæiske Union (1998-2000); finansråd og leder af finansministeriets skatte- og tolddepartementet (2000-2005); regeringsråd (2005-2009); præsident for Kammarrätten i Göteborg (2009-2011); dommer ved Domstolen siden den 6. oktober 2011.

José Luis da Cruz Vilaça

Født i 1944; juridisk eksamen og kandidatgrad i økonomisk politik ved universitetet i Coimbra; doktor i international økonomi (Université de Paris I – Panthéon Sorbonne); værnepligt aftjent i marineministeriet (juridisk tjeneste, 1969-1972); professor ved det katolske universitet og ved Universidade Nova de Lisboa; professor ved universitetet i Coimbra og ved Universidade Lusíada de Lisboa (direktør for instituttet for europæiske studier); medlem af den portugisiske regering (1980-1983); statssekretær i Indenrigsministeriet, under formandskabet i Ministerrådet og for EU-anliggender; medlem af det portugisiske parlament; næstformand for De Kristelige Demokrater; generaladvokat ved Domstolen (1986-1988); præsident for De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans (1989-1995); advokat i Lissabon, specialiseret i EU-ret og konkurrenceret (1996-2012); medlem af refleksionsgruppen vedrørende fremtidsperspektiverne for De Europæiske Fællesskabers retsinstanser (»Due-gruppen«) (2000); formand for Europa-Kommissionens disciplinæråd (2003-2007); formand for den portugisiske forening for europaret (siden 1999); dommer ved Domstolen siden den 8. oktober 2012.

Melchior Wathelet

Født i 1949; juridisk og økonomisk kandidateksamen (universitetet i Liège); Master of Laws (Harvard University, De Forenede Stater); doctor honoris causa (université de Paris-Dauphine); professor i europaret ved universitetet i Louvain og ved universitetet i Liège; medlem af deputetkammeret (1977-1995); statssekretær, minister og ministerpræsident i regionen Wallonien (1980-1988); vicepremierminister, justitsminister og minister for små og mellemstore virksomheder (1988-1992); vicepremierminister, justitsminister og økonomiminister (1992-1995); vicepremierminister, forsvarsminister (1995); borgmester i Verviers (1995); dommer ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (1995-2003); juridisk rådgiver, derefter advokat (2004-2012); minister uden portefølje (2009-2012); generaladvokat ved Domstolen siden den 8. oktober 2012.

Christopher Vajda

Født i 1955; juridisk kandidateksamen fra Cambridge universitet; eksamensbevis efter videregående studier i EU-ret ved det frie universitet i Bruxelles (licence spéciale) (med særlig udmærkelse); bestalling fra the Bar of England and Wales (Gray's Inn, 1979); barrister (1979-2012); bestalling fra the Bar of Northern Ireland (1996); Queen's Counsel (1997); medlem af bestyrelsen for Gray's Inn (2003); dommer ved Crown Court (2003-2012); kasserer for United Kingdom Association for European Law (2001-2012); bidrager til European Community Law of Competition (Bellamy & Child, 3.-6. udgave); dommer ved Domstolen siden den 8. oktober 2012.

Nils Wahl

Født i 1961; dr.jur., Stockholms universitet (1995); assisterende professor, indehaver af Jean Monnet-lærestolen for fællesskabsret (1995), professor i fællesskabsret, Stockholms universitet (2001); administrerende direktør for en uddannelsesfond (1993-2004); formand for den svenske forening for fællesskabsretlige studier (2001-2006); medlem af Rådet för konkurrensfrågor (2001-2006); dommer ved Retten fra den 7. oktober 2006 til den 28. november 2012; generaladvokat ved Domstolen siden den 28. november 2012.

Siniša Rodin

Født i 1963; dr. jur. (universitetet i Zagreb, 1995); LL.M. (University of Michigan Law School, 1992); Fulbright Fellow og Visiting Scholar på Harvard Law School (2001-2002); assisterende underviser, derefter professor ved det juridiske fakultet ved universitetet i Zagreb siden 1987; indehaver af Jean Monnet-lærestolen siden 2006 og indehaver af Jean Monnet-lærestolen ad personam siden 2011; gæsteforsker ved Cornell Law School (2012); medlem af den kroatiske kommission for forfatningsreformen; formand for arbejdsgruppen vedrørende tiltrædelse af Den Europæiske Union (2009-2010); medlem af den kroatiske delegation, der forhandlede Kroatiens tiltrædelse af Den Europæiske Union (2006-2011); forfatter til adskillige publikationer; dommer ved Domstolen siden den 4. juli 2013.

François Biltgen

Født i 1958; kandidatgrad i jura (1981) og supplerende universitetsstudier (DEA) i fællesskabsret ved université de droit d'économie et de sciences sociales Paris II (1982); eksamen fra Institut d'études politiques i Paris (1982); advokat i Luxembourg (1987-1999); medlem af deputeretkammeret (1994-1999); kommunalbestyrelsesmedlem i Esch-sur-Alzette (1997-1999); byrådsmedlem i Esch-sur-Alzette (1997-1999) suppléant ved den luxembourgske delegation ved Den Europæiske Unions Regionsudvalg (1994-1999); arbejds- og beskæftigelsesminister, minister for trossamfund, minister for forbindelserne med parlamentet, minister med ansvar for kommunikation (1999-2004); arbejds- og beskæftigelsesminister, minister for trossamfund, minister for kultur, videregående uddannelse og forskning (2004-2009); justitsminister, minister for offentlig forvaltning og administrative reformer, minister for videregående uddannelse og forskning, minister for kommunikation og medier, minister for trossamfund (2009-2013); medformand ved ministerkonferencen om Bolognaprocessen i 2005 og 2009, medformand ved Den Europæiske Rumfartsorganisations ministerkonference (2012-2013); dommer ved Domstolen siden den 7. oktober 2013.

Küllike Jürimäe

Født i 1962; juridisk kandidateksamen fra Tartu universitet (1981-1986); assistent, anklagemyndigheden i Tallinn (1986-1991); diplom fra diplomatskolen i Estland (1991-1992); juridisk rådgiver (1991-1993) og kommitteret i handels- og industrikammeret (1992-1993); dommer ved appelretten i Tallinn (1993-2004); Europæisk Master i menneskerettigheder og demokratisering, Padova universitet og Nottingham universitet (2002-2003); dommer ved Retten siden den 12. maj 2004 til den 23. oktober 2013; dommer ved Domstolen siden den 23. oktober 2013.

Maciej Szpunar

Født i 1971; juridisk eksamen fra universitet i Schlesien og fra Europa-Kollegiet i Brügge; dr.jur. (2000); doktor i retsvidenskab (2009); jura-professor (2013); Visiting Scholar ved Jesus College, Cambridge (1998), ved universitetet i Liège (1999) og ved Det Europæiske Universitetsinstitut i Firenze (2003); advokat (2001-2008), medlem af udvalget for international privatret i kommissionen for kodificering af civilretten under Justitsministeriet (2001-2008); medlem af det videnskabelige råd ved Akademiet for europæisk ret i Trier (siden 2008); medlem af Forskningsgruppen om Fællesskabets gældende privatret »acquisgruppen« (siden 2006); viceskatssekretær i Kontoret for udvalget for europæisk integration (2008-2009), derefter i Udenrigsministeriet (2010-2013); næstformand for Det Videnskabelige Råd ved Justitsinstitutet; befuldmægtiget for den polske regering i en lang række sager ved Den Europæiske Unions retsinstanser; leder af den polske delegation i forhandlingerne om traktaten om stabilitet, samordning og styring i Den Økonomiske og Monetære Union; medlem af redaktionskomitéen ved flere juridiske tidsskrifter; forfatter til adskillige publikationer om europæisk ret og international privatret; generaladvokat ved Domstolen siden den 23. oktober 2013.

Alfredo Calot Escobar

Født i 1961; juridisk kandidateksamen fra Valencias Universitet (1979-1984); forretningsanalytiker ved rådet for handelskamrene i den selvstyrende region Valencia (1986); jurist-lingvist ved Domstolen (1986-1990); juridisk revisor ved Domstolen (1990-1993); fuldmægtig i Domstolens Presse- og Informationstjeneste (1993-1995); fuldmægtig i sekretariatet for Europa-Parlamentets Udvalg om Institutionelle Spørgsmål (1995-1996); attaché ved Domstolens justitssekretær (1996-1999); referendar ved Domstolen (1999-2000); chef for den spanske oversættelsesafdeling ved Domstolen (2000-2001); direktør, herefter generaldirektør, for oversættelsesdirektoratet ved Domstolen (2001-2010); justitssekretær ved Domstolen siden den 7. oktober 2010.

2. Ændringer i Domstolens sammensætning i 2013

Højtideligt retsmøde den 4. juli 2013

Som følge af Republikken Kroatiens tiltrædelse af Den Europæiske Union den 1. juli 2013 har repræsentanter for regeringerne i Den Europæiske Unions medlemsstater ved afgørelse af 1. juli 2013 udnævnt Siniša Rodin til dommer ved Domstolen for perioden fra den 1. juli 2013 til den 6. oktober 2015.

Højtideligt retsmøde den 7. oktober 2013

Som følge af Jean-Jacques Kasels afgang har repræsentanter for regeringerne i Den Europæiske Unions medlemsstater ved afgørelse af 26. juni 2013 udnævnt François Biltgen til dommer ved Domstolen for den resterende periode af Jean-Jacques Kasels mandat, dvs. indtil den 6. oktober 2015.

Højtideligt retsmøde den 23. oktober 2013

Repræsentanter for medlemsstaternes regeringer har ved afgørelse af 16. oktober 2013 udnævnt Maciej Szpunar til generalsekretær for perioden fra den 16. oktober 2013 til den 6. oktober 2018.

Som følge af Uno Lõhmus' afgang har repræsentanter for medlemsstaternes regeringer ved afgørelse af 26. juni 2013 udnævnt Küllike Jürimäe, dommer ved Retten, til dommer ved Domstolen for perioden fra den 6. oktober 2013 til den 6. oktober 2015.

3. Domstolens sammensætning efter rangfølge

fra den 1. januar 2013 til den 3. juli 2013

V. SKOURIS, Domstolens præsident
K. LENAERTS, Domstolens vicepræsident
A. TIZZANO, formand for Første Afdeling
R. SILVA DE LAPUERTA, formand for Anden Afdeling
M. ILEŠIČ, formand for Tredje Afdeling
L. BAY LARSEN, formand for Fjerde Afdeling
T. von DANWITZ, formand for Femte Afdeling
N. JÄÄSKINEN, førstegeneraladvokat
A. ROSAS, formand for Tiende Afdeling
G. ARESTIS, formand for Syvende Afdeling
J. MALENOVSKÝ, formand for Niende Afdeling
M. BERGER, formand for Sjette Afdeling
E. JARAŠIŪNAS, formand for Ottende Afdeling
J. KOKOTT, generaladvokat
E. JUHÁSZ, dommer
A. BORG BARTHET, dommer
U. LÖHMUS, dommer
E. LEVITS, dommer
A. Ó CAOIMH, dommer
E. SHARPSTON, generaladvokat
P. MENGGOZZI, generaladvokat
Y. BOT, generaladvokat
J.-C. BONICHOT, dommer
A. ARABADJIEV, dommer
C. TOADER, dommer
J.-J. KASEL, dommer
M. SAFJAN, dommer
D. ŠVÁBY, dommer
P. CRUZ VILLALÓN, generaladvokat
A. PRECHAL, dommer
C.G. FERNLUND, dommer
J.L. DA CRUZ VILAÇA, dommer
M. WATHELET, generaladvokat
C. VAJDA, dommer
N. Wahl, generaladvokat

A. CALOT ESCOBAR, justitssekretær

fra den 4. juli 2013 til den 7. oktober 2013

V. SKOURIS, præsident
K. LENAERTS, vicepræsident
A. TIZZANO, formand for Første Afdeling
R. SILVA DE LAPUERTA, formand for Anden Afdeling
M. ILEŠIČ, formand for Tredje Afdeling
L. BAY LARSEN, formand for Fjerde Afdeling
T. von DANWITZ, formand for Femte Afdeling
N. JÄÄSKINEN, førstegeneraladvokat
A. ROSAS, formand for Tiende Afdeling
G. ARESTIS, formand for Syvende Afdeling
J. MALENOVSKÝ, formand for Niende Afdeling
M. BERGER, formand for Sjette Afdeling
E. JARAŠIŪNAS, formand for Ottende Afdeling
J. KOKOTT, generaladvokat
E. JUHÁSZ, dommer
A. BORG BARTHET, dommer
U. LÖHMUS, dommer
E. LEVITS, dommer
A. Ó CAOIMH, dommer
E. SHARPSTON, generaladvokat
P. MENGGOZZI, generaladvokat
Y. BOT, generaladvokat
J.-C. BONICHOT, dommer
A. ARABADJIEV, dommer
C. TOADER, dommer
J.-J. KASEL, dommer
M. SAFJAN, dommer
D. ŠVÁBY, dommer
P. CRUZ VILLALÓN, generaladvokat
A. PRECHAL, dommer
C.G. FERNLUND, dommer
J.L. da CRUZ VILAÇA, dommer
M. WATHELET, generaladvokat
C. VAJDA, dommer
N. WAHL, generaladvokat
S. RODIN, dommer

A. CALOT ESCOBAR, justitssekretær

**fra den 8. oktober 2013 til den
22. oktober 2013**

V. SKOURIS, præsident
K. LENAERTS, vicepræsident
A. TIZZANO, formand for Første Afdeling
R. SILVA DE LAPUERTA, formand for Anden Afdeling
M. ILEŠIČ, formand for Tredje Afdeling
L. BAY LARSEN, formand for Fjerde Afdeling
T. von DANWITZ, formand for Femte Afdeling
P. CRUZ VILLALÓN, førstegeneralsekretær
E. JUHÁSZ, formand for Tiende Afdeling
A. BORG BARTHET, formand for Sjette Afdeling
M. SAFJAN, formand for Niende Afdeling
C.G. FERNLUND, formand for Ottende Afdeling
J.L. da CRUZ VILAÇA, formand for Syvende Afdeling
A. ROSAS, dommer
J. KOKOTT, generaladvokat
G. ARESTIS, dommer
J. MALENOVSKÝ, dommer
U. LÖHMUS, dommer
E. LEVITS, dommer
A. Ó CAOIMH, dommer
E. SHARPSTON, generaladvokat
P. MENGGOZZI, generaladvokat
Y. BOT, generaladvokat
J.-C. BONICHOT, dommer
A. ARABADJIEV, dommer
C. TOADER, dommer
D. ŠVÁBY, dommer
M. BERGER, dommer
N. JÄÄSKINEN, generaladvokat
A. PRECHAL, dommer
E. JARAŠIŪNAS, dommer
M. WATHELET, generaladvokat
C. VAJDA, dommer
N. WAHL, generaladvokat
S. RODIN, dommer
F. BILTGEN, dommer

A. CALOT ESCOBAR, justitssekretær

**fra den 23. oktober 2013 til den
31. december 2013**

V. SKOURIS, præsident
K. LENAERTS, vicepræsident
A. TIZZANO, formand for Første Afdeling
R. SILVA DE LAPUERTA, formand for Anden Afdeling
M. ILEŠIČ, formand for Tredje Afdeling
L. BAY LARSEN, formand for Fjerde Afdeling
T. von DANWITZ, formand for Femte Afdeling
P. CRUZ VILLALÓN, førstegeneraladvokat
E. JUHÁSZ, formand for Tiende Afdeling
A. BORG BARTHET, formand for Sjette Afdeling
M. SAFJAN, formand for Niende Afdeling
C.G. FERNLUND, formand for Ottende Afdeling
J.L. da CRUZ VILAÇA, formand for Syvende Afdeling
A. ROSAS, dommer
J. KOKOTT, generaladvokat
G. ARESTIS, dommer
J. MALENOVSKÝ, dommer
E. LEVITS, dommer
A. Ó CAOIMH, dommer
E. SHARPSTON, generaladvokat
P. MENGGOZZI, generaladvokat
Y. BOT, generaladvokat
J.-C. BONICHOT, dommer
A. ARABADJIEV, dommer
C. TOADER, dommer
D. ŠVÁBY, dommer
M. BERGER, dommer
N. JÄÄSKINEN, generaladvokat
A. PRECHAL, dommer
E. JARAŠIŪNAS, dommer
M. WATHELET, generaladvokat
C. VAJDA, dommer
N. WAHL, generaladvokat
S. RODIN, dommer
F. BILTGEN, dommer
K. JÜRIMÄE, dommer
M. SZPUNAR, generaladvokat

A. CALOT ESCOBAR, justitssekretær

4. Tidligere medlemmer af Domstolen

Massimo Pilotti, dommer (1952-1958), præsident 1952-1958
Petrus Serrarens, dommer (1952-1958)
Adrianus Van Kleffens, dommer (1952-1958)
Jacques Rueff, dommer (1952-1959 og 1960-1962)
Otto Riese, dommer (1952-1963)
Maurice Lagrange, generaladvokat (1952-1964)
Louis Delvaux, dommer (1952-1967)
Charles Léon Hammes, dommer (1952-1967), præsident 1964-1967
Karl Roemer, generaladvokat (1953-1973)
Nicola Catalano, dommer (1958-1962)
Rino Rossi, dommer (1958-1964)
Andreas Matthias Donner, dommer (1958-1979), præsident 1958-1964
Alberto Trabucchi, dommer (1962-1972), derefter generaladvokat (1973-1976)
Robert Lecourt, dommer (1962-1976), præsident 1967-1976
Walter Strauss, dommer (1963-1970)
Joseph Gand, generaladvokat (1964-1970)
Riccardo Monaco, dommer (1964-1976)
Josse J. Mertens de Wilmars, dommer (1967-1984), præsident 1980-1984
Pierre Pescatore, dommer (1967-1985)
Alain Louis Dutheil de Lamothe, generaladvokat (1970-1972)
Hans Kutscher, dommer (1970-1980), præsident 1976-1980
Henri Mayras, generaladvokat (1972-1981)
Cearbhall O'Dalaigh, dommer (1973-1974)
Max Sørensen, dommer (1973-1979)
Gerhard Reischl, generaladvokat (1973-1981)
Jean-Pierre Warner, generaladvokat (1973-1981)
Alexander J. Mackenzie Stuart, dommer (1973-1988), præsident 1984-1988
Aindrias O'Keeffe, dommer (1974-1985)
Adolphe Touffait, dommer (1976-1982)
Francesco Capotorti, dommer (1976), derefter generaladvokat (1976-1982)
Giacinto Bosco, dommer (1976-1988)
Thymen Koopmans, dommer (1979-1990)
Ole Due, dommer (1979-1994), præsident 1988-1994
Ulrich Everling, dommer (1980-1988)
Alexandros Chloros, dommer (1981-1982)
Simone Rozès, generaladvokat (1981-1984)
Pieter VerLoren van Themaat, generaladvokat (1981-1986)
Sir Gordon Slynn, generaladvokat (1981-1988), derefter dommer (1988-1992)
Fernand Grévisse, dommer (1981-1982 og 1988-1994)
Kai Bahlmann, dommer (1982-1988)
Yves Galmot, dommer (1982-1988)
G. Federico Mancini, generaladvokat (1982-1988), derefter dommer (1988-1999)
Constantinos Kakouris, dommer (1983-1997)

Marco Darmon, generaladvokat (1984-1994)
René Joliet, dommer (1984-1995)
Carl Otto Lenz, generaladvokat (1984-1997)
Thomas Francis O'Higgins, dommer (1985-1991)
Fernand Schockweiler, dommer (1985-1996)
José Luís Da Cruz Vilaça, generaladvokat (1986-1988)
José Carlos De Carvalho Moithinho de Almeida, dommer (1986-2000)
Jean Mischo, generaladvokat (1986-1991 og 1997-2003)
Gil Carlos Rodríguez Iglesias, dommer (1986-2003), præsident 1994-2003
Manuel Díez de Velasco, dommer (1988-1994)
Manfred Zuleeg, dommer (1988-1994)
Walter Van Gerven, generaladvokat (1988-1994)
Giuseppe Tesauro, generaladvokat (1988-1998)
Francis Geoffrey Jacobs, generaladvokat (1988-2006)
Paul Joan George Kapteyn, dommer (1990-2000)
John L. Murray, dommer (1991-1999)
Claus Christian Gulmann, generaladvokat (1991-1994), derefter dommer (1994-2006)
David Alexander Ogilvy Edward, dommer (1992-2004)
Michael Bendik Elmer, generaladvokat (1994-1997)
Günter Hirsch, dommer (1994-2000)
Georges Cosmas, generaladvokat (1994-2000)
Antonio Mario La Pergola, dommer (1994 og 1999-2006), generaladvokat (1995-1999)
Jean-Pierre Puissochet, dommer (1994-2006)
Philippe Léger, generaladvokat (1994-2006)
Hans Ragnemalm, dommer (1995-2000)
Nial Fennelly, generaladvokat (1995-2000)
Leif Sevón, dommer (1995-2002)
Melchior Wathelet, dommer (1995-2003)
Peter Jann, dommer (1995-2009)
Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer, generaladvokat (1995-2009)
Romain Schintgen, dommer (1996-2008)
Krateros Ioannou, dommer (1997-1999)
Siegbert Alber, generaladvokat (1997-2003)
Antonio Saggio, generaladvokat (1998-2000)
Fidelma O'Kelly Macken, dommer (1999-2004)
Stig Von Bahr, dommer (2000-2006)
Ninon Colneric, dommer (2000-2006)
Leendert A. Geelhoed, generaladvokat (2000-2006)
Christine Stix-Hackl, generaladvokat (2000-2006)
Christiaan Willem Anton Timmermans, dommer (2000-2010)
José Narciso Da Cunha Rodrigues, dommer (2000-2012)
Luís Miguel Póiares Pessoa Maduro, generaladvokat (2003-2009)
Jerzy Makarczyk, dommer (2004-2009)
Ján Klučka, dommer (2004-2009)
Pranas Kūris, dommer (2004-2010)
Konrad Hermann Theodor Schiemann, dommer (2004-2012)

Uno Löhmus, dommer (2004-2013)
Pernilla Lindh, dommer (2006-2011)
Ján Mazák, generaladvokat (2006-2012)
Verica Trstenjak, generaladvokat (2006-2012)
Jean-Jacques Kasel, dommer (2008-2013)

Præsidenter

Massimo Pilotti (1952-1958)
Andreas Matthias Donner (1958-1964)
Charles Léon Hammes (1964-1967)
Robert Lecourt (1967-1976)
Hans Kutscher (1976-1980)
Josse J. Mertens de Wilmars (1980-1984)
Stuart Alexander John Mackenzie (1984-1988)
Ole Due (1988-1994)
Gil Carlos Rodríguez Iglésias (1994-2003)

Justitssekretærer

Albert Van Houtte (1953-1982)
Paul Heim (1982-1988)
Jean-Guy Giraud (1988-1994)
Roger Grass (1994-2010)

D – Statistik over retssagerne ved Domstolen

Samlet oversigt for Domstolen

1. Indbragte, afsluttede, verserende sager (2009-2013)

Indbragte sager

2. Sagstyper (2009-2013)
3. Søgsmålstyper (2013)
4. Traktatbrudssøgsmål (2009-2013)

Afsluttede sager

5. Sagstyper (2009-2013)
6. Domme, kendelser, udtalelser (2013)
7. Dommerkollegierne (2009-2013)
8. Afsluttede sager ved dom, udtalelse eller kendelse med karakter af afgørelse (2009-2013)
9. Søgsmålstyper (2009-2013)
10. Søgsmålstyper (2013)
11. Traktatbrudssøgsmål: sagernes udfald (2009-2013)
12. Sagsbehandlingstid (domme og kendelser med karakter af afgørelse) (2009-2013)

Verserende sager pr. 31. december

13. Sagstyper (2009-2013)
14. Dommerkollegierne (2009-2013)

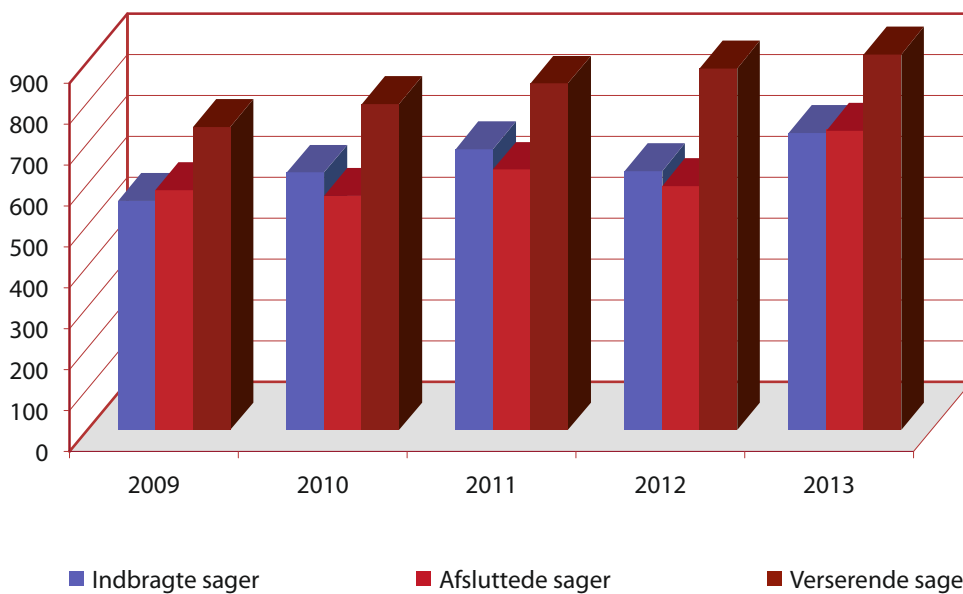
Diverse

15. Fremskyndede procedurer (2009-2013)
16. Præjudicielle hasteprocedurer (2009-2013)
17. Afgørelser vedrørende foreløbige forholdsregler (2013)

Den almindelige udvikling (1952-2013)

18. Indbragte sager og domme
19. Indbragte præjudicielle forelæggelser (pr. medlemsstat og pr. år)
20. Indbragte præjudicielle forelæggelser (pr. medlemsstat og pr. retsinstans)
21. Indbragte traktatbrudssøgsmål

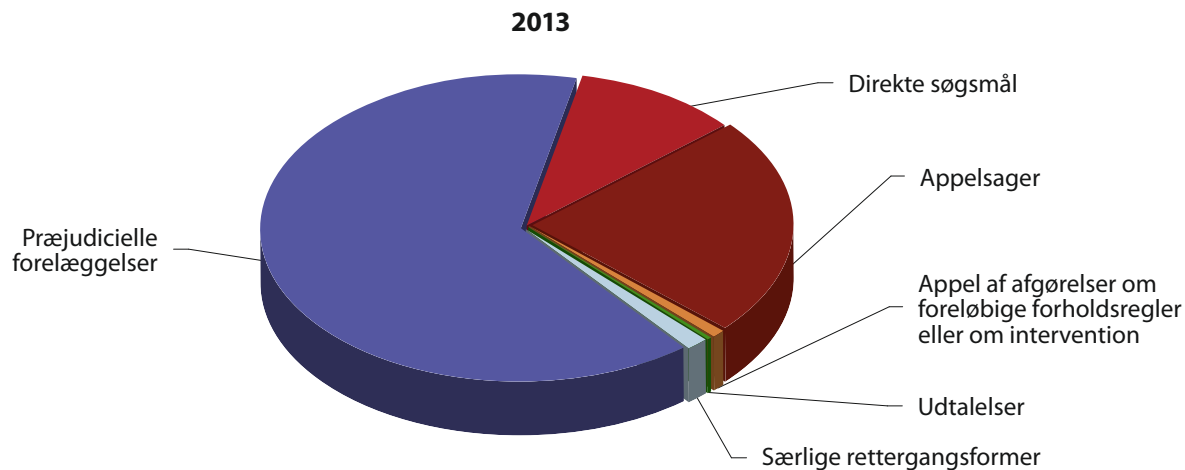
1. *Samlet oversigt for Domstolen* Indbragte, afsluttede, verserende sager (2009-2013) ¹

	2009	2010	2011	2012	2013
Indbragte sager	562	631	688	632	699
Afsluttede sager	588	574	638	595	701
Verserende sager	742	799	849	886	884

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

2. Indbragte sager – sagstyper (2009-2013)¹

	2009	2010	2011	2012	2013
Præjudicielle forelæggelser	302	385	423	404	450
Direkte søgsmål	143	136	81	73	72
Appelsager	105	97	162	136	161
Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	2	6	13	3	5
Udtalelser	1			1	2
Særlige rettergangsformer ²	9	7	9	15	9
I alt	562	631	688	632	699
Begæringer om foreløbige forholdsregler	1	3	3		1

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

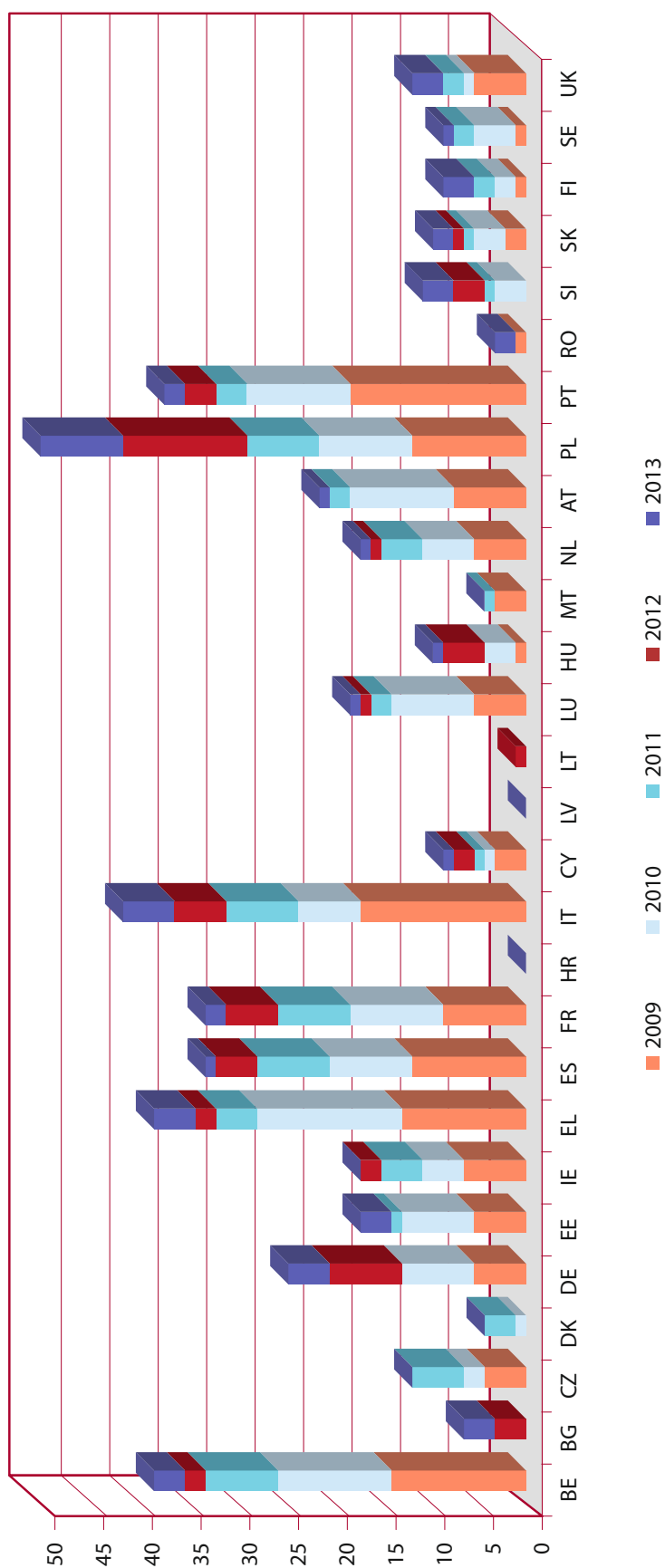
² »Særlige rettergangsformer« omfatter: retshjælp, fastsættelse af sagsomkostninger, berigtigelse af en dom, begæring om genoptagelse af sager hvori der er afsagt udeblivelsesdom, tredjemandsindsigelse, fortolkning af en dom, ekstraordinær genoptagelse, prøvelse af et af førstegeneraladvokaten fremsat forslag om fornyet prøvelse af en afgørelse, der er truffet af Retten, begæring om udlæg eller arrest og sager om immunitetsspørgsmål.

3. Indbragte sager – sagernes genstand (2013) ¹

	Direkte søgsmål	Præjudicielle forelæggelser	Appelsager	Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	Udtalelser	I alt	Særlige rettergangsformer
Aktindsigt			8	2		10	
Den Europæiske Unions optræden udadtil		5				5	
Energi	9	1	1			11	
Etableringsfrihed	2	7				9	
Fælles fiskeripolitik	2		2			4	
Fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik		1	6			7	
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig, ...)	1	2				3	
Fiskale bestemmelser	8	44				52	
Folkesundhed		3	2	1		6	
Forbrugerbeskyttelse		34				34	
Forskning, teknologisk udvikling og rummet			1			1	
Fri bevægelighed for personer	2	22				24	
Fri udveksling af tjenesteydelser		12				12	
Frie kapitalbevægelser	1	4				5	
Frie varebevægelser	1	5				6	
Grundlæggende EU-retlige principper		16				16	
Handelspolitik		4	4			8	
Industripolitik	2	9				11	
Intellektuel og industriel ejendomsret	2	22	38			62	
Konkurrence		6	32	1		39	1
Landbrug	2	20	9			31	
Miljø	12	16	1			29	
Nye staters tiltrædelse	1					1	
Offentlige kontrakter	1	13	3			17	
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	1	57			1	59	
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)			5			5	
Regler for institutionerne	12	2	8		1	23	1
Regler for virksomhederne	1	2				3	
Social sikring af vandrende arbejdstagere		18				18	
Socialpolitik	3	37	3			43	
Statsstøtte	1	9	29	1		40	
Tilnærmelse af lovgivningerne	2	24				26	
Toldunion og fælles toldtarif		17				17	
Transport	3	26				29	
Uddannelse, erhvervsuddannelse, ungdom og sport		1				1	
Unionsborgerskab		6				6	
Økonomisk og monetær politik	1	1				2	
Økonomisk, social og territorial samhørighed		2	8			10	
TFUE	70	448	160	5	2	685	2
Procedure							7
Tjenestemandsvedtægten	2	2	1			5	
Diverse	2	2	1			5	7
I ALT	72	450	161	5	2	690	9

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

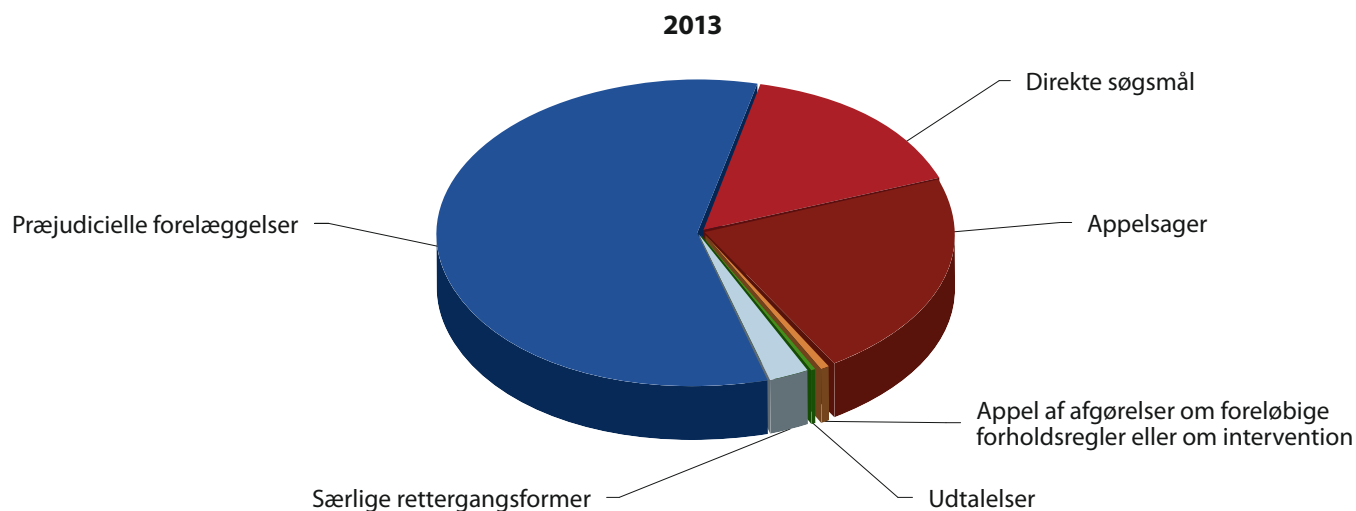
4. Indbragte sager – traktatbrudssøgsmål (2009-2013)¹

	2009	2010	2011	2012	2013
Belgien	13	11	7	2	3
Bulgarien				3	3
Den Tjekkiske Republik	4	2	5		
Danmark		1	3		
Tyskland	5	7		7	4
Estland	5	7	1		3
Irland	6	4	4	2	
Grækenland	12	14	4	2	4
Spanien	11	8	7	4	1
Frankrig	8	9	7	5	2
Kroatien					
Italien	16	6	7	5	5
Cypern	3	1	1	2	1
Letland					
Litauen				1	
Luxembourg	5	8	2	1	1
Ungarn	1	3		4	1
Malta	3		1		
Nederlandene	5	5	4	1	1
Østrig	7	10	2		1
Polen	11	9	7	12	8
Portugal	17	10	3	3	2
Rumænien	1				2
Slovenien		3	1	3	3
Slovakiet	2	3	1	1	2
Finland	1	2	2		3
Sverige	1	4	2		1
Det Forenede Kongerige					
I alt	142	128	73	58	54

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

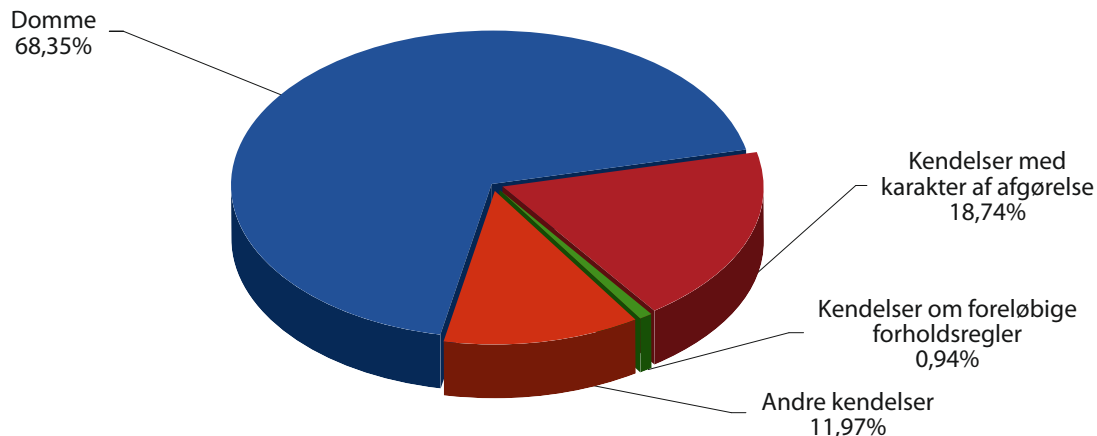
5. Afsluttede sager – sagstyper (2009-2013)¹

	2009	2010	2011	2012	2013
Præjudicielle forelæggelser	259	339	388	386	413
Direkte søgsmål	215	139	117	70	110
Appelsager	97	84	117	117	155
Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	7	4	7	12	5
Udtalelser	1		1		1
Særlige rettergangsformer	9	8	8	10	17
I alt	588	574	638	595	701

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

6. Afsluttede sager – domme, kendelser, udtalelser (2013) ¹

	Domme	Kendelser med karakter af afgørelse ²	Kendelser om foreløbige forholdsregler ³	Andre kendelser ⁴	Udtalelser	I alt
Præjudicielle forelæggelser	276	51		35		362
Direkte søgsmål	74	1		34		109
Appelsager	82	52	1	6		141
Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention			5			5
Udtalelser				1		1
Særlige rettergangsformer	2	15				17
I alt	434	119	6	76		635

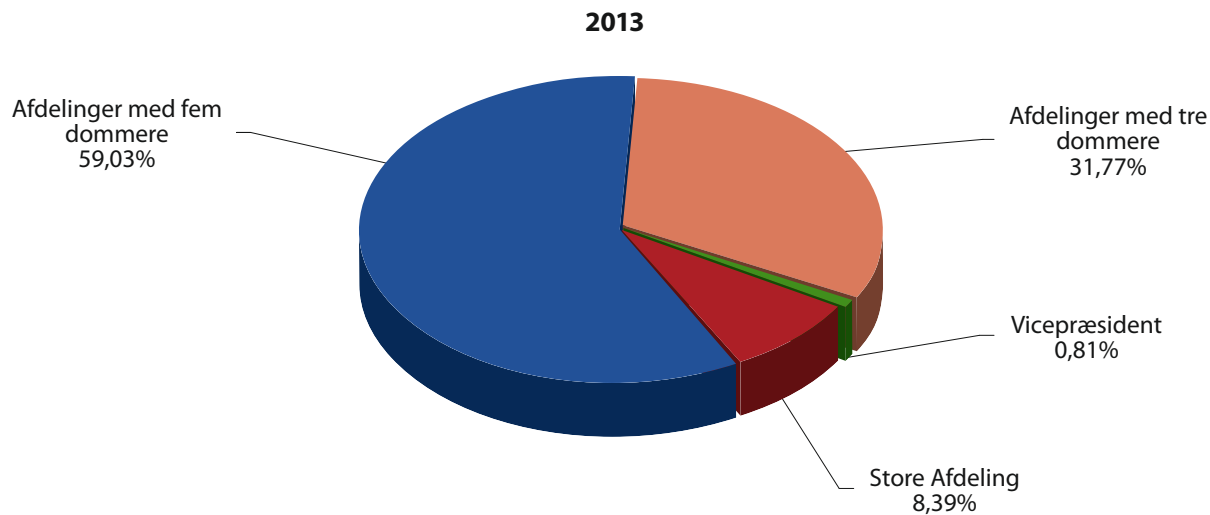
¹ Tallene (nettotal) angiver antallet af sager under hensyntagen til, at visse sager er blevet forenet (en række forenede sager = en sag).

² Kendelser om afslutning af sager på grund af slettelse, at stillingtagen til sagen er uforholdsmæssig, eller hjemvisning til Retten.

³ Kendelser afsagt i sager vedrørende begæringer i medfør af artikel 278 TEUF eller 279 TEUF (tidligere artikel 242 EF og 243 EF) eller artikel 280 TEUF (tidligere artikel 244 EF) eller i medfør af de tilsvarende bestemmelser i Euratomtraktaten eller i sager angående appel af en kendelse om foreløbige forholdsregler eller om intervention.

⁴ Kendelser om afslutning af sager på grund af slettelse, at stillingtagen til sagen er uforholdsmæssig, eller hjemvisning til Retten.

7. Afsluttede sager – dommerkollegierne (2009-2013)¹

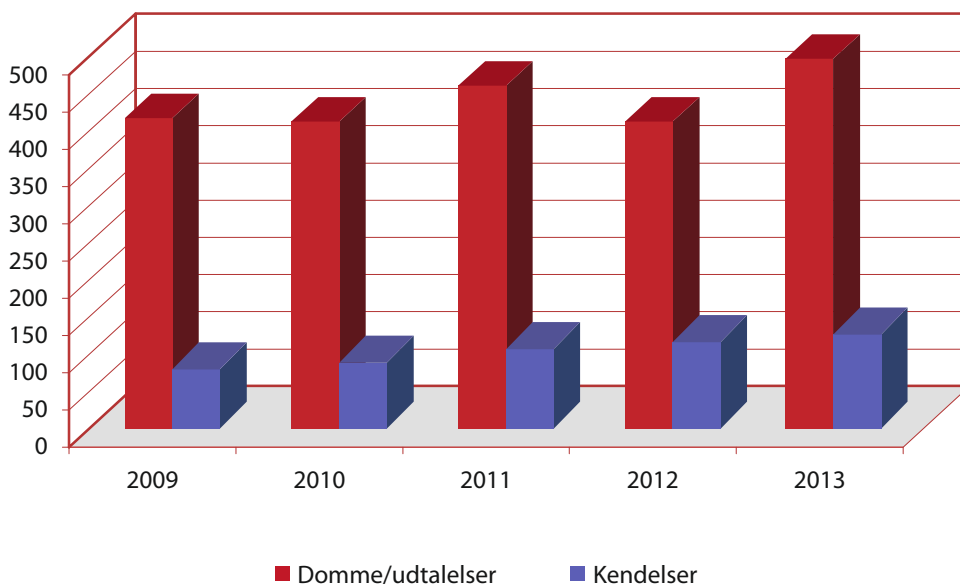

	2009			2010			2011			2012			2013		
	Domme/udtalelser	Kendelser ²	I alt	Domme/udtalelser	Kendelser ²	I alt	Domme/udtalelser	Kendelser ²	I alt	Domme/udtalelser	Kendelser ²	I alt	Domme/udtalelser	Kendelser ²	I alt
Domstolens plenum							1		1	1		1			
Store Afdeling	41		41	70	1	71	62		62	47		47	52		52
Afdelinger med fem dommere	275	8	283	280	8	288	290	10	300	275	8	283	348	18	366
Afdelinger med tre dommere	96	70	166	56	76	132	91	86	177	83	97	180	91	106	197
Domstolens præsident		5	5		5	5		4	4		12	12			
Vicepræsident														5	5
I alt	412	83	495	406	90	496	444	100	544	406	117	523	491	129	620

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

² Kendelser om afslutning af sager på grund af slettelse, at stillingtagen til sagen er uforholdsmæssig, eller hjemvisning til Retten.

8. Sager afsluttet ved dom, udtalelse eller kendelse med karakter af afgørelse (2009-2013)^{1 2}

	2009	2010	2011	2012	2013
Domme/udtalelser	412	406	444	406	491
Kendelser	83	90	100	117	129
I alt	495	496	544	523	620

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

² Kendelser om afslutning af sager på grund af slettelse, at stillingtagen til sagen er uforholdsmæssig, eller hjemvisning til Retten.

9. Sager afsluttet ved dom, udtalelse eller kendelse med karakter af afgørelse – sagernes genstand (2009-2013)¹

	2009	2010	2011	2012	2013
Aktindsigt			2	5	6
Bruxelleskonventionen	2				
De Europæiske Fællesskabers budget ²		1			
Den Europæiske Unions optræden udadtil	8	10	8	5	4
Energi	4	2	2		1
Etableringsfrihed	13	17	21	6	13
Fælles fiskeripolitik	4	2	1		
Fælles toldtarif ⁴	13	7	2		
Fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik	2	2	3	9	12
Fællesskabernes egne indtægter ²	10	5	2		
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig, ...) ²		1	4	3	2
Fiskale bestemmelser	44	66	49	64	74
Folkesundhed			3	1	2
Forbrugerbeskyttelse ³		3	4	9	19
Forskning, information, uddannelse og statistik		1			
Forskning, teknologisk udvikling og rummet				1	1
Fri bevægelighed for personer	19	17	9	18	15
Fri udveksling af tjenesteydelser	17	30	27	29	16
Frie kapitalbevægelser	7	6	14	21	8
Frie varebevægelser	13	6	8	7	1
Grundlæggende EU-retlige principper	4	4	15	7	17
Handelspolitik	5	2	2	8	6
Industripolitik	6	9	9	8	15
Intellectuel og industriel ejendomsret	31	38	47	46	43
Konkurrence	28	13	19	30	43
Landbrug	18	15	23	22	33
Miljø ³		9	35	27	35
Miljø og forbrugerbeskyttelse ³	60	48	25	1	
Nye staters tiltrædelse	1		1	2	
Offentlige kontrakter			7	12	12
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	26	24	24	37	46
Regionalpolitik	3	2			
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)			1		
Regler for institutionerne	29	26	20	27	31
Regler for virksomhederne	17	17	8	1	4
Romkonventionen	1				
Social sikring af vandrende arbejdstagere	3	6	8	8	12
Socialpolitik	33	36	36	28	27
Statsstøtte	10	16	48	10	34
Tilnærmelse af lovgivningerne	32	15	15	12	24
Toldunion og fælles toldtarif ⁴	5	15	19	19	11

>>>

	2009	2010	2011	2012	2013
Transport	9	4	7	14	17
Turisme				1	
Uddannelse, erhvervsuddannelse, ungdom og sport				1	
Unionsborgerskab	3	6	7	8	12
Økonomisk og monetær politik	1	1		3	
Økonomisk, social og territorial samhørighed				3	6
EF-traktaten/TEUF	481	482	535	513	602
EU-traktaten	1	4	1		
KS-traktaten			1		
Privilegier og immuniteter			2	3	
Procedure	5	6	5	7	13
Tjenestemandsvedtægten	8	4			5
Diverse	13	10	7	10	18
I ALT	495	496	544	523	620

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

² Kategorierne »Fællesskabernes almindelige budget« og »Fællesskabernes egne indtægter« er blevet samlet i en enkelt kategori, »Finansielle bestemmelser«, for så vidt angår sager, der er blevet indbragt efter den 1.12.2009.

³ Kategorien »Miljø og forbrugerbeskyttelse« er blevet opsplittet i to særskilte kategorier for så vidt angår sager, der er indbragt efter den 1.12.2009.

⁴ Kategorierne »Fælles toldtarif« og »Toldunion« er blevet samlet i en enkelt kategori for så vidt angår sager, der er blevet indbragt efter den 1.12.2009.

10. Sager afsluttet ved dom, udtalelse eller kendelse med karakter af afgørelse – sagernes genstand (2013)¹

	Domme/udtalelser	Kendelser ²	I alt
Aktindsigt	4	2	6
Den Europæiske Unions optræden udadtil	4		4
Energi	1		1
Etableringsfrihed	13		13
Fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik	12		12
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig, ...) ³	2		2
Fiskale bestemmelser	67	7	74
Folkesundhed	1	1	2
Forbrugerbeskyttelse ⁴	15	4	19
Forskning, teknologisk udvikling og rummet	1		1
Fri bevægelighed for personer	14	1	15
Fri udveksling af tjenesteydelser	14	2	16
Frie kapitalbevægelser	8		8
Frie varebevægelser	1		1
Grundlæggende EU-retlige principper	4	13	17
Handelspolitik	6		6
Industripolitik	14	1	15
Intellectuel og industriel ejendomsret	24	19	43
Konkurrence	38	5	43
Landbrug	30	3	33
Miljø ⁴	33	2	35
Offentlige kontrakter	8	4	12
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	41	5	46
Regler for institutionerne	9	22	31
Regler for virksomhederne	4		4
Social sikring af vandreende arbejdstagere	12		12
Socialpolitik	21	6	27
Statsstøtte	30	4	34
Tilnærmelse af lovgivningerne	18	6	24
Toldunion og fælles toldtarif ⁵	9	2	11
Transport	16	1	17
Unionsborgerskab	11	1	12
Økonomisk, social og territorial samhørighed	3	3	6
EF-traktaten/TEUF	488	114	602

>>>

	Domme/udtalelser	Kendelser ²	I alt
Procedure		13	13
Tjenestemandsvedtægten	3	2	5
Diverse	3	15	18
I ALT	491	129	620

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

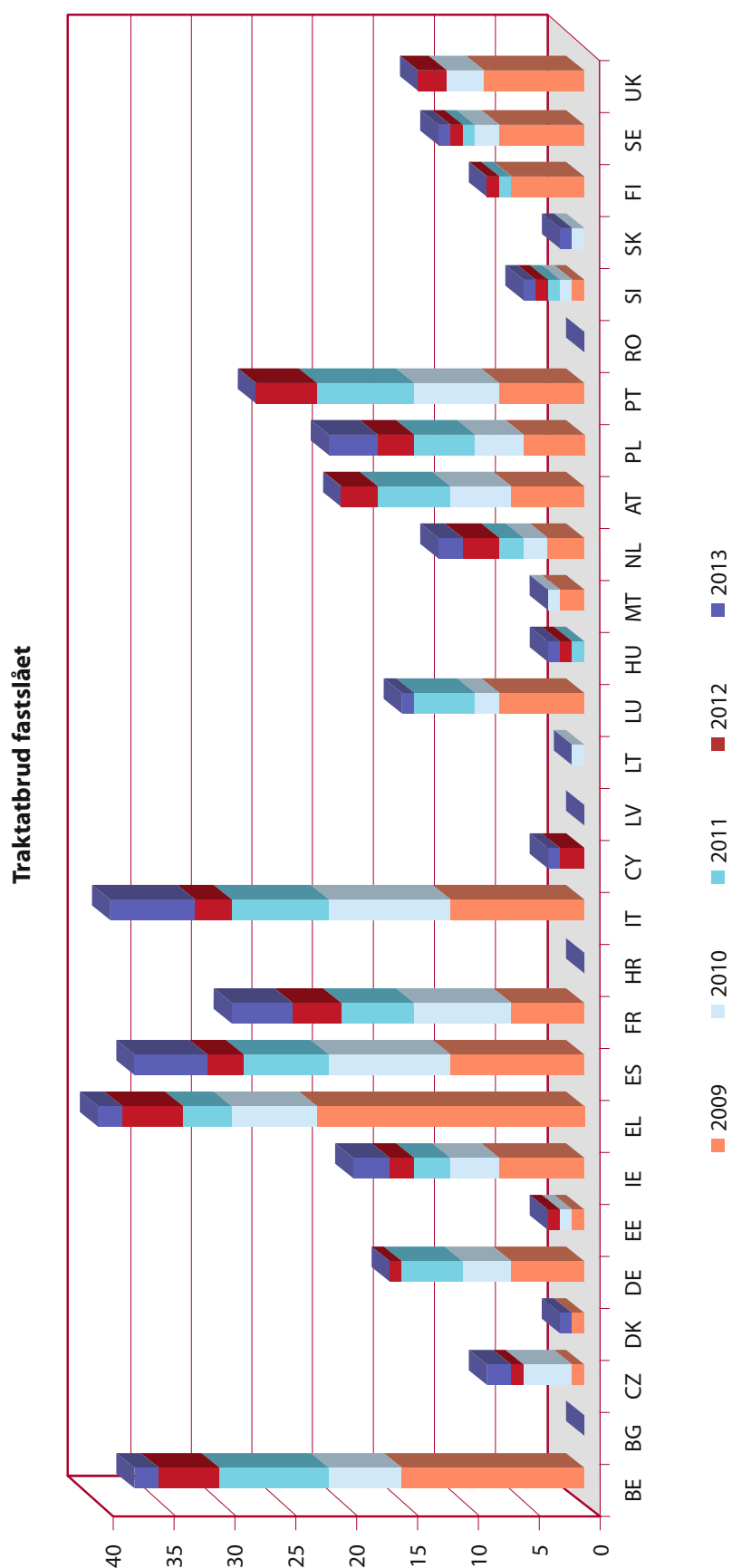
² Kendelser om afslutning af sager på grund af slettelse, at stillingtagen til sagen er uforholdsmæssig, eller hjemvisning til Retten.

³ Kategorierne »Fællesskabernes almindelige budget« og »Fællesskabernes egne indtægter« er blevet samlet i en enkelt kategori, »Finansielle bestemmelser«, for så vidt angår sager, der er blevet indbragt efter den 1.12.2009.

⁴ Kategorien »Miljø og forbrugerbeskyttelse« er blevet opsplittet i to særskilte kategorier for så vidt angår sager, der er indbragt efter den 1.12.2009.

⁵ Kategorierne »Fælles toldtarif« og »Toldunion« er blevet samlet i en enkelt kategori for så vidt angår sager, der er blevet indbragt efter den 1.12.2009.

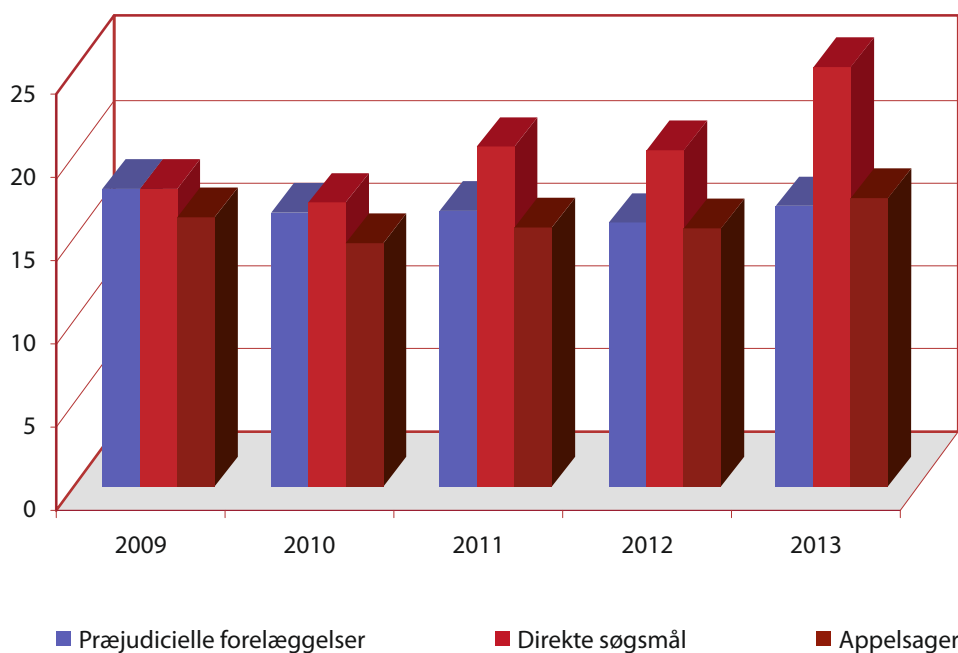
11. Afsluttede sager – traktatbrudssøgsmål: sagernes udfald (2009-2013)¹

	2009		2010		2011		2012		2013	
	Traktatbrud fastslået	Frifindelse	Traktatbrud fastslået	Frifindelse	Traktatbrud fastslået	Frifindelse	Traktatbrud fastslået	Frifindelse	Traktatbrud fastslået	Frifindelse
Belgien	15	1	6	1	9	1	5	1	2	1
Bulgarien										
Den Tjekkiske Republik	1		4				1		2	2
Danmark	1								1	1
Tyskland	6	2	4	2	5		1	2		2
Estland	1		1				1			
Irland	7		4		3		2		3	1
Grækenland	22		7		4		5		2	1
Spanien	11		10	2	7	1	3		6	
Frankrig	6		8	2	6		4		5	3
Kroatien										
Italien	11	4	10		8	1	3		7	1
Cypern						1	2		1	
Letland										
Litauen			1							
Luxembourg	7		2		5				1	1
Ungarn					1	1	1		1	
Malta	2		1	1		1				
Nederlandene	3		2	1	2		3	1	2	2
Østrig	6		5		6		3			1
Polen	5		4	1	5		3		4	2
Portugal	7	1	7	1	8	1	5			1
Rumænien						1				
Slovenien	1		1		1		1		1	
Slovakiet			1			1		1	1	
Finland	6	1			1		1			2
Sverige	7		2		1		1		1	1
Det Forenede Kongerige	8	1	3	1			2			1
I alt	133	10	83	12	72	9	47	5	40	23

¹ Tallene (nettotal) angiver antallet af sager under hensyntagen til, at visse sager er blevet forenet (en række forenede sager = en sag).

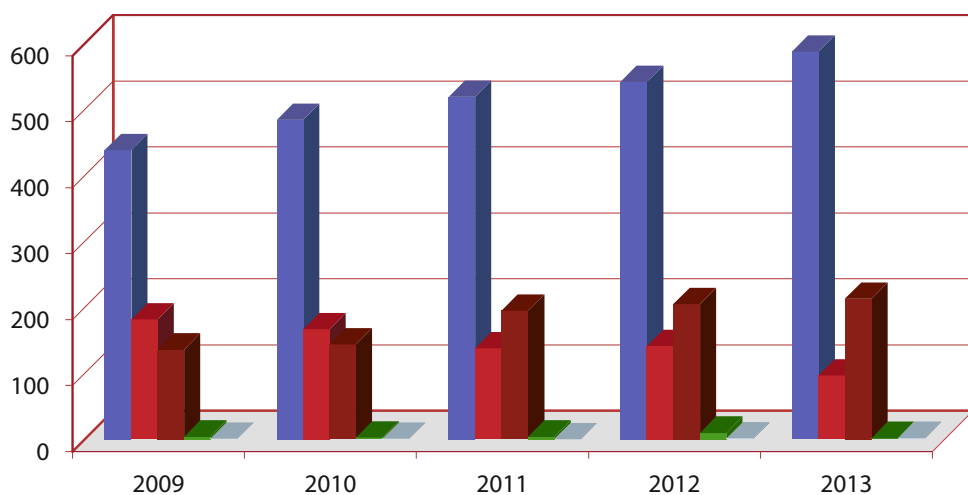
12. Afsluttede sager – sagsbehandlingstid (2009-2013)¹ (domme og kendelser med karakter af afgørelse)

	2009	2010	2011	2012	2013
Præjudicielle forelæggelser	17,0	16,1	16,3	15,6	16,3
Præjudicielle hasteprocedurer	2,6	2,2	2,5	1,9	2,2
Direkte søgsmål	17,1	16,7	20,3	19,7	24,3
Appelsager	15,5	14,0	15,1	15,2	16,6

¹ Undtaget fra beregningen af sagsbehandlingstiden er sager, hvori der er afsagt en mellemafgørelse, truffet en foranstaltning til sagens oplysning, afgivet udtalelse, sager, der indebærer en særlig rettergangsform (dvs. retshjælp, fastsættelse af sagsomkostninger, berigtigelse af en dom, begæring om genoptagelse af sager, hvori der er afsagt udeblivelsesdom, tredjemandsindsigelse, fortolkning af en dom, ekstraordinær genoptagelse, prøvelse af et af førstegeneraladvokaten fremsat forslag om fornyet prøvelse af en afgørelse, der er truffet af Retten, begæring om udlæg eller arrest og sager om immunitetsspørgsmål); sager, der afsluttes ved en kendelse om slettelse, om at det er ufornuddent at træffe afgørelse eller om hjemvisning til Retten; sager om foreløbige retsmidler samt appelsager om foreløbige retsmidler eller intervention.

13. Verserende sager pr. 31. december – sagstyper (2009-2013)¹

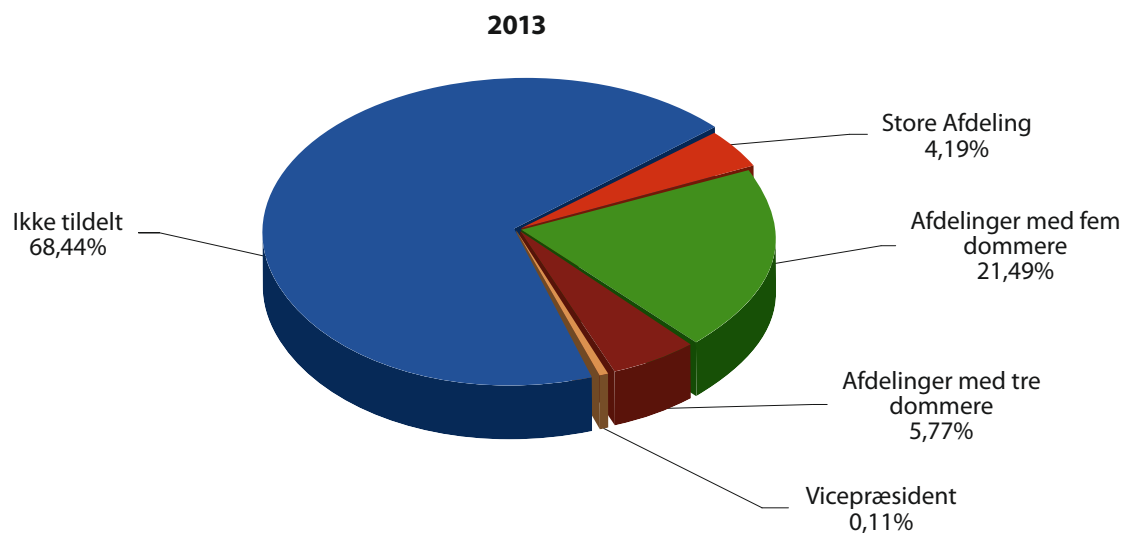

■ Præjudicielle forelæggelser ■ Direkte søgsmål ■ Appelsager
 ■ Særlige rettergangsformer ■ Udtalelser

	2009	2010	2011	2012	2013
Præjudicielle forelæggelser	438	484	519	537	574
Direkte søgsmål	170	167	131	134	96
Appelsager	129	144	195	205	211
Særlige rettergangsformer	4	3	4	9	1
Udtalelser	1	1		1	2
I alt	742	799	849	886	884

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

14. Verserende sager pr. 31. december – dommerkollegierne (2009-2013)¹

	2009	2010	2011	2012	2013
Domstolens plenum		1			
Store Afdeling	65	49	42	44	37
Afdelinger med fem dommere	169	193	157	239	190
Afdelinger med tre dommere	15	33	23	42	51
Domstolens præsident	3	4	10		
Vicepræsident				1	1
Ikke tildelt	490	519	617	560	605
I alt	742	799	849	886	884

¹ Tallene (bruttotal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

15. Diverse – fremskyndede procedurer (2009-2013)

	2009		2010		2011		2012		2013	
	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet
Direkte søgsmål				1			1			
Præjudicielle forelæggelser	1	3	4	8	2	7	1	4		14
Appelsager		1				5		1		
Særlige rettergangsformer		1								
I alt	1	5	4	9	2	12	2	5		14

16. Diverse – præjudicielle hasteprocedurer (2009-2013)

	2009		2010		2011		2012		2013	
	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet
Politisamarbejde og retligt samarbejde i kriminalsager		1								
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	2		5	4	2	5	4	1	2	3
I alt	2	1	5	4	2	5	4	1	2	3

17. Diverse – afgørelser vedrørende foreløbige forholdsregler (2013) ¹

	Indbragte sager om foreløbige forholdsregler	Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	Sagernes udfald	
			Forkastet	Antaget
Aktindsigt		2	2	
Statsstøtte		1		
Konkurrence		1	2	
Forskning, teknologisk udvikling og rummet	1		1	
Folkesundhed		1	1	
I ALT	1	5	6	

¹ Tallene (nettotal) angiver antallet af sager under hensyntagen til, at visse sager er blevet forenet (en række forenede sager = en sag).

18. Den almindelige udvikling (1952-2013) – indbragte sager og domme

År	Indbragte sager ¹							Domme/ udtalelser ²
	Præjudicielle forelæggelser	Direkte søgsmål	Appelsager	Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	Anmodninger om udtalelse	I alt	Begæringer om foreløbige forholdsregler	
1953		4				4		
1954		10				10		2
1955		9				9	2	4
1956		11				11	2	6
1957		19				19	2	4
1958		43				43		10
1959		46			1	47	5	13
1960		22			1	23	2	18
1961	1	24			1	26	1	11
1962	5	30				35	2	20
1963	6	99				105	7	17
1964	6	49				55	4	31
1965	7	55				62	4	52
1966	1	30				31	2	24
1967	23	14				37		24
1968	9	24				33	1	27
1969	17	60				77	2	30
1970	32	47				79		64
1971	37	59				96	1	60
1972	40	42				82	2	61
1973	61	131				192	6	80
1974	39	63				102	8	63
1975	69	61			1	131	5	78
1976	75	51			1	127	6	88
1977	84	74				158	6	100
1978	123	146			1	270	7	97
1979	106	1 218				1 324	6	138
1980	99	180				279	14	132
1981	108	214				322	17	128
1982	129	217				346	16	185
1983	98	199				297	11	151
1984	129	183				312	17	165
1985	139	294				433	23	211
1986	91	238				329	23	174
1987	144	251				395	21	208
1988	179	193				372	17	238
1989	139	244				383	19	188

>>>

År	Indbragte sager ¹							Domme/ udtalelser ²
	Præjudicielle forelæggelser	Direkte søgsmål	Appelsager	Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	Anmodninger om udtalelse	I alt	Begæringer om foreløbige forholdsregler	
1990	141	221	15	1		378	12	193
1991	186	140	13	1	2	342	9	204
1992	162	251	24	1	2	440	5	210
1993	204	265	17			486	13	203
1994	203	125	12	1	3	344	4	188
1995	251	109	46	2		408	3	172
1996	256	132	25	3		416	4	193
1997	239	169	30	5		443	1	242
1998	264	147	66	4		481	2	254
1999	255	214	68	4		541	4	235
2000	224	197	66	13	2	502	4	273
2001	237	187	72	7		503	6	244
2002	216	204	46	4		470	1	269
2003	210	277	63	5	1	556	7	308
2004	249	219	52	6	1	527	3	375
2005	221	179	66	1		467	2	362
2006	251	201	80	3		535	1	351
2007	265	221	79	8		573	3	379
2008	288	210	77	8	1	584	3	333
2009	302	143	105	2	1	553	1	376
2010	385	136	97	6		624	3	370
2011	423	81	162	13		679	3	370
2012	404	73	136	3	1	617		357
2013	450	72	161	5	2	690	1	434
I alt	8 282	8 827	1 578	106	22	18 815	356	9 797

¹ Bruttototal, ekskl. særlige rettergangsformer.² Nettototal.

19. Den almindelige udvikling (1952-2013) – Indbragte præjudicielle forelæggelser (pr. medlemsstat og pr. år)

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Andet ¹	I alt
1961																			1											1
1962																			5											5
1963																1			5											6
1964												2							4											6
1965					4				2										1											7
1966																			1											1
1967	5				11				3							1			3											23
1968	1				4				1		1								2											9
1969	4				11				1		1					1														17
1970	4				21				2		2	2							3											32
1971	1				18				6		5	5				1			6											37
1972	5				20				1		4	4							10											40
1973	8				37				4		5	5				1			6											61
1974	5				15				6		5	5							7									1		39
1975	7			1	26				15		14	14				1			4									1		69
1976	11				28			1	8		12	12							14									1		75
1977	16			1	30		2		14		7	7							9									5		84
1978	7			3	46		1		12		11	11							38									5		123
1979	13			1	33		2		18		19	19				1			11								8			106
1980	14			2	24		3		14		19	19							17								6			99
1981	12			1	41				17		11	11				4			17								5			108
1982	10			1	36				39		18	18							21								4			129
1983	9			4	36		2		15		7	7							19								6			98
1984	13			2	38		1		34		10	10							22								9			129
1985	13				40		2		45		11	11				6			14								8			139
1986	13			4	18		4	2	1	19	5	5				1			16								8			91
1987	15			5	32		2	17	1	36	5	5				3			19								9			144

>>>

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Andet ¹	I alt
1988	30			4	34				1	38		28				2			26									16		179
1989	13			2	47		1	2	2	28		10				1			18			1						14		139
1990	17			5	34		4	2	6	21		25				4			9			2						12		141
1991	19			2	54		2	3	5	29		36				2			17			3						14		186
1992	16			3	62			1	5	15		22				1			18			1						18		162
1993	22			7	57		1	5	7	22		24				1			43			3						12		204
1994	19			4	44		2		13	36		46				1			13			1						24		203
1995	14			8	51		3	10	10	43		58				2			19	2		5					6	20		251
1996	30			4	66			4	6	24		70				2			10	6		6				3	4	21		256
1997	19			7	46		1	2	9	10		50				3			24	35		2				6	7	18		239
1998	12			7	49		3	5	55	16		39				2			21	16		7				2	6	24		264
1999	13			3	49		2	3	4	17		43				4			23	56		7				4	5	22		255
2000	15			3	47		2	3	5	12		50							12	31		8				5	4	26	1	224
2001	10			5	53		1	4	4	15		40				2			14	57		4				3	4	21		237
2002	18			8	59			7	3	8		37				4			12	31		3				7	5	14		216
2003	18			3	43		2	4	8	9		45				4			28	15		1				4	4	22		210
2004	24			4	50		1	18	8	21		48				1	2		28	12		1				4	5	22		249
2005	21		1	4	51		2	11	10	17		18				2	3		36	15	1	2				4	11	12		221
2006	17		3	3	77		1	14	17	24		34			1	1	4		20	12	2	3			1	5	2	10		251
2007	22	1	2	5	59	2	2	8	14	26		43			1		2		19	20	7	3	1			1	5	6	16	265
2008	24		1	6	71	2	1	9	17	12		39	1	3	3	4	6		34	25	4	1				4	7	14		288
2009	35	8	5	3	59	2		11	11	28		29	1	4	3		10	1	24	15	10	3	1	2	1	2	5	28	1	302
2010	37	9	3	10	71		4	6	22	33		49		3	2	9	6		24	15	8	10	17	1	5	6	6	29		385
2011	34	22	5	6	83	1	7	9	27	31		44		10	1	2	13		22	24	11	11	14	1	3	12	4	26		423
2012	28	15	7	8	68	5	6	1	16	15		65		5	2	8	18	1	44	23	6	14	13		9	3	8	16		404
2013	26	10	7	6	97	3	4	5	26	24		62	3	5	10		20		46	19	11	14	17	1	4	4	12	14		450
I alt	739	65	34	155	2 050	15	72	166	313	886		1 227	5	30	23	83	84	2	879	429	60	116	63	5	24	83	111	561	2	8 282

¹ Sag C-265/00, Campina Melkunie (Cour de justice Benelux/Benelux Gerechtshof).
Sag C-196/09, Miles m.fl. (Europaskolernes Klagenevne).

20. Den almindelige udvikling (1952-2013) – Indbragte præjudicielle forelæggelser (pr. medlemsstat og pr. retsinstans)

			I alt
Belgien	Cour constitutionnelle	28	
	Cour de cassation	90	
	Conseil d'État	68	
	Øvrige retsinstanser	553	739
Bulgarien	Върховен касационен съд	1	
	Върховен административен съд	10	
	Øvrige retsinstanser	54	65
Den Tjekkiske Republik	Ústavní soud		
	Nejvyššího soud	2	
	Nejvyšší správní soud	16	
	Øvrige retsinstanser	16	34
Danmark	Højesteret	33	
	Øvrige retsinstanser	122	155
Tyskland	Bundesverfassungsgericht		
	Bundesgerichtshof	184	
	Bundesverwaltungsgericht	109	
	Bundesfinanzhof	295	
	Bundesarbeitsgericht	26	
	Bundessozialgericht	75	
	Øvrige retsinstanser	1 361	2 050
Estland	Riigikohus	5	
	Øvrige retsinstanser	10	15
Irland	Supreme Court	23	
	High Court	23	
	Øvrige retsinstanser	26	72
Grækenland	Άρειος Πάγος	10	
	Συμβούλιο της Επικρατείας	51	
	Øvrige retsinstanser	105	166
Spanien	Tribunal Constitucional	1	
	Tribunal Supremo	49	
	Øvrige retsinstanser	263	313
Frankrig	Conseil constitutionnel	1	
	Cour de cassation	107	
	Conseil d'État	83	
	Øvrige retsinstanser	695	886
Kroatien	Ustavni sud		
	Vrhovni sud		
	Visoki upravni sud		
	Visoki prekršajni sud		

>>>

			I alt
Italien	Corte Costituzionale	2	
	Corte suprema di Cassazione	119	
	Consiglio di Stato	101	
	Øvrige retsinstanser	1 005	1 227
Cypern	Ανώτατο Δικαστήριο	4	
	Øvrige retsinstanser	1	5
Letland	Augstākā tiesa	21	
	Satversmes tiesa		
	Øvrige retsinstanser	9	30
Litauen	Konstitucinis Teismas	1	
	Aukščiausiasis Teismas	9	
	Vyriausiasis administracinis Teismas	7	
	Øvrige retsinstanser	6	23
Luxembourg	Cour supérieure de justice	10	
	Cour de cassation	12	
	Cour administrative	10	
	Øvrige retsinstanser	51	83
Ungarn	Kúria	15	
	Fővárosi Ítéltábla	4	
	Szegedi Ítéltábla	2	
	Øvrige retsinstanser	63	84
Malta	Qorti Kostituzzjonali		
	Qorti ta' l- Appel		
	Øvrige retsinstanser	2	2
Nederlandene	Hoge Raad	239	
	Raad van State	95	
	Centrale Raad van Beroep	58	
	College van Beroep voor het Bedrijfsleven	148	
	Tariefcommissie	35	
	Øvrige retsinstanser	304	879
Østrig	Verfassungsgerichtshof	5	
	Oberster Gerichtshof	98	
	Verwaltungsgerichtshof	76	
	Øvrige retsinstanser	250	429
Polen	Trybunał Konstytucyjny		
	Sąd Najwyższy	6	
	Naczelny Sąd Administracyjny	24	
	Øvrige retsinstanser	30	60
Portugal	Supremo Tribunal de Justiça	3	
	Supremo Tribunal Administrativo	51	
	Øvrige retsinstanser	62	116

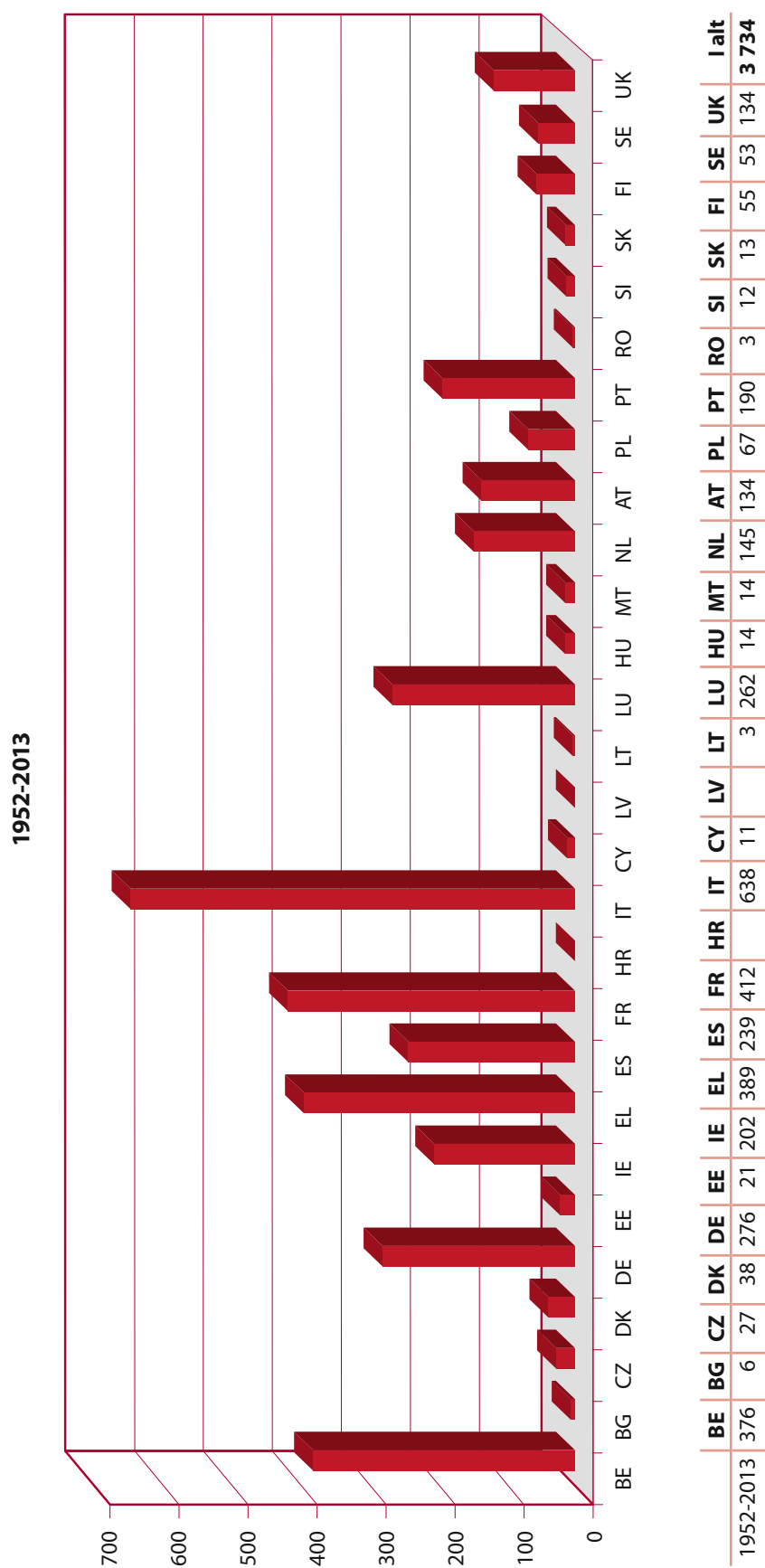
>>>

			I alt
Rumænien	Înalta Curte de Casație și Justiție	6	
	Curtea de Apel	31	
	Øvrige retsinstanser	26	63
Slovenien	Ustavno sodišče		
	Vrhovno sodišče	2	
	Øvrige retsinstanser	3	5
Slovakiet	Ústavný súd		
	Najvyšší súd	9	
	Øvrige retsinstanser	15	24
Finland	Korkein oikeus	13	
	Korkein hallinto-oikeus	42	
	Työtuomioistuin	3	
	Øvrige retsinstanser	25	83
Sverige	Högsta Domstolen	17	
	Högsta förvaltningsdomstolen	5	
	Marknadsdomstolen	5	
	Arbetsdomstolen	3	
	Øvrige retsinstanser	81	111
Det Forenede Kongerige	House of Lords	40	
	Supreme Court	5	
	Court of Appeal	73	
	Øvrige retsinstanser	443	561
Øvrige	Cour de justice Benelux/Benelux Gerechtshof ¹	1	
	Europaskolernes Klagenævn ²	1	2
I alt			8 282

¹ Sag C-265/00, Campina Melkunie.

² Sag C-196/09, Miles m.fl.

21. Den almindelige udvikling (1952-2013) – Indbragte traktatbrudssøgsmål

Kapitel II

Retten

A – Arbejdet ved Retten i 2013

Ved Rettens præsident Marc Jaeger

2013 var kendetegnet ved Republikken Kroatiens tiltrædelse af Den Europæiske Union, og af, at det første kroatiske medlem, Vesna Tomljenović, den 4. juli 2013 blev optaget i Rettens dommerkollegium. Forud herfor gik udnævnelsen af Carl Wetter, der tiltrådte den 18. marts 2013, som erstatning for Nils Wahl, der den 28. november 2012 blev udnævnt til generaladvokat. Den 16. september 2013, efter at Josef Azizi (der havde været dommer ved Retten siden 1995), Vilenas Vadapalas (der havde været dommer siden 2004), Santiago Soldevila Frago, Laurent Truchot (der begge havde været dommere ved Retten siden 2007) og Kevin O'Higgins (der havde været dommer siden 2007) var gået af, udnævntes Viktor Kreuschitz, Egidijus Bieliūnas, Ignacio Ulloa Rubio, Stéphane Gervasoni og Anthony Michael Collins som deres respektive efterfølgere. Endelig tiltrådte Lauri Madise den 23. oktober 2013, efter at Külli Jürimäe (der havde været dommer ved Retten siden 2004) var gået af og var blevet udnævnt til dommer ved Domstolen.

Denne omfattende fornyelse (der omfatter en fjerdedel af dommerkollegiet) illustrerer endnu engang omfanget af den ustabilitet, som har kendetegnet Rettens sammensætning, og som den har skullet håndtere i form af udfordringen med at integrere 8 nye dommere i en ret bestående af 28 dommere. Selv om denne omfattende fornyelse bringer nye kræfter med sig, vil det dog utvivlsomt få en indvirkning på Rettens arbejde i 2014.

2013, der var et år for den treårige nybesættelse af Rettens medlemmer, gav i øvrigt anledning til valget af præsident, men også for første gang vicepræsident Heikki Kanninen og afdelingsformændene Maria Eugénia Martins de Nazaré Ribeiro, Savvas Papasavvas, Miro Prek, Alfred Dittrich, Sten Frimodt Nielsen, Marc van der Woude, Dimitrios Gratsias og Guido Berardis. Ved denne lejlighed blev der oprettet en ny afdeling med det formål yderligere at forbedre Rettens produktivitet.

For så vidt angår 2013 taler statistikken sit tydelige sprog. For det første har Retten for tredje år i træk vist sin kapacitet til at behandle sager, hvilket er en følge af gennemførelsen af interne reformer og konstant optimering af Rettens arbejdsgange. I 2013 blev der således (på trods af de stærke organisatoriske begrænsninger, der er knyttet til den treårige nybesættelse) afgjort 702 sager, hvilket giver et årligt gennemsnit af afgjorte sager i de seneste tre år på ca. 700 sager. Til sammenligning var gennemsnittet i 2008 på 480 sager. På fem år har effektiviseringsforanstaltningerne således medført en produktivitetsstigning på mere end 45 %. For det andet er der med 790 nye sager anlagt et historisk stort antal sager, dvs. en fremgang på næsten 30 % i forhold til 2012. Den samlede tendens i stigningen i antallet af sager, som indbringes for Retten, bl.a. for så vidt angår intellektuel ejendomsret, bekræftes således særligt klart. Dette har medført en betydelig stigning i antallet af verserende sager, der har oversteget 1 300 sager (1 325). Hvad endelig angår sagsbehandlingstiden, skal det, selv om den har været kendetegnet ved en konjunkturbestemt nedsættelse på 10 % (med en varighed på 26,9 måneder), understreges, at hvad angår sager, der blev afsluttet med dom, kan der ses en nedgang på én måned i forhold til 2012, med en gennemsnitvarighed på 30,6 måneder.

Gennemgangen af disse forskellige elementer viser, at på trods af, at den indsats, som Retten har gjort for at forbedre sin effektivitet, har båret frugt, er Retten dog hverken herre over, hvor stabil dens sammensætning er, eller dens arbejdsmængde. Det påhviler således mere end nogensinde før Unionens kompetente myndigheder at være bevidste om det absolut nødvendige behov, der er for at forsyne Retten med midler, der gør det muligt for den at udføre sin grundlæggende opgave,

nemlig at sikre retten til effektiv domstolsbeskyttelse, hvilket stiller krav til Unionens retsinstanser både for så vidt angår domstolskontrollens kvalitet og intensitet og for så vidt angår hurtighed.

Omarbejdningen af Rettens procesreglement, der forelægges Rådet for Den Europæiske Union i begyndelsen af 2014, muliggør en modernisering af Rettens procedureregler og nye effektivitetsfordele. Det er dog indlysende, at der ikke er tale om en løsning, som vil kunne rette op på den store forskel mellem Rettens kapacitet til at pådømme sager og antallet af sådanne sager, der anlægges ved Retten.

Den følgende fremstilling tilsigter at give en oversigt, der nødvendigvis er selektiv, over den udvikling i retspraksis, som har kendetegnet 2013, og illustrerer betydningen af borgernes adgang til at anlægge direkte søgsmål ved Unionens retsinstanser, og dette både på det økonomiske område og inden for sektorer, såsom folkesundheden, den fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik og miljø.

I. Søgsmål vedrørende retsakters lovlighed

Antagelse af sagen til realitetsbehandling i henhold til artikel 263 TEUF

1. Begrebet afgørelse, der kan appelleres

I sagen kendelse af 12. september 2013, sag T-556/11, *European Dynamics Luxembourg mfl. mod KHIM*, havde Retten lejlighed til at udtale sig om spørgsmålet om, hvorvidt en afgørelse truffet af præsidenten for Kontoret for Harmonisering i det Indre Marked (Varemærker og Design) (KHIM), hvorved det omhandlede udbud blev meddelt andre tilbudsgivere, vedtaget i forbindelse med en åben udbudsprocedure, udgjorde en retsakt, der kunne gøres til genstand for et annullationssøgsmål, hvilket Harmoniseringskontoret bestred.

Retten understregede for det første, at artikel 263, stk. 1, andet punktum, TEUF, udgør en ny primærretlig bestemmelse, hvorefter Unionens retsinstanser ligeledes prøver lovligheden af de af Unionens organers, kontorets og agenturers retsakter, der skal have retsvirkning over for tredjemand. Denne bestemmelse skal udfylde et stort hul i den tidligere artikel 230, stk. 1, EF, ved udtrykkeligt at bestemme, at bindende retsakter udstedt af Unionens organer, kontorer eller agenturer, ud over retsakter fra Unionens institutioner i den i artikel 13 TEUF omhandlede forstand, kan indbringes for Unionens retsinstanser. Det blev fastslået, at Harmoniseringskontoret i medfør af artikel 115, stk. 1, i forordning (EF) nr. 207/2009¹, er et af Unionens kontorer i den i artikel 263, stk. 1, andet punktum, TEUF omhandlede forstand. Retten har derfor kompetence til at påkende sager anlagt til prøvelse af Harmoniseringskontorets retsakter, herunder retsakter udstedt af dets præsident vedrørende offentlige udbud, som har til formål at have retsvirkninger i forhold til tredjemand.

Retten bemærkede dernæst, at artikel 122, stk. 1, i forordning nr. 207/2009 bestemmer, at »Kommissionen fører tilsyn med lovligheden af de af Harmoniseringskontorets præsidents handlinger, for hvilke der ikke i fællesskabsretten findes nogen legalitetskontrol foretaget af et andet organ [...]«. Denne bestemmelses anvendelsesområde er således betinget af, at ingen andre organer udøver legalitetskontrol med Harmoniseringskontorets præsidents handlinger. Retten fandt imidlertid, at den selv burde anses for et sådant »andet organ«, for så vidt som den udøver en sådan legalitetskontrol. Efter ikrafttrædelsen af artikel 263 TEUF har formålet med at fremkalde en afgørelse fra Kommissionen, med henblik på, at handlinger foretaget af Unionens organer eller kontorer,

¹ Rådets forordning (EF) nr. 207/2009 af 26.2.2009 om EF-varemærker (EUT L 78, s. 1).

i det mindste indirekte, kan indbringes for Unionens retsinstanser, mistet sin eksistensberettigelse og kan ikke begrunde den påståede obligatoriske karakter af proceduren i medfør af artikel 122 i forordning nr. 207/2009 som en forudsætning for et sagsanlæg ved Unionens retsinstanser.

2. Begrebet regelfastsættende retsakt, som ikke omfatter gennemførelsesforanstaltninger

I 2013 fremkom Retten med nogle vigtige præciseringer vedrørende begrebet regelfastsættende retsakt, som ikke omfatter gennemførelsesforanstaltninger i henhold til artikel 263, stk. 4, TEUF.

I kendelsen af 5. februar 2013, sag T-551/11, *BSI mod Rådet*, vedrørende en påstand om annullation af gennemførelsesforordning (EU) nr. 723/11 ² om udvidelse af den endelige antidumpingtold, der er indført ved Rådets forordning (EF) nr. 91/2009 ³, bemærkede Retten efter først at have fastslået, at den anfægtede forordning var en regelfastsættende retsakt som omhandlet i artikel 263, stk. 4, TEUF, at der inden for rammerne af analysen af begrebet retsakt, som ikke omfatter gennemførelsesforanstaltninger, skulle tages hensyn til det ved artikel 263, stk. 4, TEUF forfulgte formål. Dette formål består i at give fysiske eller juridiske personer mulighed for at anlægge sag til prøvelse af de retsakter, som de er direkte berørt af, og som ikke indeholder gennemførelsesforanstaltninger, hvorved undgås de tilfælde, hvor en sådan person skal overtræde loven for at have adgang til en domstol.

I det foreliggende tilfælde fastslog Retten, at de afgørelser, som var rettet til sagsøgeren fra de nationale toldmyndigheder, var blevet vedtaget i henhold til den anfægtede forordning, som omfattede gennemførelsesforanstaltninger i henhold til artikel 263, stk. 4, TEUF. Det formål, der forfølges med denne bestemmelse, kunne ikke rejse tvivl om denne konklusion, for så vidt som sagsøgeren principielt havde mulighed for at anfægte de nationale gennemførelsesforanstaltninger, der fremgik af den anfægtede afgørelse, og dermed gøre gældende, at afgørelsen er ulovlig for de nationale retter, der kan anvende bestemmelserne i artikel 267 TEUF, inden de træffer afgørelse, uden at det kræves, at de pågældende forinden har skullet tilsidesætte den anfægtede afgørelse. Det samme gjaldt for så vidt angår sagsøgerens argument om, at beskyttelsen af sagsøgerens individuelle rettigheder var blevet bragt i fare, eftersom den præjudicielle forelæggelse i henhold til artikel 267 TEUF ikke sikrede sagsøgeren en fuldstændig og effektiv domstolsbeskyttelse. Ifølge fast retspraksis kan Unionens retsinstanser nemlig ikke uden at overskride deres kompetence fortolke betingelserne for, at en borger kan anlægge sag til prøvelse af en forordning på en måde, der indebærer en fravigelse af disse betingelser, der er udtrykkeligt fastsat i traktaten, hvilket ligeledes gælder i lyset af princippet om effektiv domstolsbeskyttelse.

Retten skulle ligeledes fortolke dette begreb i dom af 7. marts 2013, sag T-93/10, *Bilbaina de Alquitranes mfl. mod ECHA*, under appel, der vedrørte et annullationssøgsmål til prøvelse af en afgørelse truffet af Det Europæiske Kemikalieagentur (ECHA) vedrørende identifikation af beg, kultjære-,

² Rådets gennemførelsesforordning (EU) nr. 723/2011 af 18.7.2011 om udvidelse af den endelige antidumpingtold, der er indført ved Rådets forordning (EF) nr. 91/2009 på importen af visse skruer, bolte, møtrikker og lignende varer af jern og stål med oprindelse i Folkerepublikken Kina, til også at omfatte importen af visse skruer, bolte, møtrikker og lignende varer af jern og stål afsendt fra Malaysia, uanset om varen er angivet med oprindelse i Malaysia eller ej (EUT L 194, s. 6).

³ Rådets forordning (EF) nr. 91/2009 af 26.1.2009 om indførelse af en endelig antidumpingtold på importen af visse skruer, bolte, møtrikker og lignende varer af jern eller stål med oprindelse i Folkerepublikken Kina (EUT L 29, s. 1).

højtemperaturs-; tjærebeholdning som et særligt problematisk stof, der opfylder kriterierne i artikel 57, litra a), d) og e), i forordning (EF) nr. 1907/2006⁴.

Retten bemærkede, at begrebet regelfastsættende retsakt som omhandlet i artikel 263, stk. 4, TEUF, skal forstås således, at det omfatter enhver almen gyldig retsakt med undtagelse af lovgivningsmæssige retsakter. Dette er tilfældet med en afgørelse som den i sagen omhandlede. En sådan afgørelse har almen gyldighed, idet den finder anvendelse på objektive bestemte situationer og har retsvirkninger for generelt og abstrakt afgrænsede personkredse, dvs. bl.a. alle fysiske og juridiske personer, der er omfattet af anvendelsesområdet for artikel 31, stk. 9, litra a), og artikel 34, litra a), i forordning nr. 1907/2006. En sådan afgørelse udgør endvidere ikke en lovgivningsmæssig retsakt, eftersom den ikke er vedtaget i henhold til den almindelige lovgivningsprocedure eller den særlige lovgivningsprocedure i artikel 289, stk. 1-3, TEUF. Den anfægtede afgørelse, der blev vedtaget i henhold til artikel 59 i forordning nr. 1907/2006, omfattede endelig ikke nogen gennemførelsesforanstaltninger, eftersom identifikationen af et stof som særligt problematisk udløser oplysningsforpligtelser, uden at det er nødvendigt at træffe yderligere foranstaltninger.

Endvidere bemærkede Retten, at prøvelsen af lovligheden af de af Unionens organer, kontorer og agenturers retsakter, der skal have retsvirkning over for tredjemand, udtrykkeligt er nævnt i artikel 263, stk. 1, TEUF. Ophavsmændene til EUF-traktaten havde således til hensigt i princippet også at underlægge retsakter vedtaget af ECHA, som et af Unionens organer, domstolsprøvelsen ved Unionens retsinstanser. Endvidere udelukker ECHA's opgave i medfør af artikel 75, stk. 1, i forordning nr. 1907/2006, dvs. at forvalte og i nogle tilfælde udføre de tekniske, videnskabelige og administrative aspekter af den pågældende forordning og sikre konsekvens på EU-plan, ikke kompetencen til at vedtage en regelfastsættende retsakt.

Endelig var der i kendelse af 9.9.2013, sag T-400/11, *Altadis mod Kommissionen*, tale om en påstand om delvis annullation af en afgørelse truffet af Kommissionen, der erklærede en støtteordning, som gjorde det muligt at foretage skattemæssig afskrivning af finansiel goodwill i forbindelse med erhvervelse af kapitalandele i udenlandske virksomheder, for uforenelig med det indre marked. Kommissionen hævdede, at adskillige nationale gennemførelsesforanstaltninger skulle vedtages på grundlag af den anfægtede afgørelse, nemlig navnlig den nationale lovgivers ophævelse af den omtvistede ordning, skattemyndighedernes tilbagesøgning af den ulovlige støtte, der var blevet tildelt i henhold til den omtvistede ordning fra modtagerne, samt skattemyndighedernes anerkendelse af eller afslag på at indrømme en skattemæssig fordel.

Retten bemærkede, at en afgørelse som den i sagen omhandlede i henhold til artikel 288, stk. 4, TEUF, er bindende i alle enkeltheder udelukkende for dem, den angiver at være rettet til. Følgelig var de bindende retsvirkninger for den medlemsstat, der er adressat for afgørelsen, pligten til at afvise tildeling af fordelene ved den omtvistede ordning, at annullere de tildelte skattefordele og at et tilbagesøge den støtte, der blev udbetalt i henhold til denne ordning. Den anfægtede afgørelse havde imidlertid ikke sådanne retsvirkninger over for den omtvistede ordnings modtagere. Artikel 1, stk. 1, i den anfægtede afgørelse definerede ikke konsekvenserne af uforeneligheden af den omtvistede ordning med det indre marked i forhold til hver enkelt af ordningens modtager, eftersom denne erklæring om uforenelighed ikke i sig selv indebar noget forbud eller påbud for modtagerne. Dertil kommer, at betydningen af uforeneligheden ikke nødvendigvis var den samme

⁴ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1907/2006 af 18.12.2006 om registrering, vurdering og godkendelse af samt begrænsninger for kemikalier (REACH), om oprettelse af et europæisk kemikalieagentur og om ændring af direktiv 1999/45/EF og ophævelse af Rådets forordning (EØF) nr. 793/93 og Kommissionens forordning (EF) nr. 1488/94 samt Rådets direktiv 76/769/EØF og Kommissionens direktiv 91/155/EØF, 93/67/EØF, 93/105/EF og 2000/21/EF (EUT L 396, s. 1).

for hver enkelt af den omtvistede ordnings modtagere. Følgerne af uforeneligheden skulle således individualiseres gennem en retsakt udstedt af de nationale kompetente myndigheder, såsom en afgiftsansættelse, som udgjorde en foranstaltning om gennemførelse af artikel 1, stk. 1, i den anfægtede afgørelse som omhandlet i artikel 263, stk. 4, TEUF. I denne sammenhæng var det uden betydning, at den pågældende medlemsstat ikke havde nogen skønsmargen ved gennemførelsen af den anfægtede afgørelse, eftersom spørgsmålet, om der foreligger en retsakt, der ikke omfatter gennemførelsesforanstaltninger, såfremt en manglende skønsmargen var et kriterium, der skulle undersøges inden undersøgelsen af, om betingelsen om at sagsøgeren er umiddelbart berørt, var opfyldt, ville udgøre en anden betingelse end betingelsen om at være umiddelbart berørt.

Konkurrenceregler for virksomheder

1. Generelt

a) Klage – Fornyet undersøgelse

Dom af 11.7.2013, forenede sager T-104/07 og T-339/08, *BVGD mod Kommissionen*, gav Retten mulighed for at tage stilling til Kommissionens mulighed for at indlede en supplerende procedure i forlængelse af en afgørelse om at afvise klagen med henblik på at foretage en fornyet undersøgelse af den situation, der var genstand for den pågældende beslutning. Disse sager udsprang af en klage, der blev indgivet til Kommissionen af Belgische Vereniging van handelaars in- en uitvoerders geslepen diamant (BVGD), en belgisk sammenslutning af negocianter, importører og eksportører af slebne diamanter, over et selskab, der udøvede virksomhed inden for dette område. BVGD fremsatte kritik af det forhold, at de aftaler, der var blevet indgået mellem det pågældende selskab og dets kunder vedrørende indførelsen af en ordning om levering af rådiamanter, var i strid med artikel 101 TEUF og artikel 102 TEUF. Efter at have afvist klagen med den begrundelse, at der ikke forelå fællesskabsinteresse i at fortsætte sin undersøgelse, besluttede Kommissionen på baggrund af den dom af 11. juli 2007, *Alrosa mod Kommissionen*⁵, der i mellemtiden var blevet afsagt af Retten, at foretage en fornyet undersøgelse af klagen, idet den med henblik herpå indledte en supplerende undersøgelse.

I forbindelse med sin behandling af sagsøgerens argument om, at Kommissionen kun har beføjelse til at foretage en fornyet undersøgelse af afgørelserne, såfremt disse pålægger en byrde eller sanktion, hvilket ikke var tilfældet i sagen, bemærkede Retten, at det almindelige retsprincip, der er baseret på medlemsstaternes retsorden, i henhold til hvilket forvaltningen har mulighed for at foretage en fornyet undersøgelse og i givet fald tilbagekalde en forvaltningsakt, var blevet anerkendt i Domstolens første domme. Tilbagekaldelse af en retsstridig forvaltningsafgørelse, der er begunstigende eller som skaber individuelle rettigheder, kan således foretages under forbehold af den udstedende institutions overholdelse af betingelserne angående en rimelig frist og respekt for den berettigede forventning hos den af akten begunstigede, som har kunnet have tiltro til aktens lovlighed.

Det kunne endvidere ikke foreholdes Kommissionen, at den ikke tilbagekaldte den oprindelige afgørelse om afvisning for dernæst at vedtage en ny afgørelse om afvisning, eftersom en sådan tilbagekaldelse ville have været i strid med retspraksis om det almindelige princip om tilbagekaldelse af forvaltningsakter. Selv når den pågældende retsakt ikke indrømmer individuelle rettigheder, som det er tilfældet med en afgørelse om afvisning, skal Unionens retsinstanser bl.a. ved at støtte sig på princippet om god forvaltningsskik og retssikkerhedsprincippet nemlig begrænse

⁵ Sag T-170/06, Sml. II, s. 2601.

muligheden for tilbagekaldelse til kun at omfatte retsstridige retsakter. Eftersom det alene var et af grundlagene for afgørelsen, der blev erklæret retsstridigt og dernæst blev annulleret ved dommen i sagen Alrosa mod Kommissionen, kunne den supplerende undersøgelse alene vedrøre dette grundlag og afgørelsen om afvisning kunne alene tilbagekaldes, såfremt Kommissionen af den manglende forpligtelse fra de selskaber, der indgik den omtvistede aftale, udledte, at det var nødvendigt at fortsætte undersøgelsen af den pågældende aftale, eftersom den pågældende ulovlighed således ville indvirke på afgørelsen på afvisningen af klagen. Kommissionen foretog herved ingen forveksling af omstændigheder vedrørende tilbagekaldelsesproceduren med sagens realitet, der var karakteriseret ved, at der ikke forelå en tilstrækkelig fællesskabsinteresse, men foretog blot en undersøgelse af, om den nødvendige betingelse for at tilbagekalde en retsakt, dvs. retsaktens ulovlighed, var opfyldt i det foreliggende tilfælde.

b) Kontrolundersøgelser – Lovligheden af en kontrolundersøgelsesordning (artikel 20, stk. 4, i forordning nr. 1/2003)

Dom af 6.9.2013, forenede sager, T-289/11, T-290/11 og T-521/11, *Deutsche Bahn mfl. mod Kommissionen*, under appel, gav Retten lejlighed til at foretage en bedømmelse af lovligheden af en kontrolundersøgelsesordning, der var blevet indført i henhold til artikel 20, stk. 4, i forordning (EF) nr. 1/2003⁶ inden for rammerne af nogle klager rettet mod adskillige af Kommissionens beslutninger vedrørende jernbanebefordring, hvorved sagsøgerne blev pålagt at underkaste sig en kontrolundersøgelse. Disse sagsøgere gjorde gældende, at de omtvistede afgørelser, for så vidt som de var blevet truffet uden en forudgående retskendelse, ikke overholdt de garantier, der er foreskrevet ved princippet om boligens ukrænkelighed. I denne sammenhæng fremsatte de ligeledes en ulovlighedsindsigelse vedrørende bl.a. den ovennævnte bestemmelse i forordning nr. 1/2003.

I denne forbindelse fastslog Retten først, at udøvelsen af de beføjelser til kontrolundersøgelser, som Kommissionen er tildelt i henhold til denne bestemmelse, hos en virksomhed udgør en åbenbar indgriben i virksomhedens ret til respekt for privatlivets fred, dennes bopæl og dens korrespondance. Den ordning, der er blevet indført med forordning nr. 1/2003, navnlig forordningens artikel 20, stk. 4, giver imidlertid passende og tilstrækkelige garantier, der svarede til en tilstrækkelig præcis opfattelse af disse beføjelser, gennem fem kategorier af garantier, der kan kompensere for en manglende forudgående retskendelse. Retten fastslog, at måden, hvorpå den ordning, der er indført ved forordning nr. 1/2003, var blevet gennemført, indebar, at alle fem kategorier af de ovennævnte garantier var sikret. Særligt indeholdt kontrolundersøgelsesafgørelserne de oplysninger, der er fastsat i artikel 20, stk. 4, i forordning nr. 1/2003.

For det første skal kontrolundersøgelsesafgørelsen angive kontrolundersøgelsens genstand og formål, fastsætte tidspunktet for dens påbegyndelse og angive oplysninger om de i artikel 23 og 24 i forordning nr. 1/2003 fastsatte sanktioner samt om adgangen til at indbringe beslutningen for Domstolen. Begrundelsen skal ligeledes angive de tilfælde og formodninger, Kommissionen ønsker at efterprøve. For det andet falder dokumenter, der ikke er af forretningsmæssig karakter, dvs. dokumenter, der ikke vedrører virksomhedens aktiviteter på markedet, uden for det område, hvor Kommissionen kan foretage undersøgelser, og de virksomheder, som er genstand for en kontrolundersøgelse, anordnet ved en kontrolundersøgelsesbeslutning, har for det andet mulighed for at få juridisk bistand eller mulighed for at beskytte fortroligheden af korrespondancen mellem advokater og klienter. Endvidere må Kommissionen ikke pålægge den berørte virksomhed pligt til at besvare spørgsmål, såfremt virksomheden derved tvinges til at indrømme at have begået

⁶ Rådets Forordning (EF) nr. 1/2003 af 16.12.2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i traktatens artikel [101 TEUF] og [102 TEUF] (EUT 2003 L 1, s. 1)

en overtrædelse, som det påhviler Kommissionen at føre bevis for. Dette princip gælder ligeledes for spørgsmål, der kan opstå som led i en kontrolundersøgelse, der udføres i henhold til artikel 20, stk. 4, i forordning nr. 1/2003. For det tredje har Kommissionen ikke yderligere tvangsmidler, der gør, at muligheden for faktisk at gøre indsigelser mod kontrolundersøgelsen i henhold til artikel 20, stk. 6, i forordning nr. 1/2003 bortfalder. Kommissionens repræsentanter kan således ikke tiltvinge sig adgang til lokaler eller møbler eller tvinge virksomhedens personale til at give dem en sådan adgang, ligesom de ikke kan gennemsøge virksomheden uden tilladelse fra dennes ansvarlige ledelse. For det fjerde er Kommissionen forpligtet til at søge bistand fra de nationale myndigheder i den medlemsstat, på hvis geografiske område kontrolundersøgelsen skal foretages. Denne procedure udløser kontrolordninger – i givet fald retslige – som er kendetegnende for den pågældende medlemsstat. Endelig for det femte hviler indsættelsen af det indgreb, som en kontrolundersøgelse er, ligeledes på Unionens retsinstansers efterfølgende prøvelse af kontrolundersøgelsesafgørelsens lovlighed, idet tilstedeværelsen af en fuldstændig efterfølgende domstolsprøvelse er særlig vigtig, eftersom den kan kompensere for en manglende forudgående retskendelse.

c) Domstolskontrol – fuld prøvelsesret

I dommen af 16. september 2013, sag T-462/07, *Galp Energía España mfl. mod Kommissionen*, under appel, præciserede Retten, at det forhold, at der ikke inden for rammerne af legalitetskontrollen kan tages hensyn til en oplysning, som ikke blev lagt til grund i den anfægtede afgørelse, såsom i det foreliggende tilfælde en erklæring fra direktøren for salg af bitumen i Petrogal Española, SA (nu Galp Energía España, SA), der var vedlagt som bilag til stævningen, ikke gjaldt inden for rammerne af den fulde prøvelsesret.

Denne kompetence giver Retten beføjelse til at omgøre den anfægtede retsakt under hensyntagen til alle de af parterne påberåbte faktiske omstændigheder. Det følger heraf, at det forhold, at Kommissionen ikke kunne få ændret begrundelsen inden for rammerne af legalitetskontrollen, ikke var til hinder for, at Retten inden for rammerne af udøvelsen af sin fulde prøvelsesret tog hensyn til den omtvistede erklæring, der gjorde det muligt at fastslå det kendskab, som sagsøgerne havde til et af elementerne ved den foreholdte overtrædelse, eftersom samtlige oplysninger i sagsakten havde været genstand for en kontradiktorisk forhandling mellem parterne.

Dette gælder så meget desto mere som bedømmelsen af, om bødens størrelse er passende, kan begrunde fremlæggelse og en hensyntagen til yderligere oplysninger, som det ikke umiddelbart er nødvendigt at nævne i beslutningen i medfør af begrundelsespligten i henhold til artikel 296 TEUF. Dette er bl.a. tilfældet med oplysninger, der vedrører tilregning af ansvar for en virksomhed for en vis ulovlig adfærd i en given periode. Det er endvidere heller ikke udelukket, at yderligere oplysninger kan vedrøre konstateringen af en overtrædelse. Den fulde prøvelsesret, der gør det muligt for Retten at tage hensyn til sådanne oplysninger, kan udøves selv om det fremsatte klagepunkt vedrører konstateringen af en overtrædelse, eftersom et sådant klagepunkt, såfremt det er begrundet, kan ændre bødens størrelse. I øvrigt kan Rettens udøvelse af sin fulde prøvelsesret tillade den at nedsætte bødens størrelse, mens en annullation, selv delvis, ikke er mulig. Dette er eksempelvis tilfældet, når denne konstatering, selv om visse af de oplysninger, som Kommissionen har støttet sig på for at lægge til grund, at sagsøgerens deltagelse i overtrædelsen ikke er godtgjort, ikke er af en karakter, der kan begrunde en annullation af den anfægtede afgørelse, men kun en nedsættelse af bødens størrelse for at tage hensyn til en mindre aktiv eller mindre regelmæssig karakter ved sagsøgerens deltagelse.

d) Rimelig frist – retslig procedure

I dom af 16. september 2013, sag T-497/07, *CEPSA mod Kommissionen*, under appel, fastslog Retten, at en klage over den urimelige varighed af en frist i en retslig procedure ikke kunne antages til realitetsbehandling, når den blev fremsat inden for rammerne af den samme sag, som den sag, hvori det blev gjort gældende, at den rimelige frist ikke var iagttaget. Hvis dette ikke var tilfældet ville det dommerkollegium, der skulle træffe afgørelse i sagen, ved behandlingen af klagen skulle udtale sig om, hvorvidt dens egen adfærd var urigtig eller ulovlig, hvilket vil kunne afføde tvivl hos sagsøgeren vedrørende dommerkollegiets objektive upartiskhed. Retten bemærkede endvidere, at det forhold, at klagen i det foreliggende tilfælde skulle afvises, på ingen måde krænker sagsøgerens ret til adgang til en domstol, eftersom sagsøgeren ville have kunnet gøre en sådan klage gældende inden for rammerne af en appel af denne dom, eller endog inden for rammerne af et søgsmål om ansvar uden for kontrakt i henhold til artikel 268 TEUF og artikel 340 TEUF.

2. Nye afgørelser på artikel 101 TEUF's område

a) Bevis for, at der foreligger en samordnet praksis

Dom af 12.4.2013, sag T-401/08, *Säveltäjän Tekijänoikeustoimisto Teosto mod Kommissionen*⁷, gav Retten mulighed for at fremkomme med nogle præciseringer vedrørende rækkevidden af de beviskrav, der påhviler Kommissionen med henblik på at fastslå, at der foreligger en samordnet praksis.

I denne forbindelse bemærkede Retten, at når Kommissionens argumentation, som førte til, at den fastslog, at der forelå samordnet praksis, hviler på den forudsætning, at der ikke kan være nogen anden forklaring på de faktiske omstændigheder, som Kommissionen havde fastslået i sin beslutning, end at der foreligger en samordning mellem virksomhederne, er det tilstrækkeligt, at de omhandlede virksomheder godtgør, at der foreligger omstændigheder, der kan sætte de af Kommissionen konstaterede forhold i et andet lys og dermed give en anden forklaring på disse end den, der blev lagt til grund i Kommissionens beslutning. Dette princip finder imidlertid ikke anvendelse, når beviset for samordningen mellem virksomhederne ikke blot følger af konstateringen af en parallel adfærd på markedet, men af dokumenter, hvoraf det fremgår, at virksomhedernes praksis er resultatet af en samordning. I en sådan situation påhviler det de omhandlede virksomheder ikke alene at give en anden forklaring på de forhold, Kommissionen har konstateret, men at bestride eksistensen af disse forhold, som er bevist ved de af Kommissionen fremlagte dokumenter.

På baggrund af disse betragtninger fastslog Retten, at før det i det foreliggende tilfælde blev undersøgt, om der fandtes andre forklaringer på den parallelle adfærd, end at der forelå en samordning, skulle det undersøges, om Kommissionen, således som den havde hævdet, havde godtgjort, at der forelå en overtrædelse vedrørende de nationale områdebegrænsninger i de omtvistede aftaler, hvad sagsøgeren blev kritiseret for, ved beviser, som går videre end blot konstateringen af en parallel adfærd, hvilket sagsøgeren havde bestridt. Retten bemærkede, at undersøgelsen af dette spørgsmål således går forud for spørgsmålet om velbegrundetheden af de andre forklaringer, end at der forelå en samordning, idet – hvis Retten kommer til den konklusion, at sådanne beviser er blevet fremlagt i den anfægtede beslutning – sådanne forklaringer ikke kunne rejse tvivl ved konstateringen af overtrædelsen, selv hvis de var troværdige.

⁷ Denne sag hører under en gruppe på 22 sager, der vedrører betingelserne for forvaltning af rettigheder til offentlig fremførelse af musikværker og de kollektive forvaltningsselskabers udstedelse af licenser. Den anfægtede beslutning blev annulleret for så vidt angår sagsøgerne i 21 af disse sager.

Hvad angår bevisværdien af de forhold, Kommissionen havde anført for at godtgøre den samordnede praksis uden udelukkende at lægge den parallelle adfærd, som de pågældende forvaltningsselskaber udviste, og som der blev rejst tvivl om, til grund, bemærkede Retten bl.a., at hvad angår de drøftelser, som de pågældende forvaltningsselskaber har ført i forbindelse med aktiviteter, som Confédération internationale des sociétés d'auteurs et compositeurs (CISAC) har stået for, havde Kommissionen selv fremhævet, at den anfægtede beslutning ikke forbød ordningen med gensidig repræsentation mellem forvaltningsselskaberne eller alle former for områdebegrænsninger af de mandater, som de gav hinanden. Kommissionen kritiserede heller ikke forvaltningsselskaberne for at have haft et vist samarbejde i forbindelse med de aktiviteter, som CISAC stod for. Kommissionens kritik vedrørte den samordnede karakter af den tilgang, som alle de pågældende forvaltningsselskaber havde haft vedrørende områdebegrænsningerne. Den omstændighed alene, at forvaltningsselskaberne mødtes i forbindelse med aktiviteter, som CISAC stod for, og at der forelå former for samarbejde mellem dem, udgjorde ikke i sig selv et indicium for en forbudt samordning. Når den sammenhæng, hvori møder mellem virksomheder, som beskyldes for at have tilsidesat konkurrenceretten indgår, viser, at disse møder var nødvendige for i fællesskab at behandle spørgsmål, som ikke drejer sig om tilsidesættelser af konkurrenceretten, kan Kommissionen ikke antage, at sådanne møder havde til formål at blive enige om en konkurrencebegrænsende adfærd. I denne forbindelse fastslog Retten, at Kommissionen ikke havde ført noget bevis for, at de af CISAC organiserede møder, som sagsøgeren deltog i, vedrørte begrænsning af konkurrencen vedrørende de nationale områdebegrænsninger.

Hvad angår troværdigheden af de andre forklaringer på forvaltningsselskabernes parallelle adfærd, end at der forelå en samordning, fastslog Retten bl.a., at Kommissionen ikke kunne afvise sagsøgerens forklaring på disse selskabers parallelle adfærd, hvorefter adfærden kunne begrundes i nødvendigheden af at bekæmpe ulovlig brug af musikværker ved blot at lægge det synspunkt til grund, at der fandtes tekniske løsninger, som gjorde det muligt at fjernovervåge, for så vidt angår de udnyttelsesformer, der var omhandlet i den anfægtede beslutning. Når Kommissionen i denne forbindelse påberåber sig visse eksempler for at rejse tvivl om troværdigheden af den pågældende virksomheds synspunkt, påhviler det den at godtgøre, hvorfor disse eksempler er relevante. Kommissionen kunne i øvrigt ikke kritisere denne virksomhed for ikke i tilstrækkelig grad at have præciseret sin anden forklaring, for så vidt som det er Kommissionen, der skal godtgøre overtrædelser. Hvis Kommissionen således under den administrative procedure er af den opfattelse, at den pågældende virksomhed ikke har underbygget sin forklaring tilstrækkeligt, skal den fortsætte med at opklare sagen eller fastslå, at de berørte ikke har været i stand til at fremlægge tilstrækkelige oplysninger. Retten fastslog således, at det ikke fremgik af den anfægtede beslutning, at Kommissionens utilstrækkelige undersøgelse skyldtes den omstændighed, at den ikke havde kunnet opnå de oplysninger fra forvaltningsselskaberne eller fra CISAC, som selskaberne var medlem af, som den havde behov for med henblik på at kunne undersøge, om der forelå troværdige forklaringer på forvaltningsselskabernes parallelle adfærd.

b) Deltagelse i en samlet overtrædelse

i) Fordrejning af konkurrencen

I dom af 16. september 2013, sag T-380/10, *Wabco Europe mfl. mod Kommissionen*, vedrørende karteller på det belgiske, tyske, franske, italienske, nederlandske og østrigske marked for badeværelsesudstyr og -inventar forkastede Retten de argumenter, som Kommissionen havde fremført under retsmødet om, at den ikke var forpligtet til at godtgøre en fordrejning af konkurrencen som følge af hvert enkelt møde i en forening, fordi de keramiske artikler udgjorde en del af de undergrupper af produkter, der var omfattet af den samlede overtrædelse. En sådan karakterisering fritog ikke Kommissionen fra at godtgøre eksistensen af en konkurrencefordrejning med hensyn til hver enkel

af de tre undergrupper af produkter, der er omfattet af overtrædelsen. Hvis der således foreligger en samlet overtrædelse, fordi aftaler eller samordnet praksis, som vedrører forskellige goder, ydelser eller områder, er del af en samlet plan, der bevidst gennemføres af virksomhederne med henblik på at realisere et samlet konkurrencebegrænsende mål, overflødiggør en konstatering af en sådan overtrædelse ikke den forudgående betingelse om, at der skal foreligge en forvridning af konkurrencen, der påvirker hvert af de produktmarkeder, der omfattes af den samlede overtrædelse.

ii) Begrebet gentagen overtrædelse

I dom af 17.5.2013, forenede sager T-147/09 og T-148/09, *Trelleborg Industrie et Trelleborg mod Kommissionen*, havde Retten lejlighed til, efter at have forkastet kvalificeringen af overtrædelsen som en enkelt og vedvarende overtrædelse, at udtale sig om, hvorvidt kvalificeringen af overtrædelsen som en enkelt og gentagen overtrædelse var korrekt.

I denne forbindelse præciserede Retten, at begrebet gentagen overtrædelse er et særskilt begreb i forhold til vedvarende overtrædelse, idet denne sondring i øvrigt bekræftes af anvendelsen af bindeordet »eller« i artikel 25, stk. 2, i forordning nr. 1/2003. Når en virksomheds deltagelse i overtrædelsen må anses for at være blevet afbrudt, og virksomheden har deltaget i overtrædelsen før og efter denne afbrydelse, kan overtrædelsen således karakteriseres som gentagen, hvis – på samme måde som ved en vedvarende overtrædelse – der foreligger et enkelt formål, som virksomheden forfølger før og efter afbrydelsen, hvilket kan udledes af overensstemmelsen i formålene med den pågældende praksis, de omhandlede produkter, de virksomheder, som deltog i den ulovlige samordning, de væsentlige fremgangsmåder ved dens gennemførelse, de fysiske personer, der var involverede på virksomhedernes vegne, og endelige det geografiske anvendelsesområde for denne praksis. Overtrædelsen er således samlet og gentagen, og selv om Kommissionen kan pålægge en bøde for overtrædelsesperioden, kan den til gengæld ikke gøre dette for den periode, hvor overtrædelsen var afbrudt. De særskilte overtrædelsesperioder, som den samme virksomhed har deltaget i, men for hvilke et fælles formål ikke kan godtgøres, kan således ikke karakteriseres som en samlet overtrædelse – vedvarende eller gentaget – og udgør særskilte overtrædelser. På baggrund af disse betragtninger konkluderede Retten, at Kommissionens fejlagtige karakterisering i det foreliggende tilfælde af overtrædelsen som vedvarende ikke var til hinder for, at Retten ændrede kvalifikationen af den som gentagen overtrædelse, henset til de faktiske omstændigheder, som fremgik af de administrative sagsakter, og som den anfægtede beslutning hvilede på.

c) Beregning af bøden

i) Overtrædelsens varighed

I dom af 13. september 2013, sag T-566/08, *Total Raffinage Marketing mod Kommissionen*, under appel, vedrørende karteller på markedet for paraffinvoks bemærkede Retten, at Kommissionen i henhold til retningslinjerne for beregning af bøder af 2006⁸ ved bestemmelsen af varigheden af sagsøgerens deltagelse i overtrædelsen sidestillede en deltagelse på 7 måneder og 28 dage med en deltagelse på et helt år, og havde gjort det samme med to andre selskaber, der deltog i kartellet, for hvilke varigheden af deltagelsen i overtrædelsen var 11 måneder og 20 dage for det ene selskab og 11 måneder og 27 dage for det andet, hvilket udgjorde en ensartet behandling af forskellige forhold. Eftersom denne behandling udelukkende skyldtes beregningsmetoden i punkt 24 i 2006-retningslinjerne, kunne en sådan behandling ikke anses for at være objektivt begrundet. Eftersom

⁸ Retningslinjer for beregning af bøder efter artikel 23, stk. 2, litra a), i forordning nr. 1/2003 (EUT 2006 C 210, s. 2).

formålet med denne bestemmelse nemlig er at sikre, at bøden står i rimeligt forhold til, hvor længe deltagelsen i overtrædelsen har varet, kan den ikke udgøre en objektiv begrundelse for en forskelsbehandling, da konsekvensen af en nøje anvendelse af den i det foreliggende tilfælde er, at der fastslås en varighed, som er klart urimelig i forhold til såvel den faktiske varighed af sagsøgerens deltagelse i kartellet som den behandling, som andre deltagere blev undergivet.

ii) Samarbejde

– Retten til ikke at anklage sig selv

Den sag, der gav anledning til dommen i sagen *Galp Energia España mfl. mod Kommissionen*, gav Retten lejlighed til at fremhæve, at selv om Kommissionen ikke kan pålægge en virksomhed at besvare spørgsmål, hvorved den tvinges til at indrømme at have begået overtrædelser, som det påhviler Kommissionen at føre bevis for, kan risikoen for den omhandlede virksomhed for ikke at drage fuld nytte af samarbejdsmeddelelsen af 2002, som inciterer virksomheden til på ærlig vis at samarbejde med Kommissionen, herunder gennem fremlæggelse af oplysninger eller erklæringer, der strider mod virksomhedens egne interesser, ikke sidestilles med en tvangsforanstaltning, der tvinger denne virksomhed til at indrømme, at der foreligger en overtrædelse. Anvendelsen af samarbejdsmeddelelsen af 2002⁹, fulgte oprindeligt af den pågældende virksomheds initiativ, som anmodede om at være omfattet af denne meddelelses bestemmelser, og ikke som følge af Kommissionens ensidige handling i forhold til denne virksomhed. Eftersom der ikke forelå nogen tvangsforanstaltninger, der tvang virksomheden til at bidrage til selvinkriminering, var erklæringerne fra denne virksomhed, hvormed den medgav, at der forelå en overtrædelse, ikke uden bevisværdi.

– Den samarbejdende virksomheds adfærd

I forbindelse med dom af 16.9.2013, sag T-412/10, *Roca mod Kommissionen*, under appel, gjorde Kommissionen gældende, at sagsøgeren ved sin adfærd efter anmodningen om bødenedsættelse underminerede den betydelige merværdi af de oplysninger, sagsøgeren fremlagde, bl.a. med den begrundelse, at sagsøgeren ikke havde udvist en virkelig samarbejdsånd under den administrative procedure og selv havde formindsket deres nytteværdi ved at rejste tvivl om troværdigheden af disse oplysninger.

I denne forbindelse bemærkede Retten for det første, at den anfægtede afgørelse ikke var udtryk for nogen anfægtelse af de oplysninger, som sagsøgeren havde fremlagt i forbindelse med sin anmodning om bødenedsættelse for så vidt angår det pågældende marked, i det foreliggende tilfælde det franske marked. For det andet understregede Retten, at for så vidt som de erklæringer, som Kommissionen støttede sig på for at godtgøre, at sagsøgeren havde anfægtet den betydelige merværdi af de oplysninger, den havde fremlagt, vedrørte ulovlige former for praksis vedrørende vandhaner og armaturer, der fandt sted på dette marked, kunne disse erklæringer ikke rejse tvivl om merværdien af de oplysninger, der udelukkende vedrørte overtrædelsen vedrørende keramiske produkter i Frankrig. Da der endvidere ikke var nogen af de forhold, som Kommissionen havde gjort gældende i den anfægtede afgørelse eller gengivet i forbindelse med den retslige procedure, der gjorde det muligt at fastslå, at sagsøgeren havde diskrediteret de oplysninger, som sagsøgeren fremlagde, fastslog Retten, at det var med urette, at Kommissionen fastslog, at sagsøgeren ved sin adfærd efter anmodningen om bødenedsættelse havde formindsket værdien af de beviser, sagsøgeren oprindeligt havde fremlagt.

⁹ Kommissionens meddelelse om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (EFT 2002 C 45, s. 3).

d) Tilregnelsen af ulovlig adfærd – solidarisk domfældelse

I dom af 16.9.2013, sag T-408/10, *Roca Sanitario mod Kommissionen*, under appel, fik Retten lejlighed at understrege, at når et moderselskabs ansvar udelukkende byggede på dets datterselskabs deltagelse i et kartel, er moderselskabets ansvar et rent afledt og accessorisk ansvar, som afhænger af datterselskabets, og det kunne derfor ikke overstige datterselskabets ansvar. Under disse omstændigheder kan Retten inden for rammerne af det søgsmål, moderselskabet har anlagt, og i det omfang, det har nedlagt påstand derom, indrømme moderselskabet enhver bødenedsættelse, som dets datterselskab i givet fald måtte indrømmes ved et søgsmål anlagt af dette. Retten traf således ikke afgørelse ultra petita, selv om moderselskabet ikke havde gjort nogen fejl gældende, som Kommissionen skulle have begået ved beregningen af bøden.

Statsstøtte

1. Antagelse til realitetsbehandling

I 2013 fremkom Retten med nogle præciseringer vedrørende begreberne anfægtelig retsakt, søgsmålskompetence og individuelt berørt vedrørende statsstøtte.

Retten havde lejlighed til at behandle de to første begreber bl.a. i dom af 15.1.2013, sag T-182/10, *Aiscat mod Kommissionen*.

Retten fastslog, at en afgørelse fra Kommissionen om at henlægge en klage, vedtaget i form af en skrivelse fra et generaldirektorat, udgør en anfægtelig retsakt i artikel 263 TEUF's forstand. En undersøgelse af en klage vedrørende statsstøtte medfører nødvendigvis iværksættelse af den indledende undersøgelsesprocedure, som Kommissionen er forpligtet til at afslutte ved en beslutning i henhold til artikel 4 i forordning nr. 659/1999¹⁰, og et forudsætningsvis afslag på at iværksætte den formelle undersøgelsesprocedure, kan ikke kvalificere som blot en foreløbig foranstaltning. Ved afgørelsen af, om en retsakt fra Kommissionen udgør en sådan beslutning, skal der udelukkende tages hensyn til denne retsakts indhold og ikke, om den eventuelt opfylder visse formkrav. Kommissionens forpligtelse til at træffe en beslutning efter den indledende undersøgelsesfase eller den retlige kvalifikation af dens reaktion på en klage er endvidere ikke underlagt en betingelse om kvaliteten af de oplysninger, som klageren har fremsendt. Den ringe kvalitet af sådanne oplysninger kan derfor ikke fritage Kommissionen for dens forpligtelse til at iværksætte den indledende undersøgelsesfase eller afslutte denne undersøgelse ved en afgørelse. Denne forpligtelse pålægger ikke Kommissionen en uforholdsmæssig forpligtelse i de tilfælde, hvor de oplysninger, som klageren har fremsendt, er vage eller vedrører et meget bredt område. Eftersom Kommissionen i det foreliggende tilfælde klart anførte, at de påtalte forhold ikke udgjorde statsstøtte, fastslog Retten, at den anfægtede afgørelse skulle kvalificeres som en afgørelse vedtaget i henhold til artikel 4, stk. 2, i forordning nr. 659/1999.

Hvad angår den retlige interesse for sagsøgeren, som var en faglig sammenslutning, der varetog medlemmernes fælles interesser, bemærkede Retten, at en sådan sammenslutning kan anlægge et annulationssøgsmål til prøvelse af en endelig kommissionsbeslutning på området for statsstøtte bl.a. såfremt de virksomheder, den repræsenterer, eller nogle af disse har individuel søgsmålskompetence. Retten præciserede, at det ikke i denne sammenhæng kræves, at en sammenslutning, hvis vedtægtsmæssige opgaver omfatter at fremme sine medlemmers interesser, derudover havde en bemyndigelse eller specifik fuldmagt, udfærdiget af de pågældende medlemmer, for at

¹⁰ Rådets forordning (EF) nr. 659/1999 af 22.3.1999 om fastlæggelse af regler for anvendelsen af [108 TEUF] (EFT L 83, s. 1).

blive anset for at have søgsmålskompetence ved Unionens retsinstanser. Eftersom anlæggelse af søgsmål er omfattet af sagsøgerens vedtægtsmæssige opgaver, kan den omstændighed, at visse medlemmer efterfølgende kan tage afstand fra anlæggelsen af et søgsmål, heller ikke ophæve dennes søgsmålsinteresse.

I kendelse af 9. september 2013, sag T-400/11, *Altadis mod Kommissionen*, behandlede Retten begrebet individuelt berørt¹¹. I det foreliggende tilfælde var spørgsmålet, om sagsøgeren var individuelt berørt i sin egenskab af modtager af en støtte, der blev tildelt i henhold til en støtteordning, i en afgørelse, der blev truffet af Kommissionen, hvori denne ordning blev erklæret for uforenelig med det indre marked. Retten anførte i det annullationssøgsmål, der blev indbragt for den, at selv om sagsøgeren havde kunnet godtgøre at være faktisk modtager i henhold til den omtvistede støtteordning, var dette ikke tilstrækkeligt for sagsøgeren til at kunne anses for individuelt berørt af Kommissionens afgørelse. For at en faktisk modtager af en individuel støtte, som er tildelt i henhold til en generel støtteordning, og som Kommissionen kræver tilbagesøgt, kan anses for individuelt berørt, kræves, at modtageren har modtaget støtte, som er omfattet af den fastlagte tilbagesøgningsforpligtelse. Tilbagesøgningen skal således konkret omfatte den støtte, som den pågældende sagsøger har modtaget, og ikke den generelle støtte, der er udbetalt i henhold til den pågældende støtteordning. Følgelig er egenskaben af faktisk modtager i henhold til en støtteordning ikke tilstrækkelig til at individualisere denne modtager, når denne sidstnævnte, som det var tilfældet i den pågældende sag, ikke er omfattet af pligten til tilbagesøgning af den støtte, der blev udbetalt i henhold til den af den anfægtede afgørelse foreskrevne ordning.

2. Materielle spørgsmål

a) Begrebet statsstøtte

I dom af 12. november 2013, sag T-499/10, *Mol mod Kommissionen*, fik Retten lejlighed til at vende tilbage til den betingelse om selektivitet, der er afgørende for begrebet statsstøtte. Det foreliggende tilfælde vedrørte en aftale, der blev indgået i 2005 mellem den ungarske stat og et olieselskab, hvorved der blev fastsat en mineafgift over for olieselskabet, samt ændringerne til mineloven i 2007, idet disse havde forhøjet den afgift, som fandt anvendelse på dette selskabs konkurrenter.

Retten, for hvilken dette selskab anlagde sag til prøvelse af Kommissionens afgørelse, hvorved begge disse foranstaltninger blev kvalificeret som statsstøtte, der er uforenelig med fællesmarkedet, bemærkede indledningsvis, at der med hensyn til anvendelsen af artikel 107, stk. 1, TEUF, skulle tages stilling til, om en statslig foranstaltning som led i en bestemt retlig ordning kan begunstige visse virksomheder i forhold til andre virksomheder, der under hensyntagen til det formål, der følges med den pågældende ordning, befinder sig i en tilsvarende faktisk og retlig situation. Når en medlemsstat indgår en aftale med en økonomisk aktør, som ikke indeholder et statsstøtteelement som omhandlet i artikel 107 TEUF, er den omstændighed, at de betingelser, der ligger uden for denne aftale, efterfølgende ændres, således at den pågældende økonomiske aktør befinder sig i en fordelagtig situation i forhold til de aktører, der ikke har indgået lignende aftaler, ikke tilstrækkelig til, at aftalen og den senere yderligere ændring af de omkringliggende omstændigheder hertil samlet set kan anses for at udgøre statsstøtte. Derimod kan en kombination af elementer som den i hovedsagen omhandlede kvalificeres som statsstøtte, når staten handler, således at den beskytter en eller flere erhvervsdrivende, der allerede er til stede på markedet, ved at indgå en aftale med dem, hvorved de indrømmes sikrede afgiftssatser for hele aftalens varighed, mens staten

¹¹ Vedrørende fortolkningen af dette begreb se ligeledes kendelserne afsagt samme dag i sag T-429/11, *Banco Bilbao Vizcaya Argentaria mod Kommissionen*, og i sag T-430/11, *Telefónica mod Kommissionen*, under appel.

har til hensigt senere at udøve sin lovgivningsmagt til at forhøje afgiftssatsen, hvorved de andre aktører på markedet behandles ugunstigt.

På baggrund af disse betragtninger bemærkede Retten, at den omtvistede lovgivning gav ethvert mineselskab, uanset om det driver kulbrintefelter eller minefelter med faste mineraler, mulighed for at ansøge om forlængelse af sine minerettigheder for et eller flere felter, som selskabet ikke havde sat i drift inden for fem år efter tildelingen af udvindingstilladelsen. Den omstændighed, at sagsøgeren var den eneste virksomhed, der faktisk havde indgået en aftale om forlængelse i kulbrintesektoren, kunne ikke ændre denne konklusion, eftersom denne omstændighed kunne forklares ved en mangel på interesse fra andre aktørers side og således ved, at der ikke forelå ansøgninger om forlængelse, eller ved, at der ikke var enighed mellem parterne om forlængelsesafgiftens sats. Heraf følger, at de i den omtvistede lovgivning fastsatte kriterier for indgåelse af en forlængelsesaftale skulle betragtes som objektive og gælder for enhver potentielt interesseret aktør.

Under hensyntagen til, at der således ikke var selektive kendetegn ved de retlige rammer, der regulerer indgåelsen af aftaler om forlængelse, og til, at der ikke forelå indicier om, at de ungarske myndigheder havde givet sagsøgeren en fordelagtig behandling i forhold til enhver anden virksomhed, der befinder sig i en tilsvarende situation, fandt Retten, at 2005-aftalens selektive karakter ikke kunne anses for godtgjort. Eftersom Kommissionen endvidere ikke havde gjort gældende, at 2005-aftalen blev indgået i forventning om en forhøjelse af mineafgifterne, kunne kombinationen af denne aftale med den omtvistede lovgivning ikke gyldigt kvalificeres som statsstøtte i artikel 107 TEUF's forstand.

I dom af 12. september 2013, sag T-347/09, *Tyskland mod Kommissionen*, stadfæstede Retten Kommissionens afgørelse, hvorved Forbundsrepublikken Tysklands vederlagsfrie overdragelse af arealer omfattet af den nationale naturarv til miljøorganisationer blev kvalificeret som statsstøtte. Den sag, der gav anledning til denne dom, opstod på grundlag af den af Forbundsrepublikken Tyskland anlagte sag til prøvelse af den nævnte afgørelse, hvor Forbundsrepublikken Tyskland gjorde gældende, at det var med urette, at Kommissionen fandt, at de nævnte organisationer fik en økonomisk fordel.

Den pågældende virksomheds art skal bl.a. vurderes i lyset af princippet om, at i det omfang en offentlig enhed udøver en økonomisk aktivitet, som kan udskilles fra dens udøvelse af offentlig myndighed, handler denne enhed som en virksomhed, mens alle denne enheds aktiviteter bør anses for aktiviteter, der er knyttet til udøvelsen af denne myndighed, hvis den økonomiske aktivitet er uadskilleligt forbundet med udøvelsen af den offentlige myndighed. Selv om den virksomhed, som havde til formål at beskytte miljøet, udelukkende er af social karakter, fandt Retten, at det var med rette, at Kommissionen havde fundet, at de pågældende organisationer beskæftigede sig med andre aktiviteter, som er af økonomisk karakter, og over for hvilke disse organisationer skulle betragtes som virksomheder. Gennem de aktiviteter, som var tilladt ved de pågældende foranstaltninger, såsom salg af træ, jagt- og fiskerilejeaftaler samt turisme, udbød disse organisationer direkte deres varer og tjenesteydelser på markeder med konkurrence og søgte således at opnå økonomiske fordele, som kunne udskilles fra det rent sociale miljøbeskyttelsesformål. Da disse organisationer ved udøvelsen af denne virksomhed konkurrerede med erhvervsdrivende, der arbejdede med gevinst for øje, var den omstændighed, at organisationerne udbød deres varer og tjenesteydelser uden gevinst for øje, uden betydning.

Retten undersøgte dernæst, om disse organisationer fik en fordel af de omtvistede foranstaltninger. Dette spørgsmål blev også besvaret bekræftende, idet Retten fandt, at den vederlagsfrie overdragelse af arealer, som gav organisationerne mulighed for kommerciel udnyttelse, begunstigede dem i forhold til andre virksomheder i de pågældende sektorer, som for deres vedkommende

skulle investere i arealer for at kunne udøve den samme virksomhed. Det var derfor med rette, at Kommissionen havde lagt til grund, at miljøorganisationerne opnåede en fordel.

b) Tjenesteydelser af almen økonomisk interesse

Dom af 16. september 2013, sag T-258/10, ikke trykt i Samling af Afgørelser, *Orange mod Kommissionen*, under appel, af 16.9.2013, sag T-325/10, *Iliad mfl. mod Kommissionen*, under appel, og af 16.9.2013, sag T-79/10, *Colt Télécommunications mod Kommissionen*, gav Retten mulighed for at tage stilling til relevansen af markedssvigtkriteriet i forbindelse med konstateringen af tilstedeværelsen af en tjenesteydelse af almen økonomisk interesse med hensyn til oprettelse og drift af et elektronisk telekommunikationsnet med meget høj hastighed.

Retten understregede i denne forbindelse, at selv om markedssvigtkriteriet tages i betragtning ved vurderingen af en støttes forenelighed med fællesmarkedet, bidrager det ligeledes til afgørelsen af, om der er tale om statsstøtte, herunder især ved en tjenesteydelse af almen økonomisk interesse. Når de offentlige myndigheder i henhold til de gældende regler mener, at visse tjenesteydelser er af almen interesse, og at markedskræfterne ikke kan sikre en tilfredsstillende opfyldelse af de pågældende behov, kan de fastsætte specifikke krav til varetagelse af almene interesser i form af en forsyningspligt. I områder, hvor private investorer allerede har investeret i en bestemt infrastruktur og allerede leverer konkurrencedygtige tjenester, bør etablering af parallel infrastruktur derimod ikke betragtes som en tjenesteydelse af almen økonomisk interesse.

Idet den fandt, at det fremgår af alle disse regler, at bedømmelsen af, om der foreligger et markedssvigt, udgør en forudsætning i forbindelse med klassificeringen af en aktivitet som tjenesteydelse af almen økonomisk interesse og ved konstateringen af, at der ikke foreligger statsstøtte, præciserede Retten, at denne vurdering skal foretages på begyndelsestidspunktet for den tjeneste, der har til formål at afhjælpe det konstaterede svigt. Vurderingen skal også indeholde en analyse af den forventede situation på markedet for hele anvendelsesperioden for tjenesteydelsen af almen økonomisk interesse, under hvilken markedssvigtet også skal undersøges.

Sagen *Iliad mfl. mod Kommissionen*, gav også Retten mulighed for at præcisere begrebet markedssvigt ved at betegne det som et objektivt begreb, hvis vurdering er baseret på en analyse af markedssituationen ¹².

Hvad nærmere bestemt angår udbredelsen af elektroniske telekommunikationsnet med høj og meget høj hastighed, er der tale om markedssvigt, hvilket kan føre til konstateringen af en tjenesteydelse af almen økonomisk interesse, når det kan påvises, at private investorer ikke i nær fremtid – dvs. efter en periode på tre år – vil være i stand til at levere tilstrækkelig bredbåndsdækning til samtlige borgere eller brugere, og en stor del af befolkningen derfor ikke vil være dækket. Det følger af den objektive karakter og vurderingen af, om der foreligger et markedssvigt, at grundene til manglen på privat initiativ er irrelevante med henblik på denne vurdering. Retten konkluderede, at det ikke kan udledes af en specifik årsag til det konstaterede svigt, at oprettelsen af en tjenesteydelse af almen økonomisk interesse var udelukket.

I dommen i sagen *Iliad mfl. mod Kommissionen* tog Retten endvidere stilling til det krav, der blev opstillet i dommen i sagen *Altmark Trans og Regierungspräsidium Magdeburg* ¹³, hvorefter for at en kompensation fra staten falder uden for begrebet statsstøtte, har den begunstigede virksomhed

¹² Jf. ligeledes i denne retning, dommen i sagen *Colt Télécommunications mod Kommissionen*, nævnt ovenfor.

¹³ Domstolens dom af 24.7.2003, sag C-280/00, Sml. I, s 7747.

fået overdraget at udføre en tjenesteydelse af almen økonomisk interesse ved en offentlig myndighedsakt, som klart skal definere de pågældende SIEG-forpligtelser. Retten understregede, at selv om Kommissionen måtte have fundet, at de pågældende forpligtelser til offentlig tjeneste var blevet klart defineret i såvel aftalen om delegering af offentlig tjeneste vedrørende det omtvistede projekt som i det høringsprogram, som ansøgerne havde fået udleveret i forbindelse med udvælgelsen af den virksomhed, der skulle overdrages gennemførelsen af dette projekt, skulle dette program dog betragtes som en rent forberedende retsakt i proceduren forud for indgåelsen af den nævnte aftale. Da det således var denne aftale og ikke høringsprogrammet, som overdrog den befuldmægtigede den offentlige tjenesteydelse af almen interesse, var det aftalen, som skulle indeholde en klar definition af den befuldmægtigedes forpligtelser til offentlig tjeneste. Idet høringsprogrammet ikke udgjorde det relevante dokument, forkastede Retten sagsøgernes argument om, at definitionen af disse forpligtelser i uddelegeringsaftalen var i strid med definitionen i høringsprogrammet.

Endelig førte sagerne *Orange mod Kommissionen*, *Iliad mod Kommissionen* og *Colt Télécommunications mod Kommissionen* Retten til at undersøge problematikken om kompensationen for udgifterne til opfyldelsen af forpligtelser til offentlig tjeneste. Idet den henviste til, at en sådan kompensation ikke må overstige, hvad der er nødvendigt for helt eller delvist at dække opfyldelsen af de nævnte udgifter, idet der skal tages hensyn til de hermed forbundne indtægter og til en rimelig fortjeneste ved opfyldelsen af de pågældende forpligtelser, fastslog Retten, at selv om kompensationen kun bør dække omkostningerne ved etablering af en infrastruktur i urentable områder, kan indtægterne af den kommercielle udnyttelse af infrastrukturen i de rentable områder tildeles finansieringen af tjenesteydelser af almen økonomisk interesse i de urentable områder. Dækningen af rentable områder betyder derfor ikke nødvendigvis, at den tildelte støtte er uforholdsmæssig stor, idet den er en kilde til indtægter, der kan anvendes til finansiering af dækningen af urentable områder, og således gøre det muligt at reducere støttebeløbets størrelse.

c) Begrebet alvorlige vanskeligheder

I dommen i sagen *Orange mod Kommissionen* kunne Retten endvidere fremsætte nogle betragtninger vedrørende begrebet alvorlige vanskeligheder, som i forbindelse med anvendelse af reglerne om statsstøtte kræver, at den formelle undersøgelsesprocedure indledes.

Retten påpegede, at begrebet alvorlige vanskeligheder skal fastlægges objektivt. Både med udgangspunkt i omstændighederne ved vedtagelsen af den anfægtede retsakt og i dens indhold skal det undersøges, om der foreligger sådanne vanskeligheder, på et objektivt grundlag ved at sammenholde beslutningens begrundelse med de oplysninger, som Kommissionen havde til rådighed, da den traf afgørelse om kvalificeringen af den omtvistede foranstaltning som støtte. Det følger heraf, at der med henblik på afgørelsen af, om der er tale om alvorlige vanskeligheder, ikke kan tages hensyn til antallet og omfanget af konkurrerende udbyderes indsigelser mod et projekt. Denne betragtning gælder så meget desto mere, når mindst en af udbyderne i forbindelse med disse indsigelser deltog i udvælgelsen af den udbyder, der skulle overdrages gennemførelsen af det omtvistede projekt, uden at blive valgt. En hensyntagen til antallet og omfanget af indsigelser mod et sådant projekt ville svare til at lade indledningen af den formelle undersøgelsesprocedure afhænge af den modstand, som foranlediges af et nationalt projekt, og ikke de alvorlige vanskeligheder, som Kommissionen er stødt på i forbindelse med sin undersøgelse. Det ville desuden føre

til, at modstandere af et projekt med denne indgriben let kunne forsinke Kommissionens undersøgelse ved at tvinge den til at indlede den formelle undersøgelsesprocedure¹⁴.

Med hensyn til den samme problemstilling præciserede Retten endelig i dommene i sagerne *Orange mod Kommissionen* og *Iliad mfl. mod Kommissionen*, at i forbindelse med et søgsmål til prøvelse af en afgørelse fra Kommissionen, hvori det konstateres, at der ikke foreligger støtte, påhvilede det sagsøgeren at godtgøre, at Kommissionen havde konstateret alvorlige vanskeligheder, som begrundede indledningen af den formelle undersøgelsesprocedure. Retten medgav, at en sagsøger, som påberåber sig en tilsidesættelse af sine processuelle rettigheder som følge af, at Kommissionen ikke indledte den formelle undersøgelsesprocedure, kan påberåbe sig ethvert anbringende, der kan godtgøre, at vurderingen af de oplysninger, som Kommissionen rådede over under den foreløbige undersøgelse af den anmeldte foranstaltning, burde have rejst tvivl med hensyn til kvalificeringen af den anmeldte foranstaltning som statsstøtte og dens forenelighed med traktaten. Retten anførte dog, at selv om det påhviler Unionens retsinstanser at bedømme anbringender, som bestrider, at foranstaltningen er uforenelig med traktaten i forhold til forekomsten af alvorlige vanskeligheder, påhviler det sagsøgeren at identificere de holdepunkter, der gør det muligt at påvise, at der foreligger sådanne vanskeligheder. Når sagsøgeren henviser til argumenter fremført i forbindelse med et andet realitetsanbringende, skal den præcist fastslå de i den forbindelse fremførte argumenter, som kan påvise forekomsten af alvorlige vanskeligheder. Da sagsøgeren i det foreliggende tilfælde havde begrænset sig til at gøre gældende, at de omstændigheder, der var fremført inden for rammerne af et af realitetsanbringendene, gav grundlag for at antage, at der forelå adskillige uoverensstemmelser og unøjagtigheder i Kommissionens analyse, var det Rettens opfattelse, at denne vage og uunderbyggede henvisning ikke gjorde det muligt for den at fastslå de præcise omstændigheder, der godtgør forekomsten af alvorlige vanskeligheder.

d) Det markedsøkonomiske investorprincip

I dom af 13. september 2013, sag T-525/08, *Poste Italiane mod Kommissionen*, skulle Retten træffe afgørelse i et annulationssøgsmål, der var anlagt til prøvelse af en afgørelse fra Kommissionen, hvorved forrentningen af midler fra løbende postkonti placeret hos det italienske finansministerium blev betragtet som statsstøtte, der var uforenelig med fællesmarkedet. Med henblik på at fastslå tilstedeværelsen af en fordel for støttemodtageren henviste Kommissionen med udgangspunkt i, hvad en privat investor ville gøre på markedsvilkår, til en sammenligning mellem den af finansministeriet anvendte rentesats på sagsøgeren i henhold til aftalen mellem de to parter, og den rentesats, som efter Kommissionens opfattelse blev fastsat for en privat låntager under sædvanlige markedsvilkår.

Retten fastslog, at det statslige indgreb, som ifølge Kommissionen havde givet sagsøgeren en fordel, nemlig fastsættelsen af rentesatsen i henhold til aftalen, ikke kunne adskilles fra den forpligtelse, som staten havde pålagt sagsøgeren til at indbetale de tilvejebragte midler til en løbende rentebærende konto. Der var i virkeligheden tale om ét statsligt indgreb, der både bestod i at forrente anbringelsen af midler fra løbende postkonti placeret hos det italienske finansministerium og i at forpligte sagsøgeren til at foretage denne anbringelse. Økonomisk set havde dette statslige indgreb medført to forskellige konsekvenser for sagsøgeren. Indgrebet havde på den ene side frataget sagsøgeren den mulighed, som enhver anden bank havde til at anvende de midler fra løbende postkonti, som sagsøgeren forvaltede, til at foretage alle de investeringer, som den fandt passende. På den anden side havde indgrebet tilvejebragt en forrentning. Retten fastslog

¹⁴ Jf. ligeledes dommen i sagen *Colt Télécommunications France mod Kommissionen* og i sagen *Iliad mfl. mod Kommissionen*, nævnt ovenfor.

på dette grundlag, at sagsøgeren kun kunne opnå en fordel, hvis den under anvendelsen af den i aftalen fastsatte rentesats havde fået en forrentning med hensyn til disse midlers anbringelse, som var større end det udbytte, den med rimelighed kunne have opnået i forbindelse med en fri og forsigtig forvaltning af midlerne. Kommissionen havde således foretaget en åbenbar urigtig bedømmelse ved at basere forekomsten af en statsstøtte på den blotte konstatering af et positivt spænd mellem den i aftalen fastsatte rentesats og en privat låntagers sats.

Dom af 20.3.2013, sag T-489/11, *Rousse Industry mod Kommissionen*, under appel, gav Retten mulighed for at gentage princippet om, at når en offentlig kreditor inden for statsstøtteområdet yder betalingslettelser, bør dennes adfærd sammenlignes med en privat kreditors adfærd, der søger at få dækket sine tilgodehavender hos en kriseramt debitor. Kernen i sagen var låneaftalerne mellem sagsøgeren og en offentlig bulgarsk fond, hvis fordringer efterfølgende blev dækket af den bulgarske stat, som indrømmede sagsøgeren en omlægning af gælden. Da sagsøgeren så sig ude af stand til at betale alle afdragene i henhold til denne omlægning ved udløbet af den fastsatte frist, anmodede selskabet de bulgarske myndigheder om en ny omlægningsplan, som de bulgarske myndigheder over for Kommissionen anmeldte som omstrukturingsstøtte. Anmeldelsen medførte, at Kommissionen besluttede, at den omstændighed, at den bulgarske stat i flere år afholdt sig fra effektivt at kræve sine tilgodehavender betalt, udgjorde en ulovlig statsstøtte, som var uforenelig med fællesmarkedet. Denne afgørelse var blevet anfægtet af sagsøgeren med henvisning til, at de bulgarske myndigheder handlede, som enhver anden privat kreditor ville have gjort, således at myndighedernes adfærd ikke kunne kvalificeres som statsstøtte.

Retten, som sagen var indbragt for, konstaterede, at sagsøgeren systematisk var bagud med betalingen af betydelige beløb, registrerede et fortsat fald i sin indtjening og et voksende underskud uden udsigt til bedring, og konkluderede herefter, at Kommissionen med rette havde antaget, at en privat kreditor ville have truffet tvangsfuldbyrdsforanstaltninger over for sagsøgeren med henblik på at få tilbagebetalt i det mindste en del af sit tilgodehavende. Blotte betalingspåmindelser, som trods en konsekvent misligholdelse ikke følges op af strengere foranstaltninger, kan ikke kvalificeres som effektive inddrivelsesforanstaltninger vedrørende en fordring. For så vidt som sagsøgeren gjorde gældende, at sådanne foranstaltninger definitivt ville have skadet enhver inddrivelse af fordringer, fandt Retten, at selskabet ikke havde fremført noget forhold, der kunne godtgøre, at der i den relevante periode forelå konkrete og troværdige indicier for genetablering af selskabets rentabilitet, som kunne overtale en privat kreditor til at afholde sig fra at træffe tvangsfuldbyrdsforanstaltninger.

e) Statsstøtte, der er forenelig med det indre marked

Dom af 20. marts 2013, sag T-92/11, *Andersen mod Kommissionen*, under appel, drejede sig om en afgørelse fra Kommissionen, hvorved kontrakterne om offentlig trafikbetjening med jernbane mellem den danske transportminister og en offentlig virksomhed blev erklæret for forenelige med det indre marked. Et annulationssøgsmål til prøvelse af denne afgørelse blev anlagt ved Retten af en af nævnte virksomheds konkurrenter, der kritiserede Kommissionen for at have undersøgt de pågældende kontrakter i lyset af forordning (EF) nr. 1370/2007¹⁵, som fandt anvendelse på tidspunktet for vedtagelsen af den anfægtede afgørelse. Da forordningen vedrører uanmeldt støtte, gjorde sagsø-

¹⁵ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1370/2007 af 23.10.2007 om offentlig personbefordring med jernbane og ad vej og om ophævelse af Rådets forordning (EØF) nr. 1191/69 og (EØF) nr. 1107/70 (EUT L 315, s. 1).

geren gældende, at Kommissionen burde have anvendt de materielretlige regler, der var gældende på det tidspunkt, hvor den nævnte støtte blev udbetalt, dvs. forordning (EØF) nr. 1191/69¹⁶.

Retten fandt, at der med henblik på at fastsætte de materielle regler, der finder anvendelse på vurderingen af en støttes forenelighed med det indre marked, skal foretages en grundlæggende sontring mellem anmeldt støtte, der ikke er udbetalt, og støtte, der er udbetalt, men ikke anmeldt. Hvad angår førstnævnte støtte er den dato, hvor virkningerne af den påtænkte støtte betragtes som indtrådt, sammenfaldende med det tidspunkt, hvor Kommissionen vedtager afgørelsen vedrørende nævnte støttes forenelighed med fællesmarkedet. Den pågældende støtte giver således allertidligst anledning til faktiske fordele eller ulemper på fællesmarkedet på det tidspunkt, hvor Kommissionen beslutter at godkende den eller ej. Hvad angår sidstnævnte støtte er de materielle retsregler, som finder anvendelse, derimod dem, som var i kraft på det tidspunkt, hvor støtten blev udbetalt, idet de fordele og ulemper, som resulterer af en sådan støtte, har vist sig under den periode, i løbet af hvilken den omhandlede støtte er blevet udbetalt. Da de pågældende foranstaltninger ikke var blevet anmeldt til Kommissionen, før de blev gennemført, fastslog Retten, at disse foranstaltningers forenelighed med det indre marked burde have været vurderet på grundlag af de materielle retsregler, som var i kraft på det tidspunkt, hvor støtten blev udbetalt, medmindre de særlige betingelser for tilbagevirkende kraft er opfyldt. Retten fastslog imidlertid, at de nye regler i forordning nr. 1370/2007 ikke kunne anvendes med tilbagevirkende kraft, fordi det ikke klart fremgik af ordlyden, bestemmelsernes formål eller opbygning, at dette havde været meningen. Retten annullerede derfor Kommissionens afgørelse.

I dom af 16. oktober 2013, sag T-275/11, *TF1 mod Kommissionen*, skulle Retten tage stilling til spørgsmålet om foreneligheden med det indre marked af ordningen vedrørende den langsigtede finansiering af seks offentlige franske tv-selskaber, ejet af France Télévisions og underkastet den franske stats økonomiske og finansielle kontrol. Denne finansiering i form af et årligt budgettilskud til fordel for France Télévisions blev godkendt af Kommissionen, der i denne sammenhæng også havde undersøgt den eventuelle virkning af de nye afgifter på reklamer og elektronisk kommunikation, som blev indført ved den nationale lovgivning, på den pågældende støtte.

Retten bemærkede i denne forbindelse, at for at en afgift kan antages at udgøre en integrerende del af en støtteforanstaltning, skal der bestå en tvungen forbindelse mellem afgiften og den berørte støtte, således at afgiftsprovenuet nødvendigvis anvendes til at finansiere støtten og har direkte indvirkning på dennes størrelse. Heraf følger, at der nødvendigvis skal foreligge en bindende national bestemmelse, som foreskriver, at afgiften skal anvendes til at finansiere støtten. I lyset heraf er det forhold, at der findes en bestemmelse, ikke i sig selv en tilstrækkelig betingelse for at fastslå, at en afgift udgør en integrerende del af en støtteforanstaltning. Det skal således i øvrigt undersøges, om afgiftsprovenuet har direkte indvirkning på støttens størrelse. På baggrund af disse principper fastslog Retten, at Kommissionen med føje havde konkluderet, at de nye afgifter i henhold til den franske lovgivning i mangel af en bestemmelse herom ikke nødvendigvis skulle anvendes til at finansiere den omtvistede støtte. Denne konklusion kunne ikke ændres af tilstedeværelsen af en vis forbindelse mellem de nye afgifter og finansieringen af den pågældende støtte. Den omstændighed, at afgifterne, der blev indført med henblik på at dække finansieringen af den offentlige audiovisuelle sektor i almindelighed, således bl.a. blev brugt til at finansiere støtten, betød ikke, at afgiftsprovenuet nødvendigvis blev anvendt på den, eftersom den kunne

¹⁶ Rådets forordning (EØF) nr. 1191/69 af 26.6.1969 om medlemsstaternes fremgangsmåde med hensyn til de med begrebet offentlig tjeneste forbundne forpligtelser inden for sektoren for transporter med jernbane, ad landeveje og sejlbare vandveje (EFT L 156, s. 1).

fordeles på forskellige delformål til de kompetente myndigheders skøn og anvendes med henblik på at finansiere forskellige udgifter bortset fra den pågældende støtteforanstaltning.

Sagen *TF1 mod Kommissionen* gav også Retten mulighed for at præcisere, at en virksomheds økonomiske effektivitet i forbindelse med udførelsen af sin offentlige tjeneste ikke med rette kunne påberåbes med henblik på at anfægte Kommissionens bedømmelse om foreneligheden af en statsstøtte, som selskabet var adressat for, med det indre marked. Den test, der foretages på grundlag af dommen i sagen *Altmark Trans og Regierungspräsidium Magdeburg* for at afgøre, om en kompensation for en offentlig tjeneste kan kvalificeres som statsstøtte i artikel 107, stk. 1, TEUF's forstand, må ikke sammenblandes med den test, der foretages på grundlag af artikel 106, stk. 2, TEUF, som gør det muligt at fastslå, om en kompensationsforanstaltning for udførelse af en tjenesteydelse af almen økonomisk interesse, der udgør statsstøtte, kan betragtes som forenelig med det indre marked. Den økonomiske effektivitet af en virksomhed, der er pålagt udførelsen af en offentlig tjeneste, ved udførelsen af denne tjeneste er i denne forbindelse uden betydning for vurderingen af en sådan foranstaltnings forenelighed med det indre marked i lyset af artikel 106, stk. 2, TEUF. Formålet med denne bestemmelse, der gør det muligt at fravige traktatens almindelige regler, er således at forlige medlemsstaternes interesse i at anvende visse, navnlig offentlige, virksomheder som økonomiske eller skattepolitiske instrumenter med Unionens interesse i, at konkurrencereglerne overholdes, og at det indre markeds enhed bevares. Det er ikke en forudsætning for, at betingelserne for at anvende artikel 106, stk. 2, TEUF er opfyldt, at den finansielle ligevægt af den virksomhed, der har fået overdraget at udføre en tjenesteydelse af almen økonomisk interesse, er truet. Det er tilstrækkeligt, at virksomheden, såfremt den ikke har de anfægtede rettigheder, er hindret i at opfylde dens public service-opgaver, eller at det er nødvendigt at opretholde disse rettigheder, for at den pågældende kan opfylde disse opgaver på acceptable økonomiske vilkår. I mangel af fællesskabsretlig regulering af området – som i den foreliggende sag – savner Kommissionen endvidere beføjelse til at tage stilling til, hvilket omfang den pågældende offentlige virksomheds offentligretlige forpligtelser bør have, dvs. spørgsmålet om, hvor store omkostninger der kan være forbundet med opfyldelsen af disse forpligtelser, ligesom Kommissionen hverken kan tage stilling til hensigtsmæssigheden af de nationale myndigheders politiske valg vedrørende dette spørgsmål eller til den offentlige virksomheds økonomiske effektivitet. Det følger heraf, at spørgsmålet, om en virksomhed, der har fået overdraget at udføre en offentlig tjeneste inden for radio- og tv-virksomhed, kan opfylde sine forpligtelser til offentlig tjeneste billigere, er uden relevans for vurderingen af, om statsfinansieringen heraf er forenelig med traktatens bestemmelser om statsstøtte.

Intellektuel ejendomsret

1. EF-varemærker

a) Absolutte hindringer for registrering

I 2013 havde Retten lejlighed til at udtale sig om flere absolutte hindringer for registrering som omhandlet i artikel 7, stk. 1, i forordning (EF) nr. 207/2009¹⁷.

I dom af 15. januar 2013, sag T-625/11, *BSH mod KHIM (ecoDoor)*, under appel, fastholdt Retten, at i det omfang, hvor dels bestanddelen »eco« vil blive opfattet, som om det betyder »økologisk«, dels bestanddelen »door« vil blive fortolket, som om den henviser til en »dør«, var appelkammeret med rette af den opfattelse, at den relevante kundekreds umiddelbart vil opfatte ordet »ecodoor«.

¹⁷ Rådets forordning (EF) nr. 207/2009 af 26.2.2009 om EF-varemærker (EUT L 78, s. 1).

som om det betyder en »økologisk dør« eller en »dør, som er konstrueret og fungerer miljøvenligt«. Retten præciserede endvidere, at et tegn, som er beskrivende for en egenskab ved en del, der indgår i en vare, kan ligeledes være beskrivende for selve produktet. Dette er tilfældet, når egenskaben ved den del, der beskrives ved tegnet, i den relevante kundekreds' bevidsthed kan påvirke de væsentlige egenskaber ved selve varen markant.

I dom af 30.5.2013, sag T-396/11, *ultra air mod KHIM – Donaldson Filtration Deutschland (ultrafilter international)*, under appel, skulle Retten undersøge lovligheden af afgørelsen truffet af Fjerde Appelkammer ved Harmoniseringskontoret, hvorved dette efter at have ophævet annullationsafdelingen ved Harmoniseringskontorets afgørelse, der gav medhold i begæringen om ugyldighedserklæring af det omtvistede varemærke, havde afvist den nævnte begæring henset til, at den var behæftet med en mangel i form af misbrug af en rettighed.

Retten bemærkede, at den administrative procedure, der er fastsat i artikel 56, stk. 1, litra a), i forordning nr. 207/2009, sammenholdt med denne forordnings artikel 52, stk. 1, litra a), bl.a. har til formål at tillade Harmoniseringskontoret at prøve gyldigheden af registreringen af et varemærke og at vedtage en holdning, som det i givet fald burde have vedtaget ex officio i henhold til denne forordnings artikel 37, stk. 1. I den forbindelse skal Harmoniseringskontoret vurdere, om det varemærke, der undersøges, er beskrivende eller mangler fornødent særpræg, uden at indgiveren af ugyldighedsbegæringens motiver eller tidligere adfærd kan påvirke omfanget af den opgave, som er betroet Harmoniseringskontoret vedrørende de almene interesser, der ligger til grund for artikel 7, stk. 1, litra b) og c), og for artikel 56, stk. 1, litra a), i forordning nr. 207/2009. Eftersom Harmoniseringskontoret, når det anvender de pågældende bestemmelser inden for rammerne af en ugyldighedssag, ikke udtaler sig om spørgsmålet om, hvorvidt varemærkeindehaverens ret har forrang for en hvilken som helst ret tilhørende indgiveren af ugyldighedsbegæringen, men kontrollerer, at varemærkeindehaverens ret er blevet gyldigt stiftet med hensyn til de regler, der regulerer registreringen af varemærket, kan der ikke være tale om et »misbrug af en rettighed« foretaget af indgiveren af ugyldighedsbegæringen. Således svarer den omstændighed, at indgiveren af ugyldighedsbegæringen kan indgive sin anmodning i den hensigt senere at anbringe det pågældende tegn på sine varer, således præcist til den almene interesse vedrørende tilgængelighed og fri anvendelse, der er sikret ved artikel 7, stk. 1, litra c), i forordning nr. 207/2009. Følgelig finder Retten, at en sådan omstændighed i intet tilfælde kan udgøre et misbrug af en rettighed, idet denne vurdering bekræftes af artikel 52, stk. 1, i forordning nr. 207/2009, ifølge hvilken et EF-varemærke ligeledes kan erklæres ugyldigt ved fremsættelse af modkrav under en sag om varemærkekrænkelse, hvilket forudsætter, at sagsøgte ved dette tiltag kan opnå en ugyldighedserklæring, selv hvis han har anvendt det pågældende varemærke og fortsat har tænkt sig at gøre det.

I dom af 10.7.2013, sag T-3/12, *Kreyenberg mod KHIM – Kommissionen (MEMBER OF €e euro experts)* udtalte Retten sig vedrørende spørgsmålet, om der kan gives sagsøgeren medhold i en sag om prøvelse af en afgørelse truffet af Andet Appelkammer vedrørende en ugyldighedssag om figurmærket MEMBER OF €e euro experts, i hvilken forbindelse appelkammeret udtalte sig om forholdet mellem artikel 7, stk. 1, litra i), og artikel 7, stk. 1, litra h), i forordning nr. 207/2009. Retten fastslog, at denne forordnings artikel 7, stk. 1, litra i), skal anses for under visse betingelser at forbyde registrering som varemærke eller bestanddele af et varemærke af andre emblemer end dem, der er omhandlet i forordningens artikel 7, stk. 1, litra h), såfremt disse emblemer gengives identisk eller blot er genstand for en efterligning. Retten nåede frem til denne konklusion på grundlag af ordlyden af artikel 7, stk. 1, litra i), i forordning nr. 207/2009 og to supplerende betragtninger. For det første konstaterede Retten, at den nævnte bestemmelse ikke udtrykkeligt begrænser området for det forbud, som den indfører mod varemærker, der gengiver et emblem på identisk vis. Ordlyden af denne bestemmelse gør det muligt at fortolke den således, at den forbyder ikke alene den identiske gengivelse, men også et varemærkes efterligning af et emblem. Retten tilføjede, at såfremt

der ikke kan foretages en sådan fortolkning, begrænses den effektive virkning af bestemmelsen betydeligt, idet det ellers vil være tilstrækkeligt at ændre et emblem i mindre omfang, endog på en måde, som en person, der ikke er specialist inden for den heraldiske kunstart, ikke ville kunne bemærke, for at det kan registreres som varemærke eller en bestanddel af et varemærke. For det andet understregede Retten, at EU-lovgiver på ingen måde har præciseret, at kun et varemærke, der er skabt udelukkende af et emblem kan forbydes registreret i henhold til artikel 7, stk. 1, litra i), i forordning nr. 207/2009. Ved at anvende verbet »indeholder« i den berørte bestemmelse har lovgiver indikeret, at brugen under de betingelser, der er fastsat i den nævnte bestemmelse, af andre emblemer end dem, der er omhandlet i artikel 7, stk. 1, litra h), i forordning nr. 207/2009, er forbudt, ikke alene som varemærke, men også som bestanddel af et varemærke. Dette er i øvrigt i overensstemmelse med den effektive virkning af artikel 7, stk. 1, litra i), i forordning nr. 207/2009, der har til formål at sikre den mest fuldstændige beskyttelse af de emblemer, den henviser til. Ved analog anvendelse af retspraksis vedrørende artikel 7, stk. 1, litra h), i forordning nr. 207/2009 om internationale mellemstatslige organisationers emblemer, der regelmæssigt meddeles de stater, der deltager i Pariserkonventionen ¹⁸, konkluderede Retten, at den beskyttelse der tilkommer de emblemer, der er omhandlet i forordningens artikel 7, stk. 1, litra i), alene skal finde anvendelse, når varemærket med et sådant emblem i sin helhed kan vildlede offentligheden for så vidt angår den tilknytning, der er mellem på den ene side dets indehaver eller bruger og på den anden side den myndighed, hvortil det omhandlede emblem henviser.

b) Relative hindringer for registrering

I dom af 14.5.2013, sag T-249/11, *Sanco mod KHIM – Marsalam (gengivelse af en kylling)*, under appel, undersøgte Retten spørgsmålet om vurderingen af den supplerende karakter af de varer og tjenesteydelser, der er anført i en ansøgning om registrering.

For det første bemærkede Retten, at det kun, for så vidt som det kan fastslås, at varerne og tjenesteydelserne ikke er af lignende art, kan konkluderes, at der ikke er nogen risiko for forveksling mellem varemærkerne, uden at det er nødvendigt at foretage en helhedsvurdering, hvorved der skal tages hensyn til alle relevante faktorer for den relevante kundekreds' opfattelse af de pågældende tegn og de omhandlede varer eller tjenesteydelser. For at vurdere, om de omhandlede varer eller tjenesteydelser er af lignende art, skal der i princippet tages hensyn til alle relevante faktorer, der kendetegner forbindelsen mellem de omhandlede varer og tjenesteydelser. Med henblik på vurderingen af varernes og tjenesteydelsernes supplerende karakter, skal det tages i betragtning, hvordan den relevante kundekreds opfatter brugen af en vare eller en tjenesteydelse i forhold til en anden vare eller tjenesteydelse.

Varerne og tjenesteydelsernes indbyrdes supplerende karakter i forbindelse med spørgsmålet om en risiko for forveksling skal imidlertid ikke vurderes på grundlag af, om der for den relevante kundekreds er en sammenhæng mellem de omhandlede varer og tjenesteydelser for så vidt angår deres art, brug og distributionskanaler, men på grundlag af, om der er en tæt forbindelse mellem disse varer og tjenesteydelser, dvs. om den ene er uundværlig eller vigtig for brugen af den anden, således at kundekredsen kunne antage, at ansvaret for fremstillingen af disse varer eller for leveringen af disse tjenesteydelser påhviler den samme virksomhed. Den omstændighed, at brugen af en vare eller tjenesteydelse ikke har sammenhæng med brugen af en anden vare eller tjenesteydelse, indebærer nemlig ikke i alle tilfælde, at brugen af den ene ikke er vigtig eller uundværlig for brugen af den anden. I lyset af disse bemærkninger fastslog Retten, at appelkammeret ved ikke i det foreliggende tilfælde at tage hensyn til disse parametre har begået en fejl i vurderingen

¹⁸ Pariserkonventionen om beskyttelse af industriel ejendomsret af 20.3.1883, som revideret og ændret.

af den indbyrdes supplerende karakter af de varer, der er omfattet af det ældre varemærke, og tjenesteydelserne annonce- og reklamevirksomhed, handelsrepræsentation, franchisevirksomhed samt eksport og import, som er omfattet af det ansøgte varemærke, og at denne fejl har til følge, at appelkammeret ikke har taget alle relevante faktorer i betragtning ved vurderingen af, om de pågældende varer og tjenesteydelser er af lignende art.

I dom af 11. juli 2013, sag T-321/10, *S.A. PAR mod KHIM – Salini Costruttori (GRUPPO SALINI)* præciserede Retten fortolkningen af begrebet »ond tro«, der fremgår af artikel 52, stk. 1, litra b), i forordning nr. 207/2009. Retten bemærkede, at i henhold til denne bestemmelse erklæres EF-varemærket ugyldigt efter indgivelse af begæring herom ved Harmoniseringskontoret eller ved fremsættelse af modkrav under en sag om varemærkekrænkelse, når ansøgeren om varemærket var i ond tro, idet godtgørelsen heraf påhviler indgiveren af ugyldighedsbegæringen. Retten understregede i denne henseende, at begrebet ond tro i den nævnte artikel ikke er hverken defineret, afgrænset eller blot beskrevet i Unionens lovgivning. Det må således tages i betragtning, at der inden for rammerne af helhedsvurderingen i henhold til denne bestemmelse ligeledes kan tages hensyn til den forretningsmæssige logik, der ligger til grund for indgivelsen af ansøgningen om registrering af tegnet som EF-varemærke, samt tidsforløbet for hændelserne, der var kendetegnende for denne indgivelse. Som eksempler herpå, skal der for det første tages hensyn til den omstændighed, at ansøgeren ved eller burde vide, at en tredjemand i mindst én medlemsstat bruger et identisk eller lignende tegn for varer eller tjenesteydelser af samme eller lignende art, hvilket giver anledning til forveksling med det tegn, som er søgt registreret, for det andet ansøgerens hensigt om at forhindre denne tredjemand i fortsat at bruge tegnet, og for det tredje den grad af retlig beskyttelse, som tredjemands tegn og det tegn, der er søgt registreret, nyder. Varemærkeansøgerens kendskab til indehaveren af det ældre varemærkes forretningsmæssige og selskabsmæssige situation, herunder at denne indehavers selskab er blevet udvidet, er ikke i sig selv tilstrækkeligt til, at det kan fastslås, at varemærkeansøgeren er i ond tro. Der skal derfor også tages hensyn til ansøgerens hensigt på tidspunktet for indgivelsen af registreringsansøgningen. Denne hensigt, der er et subjektivt element, skal vurderes på baggrund af sagens objektive omstændigheder. Følgelig er det med henblik på at vurdere, om en varemærkeansøger er i ond tro, således vigtigt at undersøge dennes intentioner, sådan som de kan udledes af de objektive omstændigheder og varemærkeansøgerens konkrete handlinger, af hans rolle eller position, af det kendskab, han havde med hensyn til brugen af det ældre tegn, af de kontraktmæssige forbindelser eller forbindelserne før eller efter indgåelsen af kontrakten, som han havde med indgiveren af ugyldighedsbegæringen, af forekomsten af pligter eller gensidige forpligtelser, og mere generelt af alle de objektive situationer, som varemærkeansøgeren har befundet sig i, hvor der foreligger interessekonflikter. Blandt alle de objektive omstændigheder, der vil kunne belyse varemærkeansøgerens intentioner, indgår især rækkefølgen af de begivenheder, der har været kendetegnende for, at det anfægtede varemærkes registrering fandt sted, den mulige interessekonflikt, som sagsøgeren befandt sig i i forhold til indehaveren af det ældre varemærke, arten af det varemærke, der søges registreret eller den grad af velkendthed, et tegn har på tidspunktet for indgivelsen af ansøgningen med henblik på dets registrering. Henset til disse betragtninger fandt Retten, at det var med rette, at appelkammeret havde erklæret det anfægtede varemærke ugyldigt på grundlag af artikel 52, stk. 1, litra b), i forordning nr. 207/2009.

c) Bevisbyrde – Harmoniseringskontorets ex officio-prøvelse

I dom af 20. marts 2013, sag T-571/11, *El Corte Inglés mod KHIM – Chez Gerard (CLUB GOURMET)*, under appel, præciserede Retten i forbindelse med anvendelsen af forordning nr. 207/2009, at for Unionens institutioner svarer fastlæggelsen og fortolkningen af de nationale retsregler, som er nødvendige for disses virksomhed, i princippet til en fastlæggelse af sagens sammenhæng og ikke til en retsanvendelse.

Retten fastslog, at selv om artikel 65, stk. 2, i forordning nr. 207/2009, skal fortolkes således, at de retsfor skrifter, hvis tilsidesættelse eventuelt kan give anledning til et søgsmål ved Retten, kan være omfattet af såvel national ret som EU-retten, er det imidlertid kun EU-retten, som henhører under det retsområde, hvor princippet *iura novit curia* finder anvendelse, mens national ret henhører under et område med oplysningspligt og bevisbyrde, og hvis indhold i givet fald skal godtgøres gennem bevisførelse. Heraf følger, at det inden for rammerne af en procedure ved Unionens institutioner tilkommer den part, som påberåber sig national ret, at bevise, at denne nationale ret udgør støtte for den pågældendes påstande. Selv om det er rigtigt, at Harmoniseringskontoret *ex officio* og med de midler, som det finder hensigtsmæssige hertil, skal indhente oplysninger om den nationale lovgivning i den berørte medlemsstat, såfremt sådanne oplysninger er nødvendige for at bedømme betingelserne for anvendelsen af den pågældende registreringshindring, og navnlig, om de påberåbte faktiske omstændigheder er rigtige, og hvilken beviskraft de fremlagte dokumenter har, er dette udelukkende i tilfælde af, at Harmoniseringskontoret allerede er i besiddelse af oplysninger om national ret, enten i form af påberåbelser for så vidt angår dens indhold, eller i form af beviser, hvis bevisværdi er blevet anfægtet.

I dom af 7. maj 2013, sag T-579/10, *macros consult mod KHIM – MIP Metro (makro)* understregede Retten, at i tilfælde af en begæring fremsat i henhold til artikel 53, stk. 2, i forordning nr. 207/2009 på grundlag af en ældre ret, der er omfattet af nationale retsfor skrifter, fremgår det af regel 37 i forordning nr. 2868/95¹⁹, at det påhviler den, der fremsætter begæringen, at fremlægge bevis for, at han i henhold til gældende nationale retsregler er berettiget til at gøre denne rettighed gældende.

Denne regel påfører den, der fremsætter begæringen, den byrde at fremlægge bevis over for Harmoniseringskontoret for, at han ikke bare opfylder de krævede betingelser i overensstemmelse med den nationale lovgivning, som han påberåber sig anvendelse af for at kunne få adgang til at forbyde brugen af et EF-varemærke i henhold til en ældre ret, men også bevis for indholdet af denne lovgivning. Eftersom artikel 53, stk. 1, litra c), i forordning nr. 207/2009 udtrykkeligt henviser til samme forordnings artikel 8, stk. 4, og denne sidstnævnte bestemmelse omhandler ældre rettigheder, der er beskyttet af EU-lovgivningen eller medlemsstatens lovgivning, der regulerer det pågældende tegn, finder disse bevisregler ligeledes anvendelse, når en national rettighed påberåbes på grundlag af artikel 53, stk. 1, litra c), i forordning nr. 207/2009. Regel 37, litra b), nr. ii), i forordning nr. 2868/95 indeholder nemlig analoge bestemmelser vedrørende bevis for en ældre rettighed i forbindelse med en begæring, der indgives i henhold til artikel 53, stk. 1, i forordning nr. 207/2009. Spørgsmålet om, hvorvidt der foreligger en national rettighed, er et faktisk spørgsmål, og det påhviler den part, der gør gældende, at der foreligger en rettighed, der opfylder betingelserne i artikel 8, stk. 4, i forordning nr. 207/2009 for Harmoniseringskontoret, at godtgøre ikke kun, at denne rettighed følger af national lovgivning, men også at fastslå rækkevidden af selve denne lovgivning.

Endelig i dom af 13.9.2013, sag T-320/10, *Fürstlich Castell'sches Dömanenamt mod KHIM – Castel Frères (CASTEL)*, under appel, udtalte Retten sig om, hvorvidt den absolutte hindring for registrering, der er fastsat i artikel 7, stk. 1, litra d), i forordning nr. 207/2009 skal undersøges *ex officio* af appelkammeret, selv om sagsøgeren ikke har gjort den gældende i forbindelse med sagens behandling for appelkammeret.

Retten bemærkede indledningsvis, at i overensstemmelse med artikel 76, stk. 1, i forordning nr. 207/2009 skal undersøgerne ved Harmoniseringskontoret og – i forbindelse med klage – ap-

¹⁹ Kommissionens forordning (EF) nr. 2868/95 af 13.12.1995 om gennemførelsesbestemmelser til Rådets forordning (EF) nr. 40/94 om EF-varemærker (EFT L 303, s. 1).

pelkamrene ved Harmoniseringskontoret i forbindelse med prøvelsen af de absolutte registreringshindringer foretage en ex officio-prøvelse af de faktiske omstændigheder med henblik på at afgøre, om det varemærke, der er søgt registreret, er omfattet af en af registreringshindringerne i samme forordnings artikel 7. Det følger heraf, at de kompetente instanser ved Harmoniseringskontoret kan være foranlediget til at støtte deres afgørelser på faktiske forhold, som ikke er blevet påberåbt af ansøgeren. Retten præciserede, at ikke desto mindre er Harmoniseringskontoret i forbindelse med en ugyldighedssag ikke forpligtet til på ny at foretage den af undersøgeren udførte ex officio prøvelse af de relevante faktiske omstændigheder, der vil kunne foranledige Harmoniseringskontoret til at bringe de absolutte registreringshindringer i anvendelse. Det fremgår således af bestemmelserne i artikel 52 og 55 i forordning nr. 207/2009, at EF-varemærket anses for gyldigt, indtil Harmoniseringskontoret efter en ugyldighedssag erklærer det ugyldigt. Der er således en formodning for varemærkets gyldighed, hvilket er en logisk konsekvens af den kontrol, som Harmoniseringskontoret har foretaget i forbindelse med prøvelsen af en registreringsansøgning.

Retten fastslog, at denne formodning om gyldighed begrænser Harmoniseringskontorets forpligtelse til i overensstemmelse med artikel 76, stk. 1, i forordning nr. 207/2009 at foretage en ex officio prøvelse af de relevante faktiske omstændigheder, der vil kunne foranledige Harmoniseringskontoret til at anvende de absolutte registreringshindringer i forbindelse med den prøvelse af en ansøgning om et EF-varemærke, der i forbindelse med proceduren for registrering af dette varemærke foretages af Harmoniseringskontorets undersøgere og – i forbindelse med klage – af appelkamrene. Når der inden for rammerne af en ugyldighedssag foreligger en formodning for, at det registrerede EF-varemærke er gyldigt, påhviler det den person, der har indgivet ugyldighedsbegæringen, for Harmoniseringskontoret at påberåbe sig de konkrete forhold, der rejser tvivl om dets gyldighed. Harmoniseringskontorets appelkammer var inden for rammerne af ugyldighedssagen ikke forpligtet til at foretage en ex officio prøvelse af de relevante faktiske omstændigheder, der havde kunnet foranledige Harmoniseringskontoret til at bringe den absolutte registreringshindringer, der er omhandlet i artikel 7, stk. 1, litra d), i forordning nr. 207/2009, i anvendelse.

d) Beføjelse til at omgøre

I dom af 4. juni 2013, sag T-514/11, *i-content mod KHIM – Decathlon (BETWIN)*, undersøgte Retten betingelserne for udøvelse af den beføjelse til at omgøre en afgørelse, som er tillagt Retten i henhold til artikel 65, stk. 3, i forordning nr. 207/2009.

Retten understregede, at den beføjelse, den har fået tillagt i henhold til artikel 65, stk. 3, i forordning nr. 207/2009, ikke bevirker, at denne tillægges en beføjelse til at foretage bedømmelse af et forhold, som Harmoniseringskontorets appelkammer endnu ikke har taget stilling til. Udøvelsen af beføjelsen til at omgøre en afgørelse bør således principielt begrænses til tilfælde, hvor Retten efter at have prøvet appelkammerets vurdering er i stand til på baggrund af de fastslåede faktiske og retlige omstændigheder at fastlægge den afgørelse, som appelkammeret var forpligtet til at træffe. I det foreliggende tilfælde fandt Retten, at betingelserne for udøvelse af denne beføjelse var opfyldt. Ifølge Retten havde appelkammeret, i modsætning til hvad indsigelsesafdelingen lagde til grund, pligt til at fastslå, at der ikke forelå risiko for forveksling vedrørende de varer, der var anført i registreringsansøgningen. Følgelig omgjorde Retten den anfægtede afgørelse.

I dom af 3. juli 2013, sag T-236/12, *Airbus mod KHIM (NEO)*, udtalte Retten sig om udstrækningen af den prøvelse, appelkammeret skal foretage.

I denne henseende bemærkede Retten, at appelkammeret efter at have realitetsbehandlet sagen i henhold til artikel 64, stk. 1, i forordning nr. 207/2009 træffer afgørelse om klagen og kan udøve den kompetence, som henhører under den afdeling, der har vedtaget den anfægtede afgørelse.

Denne beføjelse til at foretage en ny og fuldstændig prøvelse af registreringsansøgningens realitet, såvel retligt som faktisk, forudsætter imidlertid, at klagen kan antages til realitetsbehandling ved appelkammeret. Når undersøgeren som i det foreliggende tilfælde kun har afslået en ansøgning om registrering af et EF-varemærke for de varer, der er omfattet af den pågældende ansøgning, men godtager registrering for de tjenesteydelser, der er omfattet af ansøgningen, kan den klage, som varemærkeansøgeren indgiver til appelkammeret, forskriftsmæssigt alene vedrøre undersøgerens afslag på registrering for de varer, der er omfattet af ansøgningen. Undersøgerens godkendelse af registrering af en sådan ansøgning for tjenesteydelserne kan derimod ikke gyldigt påklages til appelkammeret af den pågældende ansøger. Følgelig præciserede Retten, at selv om det er korrekt, at sagsøgeren i det foreliggende tilfælde påklagede afgørelsen til appelkammeret med påstand om ophævelse i sin helhed af undersøgerens afgørelse, forholder det sig ikke desto mindre således, at klagen til appelkammeret i henhold til artikel 59, første punktum, i forordning nr. 207/2009 alene forskriftsmæssigt kunne indgives, for så vidt som den første instans havde forkastet sagsøgerens krav. Dermed fastslog Retten, at appelkammeret overskred grænserne for sin kompetence, for så vidt som det ex officio genoptog behandlingen af EF-varemærkeansøgningen for de tjenesteydelser, der var omfattet af den pågældende ansøgning, på grundlag af de absolutte registreringshindringer, der er fastsat i artikel 7 i forordning nr. 207/2009, og for så vidt som det fastslog, at det ansøgte varemærke ikke havde fornødent særpræg, som gør det muligt at adskille disse tjenesteydelser i henhold til forordningens artikel 7, stk. 1, litra b) og c), og artikel 7, stk. 2.

e) Bevis for reel brug af varemærket

I dom af 28. november 2013, sag T-34/12, *Herbacin cosmetic mod KHIM – Laboratoire Garnier (HERBA SHINE)*, præciserede Retten rækkevidden af appelkamrenes begrundelsespligt for så vidt angår anvendelsen af artikel 15, stk. 1, andet afsnit, litra b), i forordning nr. 207/2009. Denne bestemmelse fastsætter, at anbringelse af et EF-varemærke på varer eller på deres indpakning i Det Europæiske Fællesskab alene med eksportformål ligeledes anses for brug som omhandlet i artikel 15, stk. 1, første afsnit, i forordning nr. 207/2009. I den foreliggende sag fastslog Retten, at den ikke kunne udøve sin kontrol af den anfægtede afgørelses lovlighed, i det omfang de grunde, der havde bragt appelkammeret til at afvise de regninger, der var sendt til modtagere med hjemsted uden for Unionen, ikke fremgik, heller ikke stiltiende, af den anfægtede afgørelse. Endvidere konstaterede Retten, at prøvelsen af, om de af sagsøgeren fremlagte beviser var tilstrækkelige med henblik på godtgørelse af, at betingelserne i artikel 15, stk. 1, andet afsnit, litra b), i forordning nr. 207/2009 var opfyldt, krævede en analyse af alle de beviser, der var fremlagt af sagsøgeren, hvilken analyse appelkammeret ikke havde foretaget, og som det ikke tilkom Retten at foretage for første gang. Følgelig annullerede Retten den anfægtede afgørelse på grund af manglende begrundelse.

2. EF-design

En dom, der blev afsagt på området for EF-design fortjener især opmærksomhed, nemlig dom af 6. juni 2013, sag T-68/11, *Kastenholz mod KHIM – Qwatchme (Cadrans de montre)*, under appel, vedrørende bl.a. kravene til nyhed og individuel karakter, som beskyttelsen af EF-design afhænger af. Retten bemærkede, at det fremgår af artikel 5, stk. 2, i forordning (EF) nr. 6/2002²⁰, at to design anses for at være identiske, hvis deres karakteristiske træk kun adskiller sig fra hinanden på uvæsentlige punkter, dvs. punkter, som ikke umiddelbart opfattes, og som således ikke giver forskelle, selv svage, mellem disse design. Til gengæld skal det ved vurderingen af et designs nyhed vurderes, om der mellem de omtvistede design er forskelle, som ikke er ubetydelige, selv hvis disse er svage. I denne henseende fastslog Retten, at ordlyden af artikel 6 i forordning nr. 6/2002 går læn-

²⁰ Rådets forordning (EF) nr. 6/2002 af 12.12.2001 om EF-design (EFT 2002 L 3, s. 1).

gere end ordlyden af denne forordnings artikel 5. De konstaterede forskelle mellem de omtvistede design inden for rammerne af artikel 5 kan, særligt hvis de er svage, således ikke være tilstrækkelige til at give den informerede bruger et anderledes helhedsindtryk som omhandlet i artikel 6 i forordning nr. 6/2002. I så fald kan det anfægtede design anses for nyt som omhandlet i artikel 5 i forordning nr. 6/2002, men vil ikke blive anset for at have individuel karakter som omhandlet i forordningens artikel 6. For så vidt som betingelsen i artikel 6, i forordning nr. 6/2002 går længere end den, der fremgår af samme forordnings artikel 5, kan et anderledes helhedsindtryk for den informerede bruger som omhandlet i artikel 6 til gengæld kun baseres på objektive forskelle mellem de omtvistede design. Disse skal således være tilstrækkelige til at opfylde betingelsen om designets nyhed i artikel 5 i forordning nr. 6/2002.

Fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik – restriktive foranstaltninger

Retten afgjorde i 2013 i alt 40 sager om restriktive foranstaltninger, hvoraf størstedelen vedrørte foranstaltninger vedtaget af Rådet mod personer og enheder, der var involveret i Den Islamiske Republik Irans nukleare program. De domme, der blev afsagt efter anlæggelse af søgsmål for Retten, indgivet af to af disse enheder, fortjener at blive nævnt særskilt.

For det første understregede Retten i dom af 5.2.2013, sag T-494/10, *Bank Saderat Iran mod Rådet*, under appel, at en juridisk person, der er et organ under et tredjeland, kan påberåbe sig de garantier, der er knyttet til de grundlæggende rettigheder. I den foreliggende sag blev lovligheden af de restriktive foranstaltninger, som Rådet havde pålagt en iransk kommerciel bank, fordi denne var delvist ejet af den iranske regering, bestridt. Rådet, støttet af Kommissionen, gjorde gældende, at den i sin egenskab af et iransk statsorgan ikke kan påberåbe sig den beskyttelse og de garantier, der er knyttet til de grundlæggende rettigheder.

Retten forkastede dette argument med henvisning til, at hverken Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder eller traktaterne indeholder bestemmelser, der udelukker juridiske personer, der er statsorganer, fra beskyttelsen af grundlæggende rettigheder. Bestemmelserne i chartret om grundlæggende rettigheder, herunder navnlig artikel 17, 41 og 47, sikrer derimod rettighederne for »enhver«, hvilket er en formulering, der omfatter juridiske personer såsom sagsøgeren. En sådan udelukkelse fra at nyde beskyttelse fra de grundlæggende rettigheder kan heller ikke være begrundet i artikel 34 i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, undertegnet i Rom den 4. november 1950 – en bestemmelse, der udelukker antagelse til realitetsbehandling af søgsmål, der anlægges ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol af statslige organisationer –, er ikke anvendelig på procedurer ved Unionens retsinstanser. De grundlæggende rettigheder, kan således påberåbes ved disse instanser, af personer, der er statsorganer, under forudsætning af, at de er i overensstemmelse med deres egenskab af juridisk person.

For det andet præciserede Retten i dom af 6.9.2013, sag T-493/10, *Persia International Bank mod Rådet*, omfanget af princippet om overholdelse af retten til forsvar i forbindelse med vedtagelse af restriktive foranstaltninger. Sagsøgeren, et selskab, der var ejet af to iranske banker, var blevet opført på listen om indefrysning af midler for de omhandlede personer eller enheder, som havde været involveret i det iranske nukleare spredningsprogram, idet Rådet havde fundet, at selskabet kunne anses for at være ejet eller tilhørende en af de to ovennævnte banker, benævnt Bank Mellat. Selskabet påberåbte sig en krænkelse af dets ret til forsvar og til en effektiv domstolsbeskyttelse, for så vidt som det ikke havde opnået tilstrækkelige oplysninger om Bank Mellats påståede involvering i den nukleare spredning.

Retten anførte i denne forbindelse, at når Rådet har til hensigt at basere sig på oplysninger, der er leveret af en medlemsstat, med henblik på at vedtage restriktive foranstaltninger over for en enhed, er det forpligtet til før vedtagelsen af de nævnte restriktioner at sikre, at de omhandlede oplysninger kan meddeles rettidigt til den berørte enhed, således at denne kan gøre sine synspunkter effektivt gældende, idet den sene meddelelse af et dokument, som Rådet har baseret sig på med henblik på vedtagelse eller opretholdelse af de restriktive foranstaltninger over for en enhed, dog ikke nødvendigvis udgør en tilsidesættelse af retten til forsvar, der kan begrunde annullation af de vedtagne retsakter. Denne løsning gælder kun, hvis det fastslås, at de omhandlede restriktive foranstaltninger med rette har kunnet være vedtaget eller opretholdt, såfremt der kunne ses bort fra det sent meddelte dokument som belastende forhold. Retten fandt, at dette ikke var tilfældet i den foreliggende sag, eftersom de af Rådet for sent meddelte oplysninger ikke indeholder yderligere oplysninger i forhold til de efterfølgende foranstaltninger, og at den omstændighed, at der ses bort herfra som et belastende forhold, ikke kan påvirke velbegrundetheden af vedtagelsen og opretholdelsen af de restriktive foranstaltninger. Hvad nærmere bestemt angår den manglende meddelelse af beviser bemærkede Retten, at Rådet ikke i medfør af princippet om overholdelse af retten til forsvar er forpligtet til at meddele andre oplysninger end dem, der er en del af sagsakterne. I den foreliggende sag var det ubestridt, at Rådets sagsakter indeholdt yderligere oplysninger vedrørende Bank Mellat's involvering i nuklear spredning eller vedrørende sagsøgeren selv, hvorfor Rådet ikke kunne hævdes at have tilsidesat sagsøgerens ret til forsvar og dennes ret til en effektiv domstolsbeskyttelse ved ikke at have meddelt sådanne beviser.

Privilegier og immuniteter

I dom af 17.1.2013, forenede sager T-346/11 og T-347/11, *Gollnisch mod Parlament*, skulle Retten træffe afgørelse i et søgsmål med påstand om annullation af en beslutning fra Europa-Parlamentet om at ophæve et af dets medlemmers immunitet og en beslutning fra Parlamentet om ikke at beskytte den pågældende. Disse beslutninger var blevet truffet som følge af en anmodning om ophævelse af sagsøgerens parlamentariske immunitet, der var indgivet af justitsministeren og ministeren for frihedsrettigheder i medfør af en begæring fra den offentlige anklager, således at undersøgelsen af anmeldelsen af sagsøgeren for ophidselse til racehad kunne fortsættes, og denne i givet fald kunne blive indstævnet for de kompetente retter.

Retten sondrede mellem dels ophævelsen af immuniteten for et medlem af Europa-Parlamentet, dels beskyttelsen af dette medlems immunitet. Skønt det første tilfælde udtrykkeligt er fastsat i artikel 9 i protokol nr. 7 vedrørende Den Europæiske Unions privilegier og immuniteter ²¹, gælder det samme ikke i det andet tilfælde, som alene følger af artikel 6, stk. 3, i Parlamentets forretningsorden ²², hvori begrebet ikke defineres, og som udgør en udtalelse, som ikke har nogen retsvirkning for de nationale domstole. Eftersom den i artikel 9 i protokol nr. 7 omhandlede ukrænkelighed gælder ipso jure, og et medlem af Europa-Parlamentet kun kan være frataget den, fordi Parlamentet har ophævet den, kan der inden for rammerne af bestemmelserne i protokollens artikel 9 kun være tale om at beskytte immuniteten, hvis ukrænkeligheden, således som den følger af bestemmelserne i den nationale ret i det pågældende Europa-medlems oprindelsesmedlemsstat, tilsidesættes ved handlinger foretaget af politimyndighederne eller de retslige myndigheder i denne stat, og der ikke er fremsat anmodning om ophævelse af immuniteten for det pågældende medlem af Europa-Parlamentet. Medlemmet af Europa-Parlamentet kan under sådanne omstændigheder anmode Parlamentet om at beskytte hans immunitet, således som det er fastsat i artikel 6, stk. 3, i Parlamentets forretningsorden. Beskyttelse af immuniteten udgør således en måde,

²¹ EUT 2010 C 83, s. 266.

²² EUT 2011 L 116, s. 1.

hvorpå Parlamentet, efter anmodning fra et medlem af Europa-Parlamentet, kan stille sig imellem, når de nationale myndigheder krænker eller står i begreb med at krænke et af dets medlemmers immunitet. Hvis de nationale myndigheder derimod har anmodet om ophævelse af immuniteten, skal Parlamentet afgøre, om den skal ophæves eller ej. I så fald har det ikke længere noget formål at beskytte immuniteten, idet Parlamentet enten ophæver den, hvorefter der ikke længere kan være tale om at beskytte den, eller afslår at ophæve den, hvorefter det ikke længere er nødvendigt at beskytte den, eftersom de nationale myndigheder vil være underrettet om, at Parlamentet har afslået deres anmodning om ophævelse af immuniteten, og om, at denne derfor er til hinder for de foranstaltninger, de kunne eller måtte ønske at træffe. Beskyttelsen af immuniteten har følgelig mistet sin genstand, når de nationale myndigheder har anmodet om ophævelse af den. Parlamentet har ikke længere pligt til at handle af egen drift, fordi der ikke foreligger en formel anmodning fra de kompetente myndigheder i en medlemsstat, men skal derimod træffe en afgørelse, hvis der er fremsat en sådan, og dermed forholde sig til den.

Selv om der for at være omfattet af immuniteten desuden skal være fremsat en meningstilkendegivelse af et medlem af Europa-Parlamentet under udøvelsen af hans hverv, hvilket forudsætter, at der foreligger en forbindelse mellem den udtrykte meningstilkendegivelse og det parlamentariske hverv, er dette ikke tilfældet for så vidt angår de meningstilkendegivelser som et medlem af Europa-Parlamentet i hovedsagen har fremsat uden for Parlamentet, og som er forbundet med de hverv, som dette medlem af Europa-Parlamentet udøver i sin egenskab af medlem af en regional-forsamling i en medlemssat og formand for en politisk gruppe i denne forsamling. Der er nemlig ikke nogen forbindelse mellem de omtvistede udtalelser og medlemmet af Europa-Parlamentets hverv, endsiige nogen direkte og klar forbindelse mellem de omtvistede udtalelser og dette hverv, som kunne begrunde, at artikel 8 i protokol nr. 7 vedrørende privilegier og immuniteter, blev bragt i anvendelse. Retten fastslog følgelig, at Parlamentet ikke kan kritiseres for, at det på baggrund af de konkrete omstændigheder og den anmodning, de franske myndigheder havde fremsat, besluttede at ophæve sagsøgerens immunitet, således at den undersøgelse, disse myndigheder havde indledt, kunne fortsættes.

Folkesundhed

I dom af 4.7.2013, sag T-301/12, *Laboratoires CTRS mod Kommissionen*, tog Retten stilling til undtagelserne til de principielle betingelser, der er nødvendige for opnåelse af en markedsføringstilladelse for humanmedicinske lægemidler. Søgsmålets genstand var en anmodning om annullation af en gennemførelsesafgørelse fra Kommissionen om afslag på en markedsføringstilladelse i henhold til forordning (EF) nr. 726/2004²³ for et humanmedicinsk lægemiddel til sjældne sygdomme, hvis aktive stof var cholsyre, der var beregnet til behandling af to sjældne, men meget alvorlige leversygdomme, som kunne medføre døden ved manglende fornøden behandling i de første leveuger eller -måneder. Sagsøgeren indbragte denne afgørelse for Retten, idet sagsøgeren gjorde gældende, at Kommissionen med urette havde antaget, at anvendelsen af cholsyre som almindelig anerkendt anvendelse på det medicinske område, som omhandlet i artikel 10 a i direktiv 2010/83/EF²⁴, ikke var blevet påvist, og at de bibliografiske oplysninger i ansøgningen om markedsføringstilladelse ikke var fuldstændige.

²³ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 726/2004 af 31.3.2004 om fastlæggelse af fællesskabsprocedurer for godkendelse og overvågning af human- og veterinærmedicinske lægemidler og om oprettelse af et europæisk lægemiddelagentur, EUT L 136, s. 1.

²⁴ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/83/EF af 6.11.2001 om oprettelse af en fællesskabskodeks for humanmedicinske lægemidler, EFT L 311, s. 67.

Retten anførte først, at cholsyre var blevet anvendt til at behandle patienter i Frankrig mellem 1993 og oktober 2007 i hospitalspræparater, der var blevet udleveret på recept, fremstillet individuelt efter forskrifterne i en farmakopé og i overensstemmelse med god praksis, som beskrevet i den nationale lovgivning. For det første sigtede disse cholsyrebaserede hospitalspræparater på at opfylde særlige behov (de var navnlig nødvendige for at opfylde patienternes behov, idet der ikke eksisterede noget lægemiddel på markedet, som kan bruges til behandling af de omhandlede leversygdomme), og for det andet var de ordineret af en læge efter en faktisk vurdering af patienterne og udelukkende på grundlag af terapeutiske hensyn. Retten konkluderede herudfra, at det var med urette, at Kommissionen havde antaget, at anvendelsen af cholsyre som hospitalspræparat i Frankrig mellem 1993 og oktober 2007 ikke udgjorde en almindelig anerkendt anvendelse på det medicinske område som omhandlet i artikel 10a i direktiv 2001/83.

Retten fandt desuden, at sagsøgeren havde godtgjort, at den på grund af særlige omstændigheder ikke var i stand til at fremskaffe fuldstændige oplysninger om det anfægtede lægemiddels virkning og sikkerhed ved normal forskriftsmæssig brug. Retten konstaterede, at sagsøgeren i resuméerne havde påvist grundende til, at det ikke var muligt at fremlægge fuldstændige oplysninger om lægemidlets virkning og sikkerhed (på sygdommens sjældenhed og af etiske hensyn) og godtgjort forholdet mellem fordele og risici ved det pågældende lægemiddel. Retten fastslog således, at det var med urette, at Kommissionen havde antaget, at de af sagsøgeren fremlagte oplysninger skulle have været fuldstændige, og at denne ikke kunne påberåbe sig tilstedeværelsen af særlige omstændigheder i forbindelse med sin ansøgning, der var baseret på en almindelig anerkendt anvendelse på det medicinske område.

Idet Retten noterede sig, at det også var med urette, at Kommissionen i den anfægtede afgørelse uden gyldig grund havde antaget, at udstedelsen af en markedsføringstilladelse i den foreliggende sag vil være til skade for målene med forordning nr. 1901/2006²⁵ og beskyttelsen af innovation, konkluderede den, at afslaget på udstedelse af denne tilladelse var ubegrundet og annullerede nævnte afgørelse.

Miljø

I dom af 7. marts 2013, sag T-370/11, *Polen mod Kommissionen*, traf Retten afgørelse om den med direktiv 2003/87/EF²⁶ indførte ordning for handel med kvoter for drivhusgasemissioner. Republikken Polens sagsanlæg var rettet imod Kommissionens afgørelse om fastlæggelse af midlertidige EU-regler for harmoniseret gratistildeling af sådanne kvoter²⁷. Republikken Polen satte spørgsmålstegn ved de benchmarks, som Kommissionen havde fastsat med henblik på beregningen af tildelingen af disse kvoter.

Retten bemærkede indledningsvis, at den anfægtede afgørelse udgjorde en foranstaltning til gennemførelse af direktiv 2003/87, der selv var blevet vedtaget på grundlag af EUF-traktatens bestemmelser om miljøpolitikken. Den forkastede derfor sagsøgerens argument om, at Kommissionens

²⁵ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1901/2006 af 12. december 2006 om lægemidler til pædiatrisk brug og om ændring af forordning (EØF) nr. 1768/92, direktiv 2001/20/EF, direktiv 2001/83/EF og forordning (EF) nr. 726/2004 (EUT L 378 af 27.12.2006, s. 1).

²⁶ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/87/EF af 13.10.2003 om en ordning for handel med kvoter for drivhusgasemissioner i Fællesskabet og om ændring af Rådets direktiv 96/61/EF (EUT L 275, s. 32).

²⁷ Kommissionens afgørelse 2011/278/EU af 27.4.2011 om fastlæggelse af midlertidige EU-regler for harmoniseret gratistildeling af emissionskvoter i henhold til artikel 10a i direktiv 2003/87 (EUT L 130, s. 1).

afgørelse var truffet i strid med artikel 194, stk. 2, TEUF, om medlemsstaternes kompetence på det energipolitiske område.

Retten fastslog dernæst, at ligebehandlingen af anlæg, der befinder sig i forskellige situationer på grund af anvendelsen af forskellige brændstoffer, i forbindelse med fastlæggelsen af produktbenchmarks for tildelingen af kvoter i den anfægtede afgørelse kunne anses for at være objektivt begrundet. Ifølge Retten tilskyndede sondringen mellem disse produktbenchmarks i funktion af det anvendte brændstof ikke de industri anlæg, der anvender brændstof, som udleder meget CO₂, til at finde løsninger, der gør det muligt at mindske deres emissioner, men inciterede derimod til at opretholde status quo, hvilket ville være i strid med artikel 10a, stk. 1, tredje afsnit, i direktiv 2003/87. I øvrigt indebar en sådan sondring en risiko for stigning i emissionerne, fordi de industri anlæg, der anvender brændstof, som kun udleder lidt CO₂, ville kunne fristes til at udskifte dette med brændstof, der udleder mere CO₂, med henblik på at opnå flere gratis emissionskvoter. Retten var ligeledes af den opfattelse, at valget af naturgas, der er et brændstof, som kun udleder lidt CO₂, med henblik på at fastlægge varme- og brændstofbenchmarks, havde til formål at mindske drivhusgasemissioner.

Retten konstaterede desuden, at den anfægtede afgørelse på passende vis tog hensyn til de økonomiske og sociale konsekvenser af foranstaltningerne til reduktion af CO₂-emissionerne. Dels vil reglerne for driften fra 2013 nemlig blive indført gradvist. I denne forbindelse vil de anlæg, der udleder meget CO₂, såsom dem, der anvender kul i Polen, og som har behov for en stor mængde kvoter til deres produktion, i begyndelsen opnå en endnu større mængde gratis kvoter for at dække deres behov. Dels har EU-lovgiver udviklet mekanismer til at støtte indsatsen i de medlemsstater, hvor indkomsten per capita er forholdsvis lav, men som har gode vækstperspektiver med henblik på at reducere anvendelsen af kul i deres økonomier frem til 2020.

Retten præciserede endelig, at ordningen om tildeling af CO₂-emissioner fra 2013 hviler på princippet om auktionering. Medlemsstaterne kan således auktionere alle de kvoter, der ikke gratis tildeles, med henblik på at anlæggene kan købe auktionerede manglende kvoter. Denne ordning er desuden i overensstemmelse med princippet om, at forureneren betaler, for så vidt de anlæg, som udleder mest CO₂, er forpligtede til at betale for kvoterne eller at reducere deres emissioner.

Aktindsigt i institutionernes dokumenter

I 2013 vedrørte retspraksis om aktindsigt navnlig rækkevidden af undtagelsen vedrørende beskyttelse af internationale forbindelser, der er omfattet af forordning (EF) nr. 1049/2001²⁸, og fortolkningen af forordning (EF) nr. 1367/2006²⁹ på det mere specifikke område for adgang til oplysninger på miljøområdet.

1. Beskyttelse af internationale forbindelser

I dom af 19. marts 2013, sag T-301/10, *In't Veld mod Kommissionen*, tog Retten stilling til lovligheden af en afgørelse, der navnlig henviste til undtagelsen vedrørende beskyttelse af internationale forbindelser i artikel 4, stk. 1, litra a), tredje led, i forordning nr. 1049/2001 til støtte for at afvise sagsø-

²⁸ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1049/2001 af 30.5.2001 om aktindsigt i Europa-Parlamentets, Rådets og Kommissionens dokumenter (EFT L 145, s. 43).

²⁹ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1367/2006 af 6.9.2006 om anvendelse af Århuskonventionens bestemmelser om adgang til oplysninger, offentlig deltagelse i beslutningsprocesser samt adgang til klage og domstolsprøvelse på miljøområdet på Fællesskabets institutioner og organer (EUT L 264, s. 13).

gerens begæring om ved Kommissionen at opnå aktindsigt i et vist antal dokumenter vedrørende udkastet til en handelsaftale vedrørende bekæmpelse af forfalskning.

Retten bemærkede i denne forbindelse i det væsentlige, at en EU-institution lovligt kan begrunde sit afslag på aktindsigt i henhold til artikel 4, stk. 1, litra a), tredje led, i forordning nr. 1049/2001 med henblik på at beskytte fortroligheden af positionerne i forbindelse med forhandlingerne af internationale aftaler, eftersom en sådan forhandling med henblik på at sikre dens effektivitet kan berettige en vis diskretion, der gør det muligt at sikre den gensidige forhandlingsfortrolighed og fremme en fri og resultatorienteret debat. Initiativet til og gennemførelsen af forhandlinger med henblik på indgåelse af en international aftale hører i princippet under det udøvende område, og offentlighedens deltagelse i proceduren for forhandling om og indgåelse af en international aftale er nødvendigvis begrænset under hensyntagen til den legitime interesse i ikke at afsløre forhandlingsstrategierne.

En offentliggørelse af Unionens eller de øvrige parters holdninger under forhandlingerne af en handelsaftale vedrørende bekæmpelse af forfalskning vil i denne forbindelse kunne skade den offentlige interesse, som beskyttes i henhold til artikel 4, stk. 1, litra a), tredje led, i forordning nr. 1049/2001. Det kan nemlig for det første ikke udelukkes, at denne offentliggørelse vil kunne gøre det muligt indirekte at få kendskab til de andre forhandlingsparterers holdninger. Under internationale forhandlinger kan Unionens holdninger for det andet hypotetisk set ændre sig, afhængigt af forhandlingernes forløb og de indrømmelser, de forskellige parter giver, og de kompromiser, som de indgår. Forhandlingsparterne – herunder også Unionen – foretager nemlig en del taktiske overvejelser ved udarbejdelsen af forhandlingspositionerne. Såfremt Unionen afslører sine egne forhandlingspositioner for offentligheden, samtidig med at de andre parters holdninger forbliver hemmelige, kan det i denne forbindelse ikke udelukkes, at dette i praksis bevirker, at Unionens forhandlingsevne forringes.

Inden for rammerne af internationale forhandlinger kan en af forhandlingsparterens ensidige udbredelse af en eller flere af de andre parters forhandlingspositioner – også selv om dette sker på en måde, som umiddelbart forekommer at være anonym – alvorligt skade den gensidige fortrolighed, som er uundværlig for udfaldet af disse forhandlinger hos den forhandlingspart, hvis holdning er offentliggjort, og hos de andre forhandlingsparter, som var vidner til denne udbredelse. En sådan udbredelse vil desuden kunne påvirke Kommissionens troværdighed som forhandlingspart i forholdet til de andre forhandlingsparter såvel som til samtlige forhandlingsparter og dermed Unionens relationer til eventuelle tredjelande, som måtte ønske at deltage i forhandlingerne.

2. Adgang til miljøoplysninger

I dom af 8. oktober 2013, sag T-545/11, *Stichting Greenpeace Nederland og PAN Europe mod Kommissionen*, under appel, undersøgte Retten betingelserne for, at offentligheden kan få aktindsigt i miljøoplysninger og sammenhængen mellem forordning nr. 1367/2006 om adgangen til sådanne oplysninger og ordningen i forordning nr. 1049/2001.

Retten fastslog, at hvad angår en begæring om aktindsigt i miljøoplysninger eller oplysninger, der vedrører emissioner til miljøet, fremgår det af 8. og 15. betragtning til forordning nr. 1367/2006, sammenholdt med dens artikel 3 og 6, at forordningen indeholder bestemmelser, der erstatter, ændrer eller præciserer visse af bestemmelserne i forordning nr. 1049/2001. I dette tilfælde forstærkes kravet om, at undtagelserne i forordningen skal fortolkes strengt, dels af behovet for, at disse oplysninger offentliggøres, og til, hvorvidt disse oplysninger vedrører emissioner til miljøet, dels af den omstændighed, at denne forordning ikke indeholder tilsvarende præciseringer om de nævnte undtagelsers anvendelse på dette område.

Artikel 6, stk. 1, første punktum, i forordning nr. 1367/2006 opstiller en retlig formodning om, at der er en tungtvejende offentlig interesse i oplysningernes offentliggørelse, når de oplysninger, der anmodes om, vedrører emissioner til miljøet, og forudsat at oplysningerne ikke vedrører en undersøgelse og navnlig en undersøgelse vedrørende mulige overtrædelser af EU-retten. Den berørte institution er folgelig forpligtet til at offentliggøre dette dokument, når de ønskede oplysninger vedrører emissioner til miljøet, selv hvis en sådan offentliggørelse risikerer at skade beskyttelsen af en bestemt fysisk eller juridisk persons forretningsmæssige interesser, herunder denne persons intellektuelle ejendomsrettigheder. Hvad konkret angår en begæring om offentliggørelse af dokumenterne vedrørende den første tilladelse til markedsføring af et aktivstof, som er optaget i bilag I til direktiv 91/414/CEE³⁰, som det i hovesagen omhandlede, forholder det sig således, at selv om dette direktiv indeholder bestemmelser, der har til formål at beskytte fortroligheden af oplysningerne, som udgør forretningshemmeligheder, gør sådanne reglers eksistens det ikke muligt at modsætte sig den uafkræftelige formodning i forordning nr. 1367/2006. Selv om artikel 16 og 17 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder henholdsvis fastslår friheden til at oprette og drive egen virksomhed og ejendomsretten, indebærer det ikke, at gyldigheden af en bestemmelse fra den afledte ret, der fremstår klar og ubetinget, anfægtes. Der kan heller ikke blive tale om en undladelse af at anvende bestemmelserne i artikel 6, stk. 1, første punktum, i forordning nr. 1367/2006 med henblik på at bringe den i overensstemmelse med artikel 39, stk. 2 og 3, i aftalen om handelsrelaterede intellektuelle ejendomsrettigheder (TRIP) af 15. april 1994³¹, hvilke bestemmelser beskytter oplysninger, som har en kommerciel værdi, mod offentlig udbredelse. En sådan tilgang indebærer reelt, at der rejses tvivl om lovligheden af artikel 6, stk. 1, første punktum, i forordning nr. 1367/2006, henset til TRIP-aftalens bestemmelser.

I dom af 13.10.2013, sag T-111/11, *ClientEarth mod Kommissionen*, under appel, var der rejst spørgsmål om, hvorvidt Kommissionens anvendelse af undtagelsen i artikel 4, stk. 2, tredje led, i forordning nr. 1049/2001 vedrørende bl.a. beskyttelsen af formålet med undersøgelser er i overensstemmelse med konventionen om adgang til oplysninger, offentlig deltagelse i beslutningsprocesser samt adgang til klage og domstolsprøvelse på miljøområdet (Århuskonventionen). Sagsøgeren gjorde nemlig gældende, at denne konvention ikke indeholder andre undtagelser fra retten til aktindsigt i dokumenter, der drejer sig om beskyttelse af formålet med inspektioner, undersøgelser og revision, end undtagelser af strafferetlig eller disciplinær art. De dokumenter, som Kommissionen havde nægtet aktindsigt i, vedrørte imidlertid overensstemmelsen mellem medlemsstaternes lovgivning og EU's miljølovgivning, og de var blevet udarbejdet med henblik på, at Kommissionen kunne kontrollere medlemsstaternes gennemførelse af adskillige direktiver og i givet fald indlede en traktatbrudsprocedure.

Retten bemærkede i denne forbindelse, at Den Europæiske Union er bundet af Århuskonventionen. Denne konvention fremstår imidlertid, henset til deres indhold, ikke som ubetinget og tilstrækkeligt præcis, henset til at den bestemmer, at hver part skal træffe de nødvendige foranstaltninger med henblik på at etablere og opretholde en klar, gennemsigtig og sammenhængende ramme for opfyldelsen af dens bestemmelser, og enhver part i denne konvention har således et vidt skøn med hensyn til, hvordan de miljøoplysninger, som myndighederne anmodes om at give aktindsigt i, skal gøres tilgængelige.

Navnlig er Århuskonventionens artikel 4, stk. 4, litra c), ikke tilstrækkelig præcis til at være direkte anvendelig, i det mindst ikke på sådanne regionale organisationer for økonomisk integration som omhandlet i konventionens artikel 2, litra d). Det er nemlig åbenlyst, at Århuskonventionen, navnlig dens artikel 4, stk. 4, litra c), er udformet med henblik på først og fremmest af skulle finde an-

³⁰ Rådets direktiv 91/414/EØF af 15.7.1991 om markedsføring af plantebeskyttelsesmidler (EFT L 230, s. 1).

³¹ EFT L 336, s. 214.

vendelse på de kontraherende medlemsstaters myndigheder, og at der anvendes begreber, som er karakteristiske for disse, således om det fremgår af henvisningen til national lovgivning i artikel 4, stk. 1. I konventionen tages der imidlertid ikke højde for de særlige karakteristika for regionale organisationer for økonomisk integration, der imidlertid kan tiltræde konventionen. Der findes navnlig ikke nogen oplysning i artikel 4, stk. 4, litra c), eller i andre af Århuskonventionens bestemmelser, som gør det muligt at fortolke de i bestemmelsen anvendte begreber, og at afgøre, om en undersøgelse vedrørende en traktatbrudsprocedure er omfattet heraf.

Eftersom der ikke er angivet nogen præcisering i denne henseende, kan Århuskonventionen ikke anses for at hindre EU-lovgiver i at foreskrive en undtagelse til princippet om aktindsigt i institutionernes dokumenter på miljøområdet i forbindelse med en traktatbrudsprocedure, hvilket princip henhører under de af EU-rettens forfatningsmæssige mekanismer, som traktaterne har fastlagt.

Markedsføringstilladelse for genetisk modificerede organismer

I dom af 13.12.2013, sag T-240/10, *Ungarn mod Kommissionen*, var der lejlighed til at foretage en række præciseringer vedrørende den procedure, som finder anvendelse i forbindelse med markedsføringstilladelser for genetisk modificerede organismer. Det var to afgørelser fra Kommissionen, som havde givet anledning til denne sag, og hvormed der med den første blev givet tilladelse til markedsføring af en genetisk modificeret kartoffel og med den anden blev givet tilladelse til markedsføring af foder, der er fremstillet af denne kartoffel, og til utilsigtet og teknisk uundgåelig forekomst af kartofflen i fødevarer og andre foderprodukter. Eftersom Ungarn fandt, at denne kartoffel udgjorde en risiko for menneskers og dyrs sundhed og for miljøet, anlagde Ungarn sag med påstand om annullation af disse to afgørelser.

Retten understregede indledningsvis, at de af Kommissionen foreslåede foranstaltninger vedrørende markedsføring af genetiske modificerede produkter skulle vedtages i overensstemmelse med forskriftsproceduren, således som denne er fastsat i artikel 5 i afgørelse 1999/468³². Denne procedure fastsætter en forpligtelse for Kommissionen til at forelægge det kompetente forskriftsudvalg et udkast til foranstaltninger. I den foreliggende sag havde Kommissionen ikke overholdt denne forpligtelse, idet den besluttede at anmode Den Europæiske Fødevarsikkerhedsautoritet (EFSA) om en konsolideret udtalelse, og idet den bl.a. baserede de anfægtede afgørelser på denne udtalelse uden at give de kompetente udvalg mulighed for at tage stilling til hverken udtalelsen eller de ændrede udkast til afgørelse.

Retten fastslog i denne forbindelse, at udfaldet af proceduren eller indholdet i de anfægtede afgørelser kunne have været væsentligt anderledes, såfremt Kommissionen havde overholdt de gældende bestemmelser. De i udvalgene afholdte afstemninger om de tidligere udkast havde nemlig været meget splittede, og konklusionerne i EFSA's konsoliderede udtalelse indeholdt større usikkerhed end de tidligere udtalelser fra EFSA, og var ledsaget af mindretalsudtalelser, og det kunne derfor ikke udelukkes, at udvalgsmedlemmerne kunne have ændret holdning. Da der forelå en negativ udtalelse, eller ikke forelå nogen udtalelse fra udvalgene, var Kommissionen desuden forpligtet til at forelægge Rådet forslagene om tilladelse, og Rådet kunne have vedtaget eller modsat sig de omhandlede tilladelser. Det er først efter afslutningen af denne procedure, at Kommissionen, såfremt Rådet ikke havde truffet nogen afgørelse, kunne have vedtaget sine afgørelser.

Retten gav således Ungarn medhold og annullerede de anfægtede afgørelser.

³² Rådets afgørelse 1999/468/EF af 28.6.1999 om fastsættelse af de nærmere vilkår for udøvelsen af de gennemførelsesbeføjelser, der tillægges Kommissionen (EFT L 184, s. 23).

II. Appelsager

Blandet de afgørelser som Rettens appelafdeling afsagde i 2013, er der tre domme, som særligt bør fremhæves.

Retten præciserede for det første i dom af 11. september 2013, T-317/10 P, *L mod Parlamentet*, – hvad særligt angår en afskedigelsesgrund, der er baseret på tab af tillid eller brud på den gensidige tillid mellem en midlertidigt ansat og den politiske gruppe i Europa-Parlamentet, som den pågældende gør tjeneste hos – at såfremt en midlertidig ansat, som er tilknyttet løsgængere, har en interesse i at sikre sig, at det tillidsforhold, som er brudt, er dét, den pågældende har til sin direkte overordnede, var dette ikke tilfældet for så vidt angår en midlertidigt ansat, som var tilknyttet en anden almindelig politisk gruppe end den for løsgængere, og som må lægges til grund har en fælles politisk holdning. Hvis tillidsforholdet brydes i sidstnævnte tilfælde, er der heller ikke noget tillidsforhold til gruppen som helhed, og spørgsmålet om, hvilke personer der har mistet tilliden, er ikke længere relevant. Efter at have bemærket, at tilstedeværelsen af et gensidigt tillidsforhold med den myndighed, for hvilken den ansatte gør tjeneste, ikke bygger på objektive forhold, og i sagens natur ikke kan efterprøves, idet Unionens retsinstanser ikke kan sætte deres eget skøn i stedet for ansættelsesmyndighedens skøn, og slet ikke på det politiske område, hvor et tillidsbrud er et vidt begreb, fastholdt Retten imidlertid, at hvis en institution, som beslutter at opsiges en kontrakt om midlertidig ansættelse, navnlig henviser til de præcise materielle omstændigheder, der lå til grund for afgørelsen om afskedigelse på grund af tillidsbrud, er retten forpligtet til at efterprøve rigtigheden af disse materielle omstændigheder. Retten erstatte i denne forbindelse ikke sit eget skøn med den kompetente myndigheds skøn om, at der foreligger et tillidsbrud, idet den udelukkende undersøger, om de omstændigheder, der ligger til grund for institutionens afgørelse, materielt set er korrekte.

I dom af 23. oktober 2013, sag T-476/11 P, *Kommissionen mod Moschonaki*, afgrænsede Retten for det andet rækkevidden af reglen om overensstemmelse mellem klagen efter artikel 91, stk. 2, første led, i vedtægten for tjenestemænd i Den Europæiske Union og det efterfølgende søgsmål. Den bemærkede, at anbringender i stævningen eller klagepunkter i klagen, hvormed den indre lovlighed, subsidiært den ydre lovlighed af en retsakt anfægtes, ikke i sig selv gør det muligt at fastslå, at der foreligger en tæt forbindelse mellem disse anbringender og klagepunkterne. Dette ville kunne foranledige en sagsøger til først ved Personaleretten at påberåbe et anbringende, der ikke har nogen forbindelse med de klagepunkter, der er anført i klagen, eftersom disse anbringender samlet set enten vedrører den interne lovlighed eller den eksterne lovlighed af den omhandlede retsakt. Under en klagesag vil ansættelsesmyndigheden under sådanne omstændigheder udelukkende have kendskab til en del af de klagepunkter, der var fremført over for denne. Eftersom myndigheden således ikke har nøjagtigt kendskab til den pågældendes klagepunkter eller ønsker, kan den heller ikke nå frem til mindelig løsning. Begreberne intern lovlighed og ekstern lovlighed er nemlig for vide og abstrakte med hensyn til det præcise formål med det omhandlede klagepunkt, til at kunne garantere, at der foreligger en sådan forbindelse mellem anbringender, der udelukkende er omfattet af et af disse begreber.

Såfremt det lægges til grund, at det skal være umuligt at ændre formålet med og genstanden for sagen fra indgivelsen af en klage til anlæggelsen af et søgsmål med henblik på, at der kan nås en mindelig løsning af konflikten, idet ansættelsesmyndigheden i forbindelse med klagen oplyses om den berørte parts klagepunkter, ville fortolkningen af disse begreber begrænse den pågældendes muligheder for på behørig vis at anfægte en bebyrdende afgørelse. Såfremt klageren får kendskab til begrundelsen for den bebyrdende retsakt gennem svaret på hans klage, eller såfremt begrundelsen for dette svar væsentligt ændrer eller supplerer begrundelsen i den omhandlede retsakt,

kan ethvert anbringende, som er fremført for første gang i stævningen, og hvormed berettigelsen af begrundelsen i svaret på klagen anfægtes, antages til realitetsbehandling.

I dom af 4. december 2013, sag T-107/11 P, *ETF mod Schuerings*, præciserede Retten for det tredje karakteren af de pligter, der påhviler en institution i forbindelse med opsigelsen af en midlertidig ansats kontrakt på ubestemt tid. I sagen fastslog Retten, at idet der forelå en gyldig begrundelse – i den foreliggende sag en indskrænkning af et agenturs aktivitetsområde – var Det Europæiske Erhvervsuddannelsesinstitut (ETF) ikke forpligtet til at undersøge, om den midlertidigt ansatte kunne omplaceres til en anden eksisterende stilling, eller til en stilling, som i en nær fremtid ville blive oprettet som følge af en tildeling af nye kompetencer til det pågældende EFT. Selv om tidsubegrænsede ansættelseskontrakter adskiller sig fra tidsbegrænsede ansættelseskontrakter på grund af sikkerheden i beskæftigelsen, kan ansatte i EU's myndigheder, som er ansat i henhold til en tidsbegrænset kontrakt, imidlertid ikke se bort fra den midlertidige karakter af deres ansættelse og den omstændighed, at ansættelsen ikke giver dem nogen jobsikkerhed, eftersom begrebet »fast stilling i en [institution]« i vedtægtens artikel 1a, stk. 1, kun omfatter de stillinger, der udtrykkeligt omtales som »faste«, eller som benævnes på anden tilsvarende måde i budgettet.

III. Begæringer om foreløbige forholdsregler

Retten fik i år forelagt 31 begæringer om foreløbige forholdsregler, hvilket er en væsentlig stigning i forhold til antallet af begæringer i 2012 (21). I 2013 har Rettens præsident afgjort 27 sager mod 23 i 2012. Han har efterkommet 4 begæringer helt eller delvist, nemlig i de sager, der har givet anledning til kendelser af 11. marts 2013, sag T-462/12 R, *Pilkington Group mod Kommissionen*, under appel, af 25. april 2013, sag T-44/13 R, *AbbVie mod EMA*, under appel, og sag T-73/13 R, *InterMune UK mfl. mod EMA*, under appel, og kendelse af 15. maj 2013, sag T-198/12 R, *Tyskland mod Kommissionen*, under appel. De tre første kendelser vedrørende problematikken omkring Kommissionens og Det Europæiske Lægemiddelagenturs (EMA) udbredelse af angiveligt fortrolige oplysninger, ligger på linje med det synspunkt, som blev lagt til grund i tre kendelser, der blev afsagt i 2012 ³³.

I sagen *Tyskland mod Kommissionen* havde den tyske regering, som var af den opfattelse, at de grænseværdier, der fandt anvendelse i Tyskland for visse tungmetaller i legetøj, gav en bedre beskyttelse end de værdier, der blev indført ved direktiv 2009/48/EF ³⁴, anmodet Kommissionen om tilladelse til at opretholde de nationale værdier. Kommissionen forkastede i det væsentlige denne anmodning. Efter at have anlagt sag med påstand om annullation af denne afgørelse indgav den tyske regering begæring om foreløbige forholdsregler, hvorved den anmodede om foreløbig tilladelse til at opretholde de nationale grænseværdier, indtil der blev truffet afgørelse i hovedsagen. I kendelse af 15. maj 2013 har Rettens præsident fastslået, at begæringen med henblik på at pålægge Kommissionen at give denne godkendelse skulle antages til realitetsbehandling. Det er ganske vist korrekt, at en begæring om foreløbige forholdsregler, som alene tager sigte på at opnå

³³ Det væsentlige indhold af kendelse af 16.11.2012, sag T-341/12 R, *Evonik Degussa mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, og sag T-345/12 R, *Akzo Nobel mfl. mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, samt af 29.11.2012, sag T-164/12 R, *Alstom mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, som ikke havde været genstand for en appel, er fuldt beskrevet i årsrapporten for 2012 (s. 161 og 162). Den appel, som Kommissionen har indledt mod kendelsen *Pilkington Group mod Kommissionen*, blev afvist af Domstolens vice-præsident ved kendelse af 10.9.2013, sag C-278/13 P(R), *Kommissionen mod Pilkington Group*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser. Efter appel iværksat af EMA har Domstolens vice-præsident ved kendelse af 23.11.2013, sag C-389/13 P(R), *EMA mod AbbVie*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, og sag C-390/13 P(R), *EMA mod InterMune UK mfl.*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, annulleret kendelserne *AbbVie mod EMA* og *InterMune UK mfl. mod EMA*, og tilbageviste disse sager til Retten.

³⁴ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2009/48/EF af 18.6.2009 om sikkerhedskrav til legetøj (EUT L 170, s. 1).

udsættelse af gennemførelsen af en rent negativ afgørelse, i princippet skal afvises, eftersom en sådan udsættelse ikke i sig selv kan ændre situationen for den begærende part. Den tyske regering anmodede imidlertid ikke om udsættelse af gennemførelsen af afgørelsen om afslag, men vedtagelse af foreløbige forholdsregler i henhold til artikel 279 TEUF. Denne mulighed forelå ligeledes i forbindelse med en sag med påstand om annullation af en negativ afgørelse, idet hverken artikel 279 TEUF, artikel 104 i Rettens procesreglement eller så meget desto mere artikel 47 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder gav mulighed for at afvise en sådan begæring. Rettens præsident tilføjede, at retsinstanserne i sager om foreløbige forholdsregler råder over kompetencer, hvis indvirkning på Unionens berørte institutioner går videre end de virkninger, der er knyttet til en dom om annullation, på betingelse af, at disse foreløbige forholdsregler kun finder anvendelse under retsforhandlingerne i hovedsagen, ikke foregriber realitetsafgørelsen og ikke hindrer dennes nyttige virkning. Rettens præsident fastslog, at disse betingelser var opfyldt i det foreliggende tilfælde.

Hvad angår realiteten fastslog Rettens præsident, at den tyske regering havde godtgjort den faktiske og retlige nødvendighed af at vedtage foreløbige forholdsregler til beskyttelse af børns sundhed samt disse foranstaltningers uopsættelighed. Han understregede særligt, at tvisten mellem den tyske regering og Kommissionen vedrørende »korrekte« grænseværdier for antimon, arsen og kviksølv rejste komplicerede, højteknologiske spørgsmål, som ikke forekom umiddelbart at være uden relevans, men nødvendiggjorde en dyberegående undersøgelse, der skulle foretages i forbindelse med hovedsagen. Rettens præsident bestemte følgelig, at Kommissionen skulle tillade opretholdelsen af de tyske grænseværdier ³⁵.

De øvrige begæringer om foreløbige forholdsregler er med få undtagelser, hvor det var ufornuddent at træffe afgørelse i sagen, alle blevet forkastet, oftest på grund af manglende uopsættelighed.

I kendelse af 29. august 2013, sag T-366/13 R, *Frankrig mod Kommissionen*, under appel, vedrørende en afgørelse fra Kommissionen om tilbagesøgning af en støtte på mere end 220 mio. EUR fra Société nationale Corse Méditerranée (SNCM), som var tildelt af Den Franske Republik. Ifølge denne medlemsstat ville en tilbagesøgning hos SNCM af et sådant beløb uundgåeligt føre til selskabets insolvens og konkurs, hvilket ville medføre alvorlig og uoprettelig skade, såsom brud på den territoriale sammenhæng, forstyrrelse af den offentlige orden og negative økonomiske følger på Korsika. Idet han bemærkede, at den anfægtede afgørelse alene var obligatorisk for de franske myndigheder, fastslog Rettens præsident, at afgørelsen ikke i sig selv kunne binde SNCM til at tilbagebetale statsstøtten. Da de franske myndigheder imidlertid ikke havde truffet nogen retligt bindende foranstaltninger med henblik på gennemførelse af den anfægtede afgørelse, kunne risikoen for SNCM's konkurs ikke betragtes som tilstrækkelig overhængende til at berettiggende den begærede udsættelse af gennemførelsen. Hvad angår de interne klagemuligheder, som SNCM havde til rådighed for at forsvare sig mod en national inddrivelsesforanstaltning, havde Den Franske Republik under alle omstændigheder ikke godtgjort, at disse retlige muligheder ikke gav SNCM mulighed for at undgå konkurs, ved at påberåbe sig sin individuelle økonomiske situation og sin forpligtelse til at sikre betjeningen af skibsforbindelsen mellem Marseille og Korsika ved den nationale ret. Rettens præsident kunne således alene fastslå, at det ikke var godtgjort, at de franske klagemuligheder på området var udtømt. I det foreliggende tilfælde skulle en retssag anlagt af SNCM ved en fransk ret i øvrigt kvalificeres som et nødvendigt forudgående skridt, idet Den Franske Republik ikke kunne berettiggende uopsætteligheden, så længe de nationale myndigheder ikke havde

³⁵ Appellen mod denne kendelse blev forkastet ved kendelse af Domstolens vicepræsident den 19.12.2013, sag C-426/13 P(R), Tyskland mod Kommissionen, endnu ikke trykt i Samling af afgørelser.

vedtaget bindende gennemførelsesforanstaltninger, og der ikke var indbragt en sag for den nationale ret om en eventuel anmodning om udsættelse.

Kendelse af 26. september 2013, sag T-397/13 R, *Tilly-Sabco mod Kommissionen*, vedrørte et selskab, som var specialiseret i eksport til Mellemøsten af frosne kyllinger med en stykvægt, der var lavere end de kyllinger, der blev solgt på det europæiske marked. Selskabets rentabilitet afhang hovedsageligt af tildeling af offentlig støtte i form af eksportrestitution, hvis formål var efter behov at lette eksport i forbindelse med gennemførelse af formålene med den fælles landbrugspolitik. Som følge af, at restitutionssatsen for frosne kyllinger blev fastsat til 0 i en forordning fra Kommissionen, fik sagsøgeren et tab på 80 % af sin samlede omsætning, og selskabets økonomiske levedygtighed blev bragt i fare. I kendelse af 26. september 2013 forkastede Rettens præsident begæringen om foreløbige forholdsregler med den begrundelse, at sagsøgeren ikke i sin egenskab af forsigtig og opmærksom økonomisk aktør kunne være uvidende om, at området for de fælles markedsordninger for landbrug var meget regulerede, idet Kommissionen greb ind hver tredje måned for at fastsætte satserne for eksportrestitution ved at tilpasse disse til udviklingen i den økonomiske situation. Sagsøgeren kunne følgelig ikke påberåbe sig at have erhvervet ret til opretholdelse af restitution på et bestemt niveau, som selskabet havde fået på et bestemt tidspunkt, idet eksportrestitution endvidere i henhold til den relevante lovgivning havde en fakultativ karakter, hvorfor der ikke var nogen retlig forpligtelse til at opretholde ordningen med restitutioner i kraft hele tiden, hvilket medførte, at restitutionerne kunne nedsættes eller endog bortfalde i forhold til udsvingene på markedet. Under disse omstændigheder tilkom det sagsøgeren at godtgøre en fornuftig agtpågivenhed ved at træffe forholdsregler med henblik på at diversificere sin produktion og sin afsætning. Da en sådan agtpågivenhed ikke kunne godtgøres, skulle selskabet selv bære det tab, der var opstået som følge af fastsættelsen af satsen for eksportrestitution til 0, som en del af risiciene ved at drive virksomhed.

B – Rettens sammensætning

(Sammensætning efter rangfølge pr. 23.10.2013)

Første række, fra venstre mod højre:

Afdelingsformændene G. Berardis, M. Van der Woude, A. Dittrich og S. Papasavvas, Rettens vice-præsident H. Kanninen, Rettens præsident M. Jaeger, afdelingsformændene M. E. Martins Ribeiro, M. Prek, S. Frimodt Nielsen og D. Gratsias.

Anden række, fra venstre mod højre:

Dommerne E. Buttigie, A. Popescu, I. Labucka, I. Wiszniewska-Białicka, F. Dehousse, N. J. Forwood, O. Czúcz, I. Pelikánová, J. Schwarcz og M. Kancheva.

Tredje række, fra venstre mod højre:

Dommerne L. Madise, I. Ulloa Rubio, V. Kreuschitz, V. Tomljenović, C. Wetter, E. Bieliūnas, A. M. Collins og S. Gervasoni, justitssekretær E. Coulon.

1. Rettens medlemmer

(efter tiltrædelsestidspunkt)

Marc Jaeger

Født i 1954; juridisk kandidateksamen fra Université Robert Schuman i Strasbourg; studier ved Europakollegiet; advokatbestalling i Luxembourg (1981); attaché de justice, medhjælper hos Procureur général i Luxembourg (1983); dommer ved Tribunal d'arrondissement de Luxembourg (1984); referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (1986-1996); formand for Institut Universitaire International de Luxembourg (IUIL); dommer ved Retten siden den 11. juli 1996; præsident for Retten siden den 17. september 2007.

Heikki Kanninen

Født i 1952; embedseksamen fra handelshøjskolen i Helsinki og det juridiske fakultet ved Helsinki Universitet; referendar ved Finlands højeste forvaltningsdomstol; generalsekretær for udvalget om en retsikkerhedsreform i den offentlige forvaltning; første fuldmægtig ved Finlands højeste forvaltningsdomstol; generalsekretær for udvalget til reform af domstolsbehandlingen af forvaltningsretlige sager; konsulent i justitsministeriets lovafdeling; assisterende justitssekretær ved EFTA-Domstolen; referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol; dommer ved Finlands højeste forvaltningsdomstol (1998-2005); medlem af det finske flygtningenævn; næstformand for udvalget om udvikling af de finske retsinstanser; dommer ved Personaleretten fra den 6. oktober 2005 til den 6. oktober 2009; dommer ved Retten siden den 7. oktober 2009, vicepræsident ved Retten siden den 17. september 2013.

Josef Azizi

Født i 1948; juridisk kandidateksamen samt samfundsfaglig og erhvervs-økonomisk kandidateksamen fra Wiens universitet; forsknings- og undervisningsassistent ved Wirtschaftsuniversität Wien og ved det retsvidenskabelige fakultet ved Wiens universitet og ved flere andre universiteter; professor honoris causa ved det retsvidenskabelige fakultet ved Wiens universitet; kontorchef og afdelingschef i Forbunds-kancelliet; medlem af Europarådets styringsudvalg for retligt samarbejde (CDCJ); beskikket rettergangsfuldmægtig ved Verfassungsgerichtshof (forfatningsdomstolen) i retssager om forfatningsmæssigheden af forbundsstatslovgivning; ansvarlig for koordineringen af østrigsk forbundsrets tilpasning til fællesskabsretten; dommer ved Retten fra den 18. januar 1995 til den 16. september 2013.

Nicholas James Forwood

Født 1948; Cambridge University (BA 1969, MA 1973) (polyteknik og jura); møderet for de engelske domstole i 1970, arbejdede derefter som advokat i London (1971-1999) og i Bruxelles (1979-1999); møderet for de irske domstole i 1981; Queen's Counsel i 1987; medlem af Middle Temple i 1998; repræsenterede Advokatsamfundet i England og Wales i Rådet for Advokaterne i Det Europæiske Fællesskab og var formand for Advokatrådets faste repræsentation ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (1995-1999); bestyrelsesmedlem i World Trade Law Association og i European Maritime Law Organisation (1993-2002); dommer ved Retten siden den 15. december 1999.

Maria Eugénia Martins de Nazaré Ribeiro

Født i 1956; studier i Lissabon, Bruxelles og Strasbourg; advogada i Portugal og i Bruxelles; fri forsker ved Institut for europæiske studier ved Université libre de Bruxelles; referendar hos den portugisiske dommer ved EF-Domstolen, Moitinho de Almeida (1986-2000), herefter hos præsidenten for Retten i Første Instans, Vesterdorf (2000-2003); dommer ved Retten siden den 31. marts 2003.

Franklin Dehousse

Født i 1959; cand.jur. (Lièges universitet, 1981); sekretær (den nationale videnskabelige forskningsfond, 1985-1989); juridisk rådgiver for Repræsentantkammeret (1981-1990); dr.jur. (Strasbourgs Universitet, 1990); professor (Lièges universitet, Strasbourgs universitet, Europa-kollegiet, det kongelige belgiske forsvarsakademi, Université Montesquieu-Bordeaux; Michel Servet-kollegiet ved Paris' universiteter, Notre-Dame de la Paix-universitetet i Namur); særlig udsending for udenrigsministeriet (1995-1999); leder af EF-studierne ved det kongelige belgiske udenrigspolitiske institut (1998-2003); bisidder i Conseil d'Etat (2001-2003); konsulent for Europa-Kommissionen (1990-2003); medlem af Observatoire Internet (2001-2003); dommer ved Retten siden den 7. oktober 2003.

Ottó Czúcz

Født i 1946; juridisk kandidateksamen ved Szeged universitet (1971); fuldmægtig i arbejdsministeriet (1971-1974); kursusansvarlig og professor (1974-1989), dekan for det juridiske fakultet (1989-1990), prorektor (1992-1997) ved universitetet i Szeged; advokat; medlem af præsidiet for den nationale pensionsforsikring; næstformand for Institut européen de la sécurité sociale (1998-2002); medlem af det videnskabelige råd for Association internationale de la sécurité sociale; dommer ved forfatningsdomstolen (1998-2004); dommer ved Retten siden den 12. maj 2004.

Irena Wiszniewska-Białecka

Født i 1947; cand.jur. ved Warszawa universitet (1965-1969); forsker (undervisningsassistent, lektor, professor) ved det retsvidenskabelige institut ved videnskabernes akademi (1969-2004); forsker ved Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Patent-, Urheber- und Wettbewerbsrecht, München (1985-1986); advokat (1992-2000); dommer ved den øverste forvaltningsdomstol (2001-2004); dommer ved Retten siden den 12. maj 2004.

Irena Pelikánová

Født i 1949; juridisk kandidateksamen, undervisningsassistent i økonomisk ret (indtil 1989), derefter dr.phil., professor i erhvervsret (fra 1993) ved det juridiske fakultet ved Karlova universitet i Prag; medlem af det ledende organ for værdipapirkommissionen (1999-2002); advokat; medlem af den tjekkiske regerings lovgivende råd (1998-2004); dommer ved Retten siden den 12. maj 2004.

Vilenas Vadapalas

Født i 1954; juridisk kandidateksamen ved Moskva universitet; dr.jur. (med forelæsningsret) ved Warszawa universitet; professor ved Vilnius universitet: international ret (fra 1981), menneskerettigheder (fra 1991) og fællesskabsret (fra 2000); rådgiver for regeringen i udenrigsanliggender (1991-1993); medlem af koordineringsgruppen for forhandlingsdelegationen i forbindelse med tiltrædelsen af Den Europæiske Union; generaldirektør for regeringens afdeling for europæisk ret (1997-2004); Jean Monnet-professor i europæisk ret ved Vilnius Universitet; formand for Litauisk forening for EU-studier; formand for den parlamentariske arbejdsgruppe for den konstitutionelle reform i forbindelse med Litauens tiltrædelse; medlem af Den Internationale Juristkommission (april 2003); dommer ved Retten fra den 12. maj 2004 til den 16. september 2013.

Küllike Jürimäe

Født i 1962; juridisk kandidateksamen fra Tartu universitet (1981-1986); assistent, anklagemyndigheden i Tallinn (1986-1991); diplom fra diplomatskolen i Estland (1991-1992); juridisk rådgiver (1991-1993) og kommitteret i handels- og industrikammeret (1992-1993); dommer ved appelretten i Tallinn (1993-2004); European Master i menneskerettigheder og demokratisering, Padova universitet og Nottingham universitet (2002-2003); dommer ved Retten fra den 12. maj 2004 til den 23. oktober 2013, dommer ved Domstolen siden den 23. oktober 2013.

Ingrida Labucka

Født i 1963; juridisk kandidateksamen fra Letlands universitet (1986); inspektør for indenrigsministeriet i Kirov-regionen og Riga (1986-1989); dommer ved førsteinstansretten i Riga (1990-1994); advokat (1994-1998 og juli 1999 – maj 2000); justitsminister (november 1998 – juli 1999 og maj 2000 – oktober 2002); medlem af den stående Voldgiftsdomstol i Haag (2001-2004); parlamentsmedlem (2002-2004); dommer ved Retten siden den 12. maj 2004.

Savvas S. Papasavvas

Født i 1969; studier ved Athens universitet (Ptychion-grad, 1991); ph.d.-studier ved Paris II-universitetet (»Diplôme d'études approfondies« i offentlig ret, 1992) og ved Aix-Marseille III-universitetet (dr. jur., 1995); advokat på Cypern (Nicosia) fra 1993; kursusansvarlig ved Cyperns universitet (1997-2002); lektor i forfatningsret fra september 2002; forsker ved European Public Law Centre, Athen (2001-2002); dommer ved Retten siden den 12. maj 2004.

Miro Prek

Født i 1965; juridisk embedseksamen (1989); advokatbestalling (1994); forskellige opgaver og funktioner inden for den offentlige forvaltning, navnlig under regeringens lovkontor (vicestatssekretær og underdirektør, senere chef for departementet for fællesskabsret og komparativ ret) og under kontoret for europæiske anliggender (kontorchef); medlem af forhandlingsdelegationen vedrørende associeringsaftalen (1994-1996) og i forbindelse med tiltrædelsen af Den Europæiske Union (1998-2003) med ansvar for juridiske anliggender; advokat; projektansvarlig for tilpasning til fællesskabsretten og den europæiske integration, primært på Vestbalkan; afdelingschef ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (2004-2006); dommer ved Retten siden den 7. oktober 2006.

Alfred Dittrich

Født i 1950; jurastudier ved universitetet i Erlangen-Nürnberg (1970-1975); Rechtsreferendar ved Oberlandesgericht Nürnberg (1975-1978); fuldmægtig i forbundsøkonomiministeriet (1978-1982); fuldmægtig ved Forbundsrepublikken Tysklands faste repræsentation ved De Europæiske Fællesskaber (1982); fuldmægtig i forbundsøkonomiministeriet med ansvar for EF-ret og konkurrenceret (1983-1992); departementschef for EU-ret i justitsministeriet (1992-2007); leder af den tyske delegation i Rådets arbejdsgruppe »Domstolen«; befuldmægtiget for forbundsregeringen i en lang række sager ved De Europæiske Fællesskabers Domstol; dommer ved Retten siden den 17. september 2007.

Santiago Soldevila Fragoso

Født i 1960; juridisk kandidateksamen fra Universidad Autónoma de Barcelona (1983); dommer (1985), siden 1992 Magistrado especialista ved Contencioso-Administrativo, med embede ved Tribunal Superior de Justicia de Canarias, Santa Cruz de Tenerife (1992 og 1993), og ved Audiencia Nacional (Madrid, maj 1998 – august 2007), der behandler skattesager (moms), og i søgsmål til prøvelse af Ministro de Economías generelle lovbestemmelser og ministeriets beslutninger om statsstøtte eller Administracións økonomiske ansvar, samt søgsmål til prøvelse af aftaler indgået af de centrale økonomiske myndigheder på bankområdet, børsområdet, energiområdet, sikkerhedsområdet og konkurrenceområdet; referendar ved Tribunal Constitucional (1993-1998); dommer ved Retten fra den 17. september 2007 til den 16. september 2013.

Laurent Truchot

Født i 1962; kandidat fra Institut d'études politiques de Paris (1984); studier ved École nationale de la magistrature (1986-1988); dommer ved tribunal de grande instance de Marseille (januar 1988 – januar 1990); fuldmægtig i civilretsdirektoratet i justitsministeriet (januar 1990 – juni 1992); vicekontorchef, senere kontorchef i generaldirektoratet for konkurrence, forbrug og bekæmpelse af svig i økonomi-, finans- og industriministeriet (juni 1992 – september 1994); teknisk rådgiver for justitsministeren (Garde des Sceaux) (september 1994 – maj 1995); dommer ved tribunal de grande instance de Nîmes (maj 1995 – maj 1996); referendar ved Domstolen hos generaladvokat P. Léger (maj 1996 – december 2001); referendarråd ved cour de cassation (december 2001 – august 2007); dommer ved Retten fra den 17. september 2007 til den 16. september 2013.

Sten Frimodt Nielsen

Født i 1963; cand.jur. fra Københavns Universitet (1988); fuldmægtig i Udenrigsministeriet (1988-1991); manuduktør i international ret og EF-ret ved Københavns Universitet (1988-1991); ambassadesekretær ved FN-missionen i New York (1991-1994); fuldmægtig i Udenrigsministeriets juridiske tjeneste (1994-1995); ekstern lektor ved Københavns Universitet (1995); fuldmægtig, senere konsulent i Statsministeriet (1995-1998); ministerråd ved Danmarks faste repræsentation ved Den Europæiske Union (1998-2001); kommitteret i juridiske spørgsmål i Statsministeriet (2001-2002); afdelingschef og juridisk rådgiver i Statsministeriet (marts 2002 – juli 2004); departementsråd og juridisk rådgiver i Statsministeriet (august 2004 – august 2007); dommer ved Retten siden den 17. september 2007.

Kevin O'Higgins

Født i 1946; studier ved Crescent College i Limerick, Clongowes Wood College, University College Dublin (B.A. degree og juridisk eksamen i EF-ret) og ved Kings Inns; advokatbestalling i Irland i 1968; barrister (1968-1982); Senior Counsel (Inner Bar of Ireland, 1982-1986); dommer ved Circuit court (1986-1997); dommer ved High Court of Ireland (1997-2008); medlem af Kings Inns; Irlands repræsentant ved Consultative Council of European Judges under Europarådet (2000-2008); dommer ved Retten fra den 15. september 2008 til den 16. september 2013.

Juraj Schwarcz

Født i 1952; juridisk kandidateksamen (Comenius-universitet i Bratislava, 1979); juridisk rådgiver for virksomheder (1975-1990); justitssekretær med ansvar for handelsregistret ved kommuneretten i Košice (1991); dommer ved kommuneretten i Košice (januar – oktober 1992); dommer og afdelingsformand ved regionalretten i Košice (november 1992-2009); dommer udstationeret ved Den Slovakiske Republiks højesteret, den erhvervsretlige afdeling (oktober 2004 – september 2005); præsident for handelskollegiet ved regionalretten i Košice (oktober 2005 – september 2009); ekstern medlem af det erhvervsretlige og økonomiske fakultet ved P.J. Šafárik universitet i Košice (1997-2009); eksternt medlem af lærerkollegiet ved det juridiske akademi (2005-2009); dommer ved Retten siden den 7. oktober 2009.

Marc van der Woude

Født i 1960; juridisk embedseksamen (universitetet i Groningen, 1983); studier ved Europa-kollegiet (1983-1984); assistent ved Europa-kollegiet (1984-1986); underviser ved universitetet i Leiden (1986-1987); referent i Kommissionen for De Europæiske Fællesskabers Generaldirektorat for Konkurrence (1987-1989); referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (1989-1992); politisk koordinator i Kommissionen for De Europæiske Fællesskabers Generaldirektorat for Konkurrence (1992-1993); medlem af Den Juridiske Tjeneste ved Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (1993-1995); advokat i Bruxelles siden 1995; professor ved Erasmus-Universitetet i Rotterdam siden 2000; forfatter til talrige publikationer; dommer ved Retten siden den 13. september 2010.

Dimitrios Gratsias

Født i 1957; juridisk kandidateksamen fra Athens universitet (1980); eksamensbevis for videregående studier i offentlig ret ved université de Paris I, Panthéon-Sorbonne (1981); certifikat fra centre universitaire d'études communautaires et européennes (université Paris I) (1982); embedsmand ved Grækenlands Statsråd (1985-1992); referendar ved Grækenlands Statsråd (1992-2005); referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (1994-1996); suppleant ved Grækenlands specialhøjesteret (1998 et 1999); medlem af Grækenlands Statsråd (2005); medlem af specialdomstolen for sager vedrørende embedsmisbrug (2006); medlem af det højeste råd for forvaltningsretterne (2008); inspektør ved forvaltningsretterne (2009-2010); dommer ved Retten siden den 25. oktober 2010.

Andrei Popescu

Født i 1948; cand.jur. fra Bukarests universitet (1971); efterfølgende studier i international arbejdsret og europæisk socialret ved Genève's universitet (1973-1974); dr.jur. fra Bukarests universitet (1980); manuduktør på prøve (1971-1973), manuduktør (1974-1985), professor i arbejdsret ved Bukarests universitet (1985-1990); chefforsker ved instituttet for videnskabelig forskning vedrørende arbejde og social sikring (1990-1991); vicegeneraldirektør (1991-1992), direktør (1992-1996) i ministeriet for arbejde og social sikring; universitetslektor (1997), underviser ved skolen for politiske og administrative studier, Bukarest (2000); statssekretær i ministeriet for europæisk integration (2001-2005); departementschef i Rumæniens statsråd (1996-2001 et 2005-2009); stifter af og direktør for rumænsk tidsskrift for EU-ret; formand for det rumænske selskab for EU-ret (2009-2010); den rumænske regerings befuldmægtigede for Den Europæiske Unions retsinstanser (2009-2010); dommer ved Retten siden den 26. november 2010.

Mariyana Kancheva

Født i 1958; juridisk kandidateksamen fra Sofias universitet (1979-1984); supplerende mastergrad i europæisk ret ved Institut d'études européennes på Université libre de Bruxelles (2008-2009); specialiseret i økonomisk ret og intellektuel ejendomsret; retsassessor ved den regionale ret i Sofia (1985-1986); juridisk konsulent (1986-1988); advokat med møderet for retten i Sofia (1988-1992); generaldirektør for udenrigsministeriets diplomatafdeling (1992-1994); udøvelse af advokatvirksomhed i Sofia (1994-2011) og i Bruxelles (2007-2011); voldgiftsdommer i Sofia i forbindelse med bilæggelse af handelstvister; deltagelse i udarbejdelsen af diverse retsakter som juridisk konsulent for det bulgarske parlament; dommer ved Retten siden den 19. september 2011.

Guido Berardis

Født i 1950; juridisk kandidateksamen (Rom Universitet, La Sapienza, 1973), diplom for videregående europastudier ved Europakollegiet (Brügge, 1974-1975), tjenestemand ved Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (direktoratet »Internationale Anliggender« i Generaldirektorat for Landbrug, 1975-1976), medlem af Den Juridiske Tjeneste ved Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (1976-1991 og 1994-1995); repræsentant for Den Juridiske Tjeneste ved Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber i Luxembourg (1990-1991); referendar hos dommer G.F. Mancini ved De Europæiske Fællesskabers Domstol i Luxembourg (1991-1994); juridisk konsulent for medlemmerne af Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber M. Monti (1995-1997) og F. Bolkestein (2000-2002); direktør for direktoratet »Udbudspolitik« (2002-2003), for direktoratet »Tjenesteydelser, intellektuel og industriel ejendomsret, medier og databeskyttelse« (2003-2005) og for direktoratet »Tjenesteydelser« (2005-2011) under Generaldirektorat for »Det Indre Marked« ved Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber; ledende juridisk konsulent og direktør for gruppen »Retfærdighed, frihed og sikkerhed, civilret og strafferet« ved Den Juridiske Tjeneste ved Europa-Kommissionen (2011-2012); dommer ved Retten siden den 17. september 2012.

Eugène Buttigieg

Født i 1961; juridisk kandidateksamen fra universitetet i Malta, mastergrad i EU-ret (Exeter universitet); doktorgrad i konkurrenceret (Londons universitet); jurist i justitsministeriet (1987-1990), ledende jurist i udenrigsministeriet (1990-1994); medlem af Copyright Board (ophavsretskommissionen) (1994-2005); jurist-revisor i ministeriet for justits og lokale myndigheder (2001-2002); fuldmægtig i Malta Resources Authority (Maltas ressourcestyringsmyndighed) (2001-2009); konsulent i EU-ret (siden 1994); konsulent i konkurrence- og forbrugerret i finans-, økonomi- og investeringsministeriet (2000-2010); konsulent i konkurrence- og forbrugerret, tilforordnet premierministeren 2010-2011); konsulent ved Malta Competition and Consumer Affairs Authority (Maltas konkurrence- og forbrugerm myndighed) (2012); adjunkt (1994-2001); universitetslektor (2001-2006), derefter professor (siden 2007) og indehaver af Jean Monnet-lærestolen i EU-ret (siden 2009) ved Maltas universitet; medstifter af og vicepræsident for Maltese Association for European Law (Maltas forening for EU-ret), dommer ved Retten siden 8. oktober 2012.

Carl Wetter

Født i 1949; bacheloreksamen i økonomi (Bachelor of Arts, 1974) og juridisk kandidateksamen (Master of Laws, 1977) ved Uppsala Universitet; fuldmægtig i udenrigsministeriet (1977); svensk advokatbestalling (siden 1983); medlem af den svenske arbejdsgruppe om konkurrenceret ved Det Internationale Handelskammer (ICC); kursusansvarlig for konkurrenceret (universiteterne i Lund og i Stockholm); forfatter til adskillige publikationer; dommer ved Retten siden den 18. marts 2013.

Vesna Tomljenović

Født i 1956, eksamen fra universitetet i Rijeka (kandidat i 1979) og fra universitetet i Zagreb (LL.M. i 1984; dr.jur. i 1996); assisterende professor (1980-1998), gæsteprofessor (2003-2009) og professor (2009-2013) ved det juridiske fakultet ved universitetet i Rijeka; assisterende professor ved det økonomiske fakultet på universitetet i Rijeka (1990-2013); formand for den kroatiske forening for komparativ ret (2006-2013); dommer ved Retten siden 4. juli 2013.

Egidijus Bieliūnas

Født 1950; juridisk kandidateksamen fra universitetet i Vilnius (1973); dr.jur. (1978); assistent, lektor og senere underviser ved det juridiske fakultet ved universitetet i Vilnius (1977-1992); rådgiver ved den juridiske afdeling i Republikken Litauens parlament (1990-1992); rådgiver ved den litauiske ambassade i Belgien (1992-1994); rådgiver ved den litauiske ambassade i Frankrig (1994-1996); medlem af Den Europæiske Menneskerettighedskommission (1996-1999); dommer ved Litauens Højesteret (1999-2011); lektor ved lærestolen i strafferet ved universitetet i Vilnius (2003-2013); repræsentant for Republikken Litauen ved Eurojusts fælles kontrolinstans (2004-2011); dommer ved Republikken Litauens forfatningsdomstol (2011-2013); dommer ved Retten siden den 16. september 2013.

Viktor Kreuschitz

Født 1952; juridisk kandidateksamen fra universitet i Wien (1981); tjenestemand i den østrigske forbundskanslers kontor – Kontoret for forfatningsanliggender (1981-1997); juridisk rådgiver i Europa-Kommisionens Juridiske Tjeneste (1997-2013); dommer ved Retten siden den 16. september 2013.

Anthony Michael Collins

Født 1960; afgangseksamen fra Trinity College, Dublin (Juridisk Videnskab) (1984) og fra Honourable Society of the King's Inns, Dublin (Barrister-at-Law) (1986); praktiserede som Barrister-at-Law (1986-1990 og 1997-2003) og Senior Counsel (2003-2013) ved Bar of Ireland; attaché ved De Europæiske Fællesskabers Domstols Justitssekretær (1990-1997); direktør for Irish Centre for European Law (1997-2000) og fortsat medlem af centrets bestyrelse; næstformand for Det Europæiske Råd af Nationale Ungdomsfællesråd (1979-1981); generalsekretær for Organising Bureau of European School Student Unions (1977-1984); generalsekretær for Irish Union of School Students (1977-1979); international næstformand for Union of Students in Ireland (1982-1983); medlem af den administrative komité for Amicale des référendaires, Luxembourg (1992-2000); medlem af den faste delegation for Rådet for Advokatsamfund i Den Europæiske Union (CCBE) ved Domstolen og EFTA-Domstolen (2006-2013); dommer ved Retten siden den 16. september 2013.

Ignacio Ulloa Rubio

Født 1967; cand.jur. med udmærkelse (1985-1990) og PhD-studier (1990-1993) ved Universidad Complutense, Madrid; offentlig anklager i Gerona (2000-2003); juridisk rådgiver og rådgiver i menneskeretlige spørgsmål ved den midlertidige koalitionsmyndighed, Bagdad, Irak (2003-2004); førsteinstansdommer i civile sager og undersøgelsesdommer (2003-2007); derefter ledende dommer, Gerona (2008); vicechef for den integrerede retsstatsmission for Irak EUJUST LEX ved Rådet for Den Europæiske Union (2005-2006); juridisk rådgiver ved Spaniens forfatningsdomstol (2006-2011 og 2013); statssekretær for sikkerhed (2012-2013); civil ekspert på områderne retsstaten og reformen af sikkerhedssektoren hos Rådet for Den Europæiske Union (2005-2011); ekstern ekspert i grundlæggende rettigheder og strafferet hos Europa-Kommissionen (2011-2013); underviser og udgiver af adskillige publikationer; dommer ved Retten siden den 16. september 2013.

Stéphane Gervasoni

Født 1967; eksamen fra Institut d'études politiques de Grenoble (1988) og École nationale d'administration (1993); embedsmand ved Conseil d'Etat (refererende dommer i tvistemålsafdelingen, 1993-1997, og medlem af socialretsafdelingen, 1996-1997); assessor ved Conseil d'Etat (1996-2008); lektor ved Institut d'études politiques de Paris (1993-1995); regeringens repræsentant i den særlige kassationskommission for pensionssager (1994-1996); juridisk konsulent i ministeriet for offentligt ansatte og for Paris kommune (1995-1997); generalsekretær ved præfekturet for departementet Yonne; vicepræfekt i arrondissementet Auxerre (1997-1999); generalsekretær ved præfekturet for departementet Savoie, vicepræfekt i arrondissementet Chambéry (1999-2001); referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (2001-2005); fungerende medlem af NATO's appelorgan (2001-2005); dommer ved Retten for EU-Personalesager (2005-2011, afdelingsformand fra 2008-2011); medlem af Conseil d'Etat (tilforordnet formanden for 8. afdeling i tvistemålsafdelingen 2011-2013); medlem af klagenævnet ved Den Europæiske Rumfartsorganisation (2011-2013); dommer ved Retten siden den 16. september 2013.

Lauri Madise

Født i 1974; juridisk kandidateksamen (fra universitetet i Tartu og Poitiers); konsulent i Justitsministeriet (1995-1999); sekretariatschef i det estiske parlaments forfatningsudvalg (1999-2000); dommer ved appelretten i Tallin (fra 2002); medlem af undersøgelsesudvalget for domme (fra 2005); deltagelse i lovgivningsarbejde vedrørende forfatningsret og forvaltningsret; dommer ved Retten siden den 23. oktober 2013.

Emmanuel Coulon

Født i 1968; jurastudier (Panthéon-Assas universitetet, Paris); studier i management (université Paris-Dauphine); Europakollegiet (1992); advokateksamen fra centre régional de formation à la profession d'avocat de Paris; belgisk advokatbestalling; advokat i Bruxelles; bestået almindelig udvælgelsesprøve ved Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber; referendar ved Retten i Første Instans (hos præsident Saggio, 1996-1998; hos præsident Vesterdorf, 1998-2002); kabinetschef hos præsidenten for Retten i Første Instans (2003-2005); justitssekretær ved Retten i Første Instans siden den 6. oktober 2005.

2. Ændringer i Rettens sammensætning 2013

Højtideligt retsmøde den 18. marts 2013

Som følge af Nils Wahls fratræden, da han er blevet generaladvokat ved Domstolen, har repræsentanterne for regeringerne for Den Europæiske Unions medlemsstater ved afgørelse af 6. marts 2013 udnævnt Carl Wetter til dommer ved Retten for resten af Nils Wahls embedsperiode, dvs. indtil den 31. august 2013.

Højtideligt retsmøde den 4. juli 2013

Efter Republikken Kroatiens tiltrædelse af Den Europæiske Union den 1. juli 2013 har repræsentanterne for medlemsstaternes regeringer ved afgørelse af 1. juli 2013 udnævnt Vesna Tomljenović til dommer ved Retten for perioden fra den 1. juli til den 31. august 2013.

Højtideligt retsmøde den 16. september 2013

I forbindelse med den delvise fornyelse af Retten og som afløsere for Laurent Truchot, Vilenas Vadapalas, Santiago Soldevila Fragoso og Kevin O'Higgins udnævnte repræsentanterne for medlemsstaternes regeringer ved afgørelser af 26. juni og 24. juli 2013 Egidijus Bieliūnas, Anthony Collins, Ignacio Ulloa Rubio og Stéphane Gervasoni til dommere ved Retten for perioden fra den 1. september 2013 til den 31. august 2019.

Ved afgørelser af 6. marts, 26. juni og 24. juli 2013 fornyede repræsentanterne for medlemsstaternes regeringer mandatet for Nicholas James Forwood, Alfred Dittrich, Ingrida Labucka, Miro Prek, Mariyana Kancheva, Guido Berardis, Eugène Buttigieg, Carl Wetter og Vesna Tomljenović for den samme periode.

Efter Josef Azizis fratræden udnævnte repræsentanterne for medlemsstaternes regeringer endelig ved afgørelse af 26. juni 2013 Viktor Kreuschitz til dommer ved Retten for perioden fra den 1. september 2013 til den 31. august 2016.

Højtideligt retsmøde den 23. oktober 2013

Ved afgørelse af 16. oktober 2013 er Lauri Madise blevet udnævnt til dommer ved Retten for perioden fra den 6. oktober 2013 til den 31. august 2016.

Inden for rammerne af den delvise nybesættelse af embederne ved Retten har repræsentanterne for medlemsstaternes regeringer ved afgørelse af 16. oktober 2013 forlænget Irena Pelikánová's mandat for perioden fra den 1. september 2013 til den 31. august 2019.

3. Rettens sammensætning efter rangfølge

Fra den 1. januar 2013 til den 17. marts 2013

M. JAEGER, Rettens præsident
J. AZIZI, AFDELINGSFORMAND
N.J. FORWOOD, AFDELINGSFORMAND
O. CZÚCZ, AFDELINGSFORMAND
I. PELIKÁNOVÁ, AFDELINGSFORMAND
S. PAPASAVVAS, AFDELINGSFORMAND
A. DITTRICH, AFDELINGSFORMAND
L. TRUCHOT, AFDELINGSFORMAND
H. KANNINEN, AFDELINGSFORMAND
M.E. MARTINS RIBEIRO, DOMMER
F. DEHOUSSE, DOMMER
I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, DOMMER
V. VADAPALAS, DOMMER
K. JÜRIMÄE, DOMMER
I. LABUCKA, DOMMER
M. PREK, DOMMER
S. SOLDEVILA FRAGOSO, DOMMER
S. FRIMODT NIELSEN, DOMMER
K. O'HIGGINS, DOMMER
J. SCHWARCZ, DOMMER
M. VAN DER WOUDE, DOMMER
D. GRATSIAS, DOMMER
A. POPESCU, DOMMER
M. KANCHEVA, DOMMER
G. BERARDIS, DOMMER
E. BUTTIGIEG, DOMMER

E. COULON, justitssekretær

Fra den 18. marts 2013 til den 3. juli 2013

M. JAEGER, Rettens præsident
J. AZIZI, afdelingsformand
N.J. FORWOOD, afdelingsformand
O. CZÚCZ, afdelingsformand
I. PELIKÁNOVÁ, afdelingsformand
S. PAPASAVVAS, afdelingsformand
A. DITTRICH, afdelingsformand
L. TRUCHOT, afdelingsformand
H. KANNINEN, afdelingsformand
M.E. MARTINS RIBEIRO, dommer
F. DEHOUSSE, dommer
I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, dommer
V. VADAPALAS, dommer
K. JÜRIMÄE, dommer
I. LABUCKA, dommer
M. PREK, dommer
S. SOLDEVILA FRAGOSO, dommer
S. FRIMODT NIELSEN, dommer
K. O'HIGGINS, dommer
J. SCHWARCZ, dommer
M. VAN DER WOUDE, dommer
D. GRATSIAS, dommer
A. POPESCU, dommer
M. KANCHEVA, dommer
G. BERARDIS, dommer
E. BUTTIGIEG, dommer
C. WETTER, dommer

E. COULON, justitssekretær

**Fra den 4. juli 2013 til den
17. september 2013**

M. JAEGER, Rettens præsident
J. AZIZI, afdelingsformand
N.J. FORWOOD, afdelingsformand
O. CZÚCZ, afdelingsformand
I. PELIKÁNOVÁ, afdelingsformand
S. PAPASAVVAS, afdelingsformand
A. DITTRICH, afdelingsformand
L. TRUCHOT, afdelingsformand
H. KANNINEN, afdelingsformand
M.E. MARTINS RIBEIRO, dommer
F. DEHOUSSE, dommer
I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, dommer
V. VADAPALAS, dommer
K. JÜRIMÄE, dommer
I. LABUCKA, dommer
M. PREK, dommer
S. SOLDEVILA FRAGOSO, dommer
S. FRIMODT NIELSEN, dommer
K. O'HIGGINS, dommer
J. SCHWARCZ, dommer
M. VAN DER WOUDE, dommer
D. GRATSIAS, dommer
A. POPESCU, dommer
M. KANCHEVA, dommer
G. BERARDIS, dommer
E. BUTTIGIEG, dommer
C. WETTER, dommer
V. TOMLJENOVIC, dommer

E. COULON, justitssekretær

**Fra den 18. september 2013 til den
22. oktober 2013**

M. JAEGER, Rettens præsident
H. KANNINEN, Rettens vicepræsident
M.E. MARTINS RIBEIRO, afdelingsformand
S. PAPASAVVAS, afdelingsformand
M. PREK, afdelingsformand
A. DITTRICH, afdelingsformand
S. FRIMODT NIELSEN, afdelingsformand
M. VAN DER WOUDE, afdelingsformand
D. GRATSIAS, afdelingsformand
G. BERARDIS, afdelingsformand
N.J. FORWOOD, dommer
F. DEHOUSSE, dommer
O. CZÚCZ, dommer
I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, dommer
I. PELIKÁNOVÁ, dommer
K. JÜRIMÄE, dommer
I. LABUCKA, dommer
J. SCHWARCZ, dommer
A. POPESCU, dommer
M. KANCHEVA, dommer
E. BUTTIGIEG, dommer
C. WETTER, dommer
V. TOMLJENOVIC, dommer
E. BIELIŪNAS, dommer
V. KREUSCHITZ, dommer
A. COLLINS, dommer
I. ULLOA RUBIO, dommer
S. GERVASONI, dommer

E. COULON, justitssekretær

**Fra den 23. oktober 2013 til den
31. december 2013**

M. JAEGER, Rettens præsident
H. KANNINEN, Rettens vicepræsident
M.E. MARTINS RIBEIRO, afdelingsformand
S. PAPASAVVAS, afdelingsformand
M. PREK, afdelingsformand
A. DITTRICH, afdelingsformand
S. FRIMODT NIELSEN, afdelingsformand
M. VAN DER WOUDE, afdelingsformand
D. GRATSIAS, afdelingsformand
G. BERARDIS, afdelingsformand
N.J. FORWOOD, dommer
F. DEHOUSSE, dommer
O. CZÚCZ, dommer
I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, dommer
I. PELIKÁNOVÁ, dommer
I. LABUCKA, dommer
J. SCHWARCZ, dommer
A. POPESCU, dommer
M. KANCHEVA, dommer
E. BUTTIGIEG, dommer
C. WETTER, dommer
V. TOMLJENOVIC, dommer
E. BIELIŪNAS, dommer
V. KREUSCHITZ, dommer
A. COLLINS, dommer
I. ULLOA RUBIO, dommer
S. GERVASONI, dommer
L. MADISE, dommer

E. COULON, justitssekretær

4. Tidligere medlemmer af Retten

David Alexander Ogilvy Edward (1989-1992)
Christos Yeraris (1989-1992)
José Luis Da Cruz Vilaça (1989-1995), præsident (1989-1995)
Jacques Biancarelli (1989-1995)
Donal Patrick Michael Barrington (1989-1996)
Romain Alphonse Schintgen (1989-1996)
Heinrich Kirschner (1989-1997)
Antonio Saggio (1989-1998), præsident (1995-1998)
Cornelis Paulus Briët (1989-1998)
Koen Lenaerts (1989-2003)
Bo Vesterdorf (1989-2007), præsident (1998-2007)
Rafael García-Valdecasas y Fernández (1989-2007)
Andreas Kalogeropoulos (1992-1998)
Christopher William Bellamy (1992-1999)
André Potocki (1995-2001)
Manuel Gens de Moura Ramos Rui (1995-2003)
Pernilla Lindh (1995-2006)
Virpi Tiili (1995-2009)
Josef Azizi (1995-2013)
John D. Cooke (1996-2008)
Jörg Pirrung (1997-2007)
Paolo Mengozzi (1998-2006)
W. H. Meij Arjen (1998-2010)
Mihalis Vilaras (1998-2010)
Hubert Legal (2001-2007)
Verica Trstenjak (2004-2006)
Daniel Šváby (2004-2009)
Ena Cremona (2004-2012)
Vilenas Vadapalas (2004-2013)
Küllike Jürimäe (2004-2013)
Enzo Moavero Milanesi (2006-2011)
Nils Wahl (2006-2012)
Teodor Tchihev (2007-2010)
M. Ciucă Valeriu (2007-2010)
Santiago Soldevila Frago (2007-2013)
Laurent Truchot (2007-2013)
Kevin O'Higgins (2008-2013)

Præsidenter

José Luís Da Cruz Vilaça (1989-1995)

Antonio Saggio (1995-1998)

Bo Vesterdorf (1998-2007)

Justitssekretær

Hans Jung (1989-2005)

C – Statistik over retssagerne ved Retten

Samlet oversigt for Retten

1. Indbragte, afsluttede, verserende sager (2009-2013)

Indbragte sager

2. Sagstyper (2009-2013)
3. Søgsmålstyper (2009-2013)
4. Sageres genstand (2009-2013)

Afsluttede sager

5. Sagstyper (2009-2013)
6. Sageres genstand (2013)
7. Sageres genstand (2009-2013) (domme og kendelser)
8. Dommerkollegierne (2009-2013)
9. Sagsbehandlingstid i måneder (2009-2013) (domme og kendelser)

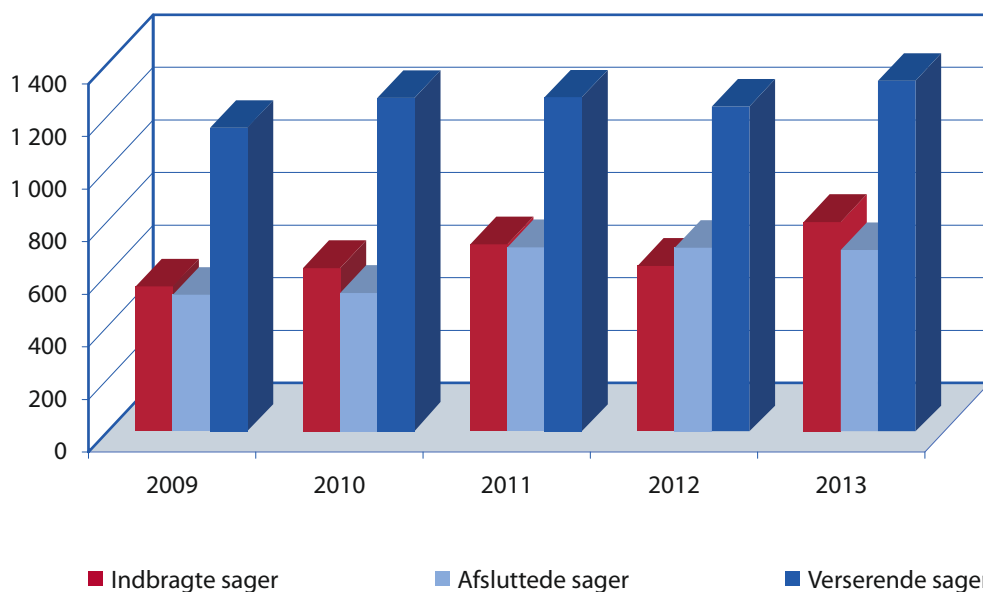
Verserende sager pr. 31. december

10. Sagstyper (2009-2013)
11. Sageres genstand (2009-2013)
12. Dommerkollegierne (2009-2013)

Øvrige

13. Foreløbige forholdsregler (2009-2013)
14. Fremskyndede procedurer (2009-2013)
15. Rettens afgørelser, som er blevet appelleret til Domstolen (1990-2013)
16. Fordeling af appelsagerne efter sagstyper ved Domstolen (2009-2013)
17. Appelsageres udfald ved Domstolen (2013) (domme og kendelser)
18. Appelsagerne udfald ved Domstolen (2009-2013) (domme og kendelser)
19. Samlet udvikling (1989-2013) (indbragte, afsluttede, verserende sager)

1. Samlet oversigt for Retten – Indbragte, afsluttede, verserende sager (2009-2013)^{1 2}

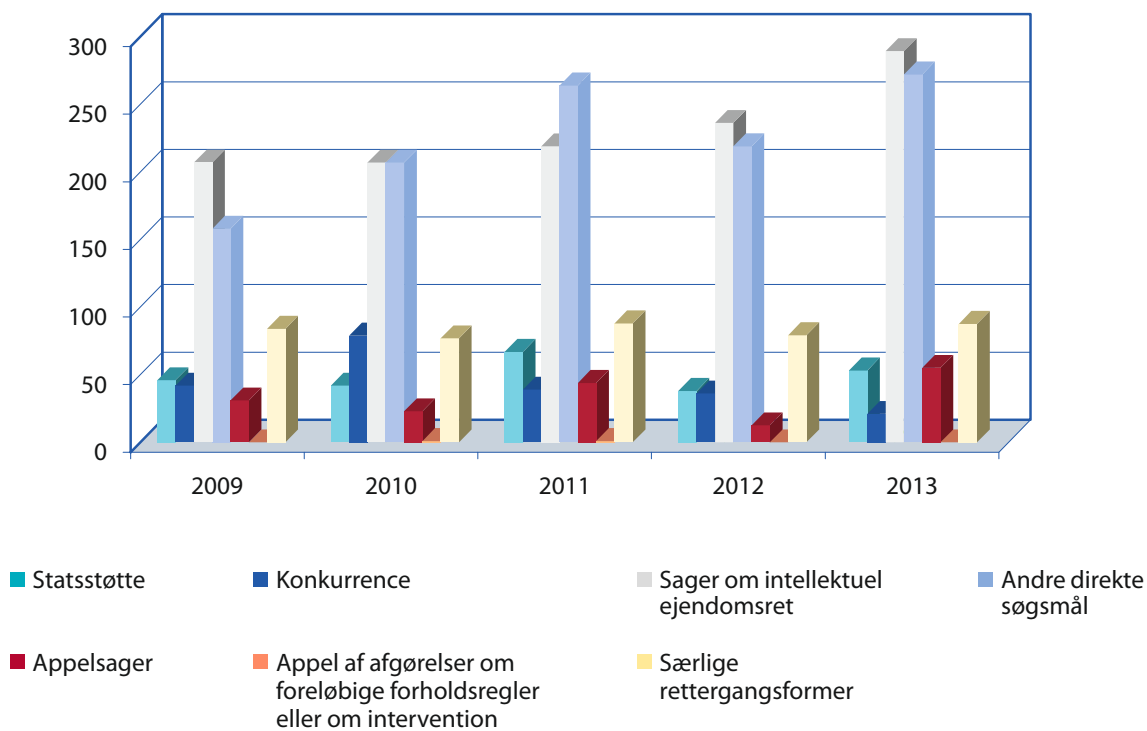

	2009	2010	2011	2012	2013
Indbragte sager	568	636	722	617	790
Afsluttede sager	555	527	714	688	702
Verserende sager	1 191	1 300	1 308	1 237	1 325

¹ Medmindre andet er angivet, er særlige rettergangsformer medtaget i denne og de følgende tabeller. Særlige rettergangsformer« omfatter: begæring om genoptagelse af en dom (artikel 41 i statutten for Domstolen, artikel 122 i Rettens procesreglement), tredjemandsindsigelse (artikel 42 i statutten for Domstolen, artikel 123 i Rettens procesreglement), ekstraordinær genoptagelse (artikel 44 i statutten for Domstolen, artikel 125 i Rettens procesreglement), fortolkning af en dom (artikel 43 i statutten for Domstolen, artikel 129 i Rettens procesreglement), fastsættelse af sagsomkostninger (artikel 92 i Rettens procesreglement), fri proces (artikel 96 i Rettens procesreglement) og berigtigelse af en dom (artikel 84 i Rettens procesreglement).

² Medmindre andet er angivet, tager denne tabel og tabellerne på de følgende sider ikke hensyn til sager om foreløbige forholdsregler.

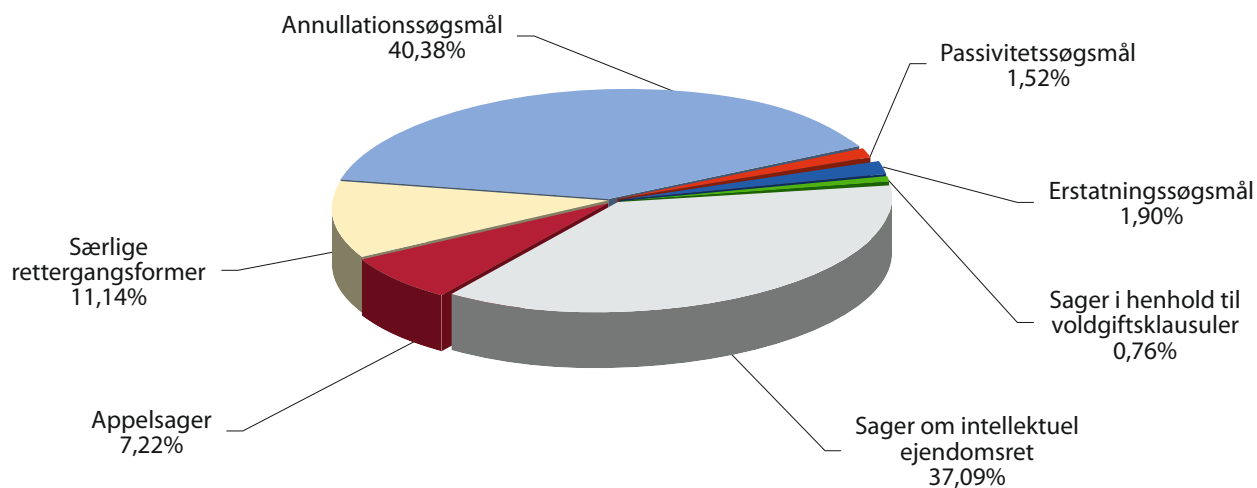
2. Indbragte sager – sagstyper (2009-2013)

	2009	2010	2011	2012	2013
Statsstøtte	46	42	67	36	54
Konkurrence	42	79	39	34	23
Sager om intellektuel ejendomsret	207	207	219	238	293
Andre direkte søgsmål	158	207	264	220	275
Appelsager	31	23	44	10	57
Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention		1	1	1	
Særlige rettergangsformer	84	77	88	78	88
I alt	568	636	722	617	790

3. Indbragte sager – søgsmålstyper (2009-2013)

Fordeling i 2013

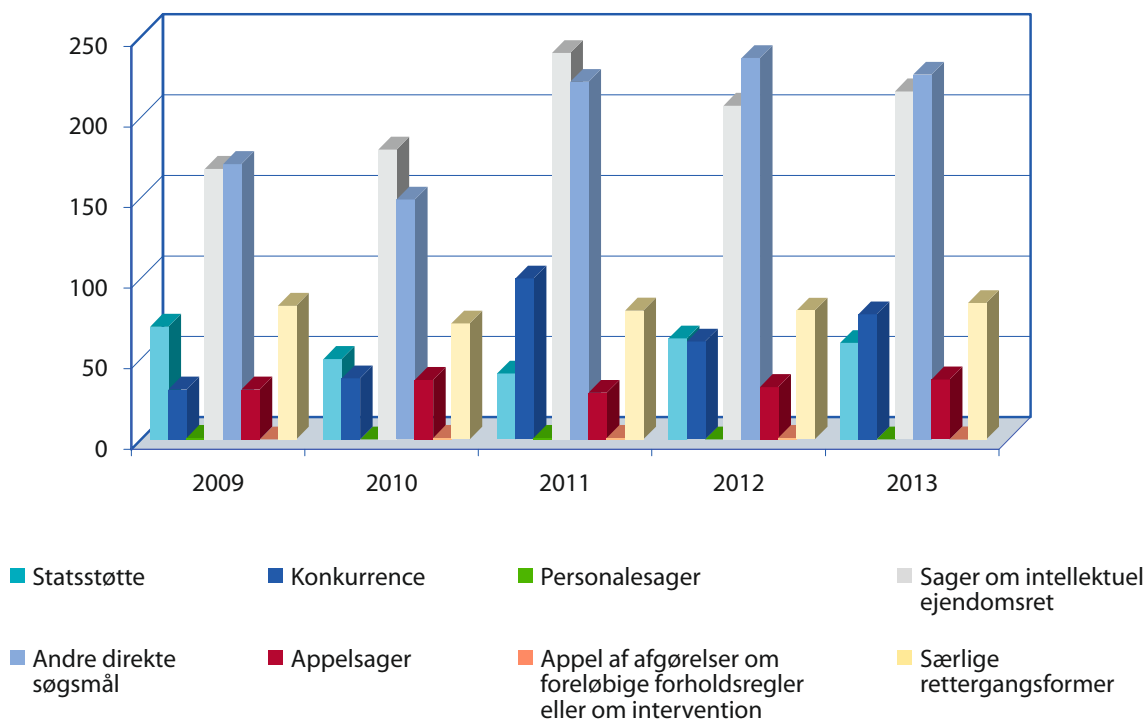
	2009	2010	2011	2012	2013
Annullationsøgsmål	214	304	341	257	319
Passivitetssøgsmål	7	7	8	8	12
Erstatningssøgsmål	13	8	16	17	15
Sager i henhold til voldgiftsklausuler	12	9	5	8	6
Sager om intellektuel ejendomsret	207	207	219	238	293
Appelsager	31	23	44	10	57
Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention		1	1	1	
Særlige rettergangsformer	84	77	88	78	88
I alt	568	636	722	617	790

4. Indbragte sager – sagernes genstand (2009-2013)¹

	2009	2010	2011	2012	2013
Aktindsigt	15	19	21	18	20
Beskæftigelse					2
Den Europæiske Unions optræden udadtil	5	1	2	1	
Energi	2		1		1
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig)	1			1	
Fiskeripolitik	1	19	3		3
Folkesundhed	2	4	2	12	5
Forbrugerbeskyttelse					2
Forskning, teknologisk udvikling og rummet	6	3	4	3	5
Fri bevægelighed for personer	1	1			
Fri udveksling af tjenesteydelser	4	1		1	
Frie varebevægelser	1				1
Handelspolitik	8	9	11	20	23
Intellectuel og industriel ejendomsret	207	207	219	238	294
Konkurrence	42	79	39	34	23
Kultur	1				1
Landbrug	19	24	22	11	27
Miljø	4	15	6	3	10
Nye staters tiltrædelse	1				1
Offentlige kontrakter	19	15	18	23	15
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	2		1		6
Oversøiske lande og territoriers associering					1
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)		8	3	2	12
Regler for institutionerne	32	17	44	41	44
Regler for virksomhederne	1				
Restriktive foranstaltninger (optræden udadtil)	7	21	93	59	41
Skatteret		1	1	1	1
Social sikring af vandrende arbejdstagere					1
Socialpolitik	2	4	5	1	
Statsstøtte	46	42	67	36	54
Tilnærmelse af lovgivningerne					13
Toldunion og fælles toldtarif	5	4	10	6	1
Transeuropæiske net					3
Transport		1	1		5
Turisme					2
Uddannelse, erhvervsuddannelse, ungdom og sport			2	1	2
Udenrigs- og sikkerhedspolitik		1			2
Voldgiftsbestemmelse	12	9	5	8	6
Økonomisk og monetær politik		4	4	3	15
Økonomisk, social og territorial samhørighed	6	24	3	4	3
EF-traktaten/TEUF i alt	452	533	587	527	645
EA-traktaten i alt		1			
Tjenestemandsvedtægten	32	25	47	12	57
Særlige rettergangsformer	84	77	88	78	88
I ALT	568	636	722	617	790

¹ Ikrafttrædelsen af traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde (TEUF) den 1.12.2009 har nødvendiggjort en ændring af fremstillingen af sagernes genstand. Oplysningerne for 2009 er følgelig blevet revideret.

5. Afsluttede sager – sagstyper (2009-2013)

	2009	2010	2011	2012	2013
Statsstøtte	70	50	41	63	60
Konkurrence	31	38	100	61	75
Personalesager	1		1		
Sager om intellektuel ejendomsret	168	180	240	210	217
Andre direkte søgsmål	171	149	222	240	226
Appelsager	31	37	29	32	39
Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention		1	1	1	
Særlige rettergangsformer	83	72	80	81	85
I alt	555	527	714	688	702

6. Afsluttede sager – sagernes genstand (2013)

	Domme	Kendelser	I alt
Aktindsigt	10	9	19
Beskæftigelse		2	2
Den Europæiske Unions optræden udadtil		2	2
Energi	1		1
Fiskeripolitik	2		2
Folkesundhed	2	2	4
Forskning, teknologisk udvikling og rummet	1	3	4
Frie varebevægelser		1	1
Handelspolitik	11	8	19
Intellectuel og industriel ejendomsret	164	54	218
Konkurrence	66	9	75
Landbrug	12	4	16
Miljø	4	2	6
Offentlige kontrakter	12	9	21
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	1	6	7
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)	6		6
Regler for institutionerne	14	21	35
Restriktive foranstaltninger (optræden udadtil)	33	7	40
Social sikring af vandrende arbejdstagere		1	1
Socialpolitik	4		4
Statsstøtte	16	43	59
Toldunion og fælles toldtarif	6	3	9
Turisme		1	1
Uddannelse, erhvervsuddannelse, ungdom og sport		1	1
Voldgiftsbestemmelse	4	4	8
Økonomisk og monetær politik		1	1
Økonomisk, social og territorial samhörighed	14		14
EF-traktaten/TEUF i alt	383	193	576
KS-traktaten i alt	1		1
Tjenestemandsvedtægten	14	26	40
Særlige rettergangsformer		85	85
I ALT	398	304	702

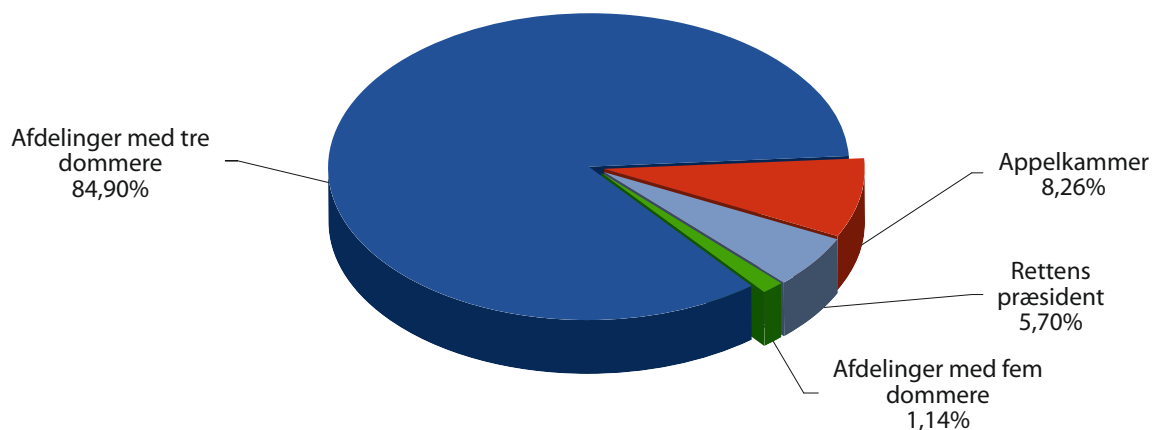
7. Afsluttede sager – sagernes genstand (2009-2013)¹ (domme og kendelser)

	2009	2010	2011	2012	2013
Aktindsigt	6	21	23	21	19
Beskæftigelse					2
Den Europæiske Unions optræden udadtil		4	5		2
Energi		2			1
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig)	2			2	
Fiskeripolitik	17		5	9	2
Folkesundhed	1	2	3	2	4
Forbrugerbeskyttelse		2	1		
Forskning, teknologisk udvikling og rummet	1	3	5	3	4
Fri bevægelighed for personer	1		2	1	
Fri udveksling af tjenesteydelser	2	2	3	2	
Frie varebevægelser	3				1
Handelspolitik	6	8	10	14	19
Intellectuel og industriel ejendomsret	169	180	240	210	218
Konkurrence	31	38	100	61	75
Kultur	2				
Landbrug	46	16	26	32	16
Miljø	9	6	22	8	6
Nye staters tiltrædelse	1				
Offentlige kontrakter	12	16	15	24	21
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	3			2	7
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)			4	1	6
Regler for institutionerne	20	26	36	41	35
Regler for virksomhederne		1			
Restriktive foranstaltninger (optræden udadtil)	8	10	32	42	40
Skatteret		1		2	
Social sikring af vandrende arbejdstagere					1
Socialpolitik	6	6	5	1	4
Statsstøtte	70	50	41	63	59
Toldunion og fælles toldtarif	10	4	1	6	9
Transport		2	1	1	
Turisme					1
Uddannelse, erhvervsuddannelse, ungdom og sport		1	1	1	1
Voldgiftsbestemmelse	10	12	6	11	8
Økonomisk og monetær politik		2	3	2	1
Økonomisk, social og territorial samhørighed	3	2	9	12	14
EF-traktaten/TEUF i alt	439	417	599	574	576
KS-traktaten i alt					1
EA-traktaten i alt	1		1		
Tjenestemandsvedtægten	32	38	34	33	40
Særlige rettergangsformer	83	72	80	81	85
I ALT	555	527	714	688	702

¹ Ikrafttrædelsen af traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde (TEUF) den 1.12.2009 har nødvendiggjort en ændring af fremstillingen af sagernes genstand. Oplysningerne for 2009 er følgelig blevet revideret.

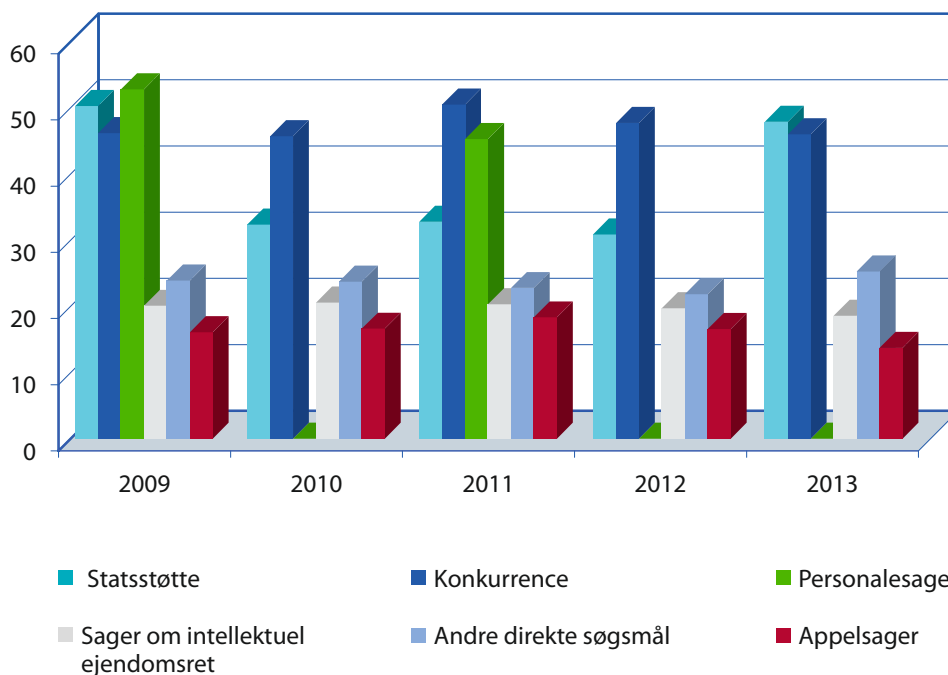
8. Afsluttede sager – dommerkollegierne (2009-2013)

Fordeling i 2013

	2009			2010			2011			2012			2013		
	Domme	Kendelser	I alt	Domme	Kendelser	I alt	Domme	Kendelser	I alt	Domme	Kendelser	I alt	Domme	Kendelser	I alt
Store Afdeling					2	2									
Appelkammer	20	11	31	22	15	37	15	14	29	17	20	37	13	45	58
Rettens præsident		50	50		54	54		56	56		50	50		40	40
Afdelinger med fem dommere	27	2	29	8		8	19	6	25	9		9	7	1	8
Afdelinger med tre dommere	245	200	445	255	168	423	359	245	604	328	264	592	378	218	596
Enedommer				3		3									
I alt	292	263	555	288	239	527	393	321	714	354	334	688	398	304	702

9. Afsluttede sager – sagsbehandlingstid i måneder (2009-2013) ¹ (domme og kendelser)

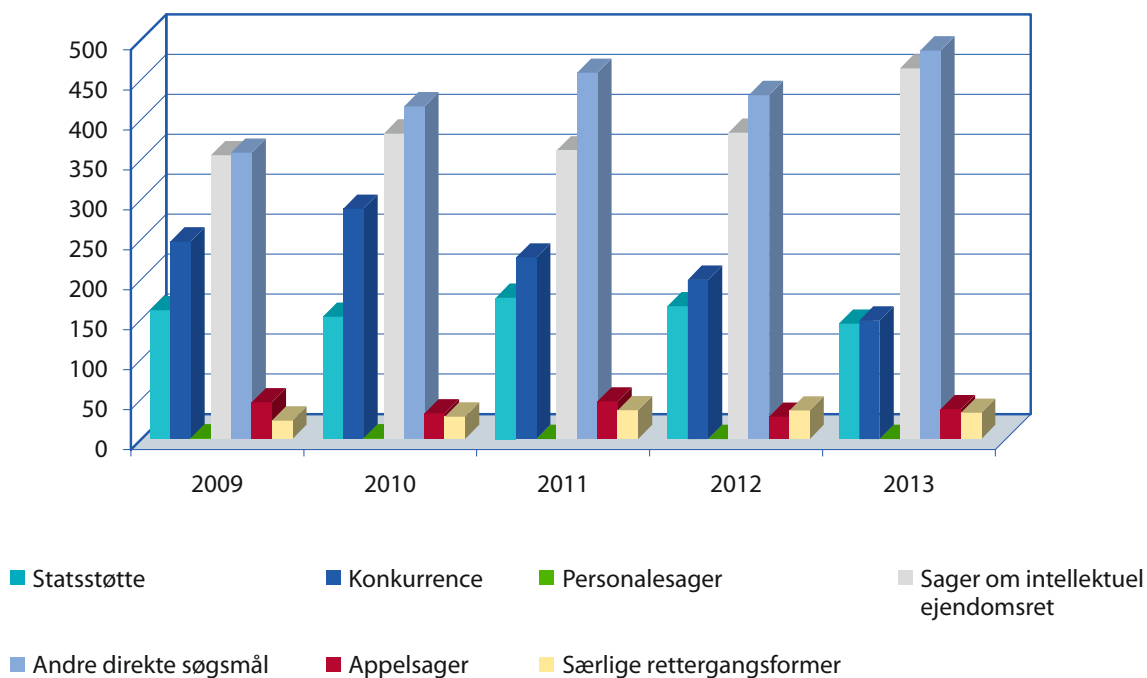

	2009	2010	2011	2012	2013
Statsstøtte	50,3	32,4	32,8	31,5	48,1
Konkurrence	46,2	45,7	50,5	48,4	46,4
Personalesager	52,8		45,3		
Sager om intellektuel ejendomsret	20,1	20,6	20,3	20,3	18,7
Andre direkte søgsmål	23,9	23,7	22,8	22,2	24,9
Appelsager	16,1	16,6	18,3	16,8	13,9

¹ Ved beregningen af den gennemsnitlige sagsbehandlingstid er der ikke taget hensyn til: sager, hvori der afsiges mellemdom; særlige rettergangsformer, sager om foreløbige forholdsregler eller intervention; sager, der er overført fra Domstolen som følge af en ændring i fordelingen af kompetencerne mellem Domstolen og Retten; sager, der er overført fra Retten som følge af Personalerettens oprettelse.

Sagsbehandlingstiden er udtrykt i måneder og i tiendedele af en måned.

10. Verserende sager pr. 31. december – sagstyper (2009-2013)

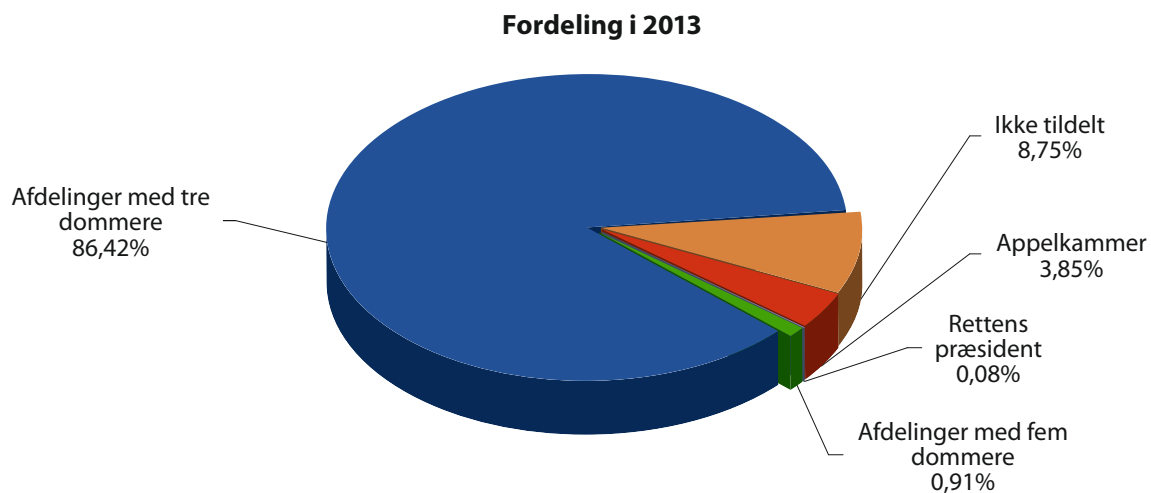
	2009	2010	2011	2012	2013
Statsstøtte	161	153	179	152	146
Konkurrence	247	288	227	200	148
Personalesager	1	1			
Sager om intellektuel ejendomsret	355	382	361	389	465
Andre direkte søgsmål	358	416	458	438	487
Appelsager	46	32	47	25	43
Særlige rettergangsformer	23	28	36	33	36
I alt	1 191	1 300	1 308	1 237	1 325

11. Verserende sager pr. 31. december – sagernes genstand (2009-2013)¹

	2009	2010	2011	2012	2013
Aktindsigt	44	42	40	37	38
Den Europæiske Unions optræden udadtil	8	5	2	3	1
Energi	2		1	1	1
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig)	2	2	2	1	1
Fiskeripolitik	8	27	25	16	17
Folkesundhed	4	6	5	15	16
Forbrugerbeskyttelse	3	1			2
Forskning, teknologisk udvikling og rummet	8	8	7	7	8
Fri bevægelighed for personer	2	3	1		
Fri udveksling af tjenesteydelser	5	4	1		
Handelspolitik	33	34	35	41	45
Intellectuel og industriel ejendomsret	355	382	361	389	465
Konkurrence	247	288	227	200	148
Kultur					1
Landbrug	57	65	61	40	51
Miljø	25	34	18	13	17
Nye staters tiltrædelse					1
Offentlige kontrakter	41	40	43	42	36
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	2	2	3	1	
Oversøiske lande og territoriers associering					1
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)		8	7	8	14
Regler for institutionerne	42	33	41	41	50
Regler for virksomhederne	1				
Restriktive foranstaltninger (optræden udadtil)	17	28	89	106	107
Skatteret			1		1
Socialpolitik	6	4	4	4	
Statsstøtte	160	152	178	151	146
Tilnærmelse af lovgivningerne					13
Toldunion og fælles toldtarif	6	6	15	15	7
Transeuropæiske net					3
Transport	2	1	1		5
Turisme					1
Uddannelse, erhvervsuddannelse, ungdom og sport	1		1	1	2
Udenrigs- og sikkerhedspolitik		1	1	1	3
Voldgiftsbestemmelse	22	19	18	15	13
Økonomisk og monetær politik		2	3	4	18
Økonomisk, social og territorial samhørighed	16	38	32	24	13
EF-traktaten/TEUF i alt	1 119	1 235	1 223	1 176	1 245
KS-traktaten i alt	1	1	1	1	
EA-traktaten i alt		1			
Tjenestemandsvedtægten	48	35	48	27	44
Særlige rettergangsformer	23	28	36	33	36
I ALT	1 191	1 300	1 308	1 237	1 325

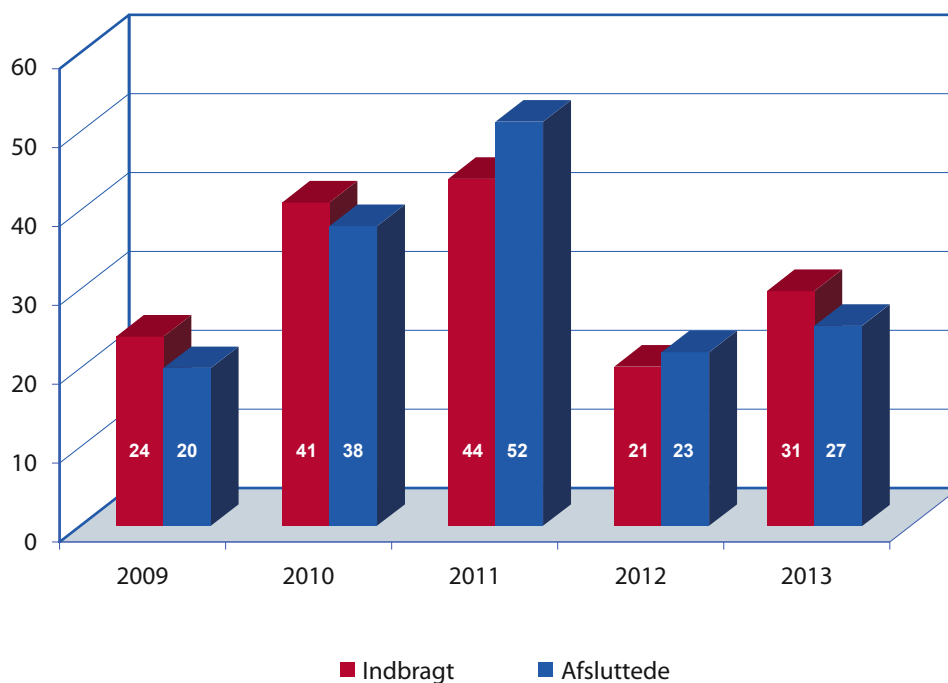
¹ Ikrafttrædelsen af traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde (TEUF) den 1.12.2009 har nødvendiggjort en ændring af fremstillingen af sagernes genstand. Oplysningerne for 2009 er følgelig blevet revideret.

12. Verserende sager pr. 31. december – dommerkollegierne (2009-2013)

	2009	2010	2011	2012	2013
Appelkammer	46	32	51	38	51
Rettens præsident		3	3	3	1
Afdelinger med fem dommere	49	58	16	10	12
Afdelinger med tre dommere	1 019	1 132	1 134	1 123	1 145
Enedommer	2				
Ikke tildelt	75	75	104	63	116
I alt	1 191	1 300	1 308	1 237	1 325

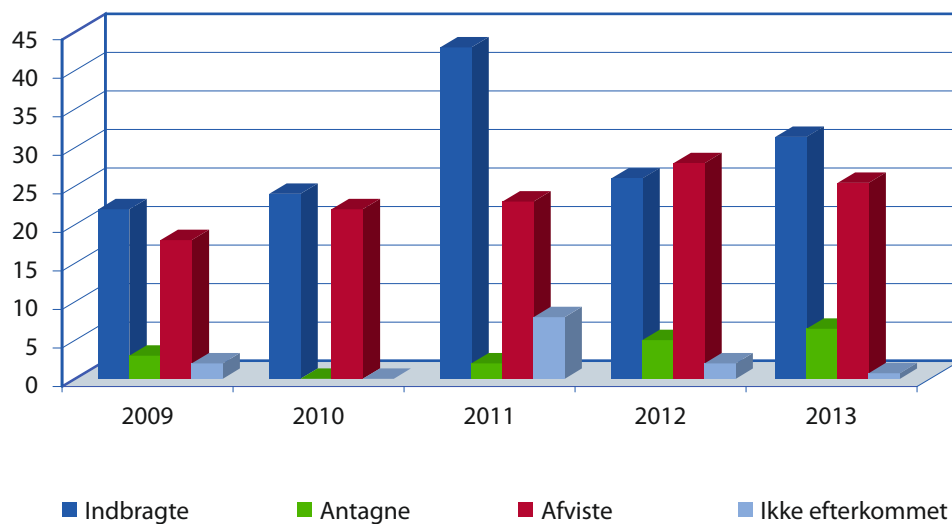
13. Diverse – afgørelser om foreløbige forholdsregler (2009-2013)

Fordeling i 2013

	Indbragte sager om foreløbige forholdsregler	Afsluttede sager om foreløbige forholdsregler	Sagernes udfald		
			Taget til følge	Slettelse/ afgørelse i sagen uforføden	Forkastet
Aktindsigt	4	2	2		
Folkesundhed	2	2	1		1
Forbrugerbeskyttelse	1	1			1
Konkurrence		1	1		
Landbrug	2	1			1
Miljø	1				
Offentlige kontrakter	3	2			2
Oversøiske lande og territoriers associering	1				
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)	1	2		1	1
Regler for institutionerne	4	3		1	2
Restriktive foranstaltninger (optræden udadtil)	3	3			3
Statsstøtte	8	9		3	6
Voldgiftsbestemmelse	1	1			1
I alt	31	27	4	5	18

14. Diverse – fremskyndede procedurer (2009-2013)^{1 2}

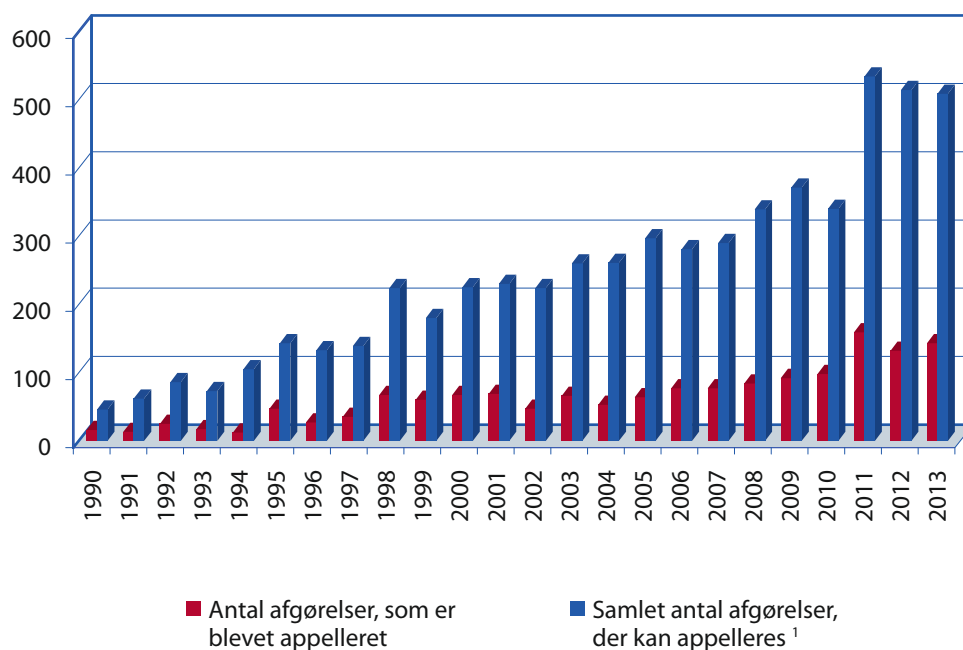
	2009 Sagernes udfald				2010 Sagernes udfald				2011 Sagernes udfald				2012 Sagernes udfald				2013 Sagernes udfald			
	Indbragte	Antagne	Afviste	Ikke efterkommet ³	Indbragte	Antagne	Afviste	Ikke efterkommet ³	Indbragte	Antagne	Afviste	Ikke efterkommet ³	Indbragte	Antagne	Afviste	Ikke efterkommet ³	Indbragte	Antagne	Afviste	Ikke efterkommet ³
Aktindsigt	4		4						2		1		1		2		1		1	
Den Europæiske Unions optræden udadtil					1		1													
Energi																	1		1	
Folkesundhed	1		1										5	1	3		1		2	
Fri udveksling af tjenesteydelser	1	1																		
Handelspolitik	2		2						3		2		3		2		15	2	14	1
Konkurrence	2		2		3		3		4		4		2		2		2		2	
Landbrug	2		3														1		1	
Miljø	1			1					2		2						5		5	
Offentlige kontrakter	2		2		2		2										2		1	
Regler for institutionerne	1		1						1			1	1		1					
Restriktive foranstaltninger (optræden udadtil)	5	1	2	1	10		10		30	2	12	7	10	4	16		4		4	
Retspleje	1		1																	
Socialpolitik									1			1								
Statsstøtte					7		5				2		2			2				
Tjenestemandsvedtægten		1																		
Toldunion og fælles toldtarif													1		1					
Økonomisk, social og territorial samhørighed					1		1						1		1					
I alt	22	3	18	2	24		22		43	2	23	9	26	5	28	2	32	7	26	1

¹ En sag for Retten kan underkastes en fremskyndet behandling i medfør af procesreglementets artikel 76a. Bestemmelsen finder anvendelse siden den 1.2.2001.

² Ikrafttrædelsen af traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde (TEUF) den 1.12.2009 har nødvendiggjort en ændring af fremstillingen af sagernes genstand. Oplysningerne for 2009 er følgelig blevet revideret.

³ Følgende sager omfattes af kategorien »ikke efterkommet«: tilbagetrækning af begæringen, ophævelse af sagen og tilfælde, hvor sagen afgøres ved kendelse, inden der er truffet afgørelse om begæringen om, at der træffes afgørelse efter den fremskyndede procedure.

15. Diverse – Rettens afgørelser, som er blevet appelleret (1990-2013)

	Antal afgørelser, som er blevet appelleret	Samlet antal afgørelser, der kan appelleres ¹	Appellerede afgørelser i procent
1990	16	46	35%
1991	13	62	21%
1992	25	86	29%
1993	17	73	23%
1994	12	105	11%
1995	47	143	33%
1996	27	133	20%
1997	35	139	25%
1998	67	224	30%
1999	60	180	33%
2000	67	225	30%
2001	69	230	30%
2002	47	225	21%
2003	66	260	25%
2004	53	261	20%
2005	64	297	22%
2006	77	281	27%
2007	78	290	27%
2008	84	339	25%
2009	92	371	25%
2010	98	338	29%
2011	158	533	30%
2012	132	514	26%
2013	144	510	28%

¹ Det samlede antal afgørelser, der kan appelleres – domme, kendelser om foreløbige forholdsregler eller om afvisning; enhver anden kendelse om afslutning af sager end kendelser om slettelse eller om henvisning – hvor fristen for appel er udløbet, eller hvor der er iværksat appel.

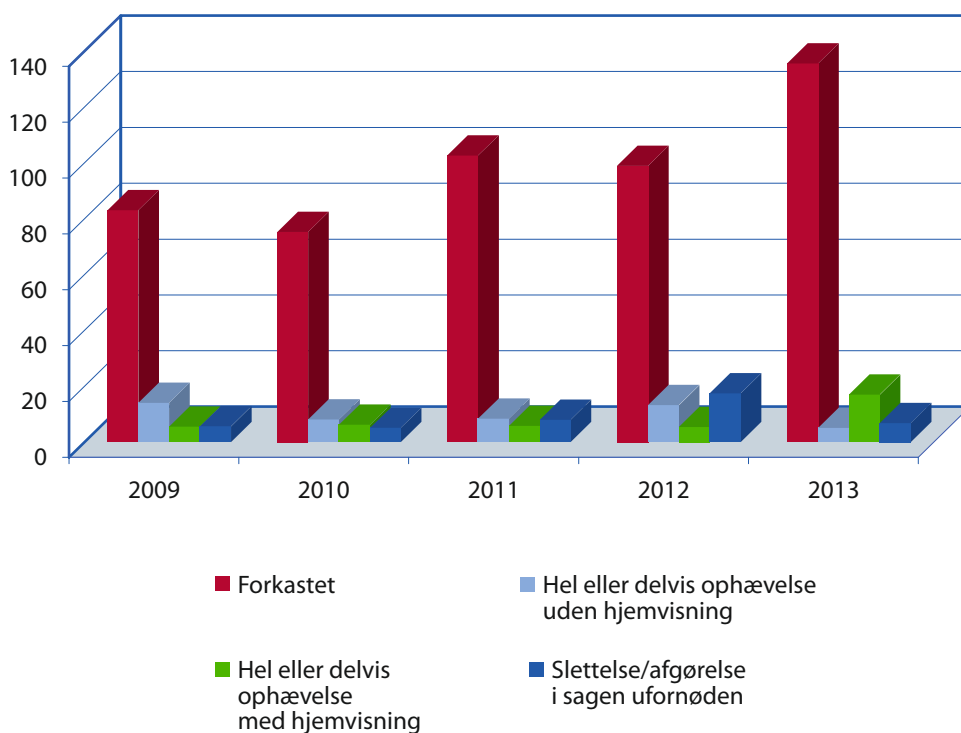
16. Diverse – fordeling af appelsagerne efter sagstype (2009-2013)

	2009			2010			2011			2012			2013		
	Afgørelser, der kan påklages	Afgørelser, der kan appelleres	Appelsager i %	Afgørelser, der kan påklages	Afgørelser, der kan appelleres	Appelsager i %	Afgørelser, der kan påklages	Afgørelser, der kan appelleres	Appelsager i %	Afgørelser, der kan påklages	Afgørelser, der kan appelleres	Appelsager i %	Afgørelser, der kan påklages	Afgørelser, der kan appelleres	Appelsager i %
Statsstøtte	23	51	45%	17	34	50%	10	37	27%	18	52	35%	16	52	31%
Konkurrence	11	45	24%	15	33	45%	49	90	54%	24	60	40%	28	73	38%
Personalesager	1	3	33%				1	1	100%						
Sager om intellektuel ejendomsret	25	153	16%	32	140	23%	39	201	19%	41	190	22%	38	183	21%
Andre direkte søgsmål	32	119	27%	34	131	26%	59	204	29%	47	208	23%	62	202	31%
Appelsager											2	0%			
Særlige rettergangsfor-mer										2	2	100%			
I alt	92	371	25%	98	338	29%	158	533	30%	132	514	26%	144	510	28%

17. Diverse – appelsagernes udfald (2013) (domme og kendelser)

	Forkastet	Hel eller delvis ophævelse uden hjemvisning	Hel eller delvis ophævelse med hjemvisning	Slettelse/afgørelse i sagen uforudt	I alt
Aktindsigt	4		2		6
Folkesundhed	1				1
Forbrugerbeskyttelse	1				1
Fri bevægelighed for personer	2				2
Fri udveksling af tjenesteydelser	1				1
Handelspolitik	3		1		4
Intellectuel og industriel ejendomsret	25	1	2	5	33
Konkurrence	33	1	1	1	36
Landbrug	5				5
Miljø	1				1
Offentlige kontrakter	2				2
Regler for institutionerne	19	1	2		22
Skatteret	1				1
Socialpolitik	1				1
Statsstøtte	18		5		23
Tjenestemandsvedtægten	2				2
Toldunion og fælles toldtarif	2				2
Transport	1				1
Udenrigs- og sikkerhedspolitik	9	1	2		12
Økonomisk, social og territorial samhörighed	3	1			4
I alt	134	5	15	6	160

18. Diverse – appelsagernes udfald (2009-2013) (domme og kendelser)

	2009	2010	2011	2012	2013
Forkastet	83	73	101	98	134
Hel eller delvis ophævelse uden hjemvisning	12	6	9	12	5
Hel eller delvis ophævelse med hjemvisning	4	5	6	4	15
Slettelse/afgørelse i sagen uforholden	5	4	8	15	6
I alt	104	88	124	129	160

19. Diverse – samlet udvikling (1989-2013)

Indbragte, afsluttede, verserende sager

	Indbragte sager ¹	Afsluttede sager ²	Verserende sager pr. 31. december
1989	169	1	168
1990	59	82	145
1991	95	67	173
1992	123	125	171
1993	596	106	661
1994	409	442	628
1995	253	265	616
1996	229	186	659
1997	644	186	1 117
1998	238	348	1 007
1999	384	659	732
2000	398	343	787
2001	345	340	792
2002	411	331	872
2003	466	339	999
2004	536	361	1 174
2005	469	610	1 033
2006	432	436	1 029
2007	522	397	1 154
2008	629	605	1 178
2009	568	555	1 191
2010	636	527	1 300
2011	722	714	1 308
2012	617	688	1 237
2013	790	702	1 325
I alt	10 740	9 415	

¹ 1989: Domstolen overførte 153 verserende sager til den nyoprettede Ret i Første Instans.
 1993: Domstolen overførte 451 sager som følge af første udvidelse af Retten i Første Instans' kompetencer.
 1994: Domstolen overførte 14 sager som følge af anden udvidelse af Retten i Første Instans' kompetencer.
 2004 og 2005: Domstolen overførte 25 sager som følge af tredje udvidelse af Retten i Første Instans' kompetencer.

² 2005 og 2006: Retten i Første Instans overførte 118 verserende sager til den nyoprettede Personaleret.

Kapitel III

Personaleretten

A – Arbejdet ved Personaleretten i 2013

Ved præsident Sean Van Raepenbusch

1. Statistikken over retssagerne ved Personaleretten for 2013 markerer sig ved et fald i antallet af anlagte sager (160) i forhold til det foregående år (178). 2012 var imidlertid kendetegnet ved at være det år, hvor Personaleretten havde registreret det største antal nye sager siden dens oprettelse. Antallet af sager, der blev anlagt i 2013, er til gengæld sammenligneligt med antallet af sager i 2011 (159). Det er dog stadig betydeligt højere end antallet af anlagte sager i de tidligere år (139 i 2010, 113 i 2009 og 111 i 2008).

Det skal navnlig fremhæves, at antallet af afsluttede sager (184) udgør en betydelig stigning i forhold til antallet af afsluttede sager året før (121), hvilket ganske vist skyldes, at tre af de syv dommere, som Personaleretten sættes med, blev udskiftet i slutningen af 2011. Ikke desto mindre viser dette det bedste kvantitative resultat siden Personalerettens oprettelse.

Det følger af ovenstående, at antallet af verserende sager er faldet i forhold til sidste år (211 mod 235 den 31. december 2012). Dette antal ligger imidlertid på et højere niveau end den 31. december 2011 (178). Den gennemsnitlige sagsbehandlingstid ¹, er kun lidt forandret (14,7 måneder i 2013 mod 14,8 måneder i 2012).

I den pågældende periode afsagde Personalerettens præsident 3 kendelser om foreløbige forholdsregler imod 11 i 2012 og 7 i 2011.

Statistikken over retssagerne for 2013 viser endvidere, at der blev anlagt 56 appelsager til prøvelse af Personalerettens afgørelser for Retten for Den Europæiske Union, hvilket er en stigning i forhold til 2011 (44) og 2012 (11). I denne forbindelse skal det dog fremhæves, at 22 af de appelsager, der blev iværksat i 2013, blev anlagt af én og samme appellant. Det skal endvidere bemærkes, at af 39 appelsager, der blev behandlet i 2013, blev appellen forkastet i 30 af sagerne og i 9 af sagerne blev appellantens påstande taget helt eller delvist til følge; 4 af disse sager, der gav anledning til ophævelse, blev endvidere hjemvist.

9 sager blev desuden afsluttet ved forlig i henhold til procesreglementets artikel 69, i forhold til 4 i 2012. Personaleretten vendte således tilbage til niveauet for 2011 (8).

2. Det skal også bemærkes, at der i 2013 skete en ny ændring i Personalerettens sammensætning, idet Retten fik et nyt medlem på grund af en dommers førtidige pensionering.

3. I det følgende præsenteres Personalerettens vigtigste afgørelser.

¹ Heri er ikke medregnet varigheden af en eventuel udsættelse.

I. Processuelle spørgsmål

Betingelser for antagelse til realitetsbehandling

1. Akt, der indeholder et klagepunkt

I dom af 11. december 2013, sag F-130/11, *Verile og Gjergji mod Kommissionen*, fandt Personaleretten vedrørende overførsel af pensionsrettigheder, at et forslag om godskrivning af pensionsgivende tjenestear, som de kompetente tjenestegrene i en institution underlægger tjenestemandens samtykke, er en ensidig retsakt, der kan adskilles fra den processuelle ramme, som den indgår i, og som følger direkte af den individuelle rettighed, der udtrykkeligt er tillagt tjenestemændene og de ansatte, når de indtræder i Unionens tjeneste, ved artikel 11, stk. 2, i bilag VIII til vedtægten for tjenestemænd i Den Europæiske Union (herefter »vedtægten«). Personaleretten udtalte følgelig, at et sådant forslag er en bebyrdende retsakt for en tjenestemand, der har indgivet en anmodning om overførsel af sine pensionsrettigheder.

2. Søgsmålsfrister

Det er ikke sjældent, at tjenestemænd eller ansatte indgiver flere på hinanden følgende klager over den samme retsakt. Disse klager kan antages til realitetsbehandling, hvis de indbringes inden for den frist, der er fastsat i vedtægtens artikel 90, stk. 2. Imidlertid opstår spørgsmålet, hvornår søgsmålsfristen begynder at løbe. I dom af 23. oktober 2013, sag F-93/12, *D'Agostino mod Kommissionen*, lagde Personaleretten datoen for modtagelsen af den afgørelse, hvormed administrationen fremsatte sin holdning til hele den argumentation, som sagsøgeren havde fremført inden for klagefristen, til grund. Det forholder sig nærmere bestemt således, at hvis den anden klage har den samme rækkevidde som den første, idet den hverken indeholder en ny anmodning, et nyt klagepunkt eller et nyt bevis, skal afgørelsen om afslag på denne anden klage anses for at være en akt, som blot bekræfter afslaget på den første, og søgsmålsfristen løber fra det første afslag. Hvis den anden klage derimod vedrører nye omstændigheder i forhold til den første klage, udgør afgørelsen om afslag på den anden klage en ny afgørelse, der er vedtaget efter en fornyet prøvelse af afgørelsen om afslag på den første klage i lyset af den anden klage, og det er denne anden afgørelse om afslag, der medfører, at søgsmålsfristerne begynder at løbe.

3. Kompetence

I dom af 16. september 2013, forenede sager F-20/12 og F-43/12, *Wurster mod EIGE*, udtalte Personaleretten, at en ordnet retspleje kræver, at Personaleretten af egen drift efterprøver den ufravigelige procesforudsætning vedrørende tilsidesættelse af anvendelsesområdet for en retlig norm, idet den afgørelse, der blev anfægtet i den pågældende sag, var blevet vedtaget på grundlag af bestemmelser, der ikke fandt anvendelse på sagsøgeren. Idet Personaleretten henviste til den dom, der blev afsagt af Retten i Første Instans den 15. juli 1994 i de forenede sager T-576/93–T-582/93, *Browet mfl. mod Kommissionen*, udtalte den, at den ville underkende sin rolle som retsinstans, der udfører legalitetskontrol, hvis den – selv hvis parterne undlod at anfægte dette punkt – undlod at anføre, at den anfægtede afgørelse var blevet truffet på grundlag af en bestemmelse, der ikke kunne finde anvendelse i den foreliggende sag.

4. Procedure

Stillet over for en stævning, der indeholdt et strukturelt problem, udtalte Personaleretten i dom af 30. september 2013 i sag F-38/12, *BP mod FRA*, at det ikke tilkom den af egen drift at omgruppere de argumenter, klagepunkter og anbringender i en stævning, som var blevet fremført under

forskellige påstande. Den udtalte endvidere, at der ikke kan tages hensyn til et klagepunkt, der er rejst inden for rammerne af en påstand om annullation af en første afgørelse, til støtte for en anden påstand om annullation af en anden afgørelse, når dette klagepunkt først og fremmest stiller spørgsmålstejn ved gyldigheden af sidstnævnte.

II. Realiteten

Generelle betingelser for retsakters gyldighed

1. Forpligtelse til at træffe afgørelse efter en personlig og omhyggelig undersøgelse

Personaleretten har adskillige gange henvist til institutionernes forpligtelse til at foretage en omhyggelig undersøgelse i hver sag, før der træffes en afgørelse. I dom af 19. marts 2013, sag F-13/12, *BR mod Kommissionen*, fremhævede Personaleretten nærmere bestemt, at forpligtelsen til omhyggeligt, indgående og upartisk at undersøge hver sag følger af retten til god forvaltning, samt af omsorgsplikten og princippet om ligebehandling. Fra denne synsvinkel udtalte Personaleretten i dom af 17. oktober 2013, sag F-69/11, *BF mod Revisionsretten*, at en komité, der skal foretage en forudgående udvælgelse blandt ansøgerne til en stilling, skal forelægge ansættelsesmyndigheden ansøgernes respektive kvalifikationer, der haves på dette tidspunkt, da ansættelsesmyndigheden selv skal sættes i stand til at kende og vurdere ansøgernes evalueringer for at kunne foretage det endelige valg, som påhviler den. Derimod kan den omstændighed, at en sådan komité ikke har indgivet en sammenligning, der omfatter kvalifikationerne hos de ansøgere, der ikke er blevet udvalgt, ikke i sig selv udgøre et klagepunkt.

2. Begrundelsespligten

Det er ikke sjældent, at interne forskrifter pålægger en komité, der skal foretage en forudgående udvælgelse, at forelægge ansættelsesmyndigheden en begrundet rapport om ansøgerne til en stilling. Personaleretten udtalte i denne forbindelse i dommen i sagen *BF mod Revisionsretten*, at den krævede begrundelse skal indeholde alle de nødvendige elementer for vurderingen, som gør det muligt for ansættelsesmyndigheden at udøve sine vide beføjelser med hensyn til udnævnelse korrekt, da sådanne interne forskrifter ellers ville miste deres indhold. En rapport, der er begrundet på en sådan måde, skal i sidste ende gøre det muligt for ansættelsesmyndigheden at forstå den evaluering, som komitéen, der skal foretage den forudgående udvælgelse, har foretaget af de udvalgte ansøgere, og derefter selv ved afslutningen af den sammenlignende undersøgelse at foretage valget af den kandidat, der er mest egnet til at udøve de funktioner, der er genstand for stillingsopslaget.

I dom af 6. marts 2013, F-41/12, *Scheefer mod Parlamentet*, fremhævede Personaleretten, at en begrundelse ikke kan anses for at være mangelfuld, fordi den ikke går i detaljer. En begrundelse er nemlig tilstrækkelig, når den redegør for de faktiske og retlige betragtninger, der har været af væsentlig betydning for afgørelsens opbygning, således at administrationen ikke er forpligtet til at begrunde sine betragtninger.

Til gengæld pålægger retspraksis i visse tilfælde administrationen en skærpet begrundelsespligt.

I henhold til dom af 11. juli 2013, sag F-46/11, *Tzirani mod Kommissionen*, er dette tilfældet for så vidt angår afgørelser om at afslutte en undersøgelse, der starter med en ansøgning om bistand på grund af psykisk chikane. I denne dom fastslog Personaleretten, at i modsætning til de fleste administrative akter, der kan være bebyrdende for en tjenestemand, vedtages sådanne afgørelser

i en særlig faktuel kontekst. En situation med psykisk chikane er, når den er bevist, ofte karakteriseret ved sin varighed og sine yderst skadelige virkninger på offerets sundhedstilstand. En sådan situation påvirker heller ikke hovedsageligt tjenestemandens økonomiske interesser eller karriere, men udgør et angreb på hans personlighed, værdighed og hans fysiske eller psykiske integritet.

Eftersom sagsøgeren var overbevist om at være blevet udsat for psykisk chikane, bemærkede Personaleretten i samme dom endvidere, at omsorgspligten kræver, at begrundelsespligten, der er fastsat i vedtægtens artikel 25, stk. 2, fortolkes strengt. Det følger heraf, at institutionen er forpligtet til at begrunde sit afslag på en ansøgning om bistand så fuldstændigt som muligt, uden at sagsøgeren skal afvente svaret på en klage for at kende grundene.

3. Opfyldelse af en dom om annulation

I tre domme af 5. november 2013 i sagerne F-103/12, *Doyle mod Europol*, F-104/12, *Hanschmann mod Europol*, og F-105/12, *Knöll mod Europol*, fremhævede Personaleretten, at når en dom afsagt af Unionens retsinstanser annullerer en afgørelse fra administrationen på grund af en tilsidesættelse af retten til forsvar, påhviler det den pågældende administration at bevise, at den har truffet alle de foranstaltninger, som kan ophæve virkningerne af denne ulovlighed. Som følge heraf kan administrationen ikke nøjes med at anføre, at det ikke længere er muligt igen at sætte offeret for denne tilsidesættelse i den situation, at den pågældende kan gøre sin ret til forsvar gældende. Hvis en sådan handlemåde blev accepteret, ville det tømme forpligtelsen om at sikre overholdelsen af disse rettigheder og om at opfylde dommen, der konstaterer, at de er blevet tilsidesat, fuldstændigt for indhold. Det er alene, når det – af grunde, der ikke kan tilskrives den pågældende administration – objektivt set er vanskeligt eller umuligt at ophæve virkningerne af tilsidesættelsen af retten til forsvar, at dommen om annulation kan give anledning til en betaling af en kompensationsgodtgørelse.

Tjenestemændenes og de ansattes karriere

Unionens retsinstanser har fastslået, at udvælgelseskomitéer har et vidt skøn, når de skal vurdere, om en ansøgers eksamensbevis er fyldestgørende i forhold til udvælgelsesprøvens område eller arten og varigheden af den krævede erhvervs erfaring. Personaleretten skal som følge heraf begrænse sig til at efterprøve, at udøvelsen af dette skøn ikke har været behæftet med en åbenbar vurderingsfejl. I dom af 7. oktober 2013, sag F-97/12, *Thomé mod Kommissionen*, supplerede Personaleretten denne retspraksis, idet den udtalte, at når spørgsmålet er, om ansøgerens eksamensbevis er anerkendt i henhold til lovgivningen i den stat, hvori det er blevet udstedt, eller om eksamensbeviset henset til denne lovgivning ligger på det niveau, der kræves i henhold til meddelelsen om udvælgelsesprøve, henhører den fortolkning af den nationale lovgivning, som udvælgelseskomitéen eller ansættelsesmyndigheden efter påklage foretager, ikke under dennes vide skønsmargin, således at den skal underlægges Unionens retsinstansers fuldstændige efterprøvelse.

Det fremgår desuden af retspraksis, at når ansættelsesmyndigheden efter offentliggørelsen af en meddelelse om udvælgelsesprøve når til den erkendelse, at de krævede betingelser er strengere, end hvad der kræves af hensynet til tjenestens interesse, kan den enten fortsætte proceduren og i givet fald ansætte et mindre antal ansøgere, der har bestået, end oprindelig planlagt eller indlede en ny udvælgelsesprocedure ved at tilbagekalde den oprindelige meddelelse om udvælgelsesprøve og erstatte den med en ændret meddelelse. Personaleretten har i sine domme af 13. marts 2013, sag F-125/11, *Mendes mod Kommissionen*, og af 21. marts 2013, sag F-93/11, *Taghani mod Kommissionen*, præciseret, at ansættelsesmyndigheden ikke under sagen kan ændre reglerne om den talmæssige vurdering af bestemte prøver for at hæve antallet af ansøgere, der har opnået minimumspointtallet i de omhandlede prøver. En sådan fremgangsmåde nedsætter nemlig chancerne for

dem, der har bestået de nævnte prøver efter de oprindelige regler, for at blive placeret blandt de bedste ansøgere. Personaleretten udtalte i denne henseende, at anvendelsen af den omhandlede ændring på ansøgerne tilsidesætter princippet om beskyttelse af den berettigede forventning og retssikkerhedsprincippet, idet disse havde anledning til at antage, at de ansøgere, der fik adgang til færdighedstesten, alene blev valgt blandt de ansøgere, der havde opnået det krævede minimum i adgangsprøverne efter de vurderingsregler, der var fastsat i meddelelsen om udvælgelsesprøve.

Rettigheder og forpligtelser for tjenestemænd og ansatte

1. Forbud mod forskelsbehandling på grund af alder

Spørgsmålet blev rejst, om den omstændighed, at en ansøger, der har bestået en udvælgelsesprøve, og som uden for institutionerne har opnået en indgående erhvervserfaring, udnævnes i en begyndelseslønklasse, udgør en forskelsbehandling på grund af alder, eftersom den berørte ikke ville have de samme karrieremuligheder som yngre ansøgere, der havde bestået prøven. I dom af 12. december 2013, sag F-133/11, *BV mod Kommissionen*, udtalte Personaleretten i denne forbindelse, at når en meddelelse om udvælgelsesprøve, der offentliggøres med henblik på at ansætte tjenestemænd i bestemt lønklasse, kræver af ansøgerne, at de opfylder en minimumsbetingelse med hensyn til erhvervserfaring, skal de ansøgere, der består denne prøve, uanset deres alder og deres tidligere erhvervserfaring, anses for alle at befinde sig i den samme situation for så vidt angår deres indplacering i lønklasse. Personaleretten medgav ganske vist, at de ansøgere, der har bestået en sådan udvælgelsesprøve, og som har tilsluttet sig det europæiske tjenestemandssystem, efter – uden for institutionen – at have opnået en indgående erhvervserfaring, ikke kan have karrieremuligheder, der svarer til mulighederne for de ansøgere, der har bestået udvælgelsesprøven, og som i en yngre alder har tilsluttet sig dette tjenestemandssystem, eftersom de førstnævntes karriere principielt vil blive kortere end sidstnævntes. Som Personaleretten fremhævede, udgør dette forhold imidlertid ikke en forskelsbehandling på grund af alder, men en særlig omstændighed for hver enkelt af disse ansøgere, der har bestået udvælgelsesprøven.

2. Forskelsbehandling på grund af køn

Barselsorlov er nødvendig for at beskytte dels kvindens fysiske tilstand under graviditeten og efter fødslen, dels det særlige forhold mellem moderen og barnet i perioden efter graviditeten og fødslen. I dom af 11. juli 2013, sag F-86/12, *Haupt-Lizer mod Kommissionen*, udtalte Personaleretten imidlertid, at ved at begrænse den periode, hvori en kvinde ikke må arbejde, til to uger omkring fødslen, havde EU-lovgiver ikke til hensigt at lægge til grund, at det er umuligt for den berørte person at tage erhvervsmæssige skridt i de øvrige uger af barselsorloven. Som følge heraf afslog Personaleretten i det foreliggende tilfælde, ud fra den betragtning, at sagsøgeren var blevet informeret efter denne periode på to uger om sin optagelse på reservelisten for den udvælgelsesprøve, som hun havde deltaget i, og at hun ikke befandt sig i en særlig helbredsmæssig tilstand, at opfatte barselsorloven som en hindring for at foretage de nødvendige skridt med henblik på en ansættelse. Selv om sagsøgeren havde ret til at udelukkende beskæftige sig med sit barn under barselsorloven, forholdt det sig nemlig ikke desto mindre således, at hun ikke kunne bruge dette personlige valg som undskyldning for at gøre gældende, at hun var blevet udsat for en forskelsbehandling på grund af køn.

I samme dom udtalte Personaleretten endvidere, at sagsøgerens udøvelse af sin ret til forældreorlov ikke havde kunnet udgøre en hindring for, at hun tog del i en ansættelsesprocedure, og at afslaget på, at der blev taget hensyn til denne orlov, ikke var udtryk for en forskelsbehandling på grund af køn. Personaleretten bemærkede i denne forbindelse, at muligheden for at tage forældreorlov

står åben for både kvinder og mænd, og at den beskyttelse, der tillægges ved denne orlov, ikke er så omfattende som den beskyttelse, der tillægges ved barselsorloven.

3. Psykisk chikane

I forlængelse af dommen af 9. december 2001, sag F-52/05, *Q mod Kommissionen* (der blev ophævet med hensyn til et andet spørgsmål ved den dom, der blev afsagt af Den Europæiske Unions Ret den 21. juli 2011, sag T-80/09 P, *Kommissionen mod Q*), udtalte Personaleretten i dommen i sagen *Tzirani mod Kommissionen*, at en afgørelse, hvorved en ansøgning om bistand, der støttes på en påstand om chikane, henlægges, tilsidesætter vedtægtens artikel 12a, stk. 3, når den bl.a. er begrundet med, at den formodede chikanør ikke havde en ildesindet hensigt. I samme dom udtalte Personaleretten, at vedtægtens artikel 25, stk. 2, ikke fastsætter, at den person, der har indgivet en ansøgning om bistand, skal have tilsendt den endelige rapport om den administrative undersøgelse eller de høringsreferater, der er blevet taget i den forbindelse. Med forbehold af hensynet til beskyttelsen af interesserne hos de personer, der har været impliceret, og dem, der har afgivet vidneforklaring i forbindelse med undersøgelsen, er der imidlertid heller ingen bestemmelse i vedtægten, der forbyder, at disse tilsendes.

Vedtægtens artikel 12a, der finder anvendelse på kontraktansatte, bestemmer i øvrigt, at disse ikke må udsættes for nogen sanktioner fra den institution, hvorved de er ansat, når de har været ofre for chikane. I dommen i sagen *D'Agostino mod Kommissionen*, bemærkede Personaleretten ikke desto mindre, at denne bestemmelse alene tilsigter at beskytte tjenestemændene og de ansatte mod enhver form for chikane, således at den ikke kan forhindre institutionen i at bringe et kontraktforhold til ophør, når der foreligger en legitim grund i tjenestens interesse, og som intet har med chikane at gøre.

4. Adgang til klassificerede oplysninger

I dom af 21. november 2013, *Arguelles Arias mod Rådet*, sag F-122/12, udtalte Personaleretten sig for første gang om fortolkningen af Rådets afgørelse 2011/292 ⁽²⁾. Den fastslog, at ansættelsesmyndigheden eller den myndighed, der har kompetence til at indgå ansættelseskontrakter (herefter »AHCC«), er de eneste, der har kompetence til, efter en sikkerhedsundersøgelse, der er blevet gennemført af de kompetente nationale myndigheder, at give eller afslå at give en sikkerhedsgodkendelse til de ansatte i Rådet. Eftersom ansættelsesmyndigheden eller AHCC ikke er bundet af konklusionerne af den sikkerhedsundersøgelse, som de nationale myndigheder har gennemført, selv når resultatet af denne undersøgelse er positivt, er de ikke forpligtede til at give den pågældende en sikkerhedsgodkendelse, hvis denne udgør en risiko i form af øget sårbarhed, og de bevarer således muligheden for at give den pågældende et afslag i medfør af den pligt til agtpågivenhed, der påhviler institutionerne.

5. Pligt til at udvise loyalitet og til at samarbejde

I samme dom i sagen *Arguelles Arias mod Rådet*, udtalte Personaleretten, at sagsøgeren havde tilsidesat sin forpligtelse til at udvise loyalitet over for og at samarbejde med den institution, som han var ansat ved, idet sagsøgeren havde afslået at meddele sidstnævnte de oplysninger, som han havde indgivet til den nationale myndighed, og som kunne bevise, at denne myndigheds positive afgørelse var berettiget, når sagsøgeren var den eneste person, der kunne indgive dem.

² Rådets afgørelse 2011/292/EU af 31.3.2011 om reglerne for sikkerhedsbeskyttelse af EU's klassificerede informationer (EUT L 141, s. 17).

6. Adgang til lægejournaler

I dom af 16. september 2013, sag F-84/12, *CN mod Rådet*, udtalte Personaleretten, at vedtægtens artikel 26a ikke kan anses for at tilsidesætte artikel 41, stk. 2, litra b), i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, for så vidt som nævnte artikel 26a anerkender, at en tjenestemand har ret til at gøre sig bekendt med sin lægejournal, og præciserer, at en sådan adgang skal gives i overensstemmelse med de bestemmelser, der er fastsat af institutionerne. Chartrets artikel 41, stk. 2, litra b), kræver nemlig ikke, at tjenestemændene under alle omstændigheder skal have en direkte adgang til deres lægejournal, men giver mulighed for en indirekte adgang, når legitime fortrolighedshensyn og tavshedspligt begrundet det.

Tjenestemandens indtægter og sociale goder

1. Dagpenge

I dom af 19. marts 2013, sag F-10/12, *Infante García-Consuegra mod Kommissionen*, udtalte Personaleretten, at ydelse af dagpenge, som omhandlet i artikel 10, stk. 1, i bilag VII til vedtægten, er underlagt to betingelser: for det første betingelsen om at skifte bopæl for at efterkomme betingelsen i artikel 20 i vedtægten, og for det andet betingelsen om at bære de udgifter eller de ulemper, der opstår ved nødvendigheden af at flytte eller installere sig midlertidigt på tjenestestedet. Ydelsen af dagpenge er derimod ikke underlagt den betingelse, at den pågældende tjenestemand skal begrunde, at det har været nødvendigt for ham på sit hjemsted eller tidligere tjenestested midlertidigt at bevare en bopæl, der er forbundet med omkostninger. For ikke automatisk at udelukke tjenestemænd fra retten til dagpenge, kan det desuden ikke antages uden derved at tilsidesætte vedtægten, at alene de personer, der er knyttet til institutionerne ved et usikkert ansættelsesforhold, kan anses for at installere sig midlertidigt på tjenestestedet, så længe flytningen ikke har fundet sted. I samme dom præciserede Personaleretten endvidere, at eftersom de ovennævnte betingelser er kumulative, tilkommer det den berørte tjenestemand at fremlægge bevis for, at han har båret udgifter eller er blevet pådraget ulemper ved nødvendigheden af at flytte eller installere sig midlertidigt på tjenestestedet. Det påhviler imidlertid administrationen at respektere den pågældendes valg med hensyn til bolig i den tid, der er nødvendig for at søge efter en fast indretning på det nye tjenestested. Medmindre der foreligger alvorlig mistanke og åbenbare indicier for, at der ikke er en faktisk forbindelse mellem de påberåbte udgifter og den pågældendes reelle situation, tilkommer det således ikke administrationen at sætte spørgsmålstejn ved tjenestemandens valg.

2. Sygeforsikring

I dom af 16. maj 2013, sag F-104/10, *Pretis Cagnodo og Trampuz de Pretis Cagnodo mod Kommissionen*, konstaterede Personaleretten, at der hverken i den fælles ordning vedrørende sygesikring for tjenestemænd (herefter »den fælles ordning«), der er nævnt i vedtægtens artikel 72, eller i de almindelige gennemførelsesbestemmelser, der er blevet vedtaget af Kommissionen, findes en bestemmelse, der forpligter de forsikrede i den fælles ordning til at indhente et behørigt udformet overslag og fremsende dette til afregningskontoret sammen med anmodningen om betalingstilsgagn for en fremtidig hospitalsindlæggelse. Den bemærkede endvidere, at der ikke er fastsat noget godtgørelsesloft for opholdsudgifter under hospitalsindlæggelse, idet de anvendelige bestemmelser alene fastsætter, at der ikke ydes nogen godtgørelse for den del af udgifterne, der måtte betragtes som urimeligt store i forhold til de normale udgifter i det land, hvor udgifterne er blevet afholdt.

I samme dom udtalte Personaleretten, at Kommissionen er forpligtet til at forvalte den fælles ordning i overensstemmelse med princippet om god forvaltningsskik. Er der tale om urimeligt store

udgifter, forpligter Kommissionens omsorgspligt sidstnævnte – og i forlængelse heraf afregningskontorerne – til, før der betales en regning, og selv om der er givet betalingstilsagn, at indhente skriftlige oplysninger fra hospitalet og at underrette den forsikrede om problemet. Hvis der ikke handles således, kan afregningskontorerne ikke pålægge den forsikrede at betale det beløb, der anses for at være urimeligt stort.

Personaleretten har ligeledes haft anledning til at præcisere opgaven for lægeudvalget, der er fastsat i artikel 23 i den fælles ordning, og omfanget af den kontrol, som Personaleretten udøver af dette udvalg. I dom af 2. oktober 2013, sag F-111/12, *Nardone mod Kommissionen*, anførte Personaleretten, at det påhviler lægeudvalget objektivt og uafhængigt at bedømme lægelige spørgsmål, og at denne opgave dels forudsætter, at udvalget råder over alle de nødvendige oplysninger, dels at udvalget fuldstændig frit kan foretage sin vurdering. Unionens retsinstanser er alene beføjede til at efterprøve, dels om det nævnte lægeudvalg er blevet nedsat og har fungeret forskriftsmæssigt, dels om udvalgets udtalelse er forskriftsmæssig, navnlig om den indeholder en passende begrundelse. I samme dom præciserede Personaleretten, at når lægeudvalget skal træffe afgørelse om komplekse, lægelige spørgsmål bl.a. vedrørende en vanskelig diagnose, påhviler det bl.a. udvalget i sin udtalelse at angive de forhold i sagen, hvorpå det støtter sig, og i tilfælde af væsentlig uenighed at præcisere grundene til, at udvalget har fraveget visse tidligere, relevante lægelige erklæringer, som er gunstigere for den berørte. I samme dom udtalte Personaleretten endelig, at lægeudvalget opfylder kravene til begrundelse, sammenhæng og præcision, når det først tager stilling til spørgsmålet, om hver af de lidelser og hver af de sygdomme, som den berørte har anført at være ramt af, er lægevidenskabeligt bevist på en tilstrækkeligt klar og udtrykkelig måde, for at gøre det muligt at vurdere de betragtninger, som rapportens ophavsmænd har støttet sig på, derefter på samme tilstrækkeligt klare og udtrykkelige måde tager stilling til, om lidelserne og sygdommene eventuelt skyldes en ulykke eller er en erhvervssygdom, som det anser for at være bevist, og endelig, når det er muligt, efter at have læst lægeudvalgets udtalelse, godtgør en forståelig forbindelse mellem de medicinske konstateringer, som den indeholder, og hver af dens konklusioner.

3. Pensioner

Personaleretten fremkom med forskellige præciseringer vedrørende overførsel af pensionsrettigheder i dommen i sagen *Verile og Gjergji mod Kommissionen*. I tilfælde af overførsel af rettigheder erhvervet inden for Unionen til en national pensionsordning (herefter »udadgående« overførsel), fastsætter artikel 11, stk. 1, i bilag VIII til vedtægten, at den pågældende tjenestemand er berettiget til at få overført »den indtil for datoen for den faktiske overførsel ajourførte aktuarmæssige modværdi af de pensionsrettigheder, han har erhvervet i Unionen«. I tilfælde af overførsel af pensionsrettigheder erhvervet i en medlemsstat til Unionens pensionsordning (herefter »indadgående« overførsel), bestemmer artikel 11, stk. 2, derimod, at den pågældende tjenestemand kan foranledige, at der til Unionen indbetales »en indtil den faktiske overførsel ajourført kapital, der repræsenterer de pensionsrettigheder, som han har erhvervet [på grundlag af den nationale eller internationale ordning, som han var tilknyttet indtil da]«. Når der er tale om »udadgående« overførsel, udgør det overførte pengebeløb den »aktuarmæssige modværdi« af de rettigheder, der er erhvervet hos Unionen. I tilfælde af »indadgående« overførsel udgør det overførte pengebeløb den »ajourførte kapital«, dvs. en pengesum, der materielt set repræsenterer de pensionsrettigheder, der er erhvervet på grundlag af den nationale eller internationale pensionsordning, som ajourført ved den faktiske overførsel.

I denne forbindelse anførte Personaleretten, at den »aktuarmæssige modværdi«, der er omhandlet i artikel 11, stk. 1, til bilag VIII til vedtægten, og den »ajourførte kapital«, der er omhandlet i artikel 11, stk. 2, er to forskellige juridiske begreber, der henhører under ordninger, der er uafhængige af hinanden. Den »aktuarmæssige modværdi« fremstår nemlig i vedtægten som et selvstændigt

begreb i Unionens pensionsordning. Det er defineret i artikel 8 i bilag VIII til vedtægten »som kapitalværdien af den ydelse [fra den tidligere pensionsordning], der tilkommer tjenestemanden, udregnet i henhold til den dødelighedstabel, der er nævnt i artikel 9 i bilag XII [til vedtægten], og på grundlag af en rentesats på 3,1 % pro anno, der kan revideres i overensstemmelse med artikel 10 i bilag XII [til vedtægten]«. Den »ajourførte kapital« er derimod ikke defineret i vedtægten, som heller ikke angiver beregningsmetoden, hvilket skyldes, at beregningen heraf og måderne for kontrol af denne beregning henhører udelukkende under de pågældende nationale eller internationale myndigheders kompetence. Hvad angår den beregning, der foretages af de kompetente nationale eller internationale myndigheder, med henblik på »indadgående« overførsel af den »ajourførte kapital«, er denne kapital fastlagt på grundlag af den gældende nationale lovgivning og efter de måder, der defineres ved denne lovgivning, eller, for så vidt angår en international organisation, af dennes egne regler, og ikke på grundlag af artikel 8 i bilag VIII til vedtægten og efter den faste rentesats, der er fastsat ved denne bestemmelse. På baggrund af ovenstående betragtninger udtalte Personaleretten, at artikel 2 i forordning nr. 1324/2008 ⁽³⁾, der har ændret den rentesats, der er fastsat i artikel 8 i bilag VII til vedtægten, for »udadgående« overførsler, ikke skal tages i betragtning ved beregningen af den kapital, der svarer til de pensionsrettigheder, som tjenestemændene eller de øvrige ansatte har erhvervet, før de indtrådte i Unionens tjeneste, og at de berørte nationale eller internationale myndigheder ikke obligatorisk må tages hensyn til den, når de foretager ajourføringen af den nævnte kapital, som de er forpligtede til at overføre.

I dom af 11. december 2013, sag F-15/10, *Andres mfl. mod ECB*, anvendte Personaleretten desuden den retspraksis, hvorefter en tjenestemand kun kan støtte sig på en velerhvervet rettighed, hvis det retsstiftende forhold er opstået inden for rammerne af den vedtægtsordning, som var gældende før ændringen af denne ordning. Når den omstændighed, at en ansat fylder 60 år, gør det muligt for ham at ansøge om straks at få udbetalt sin pension og betaling af ydelser, er det retsstiftende forhold for retten til pension, at denne alder er nået, og den ansatte kan ikke påberåbe sig den ret, der er erhvervet under den tidligere pensionsordning, når han ikke havde nået denne alder på tidspunktet for ændringen af pensionsordningen.

Endelig er der en klar sondring mellem fastsættelsen af pensionsrettigheder og den udbetaling af ydelser, der følger deraf. Med udgangspunkt i denne sondring er det anerkendt, at en erhvervet rettighed ikke er tilsidesat, når ændringer i størrelsen af de faktisk udbetalte beløb følger af justeringskoefficienternes indflydelse, som pensionerne påvirkes af, afhængigt af pensionsmodtagerens opholdsland, eftersom disse ændringer ikke gør indgreb i selve pensionsretten. I dommen i sagen *Andres mfl. mod ECB*, fandt Personaleretten, at denne praksis også gælder for de pensionsomregningsfaktorer, der anvendes for at beregne de ydelser, der faktisk skal betales, eftersom disse faktorer ikke udgør pensionsrettighederne som sådan.

Twister om kontrakter

I dommen i sagen *BR mod Kommissionen*, bemærkede Personaleretten, at en institution ofte råder over en stor skønsmargin, ikke blot i individuelle sager, men ligeledes i forbindelse med en generel politik, der i givet fald er fastlagt ved en almen gyldig intern afgørelse, hvorved den pålægger sig selv en begrænsning ved udøvelsen af sit skøn. Personaleretten har imidlertid ligeledes bemærket, at en sådan intern afgørelse ikke kan have til konsekvens, at institutionen fuldstændigt opgiver den beføjelse, der er tillagt den ved artikel 8, stk.1, i ansættelsesvilkårene for de øvrige ansatte i Unionen (herefter »AØA«), med hensyn til – alt efter omstændighederne – at indgå eller forlænge

³ Rådets forordning (EF, Euratom) nr. 1324/2008 af 18.12.2008 om tilpasning med virkning fra den 1. juli 2008 af bidraget fra De Europæiske Fællesskabers tjenestemænd og øvrige ansatte til pensionsordningen (EUT L 345, s. 17).

en kontrakt som midlertidigt ansat som omhandlet i AØA's artikel 2, litra b) eller d), indtil den maksimale periode på seks år. Personaleretten anførte endvidere i den nævnte dom, at AHCC ikke kan opgive den skønsbeføjelse, der er tillagt den ved AØA's artikel 8, stk. 2, ved at foretage en mekanisk anvendelse af den såkaldte »seksårsregel«, der fremgår af artikel 3, stk. 1, i Kommissionens beslutning af 28. april 2004, hvorefter den samlede kumulerede varighed af en ikkepermanent ansats tjenestetid er begrænset til seks år beregnet over en periode på 12 år, uanset kontraktens eller stillingens karakter. En mekanisk anvendelse af denne regel kan navnlig ikke begrunde, at en ansats ansættelse begrænses for en periode, der er kortere end den, der er tilladt ved AØA's artikel 8, stk. 2. Ved således at opgive denne skønsbeføjelse tilsidesatte AHCC nemlig princippet om god forvaltningsskik, omsorgspligten og princippet om ligebehandling.

I sagen *D'Agostino mod Kommissionen*, ønskede Kommissionen endvidere at påberåbe sig den omstændighed, at AHCC skulle have angivet grundene til, at der forelå en særlig vigtig interesse for at forlænge sagsøgerens kontrakt, fordi de anvendelige bestemmelser så ville have krævet af den, at den forlængede den nævnte kontrakt tidsbegrænset. I dommen udtalte Personaleretten, at en institution imidlertid ikke uden at begå en retlig fejl kunne lade tjenestens interesse i at forlænge eller ikke forlænge en ansats kontrakt være afhængig ikke af den nævnte tjenestes behov, men af de vedtægtsmæssige forpligtelser, som det påhviler den at respektere, såfremt den nævnte kontrakt forlænges.

Personaleretten udtalte på dette grundlag i dommen i sagen *Scheefer mod Parlamentet*, at rekvalificeringen af en tidsbegrænset kontrakt til en tidsubegrænset kontrakt, der i henhold til RAA's artikel 8, stk. 1, som skyldes den omstændighed, at en institution har indgået flere på hinanden følgende tidsbegrænsede kontrakter med sagsøgeren, imidlertid ikke fratager denne sidstnævnte muligheden for at bringe denne kontrakt til ophør efter betingelserne i RAA's artikel 47, litra c), nr. i). Anvendelsen af en kontrakt på ubestemt tid giver nemlig ikke den ansatte den sikkerhed, der følger af en udnævnelse til tjenestemand.

B – Personalerettens sammensætning

(Sammensætning efter rangfølge pr. 8. oktober 2013)

Fra venstre mod højre:

Dommerne K. Bradley og E. Perillo, afdelingsformand H. Kreppel, præsidenten S. Van Raepenbusch, afdelingsformand M.I. Rofes i Pujol, dommerne R. Barents og J. Svenningsen samt justitssekretæren, W. Hakenberg.

1. Personalerettens medlemmer

(efter tiltrædelsestidspunkt)

Sean Van Raepenbusch

Født i 1956; juridisk kandidateksamen (Université libre de Bruxelles, 1979); overbygningsgrad i international ret (Bruxelles, 1980); dr.jur. (1989); ansvarlig for juridisk afdeling i aktieselskabet kanaler og havneanlæg i Bruxelles (1979-1984); tjenestemand i Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (Generaldirektoratet for Sociale Anliggender, 1984-1988); ansat ved Juridisk Tjeneste i Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (1988-1994); referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (1994-2005); underviser ved Universitetscentret i Charleroi (international og europæisk socialret, 1989-1991), ved Mons-Hainaut Universitet (europæisk ret, 1991-1997), ved Liège Universitet (EU-tjenestemandsret, 1989-1991; retten om EU's institutioner, 1995-2005; europæisk socialret, 2004-2005); og siden 2006 ved Université Libre de Bruxelles; flere udgivelser på området for europæisk socialret og retten om EU's institutioner; dommer ved Personaleretten siden den 6. oktober 2005; præsident for Personaleretten siden den 7. oktober 2011.

Horstpeter Kreppel

Født i 1945; universitetsstudier i Berlin, München, Frankfurt am Main (1966-1972); første statseksamen (1972); referendar i Frankfurt am Main (1972-1973 og 1974-1975); Europakollegiet i Brügge (1973-1974); anden statseksamen (Frankfurt am Main, 1976); ansat ved Bundesanstalt für Arbeit og advokat (1976); dommer ved Arbeitsgericht (delstaten Hessen, 1977-1993); underviser ved Fachhochschule für Sozialarbeit, Frankfurt am Main, og Verwaltungsfachhochschule, Wiesbaden (1979-1990); national ekspert ved Juridisk Tjeneste, Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (1993-1996 og 2001-2005); attaché ved Forbundsrepublikken Tysklands ambassade i Madrid med ansvar for sociale anliggender (1996-2001); dommer ved Arbeitsgericht i Frankfurt am Main (februar-september 2005); dommer ved Personaleretten siden den 6. oktober 2005.

Irena Boruta

Født i 1950; juridisk kandidateksamen fra Wrocław Universitetet (1972), dr.jur. (Łódź, 1982); advokat i Republikken Polen (siden 1977); gæsteforsker (Universitetet Paris X, 1987-1988; Nantes Universitet, 1993-1994); »Solidarnosc«-ekspert (1995-2000); professor i arbejdsret og europæisk socialret ved Łódź Universitet (1997-1998 og 2001-2005); adjungeret professor ved handelshøjskolen i Warszawa (2002); professor i arbejdsret og social sikring ved Kardinal Stefan Wyszyński-universitetet i Warszawa (2002-2005); viceminister med ansvar for beskæftigelse og sociale anliggender (1998-2001); medlem af udvalget til forhandling om Republikken Polens tiltrædelse af Den Europæiske Union (1998-2001); den polske regerings repræsentant ved Den Internationale arbejdsorganisation (1998-2001); forfatter af flere værker om europæisk arbejds- og socialret; dommer ved Personaleretten fra den 6. oktober 2005 til den 7. oktober 2013.

Maria Isabel Rofes i Pujol

Født i 1956; jurastudier (licenciatura en derecho, Universidad de Barcelona, 1981); speciale i international handel (Mexico, 1983); studier i europæisk integration (Handelskammeret i Barcelona, 1985) og EF-ret (Escola d'Administració Pública de Catalunya, 1986); tjenestemand ved Generalitat de Catalunya (ansat i juridisk tjeneste i industri- og energiministeriet, april 1984 – august 1986); advokat i Barcelona (1985-1987); fuldmægtig, derefter ekspeditionssekretær i afdelingen for forskning og dokumentation ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (1986-1994); referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (generaladvokat Ruiz-Jarabo Colomers kabinet, januar 1995 – april 2004; dommer Løhmus' kabinet maj 2004 – august 2009); ansvarlig for kurser i fællesskabsretssager, juridisk fakultet ved Universitat Autònoma de Barcelona (1993-2000); adskillige artikler vedrørende EU-socialret; medlem af appelkammeret ved EF-Sortsmyndigheden (2006-2009); dommer ved Personaleretten siden den 7. oktober 2009.

Ezio Perillo

Født i 1950; dr. jur. og advokat i Padova; assistent og derefter seniorforsker i civilret og komparativ ret ved det juridiske fakultet ved Università di Padova (1977-1982); adjunkt i fællesskabsret ved Collegio Europeo di Parma (1990-1998), og ved de juridiske fakulteter ved Università di Padova (1985-1987), Università di Macerata (1991-1994), Università di Napoli (1995) og ved Università degli studi di Milano (2000-2001); medlem af det videnskabelige udvalg «Master in European integration» ved Università di Padova; tjenestemand ved Domstolen, direktoratet for bibliotek, forskning og dokumentation (1982-1984); referendar for generaladvokat Federico Mancini (1984-1988); juridisk rådgiver for Europa-Parlamentets generalsekretær Enrico Vinci (1988-1993); desuden i denne samme institution: afdelingschef for Juridisk Tjeneste (1995-1999); direktør for lovgivningsmæssige anliggender og forlig, interinstitutionelle forbindelser og forbindelser med de nationale parlamenter (1999-2004); direktør for eksterne forbindelser (2004-2006); direktør for lovgivningsmæssige anliggender i Juridisk Tjeneste (2006-2011); forfatter til flere udgivelser om italiensk civilret og EU-ret; dommer ved Personaleretten siden den 6. oktober 2011.

René Barents

Født i 1951; juridisk embedseksamen, særlig eksamen i økonomi (Erasmus Universiteit Rotterdam, 1973); dr.jur. (Universiteit Utrecht, 1981); forsker i EU-ret og international økonomisk ret (1973-1974) og lektor i EU-ret og økonomisk ret ved Europa-instituttet ved Universiteit Utrecht (1974-1979) og Universiteit Leyde (1979-1981); referendar ved Den Europæiske Unions Domstol (1981-1986), derefter afdelingsleder på kontoret for »Vedtægtsbestemte Rettigheder« ved Den Europæiske Unions Domstol (1986-1987); medlem af Kommissionen for De Europæiske Fællesskabers juridiske tjeneste (1987-1991); referendar ved Den Europæiske Unions Domstol (1991-2000); afdelingsleder (2000-2009), derefter direktør for Direktoratet »Forskning og Dokumentation« ved Den Europæiske Unions Domstol (2009-2011); professor (1988-2003) og professor honoris causa (siden 2003) i EU-ret ved Universiteit Maastricht; rådgiver ved appelretten i 's-Hertogenbosch (1993-2011); medlem af Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (siden 1993); talrige udgivelser om EU-ret; dommer ved Personaleretten siden den 6. oktober 2011.

Kieran Bradley

Født i 1957; juridisk embedseksamen (Trinity College, Dublin, 1975-1979); forskningsassistent for senator Mary Robinson (1978-1979 og 1980); »Pádraig Pearse«-stipendiat til studier ved Europa-kollegiet (1979); postgraduatstudier i EU-ret ved Europakollegiet (1979-1980); juridisk afgangseksamen fra University of Cambridge (1980-1981); praktikant i Europa-Parlamentet (Luxembourg, 1981); fuldmægtig i sekretariatet for Europa-Parlamentets Retsudvalg (Luxembourg, 1981-1988); medlem af Europa-Parlamentets juridiske tjeneste (Bruxelles, 1988-1995); referendar ved Domstolen (1995-2000); lektor i EU-ret ved Harvard Law School (2000); medlem af Europa-Parlamentets juridiske tjeneste (2000-2003), derefter kontorchef (2003-2011) og direktør (2011); forfatter til talrige udgivelser; dommer ved Personaleretten siden den 6. oktober 2011.

Jesper Svenningsen

Født i 1966; jurastudier (juridisk kandidateksamen), Aarhus Universitet (1989); advokatfuldmægtig hos Kammeradvokaten (1989-1991); referendar ved Domstolen (1991-1993); beskikkelse som advokat (1993); advokat hos Kammeradvokaten (1993-1995); underviser i EU-ret ved Københavns Universitet; lektor ved Det Europæiske Institut for Offentlig Administration, Luxembourg, dernæst fungerende direktør (1995-1999); fuldmægtig i EFTA-Tilsynsmyndighedens Juridiske Tjeneste (1999-2000); tjenestemand ved Domstolen (2000-2013); referendar (2003-2013); dommer ved Personaleretten siden den 7. oktober 2013.

Waltraud Hakenberg

Født i 1955; jurastudier i Regensburg og Genève (1974-1979); første statseksamen (1979); overbygningsstudier i EF-ret ved Europakollegiet i Brügge (1979-1980); dommerfuldmægtig i Regensburg (1980-1983); dr.jur. (1982); anden statseksamen (1983); advokat i München og Paris (1983-1989); tjenestemand ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (1990-2005); referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (for dommer Jann, 1995-2005); undervisning ved flere universiteter i Tyskland, Østrig, Schweiz og Rusland; æresprofessor ved Saar-Universität (siden 1999); medlem af diverse juridiske komitéer, selskaber og udvalg; adskillige publikationer om fællesskabsret og sagsbehandlingen ved Fællesskabets retsinstanser; justitssekretær ved Personaleretten siden den 30. november 2005.

2. Ændringer i sammensætningen af Personaleretten i 2013

Efter at Irena Boruta er fratrådt, har Rådet for Den Europæiske Union ved afgørelse af 16. september 2013 udpeget Jesper Svenningsen til dommer ved Personaleretten for perioden fra den 1. oktober 2013 til den 30. september 2019.

3. Sammensætning efter rangfølge

Fra den 1. januar 2013 til den 7. oktober 2013

S. VAN RAEPENBUSCH, præsident for Personaleretten
H. KREPPEL, afdelingsformand
M.I. ROFES i PUJOL, afdelingsformand
I. BORUTA, dommer
E. PERILLO, dommer
R. BARENTS, dommer
K. BRADLEY, dommer

W. HAKENBERG, justitssekretær

Fra den 8. oktober 2013 til den 31. december 2013

S. VAN RAEPENBUSCH, præsident for Personaleretten
H. KREPPEL, afdelingsformand
M.I. ROFES i PUJOL, afdelingsformand
E. PERILLO, dommer
R. BARENTS, dommer
K. BRADLEY, dommer
J. SVENNINGSEN, dommer

W. HAKENBERG, justitssekretær

4. Tidligere medlemmer af Personaleretten

Heikki Kanninen (2005-2009)

Haris Tagaras (2005-2011)

Stéphane Gervasoni (2005-2011)

Irena Boruta (2005-2013)

Præsident

Paul J. Mahoney (2005-2011)

C – Statistik over retssagerne ved Personaleretten

Samlet oversigt for Personaleretten

1. Indbragte, afsluttede, verserende sager (2009-2013)

Indbragte sager

2. Antallet af sager pr. sagsøgt institution i procent (2009-2013)
3. Processprog (2009-2013)

Afsluttede sager

4. Domme og kendelser – dommerkollegierne (2013)
5. Sagernes udfald (2013)
6. Foreløbige forholdsregler (2009-2013)
7. Sagsbehandlingstid i måneder (2013)

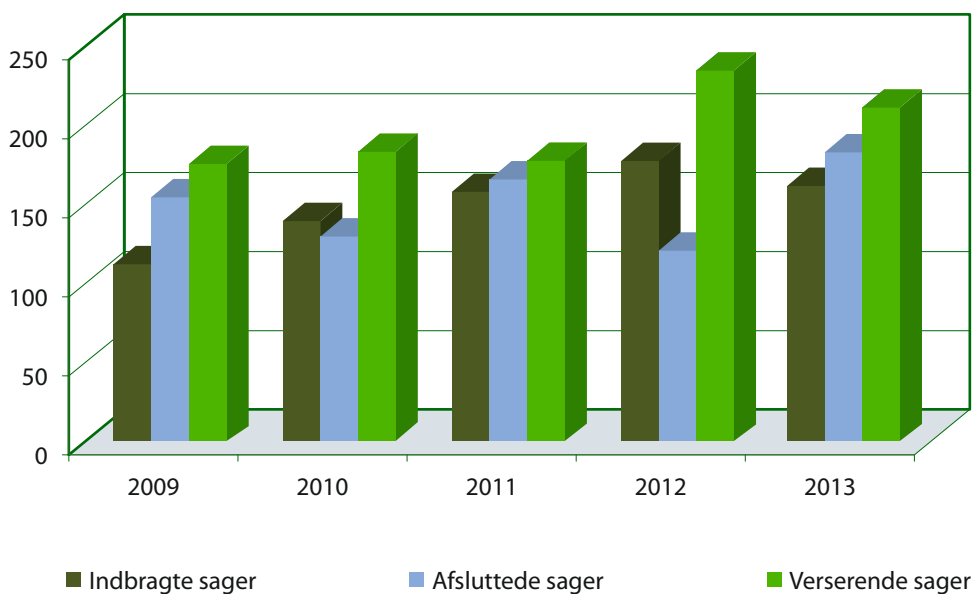
Verserende sager pr. 31. december

8. Dommerkollegierne (2009-2013)
9. Antal sagsøgere

Diverse

10. Personalerettens afgørelser, som er blevet apelleret til Retten (2009-2013)
11. Appelsagernes udfald ved Retten (2009-2013)

1. Samlet oversigt for Personaleretten – Indbragte, afsluttede, verserende sager (2009-2013)

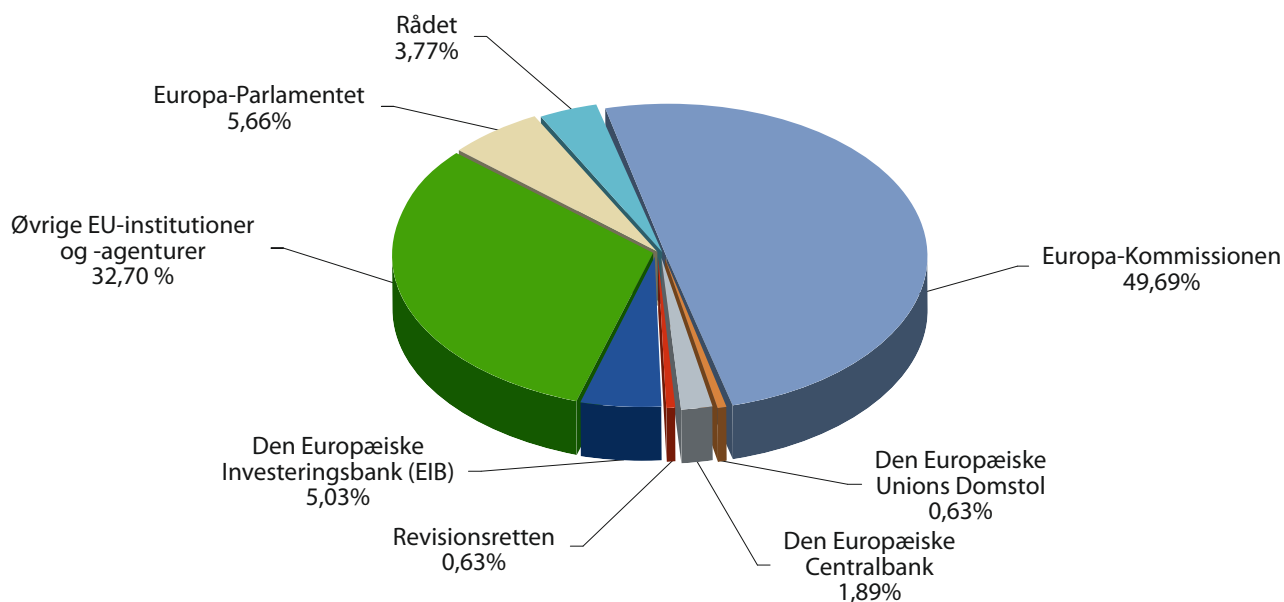
	2009	2010	2011	2012	2013
Indbragte sager	113	139	159	178	160
Afsluttede sager	155	129	166	121	184
Verserende sager	175	185	178	235	211 ¹

Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

¹ Heraf 26 udsatte sager.

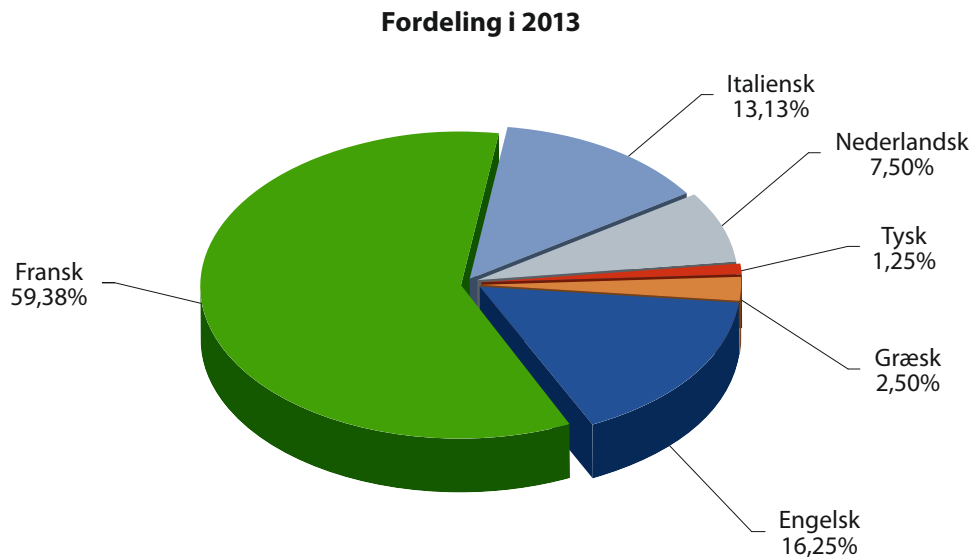
2. Indbragte sager – antallet af sager pr. sagsøgt institution i procent (2009-2013)

Antal indbragte sager i procent i 2013

	2009	2010	2011	2012	2013
Europa-Parlamentet	8,85 %	9,35 %	6,29 %	6,11 %	5,66 %
Rådet	11,50 %	6,47 %	6,92 %	3,89 %	3,77 %
Europa-Kommissionen	47,79 %	58,99 %	66,67 %	58,33 %	49,69 %
Den Europæiske Unions Domstol	2,65 %	5,04 %	1,26 %		0,63 %
Den Europæiske Centralbank	4,42 %	2,88 %	2,52 %	1,11 %	1,89 %
Revisionsretten	0,88 %		0,63 %	2,22 %	0,63 %
Den Europæiske Investeringsbank (EIB)	0,88 %	5,76 %	4,32 %	4,44 %	5,03 %
Øvrige EU-institutioner og -agenturer	23,01 %	11,51 %	11,40 %	23,89 %	32,70 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

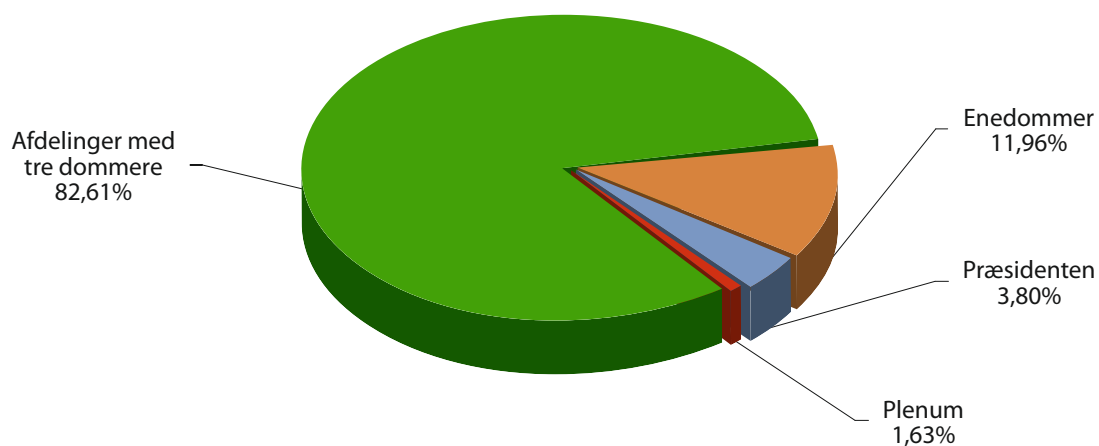
3. Indbragte sager – processprog (2009-2013)

Processprog	2009	2010	2011	2012	2013
Bulgarsk				2	
Spansk	1	2	2	3	
Tjekkisk	1				
Tysk	9	6	10	5	2
Græsk	3	2	4	1	4
Engelsk	8	9	23	14	26
Fransk	63	105	87	108	95
Italiensk	13	13	29	35	21
Ungarsk			1		
Nederlandsk	15	2	1	6	12
Polsk			1	2	
Rumænsk				2	
Slovakisk			1		
I alt	113	139	159	178	160

Processproget er det sprog, som sagen er blevet anlagt på, og afspejler ikke sagsøgerens modersmål eller nationalitet.

4. Afsluttede sager – domme og kendelser – dommerkollegierne (2013)

	Domme	Kendelser om sagens slettelse efter mindelig bilæggelse ¹	Andre afgørelser om afslutning af sager	I alt
Plenum	2	1		3
Afdelinger med tre dommere	89	8	55	152
Enedommer	1		21	22
Præsidenten			7	7
I alt	92	9	83	184

¹ I løbet af 2013 tog Personaleretten uden resultat initiativ til yderligere 18 forsøg på mindelig bilæggelse.

5. Afsluttede sager – sagernes udfald (2013)

	Domme		Kendelser				I alt
	Søgsålet helt eller delvis taget til følge	Frifindelse, uforment at træffe afgørelse	Sager eller begæringer, hvor det er åbenbart, at de skal afvises eller forkastes	Mindelig bilæggelse efter dommerkollegiets indgriben	Slettelse på andet grundlag, uforment at træffe afgørelse eller hjemvisning	Begæringer taget helt eller delvis til følge (særlige procedurer)	
Ansættelse/udnævnelse/indplacering i lønklasse	6	5	4		1		16
Arbejdsvilkår/ferie			1				1
Bedømmelse/forfremmelse	2	7	5	5	2		21
Disciplinære procedurer		4	1				5
Løn og godtgørelser	3	6	10		2		21
Opsigelse eller ikke fornyelse af kontrakten for en agent	9	8	1				18
Pensioner og invaliditetsydelse	2	4	6	1			13
Placering i tjenesten/omplacering	1				1		2
Social sikring/erhvervssygdom/ulykker	4			1	1		6
Udvælgelsesprøver	6	11	2	1	2		22
Andre	8	6	25	1	2	17	59
I alt	41	51	55	9	11	17	184

6. Foreløbige forholdsregler (2009-2013)

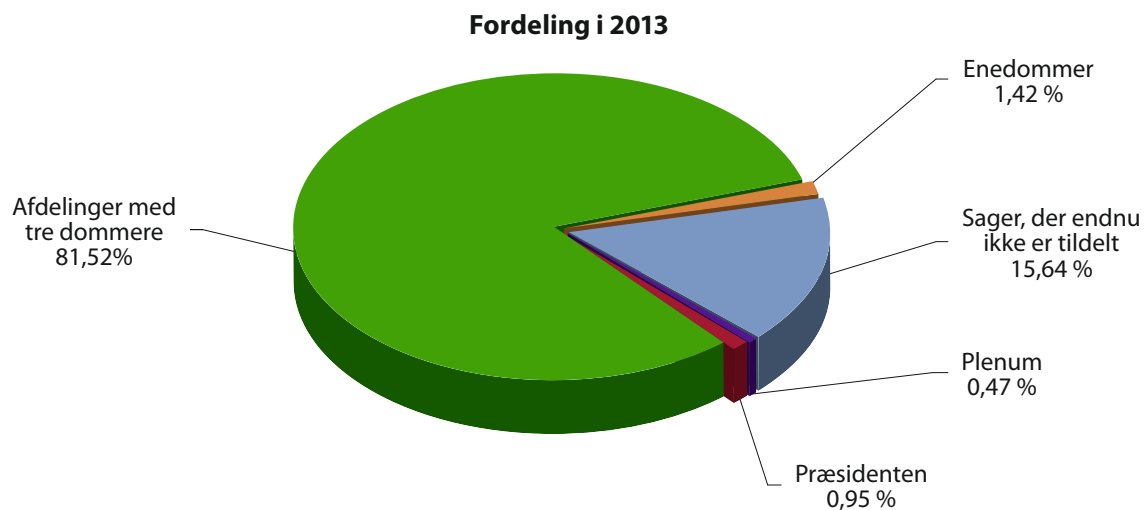
Afsluttede begæringer vedrørende foreløbige forholdsregler		Sagernes udfald		
		Helt eller delvist imødekommet	Begæring ikke taget til følge	Slettelse
2009	1	1		
2010	6		4	2
2011	7		4	3
2012	11		10	1
2013	3		3	
I alt	28	1	21	6

7. Afsluttede sager – sagsbehandlingstid i måneder (2013)

Afsluttede sager		Gennemsnitlig sagsbehandlingstid	
		Samlet sagsbehandlingstid	Sagsbehandlingstid, omfatter ikke varigheden af eventuel udsættelse
Domme	92	18,6	18,1
Kendelser	92	13,3	11,3
I alt	184	16,0	14,7

Varigheden angives i måneder og tiendedele af måneder.

8. Verserende sager pr. 31. december – dommerkollegierne (2009-2013)

	2009	2010	2011	2012	2013
Plenum	6	1		1	1
Præsidenten	1	1	1		2
Afdelinger med tre dommere	160	179	156	205	172
Enedommer			2	8	3
Sager, der endnu ikke er tildelt	8	4	19	21	33
I alt	175	185	178	235	211

9. Verserende sager pr. 31. december – antal sagsøgere

De verserende sager med det største antal sagsøgere i 2013

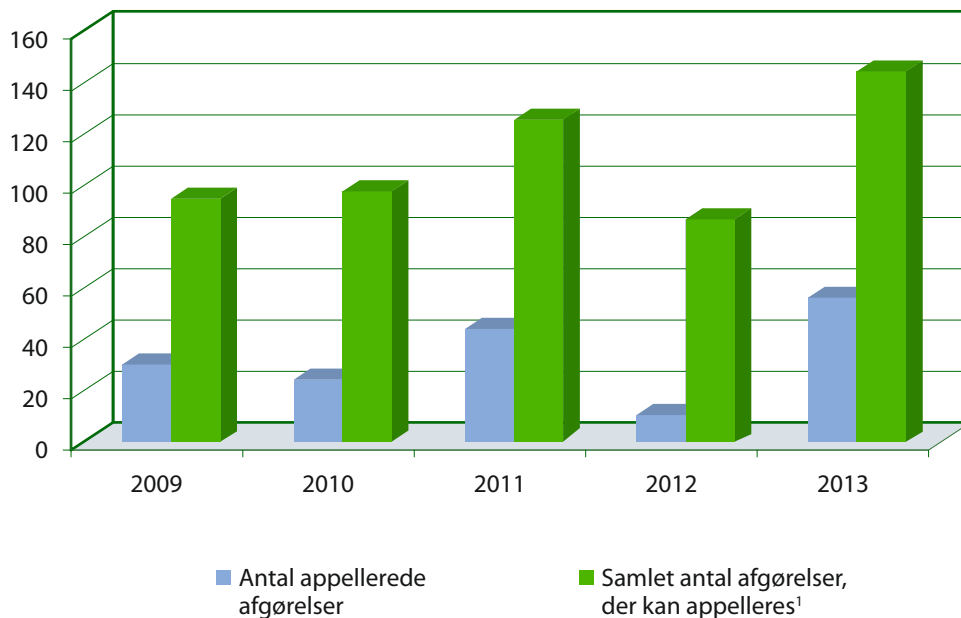
Antal sagsøgere	Sagsområder
492 (2 sager)	Tjenestemandsvedtægten – Løn – EIB's lønreform og lønprogression
486	Tjenestemandsvedtægten – EIB – Løn – Den årlige tilpasning af vederlagene
451	Tjenestemandsvedtægten – EIB – Løn – Nyt præstationssystem – Præmieuddeling
35	Tjenestemandsvedtægten – Hjemvisning efter fornyet prøvelse af Rettens dom – EIB – Pensioner – Refomen af 2008
33	Tjenestemandsvedtægten – EIB – Pensioner – Ændring af pensionssystemet
30	Tjenestemandsvedtægten – Den Europæiske Investeringsfond (EIF) – Løn – Den årlige tilpasning af vederlagene
29	Tjenestemandsvedtægten – Den Europæiske Investeringsfond (EIF) – Løn – EIF's lønreform og lønprogression
26 (2 sager)	Tjenestemandsvedtægten – Løn – Tjenestemænd udstationeret i et tredjeland – Godtgørelse for levevilkårene – Gennemgang og justering af godtgørelsen for levevilkårene – Levevilkår svarende til de sædvanlige levevilkår i Den Europæiske Union – Opgivelse af tildeling af godtgørelsen for levevilkårene
25	Tjenestemandsvedtægten – Forfremmelse – Forfremmelsesrunderne 2010 og 2011 – Fastsættelse af forfremmelsestærskel
18 (18 sager)	Tjenestemandsvedtægten – Procedure – Fastsættelse af sagsomkostninger

Ordet »vedtægt« anvendes for både vedtægten for tjenestemænd og ansættelsesvilkårene for de øvrige ansatte i Den Europæiske Union.

Samlet antal sagsøgere for samtlige verserende sager (2009-2013)

	Samlet antal sagsøgere	Samlet antal verserende sager
2009	461	175
2010	812	185
2011	1 006	178
2012	1 086	235
2013	1 867	211

10. Diverse – Personalerettens afgørelser, som er blevet appelleret til Retten (2009-2013)

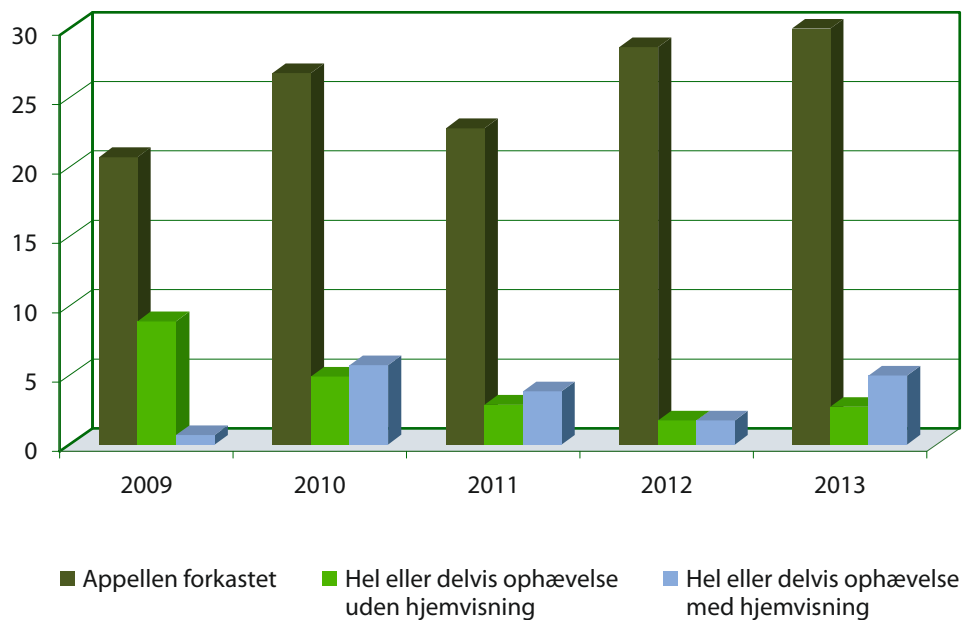

	Antal appellerede afgørelser	Samlet antal afgørelser, der kan appelleres ¹	Andelen af beslutninger, der er blevet appelleret ²
2009	30	95	31,58 %
2010	24	99	24,24 %
2011	44	126	34,92 %
2012	11	87	12,64 %
2013	56	144	38,89 %

¹ Domme og kendelser afsagt i referenceåret, hvorved sager afvises, kendelser i sager om foreløbige forholdsregler, om, at det er uforholdende at træffe afgørelse, eller om afslag på begæring om intervention.

² Det er muligt, at denne procentdel for et givet år ikke svarer til antallet af afgørelser afsagt i referenceåret, der kan appelleres, såfremt fristen for iværksættelse af appel overlapper to kalenderår.

11. Diverse – appelsagernes udfald ved Retten (2009-2013)

	2009	2010	2011	2012	2013
Appellen forkastet	21	27	23	29	30
Hel eller delvis ophævelse uden hjemvisning	9	4	3	2	3
Hel eller delvis ophævelse med hjemvisning	1	6	4	2	5
I alt	31	37	30	33	38

SÅDAN FÅR MAN FAT I PUBLIKATIONER FRA EU

Gratis publikationer:

- et eksemplar:
via EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>)
- flere eksemplarer eller plakater/kort:
hos Den Europæiske Unions repræsentationer (http://ec.europa.eu/represent_da.htm)
hos delegationerne i ikke-EU-lande (http://eeas.europa.eu/delegations/index_da.htm)
ved at kontakte Europe Direct (http://europa.eu/europedirect/index_da.htm)
eller ringe på 00 800 6 7 8 9 10 11 (frikaldsnummer fra overalt i EU) (*).

(*) Oplysningerne er gratis ligesom de fleste opkald (nogle operatører, telefonbokse eller hoteller kan dog kræve penge for opkaldet).

Betalingspublikationer:

- via EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>).

Betalingsabonnementer:

- via Den Europæiske Unions Publikationskontors salgskontorer (http://publications.europa.eu/others/agents/index_da.htm).

Publikationskontoret

ISBN 978-92-829-1689-6

9 789282 916896
doi:10.2862/52417

